

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտերձագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

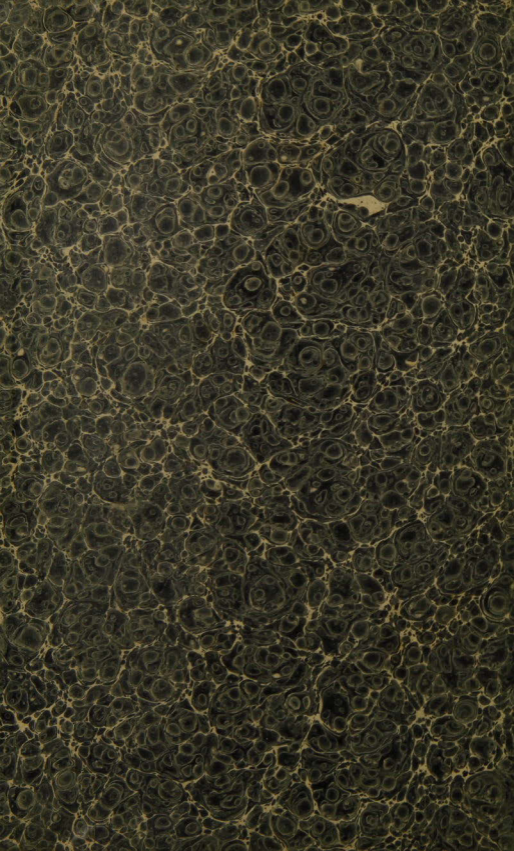
Դու կարող ես.

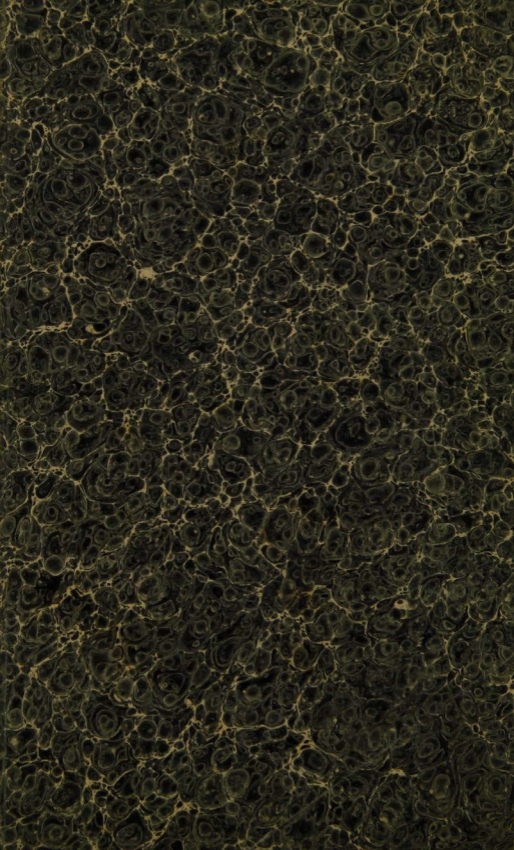
պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Կ Ո Մ Ս

ՄՕՆԹԷ-ԳՐԻՍՐՈՅ

U S A F

20-10-1999 - 16-10-00

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԲԱՐՈՒՆԵՆԻ ԿՈՄԻՏԵ

Կ Ո Մ Ս

ՄՕՆԹԷ - ԳՐԻՍԹՈՅ

ՅԱՆԵՔՍԱՆԴՐ ՏԻՄԱՅԷ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՑ

ՏՐԳՐԱՆ ՑԱՐՈՒԹԻՐՆ ՑԷՏԷՆԱՆ

Մասն չորրորդ

ՉՄԻՐՈՒՆԷ

ՏՊԱՆՈՒԹԻՐՆ ՑԷՏԷՆԱՆ

1867

5989/14.

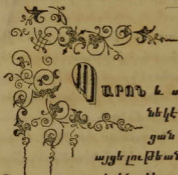
ԿՈՄՍ

ՄՕՆԹԷ-ՔՐԻՍՏՐՈՅ

ՄԱՍՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

ՎԼՈՐԻ ԱՌԱՅԻՆ

ՀԵՌԱԳԻՐԸ

ՄԱՐՈՆ և աիկին Վ. Իլլիֆոր՝ Նուարթիէի սե-
նեկէն գուրս ելած ժամանակ իմա-
ցան որ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը իրենց
այցելութեան դալով սրահը հրաւիրուեր էր,

ուր իրենց կ'ըսպասէր. աիկին Վ. Իլլիֆորի սիրաը
խիստ յուզեալ ըլլալուն՝ իսկոյն սրահը մտնել չուզեց, այլ
պառկելու խոցը մտաւ, ինչ ատեն թագաւորի գործակալն
վստահութեամբ ուղղակի դէպ 'ի սրահը յառաջացաւ:

Բայց Պ. Վ. Իլլիֆոր որչափ և կարող ըլլար իւր սրտին յուզ-
մունքը զսպելու և դիմաց այլայլութիւնը ծածկելու, սակայն
և այնպէս չէր կրցեր իւր ճակտին վրայէն բոլորովին ցրուել
ախրութեան և մտախորհութեան այն ամպը, որ կոմսին աչ-
քէն չէր փախած:

— Ի՞նչ ունիք, Պ. Վ. Իլլիֆոր, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ՝ ա-
ռաջին ողջոյններէն ետեւ. արդեօք ծանր ամբաստանութիւն
ժը հաստատած ժամանակնիդ եկայ — :

Վիլլեֆոր ժպտելու ջանաց :

— Այ, պարոն կոմս, ըսաւ, միայն ես զո՛հ եղած եմ. քան զի ես դատու կորնոնցի, և բաղդը, յամառութիւնը և յիմարութիւնը դատավճիռը կնքեցին :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ կատարեալ կեղծ ցաւակցութեամբ մը. արդեօք իրօք մեծ դժբաղդութիւն մը պատահեցաւ ձեզ :

— Ա՛հ, պարոն կոմս, ըսաւ Վիլլեֆոր դառնութեամբ լի սրտի հանդարտութեամբ մը, խօսքը անգամ ընելը չարժեր, դրեթէ ոչինչ բան մ'է, ստակի պարզ կորուստ մը :

— Իրօք, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ, ստակի կորուստը բան մը ըսել չէ ձեր հարստութիւնը և ձեր իմաստասիրական հանճարը ունեցողի մը :

— Ձիս անհանդիստ ընողը ստակի կորուստը չէ, թէև վերջապէս ինը հարիւր հազար ֆրանքի կորուստը կրնայ վիշտ մը կամ դոնէ զայրոյթ մը պատճառել : Այլ սիրտս նեղացրնողը բաղդին, դիպուածին, ճակատագրին տնօրէնութիւնն է. չեմ դիտեր թէ ինչ անուն տամ այն զօրութեան, որ զիս կը հարուածէ, հարստութեան յոյսերս կը ջնջէ և դուցէ աղջկանս ապագան կը կործանէ՝ ՚ի մանկութիւն վերադարձող ծերի մը մտային հաճոյքովը :

— Ե՛հ, պարոն, ի՞նչ կ'ըսէք. ինը հարիւր հազար ֆրանքի կորուստը ստուգիւ կրնայ վիշտ մը պատճառել իմաստասիրի մը անգամ : Եւ ո՞վ է այդ հարուածը ձեզ տուողը :

— Հայրս, որուն վրայ արդէն խօսեցայ ձեզ :

— Ստոյգ կ'ըսէք, ա, Նուարթիէն. բայց կարծեմ բախթէ կատարեալ կամօւածահար է, և թէ իւր ամեն կարողութիւնները կորուսած է :

— Իւր ֆիզիքական կարողութիւնները միայն, վասն զի չկանար շարժիլ և ոչ խօսիլ. բայց ասոնց հակառակ՝ ինչպէս որ կը անսնէք՝ կը խորհի, կ'ուզէ և կը դործէ : Հազիւ հինգ վայրկեան կայ որ անոր քովէն բաժնուեցայ, և այս միջոցիս

զըսողած է երկու նոտարներու իւր կտակը գրել տալու :

— Ուրեմն խօսեցաւ :

— Խօսելէն աւելի աղէկ գործ տեսաւ . իւր միտքը հասկըցուց :

— Ի՞նչ կերպով :

— Նայուածքով . իւր աչքը կենդանի մնացած են , և ինչպէս որ կը տեսնէք՝ մահ կը պատճառեն :

— Սիրելիս , ըսաւ տիկին Վիլլիֆօր ներս մտնելով , կացութեանդ վրայ գուցէ չափազանցօրէն կը խօսիս :

— Տիկին . . . — , ըսաւ կոմսը խոնարհութիւն մը ընելով : Տիկին Վիլլիֆօր իւր ամենէն շնորհալի ժպտովքը բարեւեց զան :

— Ի՞նչ կը լսեմ՝ Պ . Վիլլիֆօրէն , հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ , և ինչ անխմանալի դիպուած մ'է այս . . . :

— Իրօք անխմանալի է , կրկնեց թագաւորի գործակալը ուսերը բարձրացընելով , ծերի մտային հաճոյք մը :

— Եւ անոր այս որոշման դէմ գնելու միջոց մը չկա՞յ :

— Այո՛ , ըսաւ տիկին Վիլլիֆօր , և իմ ամուսիննէս կախեալ է այն կտակին՝ փոխանակ 'ի ֆեաս Վալանթինի ըլլալու՝ 'ի շնորհս անոր ըլլալը — :

Կոմսը տեսնելով որ երկու ամուսինները այլաբանօրէն խօսելու կ'ըսկսէին , գուարթերես կերպարանք մը ցուցուց , և խորին ուշադրութեամբ ու խիստ յայտնի հաճութեամբ Ետուարը կը դիտէր , որ թռչնոց ըմպարանին մէջ թանաք կը լեցընէր :

— Սիրելիս , ըսաւ Վիլլիֆօր իւր կնոջը պատասխանելով , դիտես որ տանս մէջ իշխանութիւն բանեցընելը չեմ ախորժեր , և երբէք կարծած չեմ թէ տիեզերաց բազդը գլխիս մէկ նշանէն կախեալ է : Այսու ամենայնիւ պէտք է որ իմ սրբուհիներս ընտանեացս մէջ յարգուին , և ծերի մը յիմարութիւնը ու մանկան մը մտային հաճոյքը երկար տարիներէ 'ի վեր իմ որոշած խորհուրդս չխափանեն : Սեպուհ տ' Էբի-

նէն իմ բարեկամս էր, զիտես, խիստ պատշաճ էր որ իւր որդւոյն հետ խնամութիւն մը ընէի:

— Կը կարծես որ Ալալանթին ալ անոր հետ համամիտ ըլլայ, ըսաւ տիկինն Աիլըֆօր. . . . Բայց իրօք ան ալ այս ամուսնութեան միշտ դէմ դրաւ, և պիտի չզարմանայի եթէ ամեն տեսածնիս և լածնիս իրենց մէջ դաշնակեալ խորհրդոյ մը գործադրութիւնն ըլլար:

— Տիկին, ըսաւ Աիլըֆօր, հաւատա ինձ, ինը հարիւր հազար ֆրանքի հարստութենէ մը այսպէս դիւրութեամբ չՏրածարիր մարդ:

— Տարի մը կայ որ Ալալանթին աշխարհէս հրաժարիլ և վանք մը մտնել կ'ուզէր:

— Հոգ չէ, կրկնեց Աիլըֆօր, ես քեզի կ'ըսեմ թէ այս ամուսնութիւնը պէտք է որ կատարուի, տիկին:

— Հօրդ կամայցը հակառակ, ըսաւ տիկինն Աիլըֆօր ուրիշ պատճառ մը մէջ բերելով, ծանր խնդիր մ'է այդ —:

Ծօնթէ-Քրիսթօ անոնց մտիկ չընել կը ձևացընէր, սակայն անոնց խօսքերէն բառ մը անդամ չկորսնցուց:

— Տիկին, կրկնեց Աիլըֆօր, կրնամ ըսել թէ հայրս միշտ յարգեցի, վասն զի սրտիս մէջ որդւոյ մը բնական զգացման հետ իւր բարոյական մեծութիւնն ալ միացած էր. վասն զի վերջապէս հայր մը երկու պատճառաց համար նուիրական է, առաջին՝ իբր մեր ծնողը, երկրորդ՝ իբր մեր աւերը. բայց այսօր կ'ըստիպուիմ չյարգել ձերին այն խելքը, որ հօր մը դէմ ունեցած ատելութեան համար որդւոյն խեթի աջօք նայի. Ստուգիւ ծաղրելի պիտի ըլլամ եթէ անոր մտային հաճոյիցը համակերպիմ. Գ. Նուարթիէի համար միշտ իմ յարգանքս պիտի պահեմ, և ինձ սահմանած դրամական պատիժը առանց արանջելու պիտի կրեմ. բայց իմ կամացս մէջ անփոփոխելի պիտի մնամ, և ամեն մարդ իբրաւունքը որուն ըլլալը պիտի տեսնէ: Հետեւաբար աղջիկս սեպուհ Ֆրանզ տ'Էբինէին հետ պիտի ամուսնացընեմ, վասն զի այս ամուսնու

Թիւնը իմ կարծեօքս բարի և պատուաւոր է, և հուսկ յետոյ կ'ուզեմ աղջիկս ուղած անձիս հետ ամուսնացընել:

— Ի՞նչ կ'ըսէք, ըսաւ կոմսը, որի՞նչ թաղաւորի դործաւալը յաճախակի նայուածքովք իւր ըսածին հաստատութիւնը կը խնդրէր, օրիորդ Աւլանթին սեպուհ Ֆրանզ տ'Էրինէին հետ ամուսնանալուն համար զան ժառանգութենէ պիտի զրկէ կ'ըսէք:

— Է՛հ, այո՛, պարոն. այս է պատճառը, ըսաւ Ա. Իլլեֆօր ուսերը բարձրացընելով:

— Գոնէ երեցած պատճառը այս է, յաւելցուց տիկին Ա. Իլլեֆօր:

— Բո՛ւն պատճառը այս է, տիկին. հաւատա ինձ, ես հայրս կը ճանչնամ:

— Եւ ի՞նչպէս կը հասկընաս այդպէս ըլլալը, պատասխանեց տիկինը. կը հարցընեմ, ի՞նչ բանի մէջ Պ. տ'Էրինէն ուրիշէ մը աւելի տհաճելի պիտի ըլլայ Պ. Նուարթիէին:

— Իրօք, ըսաւ կոմսը, ես Պ. Ֆրանզ տ'Էրինէն կը ճանչնամ. Բէէսնէլ զօրապետին որդին չէ՛, որ Շարլ Ժ Թաղաւորէն սեպուհ տ'Էրինէ կոչուեցաւ:

— Ճիշդ ան է, կրկնեց Ա. Իլլեֆօր:

— Բայց կարծեմ՝ աղնիւ երիտասարդ մ'է ան:

— Գուցէ անոր աղնուութիւնն է պատճառը, հաւաստի եմ, ըսաւ տիկին Ա. Իլլեֆօր. ձերերը իրենց սիրոյն մէջ բընաւոր են. Պ. Նուարթիէ չուզեր որ իւր աղջիկ թողը ամուսնանայ:

— Բայց, ըսաւ Մօնթէ-Գըրիսթօ, արդեօք այդ ատելութիւնը պատճառ մը ունի:

— Է՛հ, ո՛վ կրնայ զիտնալ:

— Քաղաքագան հակահրութիւն մը կայ արդեօք:

— Իրօք, հայրս և Պ. տ'Էրինէին հայրը աղմկելի ժամանակներ անցուցին, որոց վերջին օրերը միայն տեսայ ես, ըսաւ Ա. Իլլեֆօր:

— Չեր հայրը Պոնաբարդական չէր, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ: Կարծեմ թէ ասոր նման բան մը ըսիք:

— Հայրս ամեն բանէ առաջ Ժաղոսէն էր, պարոն, ըսաւ Ալիլլեֆօր՝ իւր սրտի յուզմունքէն խոհեմութեան սահմանէն դուրս ելնելով, և ծերակուտի անդամի այն զոհարը, որ Նարոլէոն անոր ուսոցը վրայ ձգեր էր, առանց հին մարդը փոխելու զան ծպտելէն ուրիշ բանի չէր ծառայեր: Երբ հայրս կը դաւակցէր, կայսեր համար չէր, այլ Պուրպոննե-րուն դէմ. վասն զի հայրս այն կէտին մէջ սոսկալի էր որ մտացածին անիրական բաներու դէմ չէր կոուեր, այլ կարելի, և այն կարելի քաներուն յաջողութեանը լա Մօնթանեի սոսկալի վարդապետութիւնը կը յարէր, որ կը սորվեցընէր որ և է արդելքի մը առջևէն չընկրկիլ:

— Կը տեսնէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, Պ. Նուարթիէ և Պ. տ'Էբրինէ քաղաքականութեան դաշտին մէջ իրարու հանդիպած պիտի ըլլան: Տ'Էբրինէ զօրապետը թէև Նարոլէոնի ժամանակ սրաշտօն կը վարէր, բայց իւր սրտին խորը թաղանթական կողմնակցութեան զզացումներ պահած չէր արդեօք, և այն նոյն անձը չէ որ իրիկուն մը նարոլէոնեան ժողովարանէ մը դուրս ելած ժամանակը սպաննուեցաւ, ուր հրաւիրեր էին զինքը եղբայր մը գանելու յուսով —:

Ալիլլեֆօր գրեթէ սարսափով մը կոմսին կը նայէր:

— Արդեօք կը սխալիմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Բչ, պարոն, ըսաւ տիկին Ալիլլեֆօր, ընդ հակառակն ըսածնիդ շատ ստոյգ է. ճիշդ այդ պատճառաւ է որ հին ասելութիւնները մոռցուելու համար Պ. Ալիլլեֆօր ուզեց սիրով միացընել երկու զաւակները, որանց հայրերը զիրար առած էին:

— Ատեմ դաղափար մ'է այդ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ ընկերսիրութեան այնպիսի դաղափար մը, որուն վրայ ամեն մարդ գովութեամբ պիտի խօսի. իբօք բաղձալի է որ օրիորդ Նուարթիէ ար Ալիլլեֆօրը տիկին Ֆրանզ տ'Էբրինէ կոչուի —:

Վիլլեֆոր սարսուպ և Մօնթէ-Քրիսթոյի երեսը կը նայէր , որպէս զի այս խօսքերը ինչ զիտաւորութեամբ ըսելը անոր սրտին մէջ կարգայ :

Բայց կոմսին շրթանց վրայ տարւորեալ շնորհալի ծայտը անխորտի մնաց , և այս անգամ իսկ թաղաւորի գործակալը իւր խորագնին նայուածքովը չկրցեր էր անոր սրտին մէջ թափանցել :

— Թէև մեծ դժբաղդութիւն մ'է Վալանթինի համար , կրկնեց Վիլլեֆոր , որ իւր հաւին հարստութիւնները կորսնցընէ , սակայն չեմ կարծեր որ Պ . տ'Էրինէն գրամոյին այս կորստեան համար ամուսնութիւնը մերժէ , պիտի տեսնէ որ ես զուցէ այն զուամբէն ալ աւելի կ'արժեմ , վասն զի աղջիկս խօսքիս վրայ կենալու բաղձանացս կը զոհեմ , բայց յայս մասնէ՝ հաշիւ պիտի ընէ որ Վալանթին մօրը կողմանէ հարուստ է , քանզի Պ . և տիկին Սէն-Մէրան իւր մօրը ծնողքը զինքը խանդաղատանօք կը սիրեն և իրենց հարստութիւնը անոր պիտի թողուն :

— Եւ անոնք իսկ արժանի են սիրուելու և Վալանթինի Պ . նուարթիէին ըրած կերպով խնամուելու , ըսաւ տիկին Վիլլեֆոր , ամենէն ուշ ամիսէ մը Բարիդ պիտի գան , և Վալանթին իւր հաւէն այսպիսի նախատինք մը ընդունելէն ետե՛ պիտի մերժէ Պ . նուարթիէի քովը գոզցես թաղուելու , ինչպէս որ մինչև հիմա ըրաւ — :

Կսմար այն վերաւորեալ ինքնասիրութեան և հարուածեալ շահասիրութեան անմիաբան ձայնը հաճութեամբ մտիկ կ'ընէր :

— Բայց ինձ այնպէս կ'երևի , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ վայրկեան մը լռութենէ ետև , և կանխաւ ներումն կը խնդրեմ ըսածիս , ինձ այնպէս կ'երևի որ եթէ Պ . նուարթիէ օրիորդ Վիլլեֆորը ժառանգութենէ կը զրկէ այնպիսի երիտասարդի մը հետ ամուսնանալ ուղեւիցը յանցաւոր դատուելուն համար , որուն հայրը ինքը ատած է , սիրելի փոքրիկ Կսուարին յանցանքը ինչ է :

— Այնպէս չէ՛, պարոն, ըսաւ տիկին Ա. Իլլիֆօր աննկարա-
գրելի ձայնիւ մը, անիրաւութիւն մը չէ՛ այս, և զղուելի ա-
նիրաւութիւն: Փոքրիկ Էտուարը Ա.ալանթինի պէս Պ. Նուար-
թիէի թոռն է. սակայն եթէ Ա.ալանթին Պ. Ֆրանզին հետ
չամուսնանար, Պ. Նուարթիէ իւր բոլոր հարստութիւնը ա-
նոր պիտի թողար. միթէ Էտուար ալ ընտանիքին անունը
չը կրեր, և ենթադրելով իսկ որ Ա.ալանթին իրօք իւր հա-
ւին ժառանգութենէն պիտի զրկուի, միթէ իրաւճանք է որ Է-
տուարէն երեք անգամ աւելի հարուստ ըլլայ — :

Կոմսը սոյն գրգիռը տալէն ետև մտիկ ըրաւ և ուրիշ խօսք
չըսաւ :

— Կ'աղաչեմ, պարոն կոմս, ըսաւ Ա. Իլլիֆօր, գաղբեցը-
նենք ընտանեկան դժբաղդութեանց այս խօսքերը : Այո՛, ըս-
տոյդ է որ իմ հարստութիւնս պիտի ստուարացընէ աղքատաց
եկամուար, որոնք այսօր ճշմարիտ հարուստներն են. այո՛,
հայրս օրինաւոր յոյսէ մը պիտի զրկէ զիս, և այն՝ առանց
իրաւունքի. բայց ես ալ իբր խելացի մարդ մը, իբր զգա-
ցումի տէր մարդ մը զործս պիտի աեսնեմ: Պ. տ'Էրինէն,
որուն այն դումարին եկամուար խոստացած էի, պիտի ըն-
դունի զայն՝ եթէ զինքս զրկեմ իսկ պէտք ըլլայ :

— Սակայն, կրկնեց տիկին Ա. Իլլիֆօր՝ անգաղար իւր սրտին
մէջ մըմնջող միակ խնդրոյն դառնալով, զուցէ լաւագոյն
է որ այս տարադէպ եղելութիւնը Պ. տ'Էրինէին պատենք.
և զուցէ ան ալ ինքնին իւր խօսքը ետ առնու:

— Ո՛հ, այն ժամանակ մեծ դժբաղդութիւն մը պիտի ըլ-
լայ, ըսաւ Ա. Իլլիֆօր :

— Մեծ դժբաղդութիւն մը, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Անտարակոյս, կրկնեց Ա. Իլլիֆօր ձայնը մեղմացընելով,
ամուսնութիւն մը ետ ընելը, եթէ ստակի պատճառաւ իսկ
ըլլայ, ծաղկահաս աղջկան մը համար անպատուութիւն է.
ասկէ զառ՝ հին տարածայնութիւնները, որոնք ես խափանել
կ'ուզէի, աւելի հաստատութիւն պիտի դաննն: Բայց ոչ,

բան մը փոխել չեմ ուզեր. Պ. տ'Էբինէ, եթէ պատուոյ տէր մարդ է, Վալանթինի ժառանգութեան զրկուիլը տեսնելով աւելի պիտի կապուի անոր հետ, եթէ ոչ՝ ազատութեան պարզ նպատակ մը ունենալը պիտի յայտնէ. ոչ, անկարելի է:

— Ես ալ Պ. Վիլլիֆօրի հետ համամիտ եմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ՝ իւր նայուածքը տիկին Վիլլիֆօրի վրայ յարելով, և եթէ Պ. տ'Էբինէին խրատ տալու չափ բարեկամը ըլլայի, պիտի յորդորէի զան (ըստ որում՝ ինչպէս որ կը հաստատեն՝ Պ. տ'Էբինէ մօտերս պիտի վերադառնայ), որ այս գործը այնպիսի կերպով կապէ որ անբակտելի մնայ. վերջապէս այնպիսի գործ մը պիտի կատարէի, որուն վախճանը Պ. Վիլլիֆօրի այնչափ պատիւ կը բերէ —:

Թագաւորի գործակալը յայտնի ուրախութեամբ լցուած ոտք ելաւ, իսկ իւր կինը թեթև կերպով կը տոգունէր:

— Ահա իմ խնդրածս այս է, և ձեզի պէս խրատուի մը կարծիքը կ'ուզէի ստանալ, ըսաւ Վիլլիֆօր՝ իւր ձեռքը Մօնթէ-Քրիսթոյի երկնցընելով: Այս կերպով ամեն մարդ այս օրուան պատահածը թող չեղածի պէս համարի. ես իմ խորհուրդներս ամենևին փոխած չեմ:

— Պարոն, ըսաւ կոմսը, մարդիկ որչափ և անիրաւ ըլլան, կ'ապահովեմ զձեզ որ ձեր որոշումը պիտի յարգեն. Ձեր բարեկամները պիտի պարծին, և Պ. տ'Էբինէ, եթէ օրինորդ տը Վիլլիֆօրը առանց օժտի առնելու իսկ ըլլայ, որ անկարելի է, երջանիկ պիտի ըլլայ այնպիսի ընտանիքի մը մէջ մանելու, որ ըրած խոստումը պահելու և իւր պարտքը կատարելու համար այնպիսի զոհողութիւններ ընելու կը հաճի —:

Կոմսը այս խօսքերէն ետև ոտք ելեր էր և կը պատրաստուէր մեկնիլ:

— Կը մեկնի՞ք, պարոն կոմս, ըսաւ տիկին Վիլլիֆօր:

— Ստիպուած եմ, տիկին, շարաթ օրուան համար ձեր

խոստումը միայն յիշեցընելու եկայ :

— Աը վախնաք որ պիտի մոռնանք :

— Խիստ ազնիւ էք , տիկին . բայց Պ . տը Ալիլեֆօր այն չափ ծանր և երբեմն այնչափ կարեւոր դըաղումներ ունի , որ . . . :

— Եմուսինս իւր խօսքը տուած է , պարոն . հիմա յայտնի տեսաք որ խոստմանը վրայ կը կենայ եթէ կորուստ մը իսկ ունենայ , որչափ ևս առաւել երբ ամենեւին կորուստ մը պիւրի չընէ :

— Այդ ակումբը Շանդ-Էլիզէի ձեր տանը մէջ տեղի պիտի ունենայ , հարցուց Ալիլեֆօր :

— Այ , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ , այլ զիւղը , որով ձեր ըրած զոհողութիւնը աւելի մեծ արժանաւորութիւն պիտի դասէ :

— Գիւղը :

— Այո :

— Ո՞ր զիւղը , Բարիզի մօտ , այնպէս չէ :

— Բարիզի դռներուն քովը , պարիսպէն կէս մղոն հեռու , Օթէօյլ :

— Օթէօյլ , պոռաց Ալիլեֆօր . ո՛հ , այո , ստոյգ է . տիկին Ալիլեֆօր ըսաւ ինձ թէ Օթէօյլ կը բնակիք . ըստ որում ձեր տունը եկեր է կառածիւրուն խնթեցած օրը : Օթէօյլի ո՞ր կողմը :

— Ֆօնթէն փողոցը :

— Ֆօնթէն փողոցը , կրկնեց Ալիլեֆօր հեղձեալ ձայնիւ մը , և ո՞ր թիւը :

— Թիւ 28 :

— Ուրեմն Պ . Սէն-Մէրանի տունը ձեզի՞ վաճառուեցաւ , ըսաւ Ալիլեֆօր :

— Պ . Սէն-Մէրանի , հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ : Այն տունը Պ . Սէն-Մէրանի՞ն է :

— Այո , կրկնեց տիկին Ալիլեֆօր , և կը հաւատա՞ք , պարոն կոմս :

— Ի՞նչ բանի :

— Այն տունը շատ հաւնած էք , այնպէս չէ :

— Սքանչե լի է :

— Կը հաւատաս՞ որ ամուսինս ամենեւին ուզած չէ այն տունը բնակելու :

— Ստուգիւ , պարոն , կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ , նախապաշարում մ'է այդ , որուն պատճառը չեմ հասկընար :

— Օթէօյլ գիւղը չեմ սիրեր , պարոն , պատասխանեց թագաւորի գործակալը ինքզինքը զսպելով :

— Բայց կը յուսամ թէ այնչափ անբաղդ պիտի չըլլամ , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ անհանդստութեամբ մը , որ այդ հակակրօթիւնը զձեզ հոն ընդունելու երջանկութենէն զրիկ զիտ :

— Ոչ , պարոն կոմս . . . կը յուսամ . . . հաւատացէք որ կրցածս պիտի ընեմ գալու համար , կակազեց Վիլլեֆօր :

— Ո՛հ , ամենեւին պատճառ չեմ ընդունիր , պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ : Շաբաթ օրը , ժամը վեցին կ'ըսպասեմ ձեզ , և եթէ չգաք , ինչ գիտնամ , պիտի կարծեմ թէ այն քսան տարիէ 'ի վեր անբնակ մնացած տան վրայ աղէտալի աւանդութիւն մը կամ արիւնալի պատմութիւն մը կայ :

— Պիտի գամ , պարոն կոմս , պիտի գամ , ըսաւ աշխուժիւ Վիլլեֆօր :

— Հնորհակալ եմ , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ : Հիմա հրաման տուէք ինձ որ մեկնիմ :

— Իրօք , քիչ մը առաջ ըսիք թէ ստիպուած էք մեկնելու , պարոն կոմս , ըսաւ տիկին Վիլլեֆօր , և կարծեմ պատճառը պիտի ըսէիք , երբ ուրիշ խօսք բացուելով ընդմիջեցիք :

— Իրօք , տիկին , չեմ գիտեր թէ ուր երթալս պիտի համարձակիմ ձեզ ըսել :

— Ինչո՞ւ կը քաշուիք , ըսէք :

— Իբր ճշմարիտ ապուշ մարդ մը , ինչպէս որ եմ , պիտի երթամ բան մը աչքէ անցընել , որուն վրայ շատ անգամ ամբողջ ժամեր մտածած եմ :

— Ի՞նչ բան:

— Հեռադիրը:

— Հեռադիրը, կրկնեց տիկին վ. իլըֆօր:

— Այո՛, շատ անգամ պայծառ օրեր ճամբու մը ծայրը բլուրի մը վրայ, պատենաթեև յաղթ միջատի մը թաթերուն նման գիւրաթեք և սև թևերու բարձրանալը տեսած եմ, և ճամբարտ՝ ամեն անգամ զարմանքս տարած է. վասն զի կը մտածէի թէ այն այլանդակ նշանները ուղղութեամբ օդը պատռելով և սեղանի մը առջև նստող մարդու մը անձանօթ կամքը՝ գծին ծայրը ուրիշ սեղանի մը առջև նստող մարդու մը տանելով, միայն այն զօրաւոր գլխաւորին կամաց ուժովը ամպին մոխրի դոյնին կամ երկնից կապոյտ գոյնին վրայ կը նկարուին. այն ատեն ոգիներու, այսերու, պարկիներու և վերջապէս դաղտնի զօրութեանց կը հաւատայի, և կը ծիծաղէի: Երբէք բաղձանք մը չունեցեր էի այն սպիտակ փորով, նիհար և սև թաթերով յաղթ միջատները մօտէն տեսնելու, ըստ որում կը վախնայի որ անոնց քարէ թևերուն տակը այն լաւ կրթեալ, քաջ վարժուած, գիտութեամբ, դաղտնի աւանդութեամբ և կախարդութեամբ զարդացեալ մարդկային փոքրիկ ոգի մը չտեսնեմ: Բայց երբ առտու մը իմացայ որ իւրաքանչիւր հեռագրին շարժիչը տարին հաղար երկու հարիւր Ֆրանք վարձք առնող թշուառ մարդ մ'է, որուն պաշտօնն է գիտել չէ թէ աստղագէտի մը պէս երկինքը, ձկնորսի մը պէս ջուրը կամ պակասամտի մը պէս մարդագետինը, այլ իրմէ չորս կամ հինգ հարիւր մղոն հեռի եղող այն սպիտակ փորով և սև թաթերով միջատը, որ իւր հաղորդակիցն է, այն ատեն հետաքրքրական փափաք մը ունեցայ այն պատենաւոր միջատը մօտէն տեսնելու և այն խաղին մօտ գանուելու, որ իւր պատեանին մէջէն իրարու ետեւ առասանի ծայրերը քաշելով միւս միջատին կը ներկայացնէ:

— Եւ հիմա հոն կ'երթաք:

— Այ՛մ :

— Ա՞ր հեռադրին . արտաքին գործոց պաշտօնէին թէ Գիտանոցին :

— Ա՛հ, ոչ, այն տեղերը այնպիսի մարդեր պիտի գտնեմ, որոնք պիտի ստիպեն զիս իմ գիտնալ չուզած բաներս հասկընալու, և իրենց չճանչցած դադանիքը իմ կամացս հակառակ պիտի բացատրեն ինձ : Այ, այն միջատներուն վրայ կ'ուզեմ միշտ խարուած մնալ, բաւական է որչափ որ մարդոց դադանիքը ճանչցայ : Աւստի ոչ արտաքին գործոց պաշտօնէին և ոչ Գիտանոցի հեռադրին պիտի երթամ, այլ դաշտի մէջ գտնուող հեռադրի մը, սրպէս զի իւր աշտարակին մէջ քարացեալ պարզամիտ մարդ մը գտնեմ :

— Գուք եղական մեծ մարդ մ'էք, սլարոն, ըսաւ Վ. իլըֆօր :

— Ա՞ր գիծը քննելու կը խրատէք զիս :

— Այսօրուան ամենէն շատ զբաղածը :

— Աւրեմն Սպանիոյ գիծը ըսել կ'ուզէք :

— Այ՛մ, պաշտօնեայէն նամակ մը կ'ուզէք որ ձեզ բացատրութիւններ տան :

— Այ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ . ըստ որում ինչպէս ըսի՛րնդ հակառակն բան մը չեմ ուզեր հասկընալ : Եթէ ես անոնց դադանիքը իմանամ, այնուհետև հեռադրի պիտի չըլլայ :

— Գացէք ուրեմն . երկու յամէն գիշեր պիտի ըլլայ, և այն ատեն բան մը պիտի չտեսնէք :

— Ի՞նչ կ'ըսէք, կը վախցընէք զիս . ո՞րն է ամենէն մօտը :

— Պայտնի՛ ճամբուն վրայ :

— Այ՛ն, թող ան ըլլայ :

— Հաթիլեօնինը ամենէն մօտն է :

— Հաթիլեօնէն ետքը :

— Մօնլէրիի աշտարակինը կարծեմ :

— Չնորհակալ եմ, նորէն տեսնուինք . շարաթ օրը հեռադրին ինձ պատճառած ազդեցութիւնը կը պատմեմ ձեզ — :

Գրան առջին կոմսը այն երկու նօտարները տեսաւ, որոնք

2 2

6989 1/2

Վալանթինը ժառանգութենէ զրկեր էին, և իրենց պատիւ բերող այնպիսի կաակազիր մը ընենուն զրայ ուրախանալով կը մեկնէին:

ՊԼՈՒՐ Բ՜

ՊՐԵՏԻՉՊՈՆԻ ՄԷ ԳԵՂՉԵՐԸ ՈՒՑՈՂ ԱՌՆԷՏՆԵՐԸ
ՁՆՁԵԼՈՒ ՀՆԱՐԱՐԸ

ՄՕՆՔԷ-ՔՐԻՍՓՈՅ կոմսը՝ չէ թէ նոյն իրիկունը ինչպէս որ ըսեր էր, այլ հետեւեալ առտու Անֆէրի գոնէն դուրս ելաւ, Օրլէանի ճամբան զարկաւ, և Լինայի գիւղին առջևէն անցաւ՝ առանց անոր հեռագրին կենալու, որ ճիշդ կոմսին անկէ անցած ժամանակը իւր մերկ երկար թևերը կը շարժէր, և Մոնլէրիի աշտարակը հասաւ, որ ինչպէս ամեն մարդ գիտէ՝ այս անունով դաշտին բարձրագոյն բլրին զրայ շինուած է:

Բլրին վարի կողմը կոմսը կառքէն իջաւ, և տասն և ութ բթաչափ լայնութեամբ շրջանաւոր փոքրիկ ճամբայէ մը սկսաւ լեռին վրայ ելնել:

Վարդաթիւն չափանելով, իւր սոջևը պարտիզի ցանկ մը ելլաւ, որուն վրայ վարդապոյն և սպիտակ ծաղիկներու կանաչ պտուղները յաջորդեք էին :

Մօնթէ-Քրիսթօ պարտիզին դուռը փնտտելով շուտով գտաւ զայն, որ ուռիի մը ծխնիներուն վրայ դարձող և դամով մը ուտասանով գոցուող փայտեայ վանդակներով շինուած էր :

Երկար ժամանակի պէտք չեղաւ կոմսին դուռը բանալու կերպը գտնելու :

Այն ատեն քսան ոտք երկայնութեամբ և տասներկու ոտք լայնութեամբ պարտիզակի մը մէջ գտնուեցաւ, որ մէկ կողմէն փակուած էր այն ցանկով, որուն դուռ անունով ճարտար շէնքը արդէն նկարագրեցինք, և միւս կողմէն չին աշտարակով մը, որ շահպարակներով և ուրիշ ծաղիկներով խառնուած բաղեղներով ծածկուած էր :

Այն չին աշտարակը այնպէս ծաղիկներով զարդարուած ատենելով այնպիսի ծերունիի մը պէս, որուն թոռները անոր տօնախմբութիւնը կատարելու կու գան, անկարելի էր ըսել թէ սոսկալի դործողութիւններ պատմելու կարող էր, եթէ ձայն մը յարէր այն սպառնալից ականջներուն, զորոնք չին առակ մը պատերուն կու տայ :

Պարտէզին մէջ կարմիր աւազով յատակուած ծառուղի մը կար, որուն վրայ երկու կողմը եղած բազմամեայ հաստ տոսախները այնպիսի կերպով մը կը ձգակէին, որ Տըւաքբուային աչքը կրնային զուարճացընել :

Ծառուղին ծի ձև մը ունէր և յառաջանալով կը դառնար, այնպէս որ քսան ոտք պարտիզի մը մէջ վաթսուն ոտք շրջադայութիւն կ'ըլլար :

Հռոմայեցի բարի պարտիզպանաց ծիծաղադէմ և կայտառ դիցուհի Փլորային երբէք այնչափ մանրամասն և անբիծ պաշտօն մատուցուած չէր, որչափ այն պարտիզակին մէջ :

Իրօք՝ պարտիզակը կազմող քսան վարդենիներուն մէջ տերեւ մը չկար որ ճանճի մը հետքը ունենար, կամ սպիտակ

նուրբ թել մը՝ կանաչ տղակներ, որոնք խոնաւ հողի վրայ աճող տունկերը կը կրծեն և կ'ըսպառեն:

Այսու ամենայնիւ խոնաւութիւնը պակաս չէր այս պարտէզէն. մուրի պէս սև հողը և ծառոց անթափանց տերևները ըսածնիս կ'ապացուցանեն. մանաւանդ որ արուեստական խոնաւութիւնը բնական խոնաւութեան թերութիւնը կը լիցընէր, փառք այն տակառին, որ մօրացեալ ջրով լեցուած՝ պարտիզին մէկ անկիւնը զետեղուած էր, և որուն մէջ կանաչ մկանանց վրայ դորա մը և արջնադորա մը կային, որոնք անտարակոյս հակակրութեամբ կ'անակնին իրարու դարձուցած՝ միշտ շրջանակին երկու հակառակ կէտերուն վրայ կը կենային:

Ոչ ծառուղիներուն վրայ խոտ մը կար և ոչ ծառի մը վրայ պատատող բողբոջ մը:

Զարդասէր աիկին մը իւր ծաղկամանին մէջի կոնկենիները և մրտալարդերը այնչափ խնամքով շմաքրեր և շինամեր, որչափ այն պարտիզակին տէրը, որ մինչև այն միջոցին երևան ելած չէր:

Մօնթէ-Քրիսթօ դրան առասանը իւր դամին անցընելով զայն գոցելէն ետև՝ վայրկեան մը կեցաւ և մէկ նայուածքով բսլորտիքը քննեց:

— Կ'երևի թէ, ըսաւ, հեռադրին մարդը վարձակալ պարտիզպաններ ունի, կամ թէ ինքզինքը տարփանօք երկրադործութեան տուած է —:

Յանկարծ ոտքը տերևներով բեռնաւորեալ սայլակի մը ետին կծկուած բանի մը զարկաւ:

Այն կծկուած բանը ոտք ելաւ այնպիսի ճիչ մը հանելով, որ իւր զարմանքը կը յայտնէր, և Մօնթէ-Քրիսթօ յիստուն տարեկան մարդու մը գիմացը գտնուեցաւ, որ ելադներ ժողովելով որթի տերևներու վրայ կը դնէր:

Տասն երկու տերևի վրայ տասն երկու ելագ դրած էր:

Մարդը ոտք ելած ժամանակը քիչ մնաց որ ձեռքի սնակը, ելագները և տերևները դետինը պիտի իյնային:

— Պարոն , պարտիզիդ պատուհները կը ժողվես , ըսաւ Մօն ,
թէ-Քրիսթօ ծայտելով :

— Ներէ , պարոն , պատասխանեց մարդը ձեռքը դիւանո-
ցին տանելով . իրաւ է որ վերը չեմ , բայց հիմա դեռ լջայ :

— Անհանդիստ չընեմ քեզի , բարեկամ , ելազներդ ժող-
վէ՛ եթէ ուրիշ ալ ունիս ժողվելու :

— Տասը հատ ևս ունիմ ժողվելու , պարոն , տասն ու մէկ
հատ ժողված եմ , ամենը քսան ու մէկ կ'ընէ , անցեալ տա-
րուանէ հինգ հատ աւելի : Բայց չ'մ' զարմանար , վասն զի
այս տարի դարունը տաք էր , և ելազներուն պէտք եղածը
տաքութիւնն է : Ահա այս պատճառաւ է որ այս տարի հինգ
հատ աւելի ունեցայ . տասն ու մէկ հատ արդէն ժողված եմ ,
ահա մէկ մ'ալ՝ տասն երկու , տասն երեք , տասն ու չորս ,
տասն ու հինգ , տասն ու վեց , տասն ու եօթը , տասն և ութ :
Ո՛վ Աստուած , երկուքը պահսեր են . տակաւին երէկ հոս
էին , պարոն , այժ , երէկ , համբեցի զանոնք : Անշուշտ մայր
Սիմանին սրդին դողցած պիտի ըլլայ . այս առտու անոր այս
կողմերը թափառիլը տեսայ : Ա՛հ , պզտիկ գող , պարտէզի մը
մէջէ գողութիւն ընել , չը՞ գիտեր արդեօք թէ ասոր ծայրը
ս'ըր կ'երթայ :

— Իրօք ծանր դործ մ'է այդ , ըսաւ կոմսը , բայց յան-
ցաւորին երիտասարդութեանը և որկորստութեանը տուր :

— Անշուշտ . սակայն հաճեիլ դործ մ'ալ չէ այս . բայց
երկրորդ անգամ ներումն կը խնդրեմ , պարոն . արդեօք հե-
ռազրի տեսուչ մը այսպէս կ'ըստատեցընեմ — :

Եւ երկիւղալին այուլամքով կոմսը և անոր զգեստները կը դիտէր .

— Անհոգ եղիբ , բարեկամ , ըսաւ կոմսը այն ժպիտով , զոր
իւր կամաց համաձայն ստկալի և սիրալիբ կ'երեւցընէր , բայց
այս անգամ իւր ժպիտը սիրալիբ էր . զքեզ քննելու եկող
տեսուչ մը չեմ ես , այլ պարզ հետաքրքիր ճանապարհորդ
մը , որ կ'ըսկսի ինքզինքը մեղադրել ժամանակի կորսնցընելու
պատճառ ըլլալուն համար :

— Ժամանակս այնչափ սուղ չէ, պարոնէ, պատասխանեց ճարդը տխուր ժպիտով մը: Այսու ամենայնիւ իմ ժամանակս կառավարութեանն է, և պէտք չեմ կորսնցընել զայն. սակայն նշան ստացայ որ կրնամ ժամ մը հանդատանալ (և իւր աչքը արեղակնային ժամացոյցի մը վրայ տարաւ, քանզի Մոնլէրիի աշտարակին պարտէզին մէջ ամեն բան կար, արեղակնային ժամացոյց մը անգամ), կը տեսնէք, տակաւին տասը վայրկեան ունիմ, ինչ ընեմ, ելազներս հասունցեր են, և եթէ օր մը ևս թողուի. . . : Մանաւանդ որ կը հաւատօք, պարոն, առնէտներն ալ կ'ուտեն:

— Աչ, ստուգիւ չէի կարծեր, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ ծանրութեամբ մը. մենք որ Հոռոմայեցւոց պէս առնէտները մեզրով եփած չենք ուտեր, անոնց դրացիութենէն ալ չենք ախորժեր:

— Հոռոմայեցիները առնէտները կ'ուտէին:

— Բէթրոնիոյի մէջ կարգացած եմ, ըսաւ կոմսը:

— Իրա՛ւ, բայց ախորժելի պիտի չըլլայ, թէև Առնէտի մը պէս դեր կ'ըսեն: Առնէտներուն դերը ըլլալը զարմանալի բան չէ, ըստ որում բոլոր օրը կը քնանան, և բոլոր դիշերը կըրծելու համար կ'արթնան: Անցեալ տարի չորս ծիրան ունէի, մէկը կերան, լերկ դեղձ մը ունէի, միայն մկ հատ, քանզի հազուադիւս պտուղ մ'է, ինչ կ'ըսես, պարոն, պատին կողմէն կէսը կերան. գեղեցիկ և ընտիր դեղձ մ'էր, որմէ աւելի աղէկը երբէք կերած չէի:

— Կերա՞ր զայն, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Այսինքն մնացած կէսը կերայ, սքանչելի էր շիտակը. բայց միթէ այն պարոնները ամենէն գէշ պատասները կ'ընտրեն: Մայր Սիմոնին որդին ալ այնպէս է ըրեր, ամենէն ընտիր ելազները ընտրեր է: Բայց այս տարի այնպէս պիտի չըլլայ, անհոգ եղիւր, շարունակեց պարտիզպանը. այսուհետև այս բանս պիտի չպատահի. երբ պտուղները հասուննալու մօտենան, գիշերը զանոնք պահպանել իսկ պէտք ըլլայ՝ պիտի ընեմ—:

Մօնթէ-Քրիսթօ այսպիսի մարդեր բաւական տեսեր էր :

Ամեն մարդ իւր միտումը ունի որ իւր սրտին խորջը կը կըրծէ, ինչպէս ամեն թրթուր իւր պտուղը . հեռագրի մարդուն միտումը մշակութիւնն էր :

Կոմսը արեւ չաեսնող խաղողի ողկոյղներուն քանի մը տերեւները փխաւ ժողվել, և ասով պարտիզպանին սիրտը շահեցաւ :

— Պարոն, հեռագրիբը տեսնել կ'ուզէիր, ըսաւ մարդը :

— Այո՛, պարոն, եթէ ձեր կանոններէն արդիլուած չէ :

— Ամենին արդիլուած չէ, ըսաւ պարտիզպանը, քանզի վտանգաւոր բան մը չկայ . ըստ որում մարդ չգիտեր և չկըրնար գիտնալ թէ ինչ կ'ըսենք :

— Իրօք ինձ այնպէս ըսին թէ ձեզի եղած նշանները առանց հասկընալու կը կրկնէք :

— Անշուշտ, պարոն, իմ ուզածս ալ այս է, ըսաւ հեռագրին մարդը ծիծաղելով :

— Ինչո՞ւ :

— Ինչու որ այս կերպով պատասխանատուութենէ ազատ կ'ըլլամ. պարզ գործիք մ'եմ ես և ոչ ուրիշ բան . բաւական է որ իմ պաշտօնս ազէկ կատարեմ, ինձմէ ուրիշ բան չեն պահանջեր :

— Զարմանալի բան, ըսաւ ինքնիրեն Մօնթէ-Քրիսթօ, արդեօք փառասիրութիւն չունեցող մարդ մ'է գիմացինս . ըստուղիւ դժբաղդութիւն մ'է այս :

— Պարոն, ըսաւ պարտիզպանը արեգակնային ժամացոյցին նայելով, աստը վայրկեանը յրանալու վրայ է, ես իմ տեղս կը վերադառնամ. կը հաճին հետս վեր ելնելու :

— Այո՛ — :

Եւ Մօնթէ-Քրիսթօ անոր ետեւէն աշտարակը մտաւ, որ երեք դատիկոն ունէր . առաջին դատիկոնը մշակութեան քանի մը գործիներ կը պարունակէր, ինչպէս էին բահեր, հողի սանաքեր, ցնցուղներ, որոնք պատէն կախուած էին և առաջին դատիկոնին կարասիքը կը կազմէին :

Երկրորդը պաշտօնեային սովորական կամ գիշերային բնակութիւնն էր . որ տան քանի մը խեղճ անօթներ , անկողին մը , սեղան մը , երկու աթոռ և հողէ աղբիւր մը կը պարունակէր . ասոնցմէ զատ առաստաղէն չարցած խոտեր կախուած էին , որոնք էին որոն և Սպանիոյ լուբիայ , և սարտիզպանը անոնց սերմերը իրենց պատեանին մէջ պահած էր , և անոնց անուաները ծարտէն աէ Բլանթի անկադէաի մը խնամքովը վրանին նշանակէր էր :

— Հեռագրի ուսումը սորվելու համար շատ ծամանակի կարօտ է , պարոն , հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Աւսումը երկար չէ , պարոն , բայց անվարձ ծառայուիր :

— Եւ ի՞նչ տարեկան վարձք կ'ընդունիս :

— Հազար Ֆրանք , պարոն :

— Քիչ է :

— Այո , բայց ինչպէս կը տեսնէք՝ տան վարձ չեմ տար — , Մօնթէ-Քրիսթօ սենեակը քննեց :

— Միայն թէ իւր բնակութիւնը պատճառ չընէ — , մըրը միջեց կոմսը :

Երրորդ դասիկոնը ելան , որ հեռագրի սենեակն էր :

Մօնթէ-Քրիսթօ փոփոխակի երկաթեայ այն երկու բռնակեղերը կը գիտէր , որոնց օգնութեամբը պաշտօնեայն մեքենան կը շարժէր :

— Այո՛ , 'ի սկզբան մարդուս պարանոցը կը կարկամի երբ երկար ծամանակ մէկ կողմ՝ նայելու կը պարտաւորի , բայց տարի մը կամ երկու տարի ետքը կը սովորի մարդ . ասկէ զատ՝ հանգստութեան ժամերն ու ազատութեան օրերը ունինք :

— Ազատութեան օրեր :

— Այո՛ :

— Արժէք են :

— Մտախուզ եղած օրերը :

— Այո՛ , իրաւունք ունիս :

— Միզապատ օրերը իմ տօն օրերս են . այն օրերը իմ

պարտէզս կ'իջնեմ, կը տնկեմ, կը յապաւեմ, չոր ոստերը կը կտրեմ, կը թրթրատեմ, վերջապէս ժամանակը կ'անցնի :

— Ո՞րչափ ժամանակ է որ հոս ես :

— Տասը տարի, հինգ տարի աչ անվարձ աշխատեցայ, տասն և հինգ տարի :

— Քանի՞ տարեկան ես :

— Յիսուն և հինգ :

— Քանի տարի պիտի ծառայես որ ոռճիկ ընդունիս :

— Քսան և հինգ տարի, պարոն :

— Եւ որչափ է այդ ոռճիկը :

— Հարիւր թալետ :

— Թշուա՞ն մարդասիրութիւն, մրմնջեց Վոնթէ-Քրիսթօ :

— Ի՞նչ ըսիր, պարոն . . . , հարցուց պաշտօնեան :

— Կ'ըսեմ թէ շատ հետաքրքրական եմ :

— Որո՞նք :

— Ինձ ցուցընելիքներդ . . . : Ստուգիւ ըրած նշաններէդ ամենևին բան մը չեմ հասկընար :

— Ամենևին :

— Երբէք չաշխատեցա՞ր հասկընալու :

— Երբէք . ի՞նչ պիտի ընեմ :

— Այսու ամենայնիւ երբեմն այնպիսի նշաններ կ'ըլլան, որոնք ուղղակի քեզ կը նկատեն :

— Անաւարակոյս :

— Եւ այն նշանները կը հասկընան :

— Միշտ մի և նոյն նշաններն են :

— Եւ ի՞նչ կ'ըսեն . . . :

— Նոր քան մը չկայ . . . Ժամ մը տանէ . . . կամ վողը :

— Բոլորովին անտարբեր պարտպաներ են ասոնք, ըսաւ կոմսը . բայց հոն չեմ նայիր, հազարդակիցդ նշաններ կ'ընէ կարծեմ :

— Այո՛, ստոյգ է, շնորհակալ եմ, պարոն :

— Ի՞նչ կ'ըսէ, բան մը հասկըցա՞ր այս նշանէն :

- Այո՛, կը հարցընէ թէ պատրանստ եմ :
- Եւ ի՞նչ կը պատասխանես :
- Այս նշանով աջ կողմի հաղորդակցիս իմացընելով որ պատրաստ կը դանուիմ, միանդամայն ձախ կողմն եղողն ալ կը հրաւիրեմ որ պատրաստուի :
- Ի՞նչ հանճարալի հնարք մ'է այդ :
- Հիմա կը տեսնէք, սարոն, կրկնեց մարդը պարծենալով, հինգ վայրկեանն պիտի խօսի :
- Ուրեմն հինգ վայրկեան ունիմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, իմ ուղածս ալ այս է : Սիրելի պարոն, ներէ ինձ որ հարցում մը ընեմ :
- Ըրէ, պարոն :
- Պարտէզ մշակելը կը սիրես :
- Խիստ շատ :
- Քսան ոտք մեծութեամբ երկրի տեղ՝ կ'ուզէի՞ր երկու արտավար տեղ ունենալ :
- Երկրային արքայութիւն մը կ'ընէի զայն :
- Առած հազար ֆրանքովդ աղէկ կ'ապրիս :
- Ոչ այնչափ աղէկ, բայց վերջապէս կ'ապրիմ :
- Այո՛, բայց խեղճ պարտէզ մը ունիս :
- Ո՛հ, ստոյգ է, պարտէզս մեծ չէ :
- Ատիկէ զատ՝ առնէտներով լեցուն է, որոնք ամեն բան կ'ըսպտեն :
- Իմ պատիժս են անոնք :
- Ըսէ ինձի, աջ կողմի հաղորդակցիդ նշան ըրած ատեն եթէ դժբաղդարար դուն երեսդ միւս կողմը դարձուցած ըլլայիր :
- Այն ատեն զան պիտի չտեսնէի :
- Բայց ի՞նչ պիտի ըլլար այն ատեն :
- Իւր նշանները պիտի չկարենայի կրկնել :
- Եւ ետքը՞ :
- Նշանները անհողութեամբ չկրկնելու համար տուգանքի պիտի դատապարտուէի :

- Ո՞րչափի :
- Հարիւր Ֆրանքի :
- Եկամտու տարի տասանորդը , դէշ չէ այդ :
- Ա՛հ :
- Երբէք պատահեցաւ քեզի , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ :
- Անդամ մը , պարոն , երբ կաղնաձև վարդենի մը կը պատուաստէի :
- Աղէկ . բայց եթէ նշանէն բան մը փոխել ուզէիր կամ ուրիշ նշան մը ընէիր :
- Այն ատեն զործը տարբեր է . զիս կը ճամբեն և ոռ ճիկս կը կորսնցընեմ :
- Երե՞ք հարիւր Ֆրանք :
- Հարիւր թաւն . կը հասկընաս անշուշտ որ պիտի ըզ-դուշանամ այդպէս բան մը ընելէ :
- Բայց եթէ տասն և հինգ տարուան վարձքդ ընդունիս գարձեալ պիտի մերժե՞ս . ի՞նչ կ'ըսես , մտածէ քիչ մը :
- Տասն և հինգ հազար Ֆրանք :
- Այո՛ :
- Պարոն , կը վախցընես զիս այդ դումարով :
- Ամենևին :
- Արեւմն զիս փորձէ՞լ կ'ուզես :
- Ճիշդ այդպէս : Տասն և հինգ հազար Ֆրանք ունիմ , կը հասկընաս :
- Պարոն , թող որ աջ կողմի հազորդակցիս նայիմ :
- Ընդ հակառակն՝ մի՛ նայիր անոր և ասոնց նայէ :
- Ի՞նչ են ատոնք :
- Ի՞նչպէս , այս փոքրիկ թղթերը չեն ճանչնար :
- Լումայագիրներ են :
- Այո՛ , քառակուսի են և տասն և հինգ հատ :
- Եւ որո՞ն են ատոնք :
- Քուկդ , եթէ ուզես :
- Ի՛մս , պուսց պաշտօնեայն հեղձեալ ձայնի :

— Ի՛հ, այո՛, քուկդ ե՛ն ըսի, բոլորովին քուկդ :

— Պարոն՝, ահա աջ կողմի հաղորդակիցս որ նշաններ կ'ընէ :

— Թող որ ուզածը ընէ :

— Պարոն՝, ժամանակ անցընել կու տաս և ես տուգանքի պիտի դատապարտուիմ :

— Հարիւր Ֆրանք պիտի կորսնցընես, կը անեսս որ իմ տասն և հինգ լումայադիրերուս աէրն եղած ես :

— Պարոն՝, աջ կողմի հաղորդակիցս համբերութիւնը կը կորսնցընէ, և իւր նշանները կը կրկնէ :

— Թող ուզածը ընէ, դուն ասոնք առ — :

Կոմսը լումայադիրերը պաշտօնէսին ձեռքը դրաւ :

— Այս բաւական չէ, ըսաւ. տասն և հինգ հազար Ֆրանքով չես կրնար ապրիլ :

— Պաշտօնս ալ պիտի ունենամ :

— Ոչ, պիտի կորսնցընես զայն. վասն զի հաղորդակցիդ բրածէն տարբեր նշան մը պիտի ընես հիմա :

— Ո՛հ, պարոն, այդ ինչ առաջարկութիւն է :

— Տղայական խաղ մը :

— Միայն թէ չստիպուիմ . . . :

— Իբօք և ես կ'ուզեմ ստիպել զքեզ — :

Եւ Մօնթէ-Քրիսթօ իւր ծոցէն ուրիշ լումայադիրեր հանեց :

— Ահա տասն հազար Ֆրանք ևս, ըսաւ. ծոցիդ աասն և հինգ հազարով քսան և հինգ հազար կ'ընէ : Հինգ հազար Ֆրանքով երկու արտավար երկիր ունեցող զեղեցիկ տնակ մը ծախու կ'առնուս, և քսան հազար Ֆրանքը շահու դնելով հազար Ֆրանք եկամուտ կ'ընդունիրս :

— Երկու արտավար պարաէզ մը :

— Այո՛, և հազար Ֆրանք եկամուտ :

— Ո՛վ Աստուած, ո՛վ Աստուած իմ :

— Բայց ինչո՞ւ չես առնուր — :

Եւ կոմսը տասը հազար Ֆրանքը բոնի անոր ձեռքը դրաւ :

— Ի՛նչ պիտի ընեմ հիմա :

— Շատ գիւրին բան մը :

— Բայց ինչ :

— Ահա այս նշանները ըրէ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր գրգռանէն թուղթ մը հանեց, որուն վրայ երեք նշաններ գծուած կային :

— Ինչպէս որ կը տեսնես, երկար պիտի չտևէ :

— Այո՛, բայց . . . :

— Այս գործողութեամբ լերկ գեղձեր և ուրիշ ծառեր և տունկեր պիտի սասնաս — :

Ասոնց մտածութիւնը ամեն բանի յաղթեց, և մարդը ջերմային կարմրութեամբ և քրտինքով ծածկուելով կոմսին ներկայացուցած նշանները հետզհետէ ՚ի գործ դրաւ՝ ամենևին միտ չդնելով աջ կողմի հազորակիցին սոսկալի նշաններուն, որ այս փոփոխութեանէն բան մը չհասկընալով, կարծեր էր թէ լերկ գեղձեր ունեցող մարդը խենթեցեր է :

Իսկ ձախ կողմի հազորակիցը խղճի մտօք նոյն նշանները կրկնեց, որոնք ճշդիւ արտաքին գործոց պաշտօնատունը հասան :

— Հիմա հարուստ ես ալ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Այո՛, բայց ինչ գնով ստացայ այդ հարստութիւնը :

— Մտիկ ըրէ, բարեկամ. չեմ ուզեր որ խղճի տաղնապ մը ունենաս. հաւատա ինձի, վասն զի կ'երգնու՛մ որ մէկու գէշութիւն չըրիր —

Պաշտօնեայն լումայադիրերուն կը նայէր, կը շօշափէր և կը համրէր զանոնք :

Գունատեալ և կարմրած էր :

Պէրլապէս բաժակ մը ջուր խմելու համար իւր սենեակը վազեց. բայց աղբիւրին քովը չհասած նուաղեցաւ :

Այս հեռագրական լուրը պաշտօնատունը հասնելէն հինգ վայրկեան ետքը՝ Տրպրէ իւր ձիերը կառքին լծել տուաւ և Տանկլարի տունը վազեց :

— Ամուսինդ Սպանիոյ արժէթղթեր ունի, հարցուց Թիկին Տանկլարին :

— Անշուշտ . վեց միլիոն ֆրանքի ունի :

— Ո՛ր և է դ՛նով թող ծախէ զանոնք :

— Ինչո՞ւ համար :

— Ըստ որում Տոն Գարլօն Պուրժէն փախչեր Սպանիա մտեր է :

— Ո՛ւրիկից իմացար այդ լուրը :

— Զարմանալի բան , ըսաւ Տըպրէ ուսերը բարձրացընել լով , լուրերը ինչպէս կ'իմանամ — :

Տիկինը խօսքը կրկնել չառուաւ , իսկոյն իւր ամուսնոյն քովը վաղեց , և Պ . Տանկլար դնաց իւր միջնորդը գտաւ և պատուիրեց որ իւր արժէթղթերը ո՛ր և է դ՛նով ծախէ :

Պ . Տանկլարի ոյս ընթացքին վրայ Սպանիական արժէթղթոց գինը իսկոյն իջաւ :

Տանկլար հինգ հարիւր հազար ֆրանք կորսնցուց , բայց իւր բոլոր արժէթղթերը ձեռքէ հանեց :

Իրիկունը Մեռէ՛ք օրադրին մէջ հեռեեալը կարդացուեցաւ .

« ԼԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԼՈՒՐ »

« Տոն Գարլօ թագաւորը իւր պահապաններուն ձեռքէն Պուրժէն փախչելով՝ Գաթալոնեի սահմանադրիէն Սպանիա մտեր է :

« Պարչէլոնա քաղաքը 'ի շնորհս անոր ոտք ելեր է » ,

Բոլոր իրիկունը Պ . Տանկլարի նախազգուշութեան խօսքը կ'ըլլար , թէ ինչպէս իւր արժէթղթերը ծախելով և այսպիսի սրբադայի մէջ միայն հինգ հարիւր հազար ֆրանք կորսնցընելով ազատեր էր :

Իրենց արժէթղթերը պահողները կամ Պ . Տանկլարինները գնողները իրենց հարստութիւնը կորսնցուցած կը համարէին և իխտ հողատանջ գիշեր մը անցուցին :

Հեռեեալ օրը Մեռէ՛ք օրադրին մէջ հեռեեալը կարդացուեցաւ .

« Տոն Գարլըյի փախչելուն և Պարչէլոնայի ապստամբու-
թեան վրայ երէկուան Մեծօրէին տուած լուրը անհիմն է :

« Տոն Գարլօ թագաւորը Պուրժէն մեկնած չէ , և թերա-
կզղին կատարեալ Հանդարտութեան մէջ կը գտնուի :

« Մատախուղին պատճառաւ դէշ բացատրուած Հեռագրա-
կան նշան մը այս սխալման տեղի տուած է » :

Արժէթղթերը իրենց առջի գինէն կրկինը բարձրացան :

Այս Հեռագրական լուրը Տանկլարի մէկ միլիոն կորսնցը-
նելու պատճառ եղեր էր թէ իւր ըրած կարուստովը և թէ
ընելու շահէն ետ մնալովը :

— Աղէկ , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ Մորէլին , որ անոր տունը
կը գտնուէր երբ եկան այս դրամային զարմանալի փոփոխու-
թեան լուրը իմացուցին , որուն Տանկլար զոՏ եղեր էր . Հի-
մա քսան և հինգ հազար Ֆրանք վճարելով այնպիսի Հնարք
մը գտայ , որուն հարիւր հազար Ֆրանք յօժարութեամբ կը
վճարէի :

— Ի՞նչ Հնարք է գտածնիդ , հարցուց Մաքսիմիլիէն :

— Պարտիզպանի մը պտուղները ուտող առնէտները ջնջե-
լու հնարքը — :

ՉԼՈՐԻ Գ.

ՈՒՐՈՅԼԻ ԿԵՆՆԵՐԸ

ՕՐՈՅԼԻ տան արտաքին ելևոյթը Մօն, թէ-Քրիսթոյ մեծափառ կոմսին համար սահմանուած այն բնակութենէն ակնկալեալ չքեղութիւնը և փառաւորութիւնը չէր ընծայեր. բայց այն պարզութիւնը տիրոջը կամքէն կախեալ էր, որ ճշդիւ պատուիրած էր ամենևին բան մը չփոխել արտաքին կողմէն. և ասոր համոզուելու համար պէտք էր ներքին կողմը թափանցել:

Իբրք դուրը բացուելուն պէս տեսարանը կը փոխուէր:

Պ. Պէրթուչիօ կարասեաց ընտրութեանը և գործադրութեան արտգութեանը մէջ այս անգամ գերազանցեր էր:

Ինչպէս որ ժամանակաւ տ'Անթէն դուքսը Լուի ԺԴին աչաց նեղութիւն տուող ամբողջ ծառուղի մը մէկ գեշերուն մէջ ջնջել տուեր էր, նոյնպէս և Պ. Պէրթուչիօ երեք օրուան մէջ բոլորովին թափուր դաւիթ մը ծածկողով զարգարեր էր, և գեղատեսիլ կաղամասիներ ու իրենց խորունկ արմատով բերուած ժանտաթզենիներ տան գլխաւոր ճակատը կը հոյժանաւորէին, որուն առջևը կիսով չափ խոտով ծածկուած քարայտակին տեղը նուրբ և կարճ խոտերու մարգաղեսին մը կը տարածուէր, որոնք նոյն առաւ տեղաւորուած էին, և ոռոգուած ջուրին կաթիլները տակաւին մարգարտանման կ'երևէին:

Այս հրամանները կոմսին կողմէն եղած էին. Մօնթէ-
Քրիսթօ Գ. Պէրթուշիոյին յատակագիծ մը յանձնելու էր, ու
բուն մէջ նշանակուած էին տնկուելու ծառերուն քանակու-
թիւնը և տեղը, և քարայտակին տեղը դրուելու խոտերուն
ձևը և տարածութիւնը:

Այս կերպով տան երևոյթը փոխուելու էր, և նոյն ինքն
Պէրթուշիօ կը հաստատէր որ այն կանաչեղինաց մէջ տունը
անճանաչելի եղեր էր:

Գործակատարը կ'ուզէր պարտէզին մէջ ալ փոփոխութիւն,
ներ ընել, սակայն կոմսը յատկապէս արգիլելու էր որ անոր
չդպչի:

Պէրթուշիօ այս պակասութեան թերութիւնը ընցուց նա-
խասենեակները, սանդուխները և կրակարանները ծաղիկնե-
րով զարդարելով:

Գործակատարին ծառայելու համար ունեցած վերջին աս-
տիճանի յաջողակութիւնը և կոմսին՝ հրամայելու խորին հան-
ճարը ցուցնողը այն էր թէ ինչպէս այն տունը, (որ քսան
տարիէ 'ի վեր ամայի մնացած էր, տակաւին առջի իրիկունը
տխուր երևոյթ մը ունէր և այն անախորժ հոտով վարակեալ
էր, որ ժամանակին հոտը կրնանք ըսել), մէկ օրուան մէջ
կենդանութեան երևոյթ մը առնելով, տիրոջը սիրելի եղած
հոտերը ստացել էր. թէ ինչպէս կոմսը եկած ատենը ամեն
բան կատարեալ դատել էր, իւր գլքերը, զէնքերը և իրեն
սիրելի նկարները տեղաւորուած էին. նախասենեկաց մէջ
այն շուններն ու թռչիւնները կը դանուէին, որոց քծնութիւնն
ու երգերը կը սիրէր. թէ ինչպէս այս տունը մտնեալ ան-
տառին մէջ եղած Գեղեցկուհւոյն պալատին պէս իւր երկար
քունէն արթննալով կենդանացել էր, կ'երգէր և կը զուար-
ճանայր այն տուներուն պէս, որոնք երկար ժամանակէ 'ի վեր
մեղ սիրելի եղած են, և երբ զժբողգաբար կը բաժնուինք
անոնցէ, մեր սրտին մէկ մասը ակամայ անոնց մէջ կը թո-
ղունք:

Այն գեղեցիկ դաւիթին մէջ ծառաները ուրախ և զուարթ կ'երթային ու կու գային :

Ոմանք խոհակերոցի սպասաւորներն էին, որոնք երկար ժամանակէ ՚ի վեր այս տանը մէջ բնակածի պէս՝ առջի իրիկունէն զարգարուած օանդուխներէն արագութեամբ կ'երկնէին ու կ'իջնէին . ոմանք կառակայանները լցուած էին, ուր կառքերուն սպասները թուահամարով կը զետեղէին, և կարծես յիսուն տարիէ ՚ի վեր նոյն պաշտօնին մէջ հաստատուած էին . ասոոներուն մէջ ձիերը վրնջելով ձիագարմաններուն կը պատասխանէին, որոնք ծառայի մը իւր տիրոջը խօսեցած կերպէն շատ աւելի մեծ յարգանք անոնց հետ կը խօսէին :

Գրքատունը երկու մասի բաժնուած էր սենեկի մը երկու կողմերը, և գրեթէ երկու հազար հատոր կը պարունակէր :

Նոր վիպասանութեանց համար մասնաւոր խորշ մը սահմանուած էր, և առջի իրիկունը մամուլէ ելածն անդամ իւր տեղը գրուած էր . ամենքն ալ կարմիր պատեանով և ոսկեզօծեալ փառաւոր կազմով կը փայլէին :

Տան միւս կողմը գրքատան քովը ծաղկանց ջերմանոցը կը գտնուէր, որ ճարտարական մեծ ամաններով հազուադիւրս բոյսերով զարգարուած էր, և այն ջերմանոցին մէջ տեղը, որ միանգամայն մարդուս տեսութիւնը և հոտառութիւնը կը զուարճացընէր, գնդախալ մը կար, որ կարծես թէ առ առաւելն ժամ մը առաջ խաղացողներէ թողուած էր՝ գնտակները կանաչ ասուիին վրայ ցրուած :

Պէրթուչիօ այն տանը մէջ միայն սենեկի մը ձեռք չէր գպցուցած :

Ծառաները հետաքրքրութեամբ և Պէրթուչիօ երկիւղով այն սենեկին առջեւէն կ'անցնէին, որ առաջին դատիկոնին ձախ անկիւնը կը գտնուէր, և ուր մեծ սանդուխէն կ'երկնուէր ու դաղանի սանդուխէն անկէ վար կ'իջնուէր :

Ժամը ճիշդ հինդին կոմսը Ալիին հետ կառքով Օթէօյլի տան առջեւը հասաւ :

Պէրթուշիօ անհանդստու թեամբ խառն անհամբերութեամբ մը անոր դալստեան կ'ըստասէր . իւր ըրածներուն վրայ անոր զոհունակութիւնը ընդունել յուսալու ժամանակը կը վախնար միանգամայն անոր յօնքերուն դժգոհութեան կնճիռէն :

Մօնթէ-Քրիսթօ գաւիթը իջաւ , բոլոր տան մէջ շրջեցաւ , և պարտիզին մէջ պողոտ մը բրաւ բայց առանց խօսելու , և առանց զոհունակութեան կամ դժգոհութեան փոքրիկ նշան մը յայտնելու :

Միայն իւր պոսկելու խուցը մանկելով , որ այն դոց սենեկին դիմացը կը դանուէր , ձեռքը դէպ 'ի վարդափայտէ փոքր պահանջի մը զգրոցը երկնցուց ըսելով .

— Այս զգրոցը ձեռնոց գնելու կը ծառայէ :

— Բայէք , տէր իմ , պատասխանեց Պէրթուշիօ ուրախութեամբ , և ուղածնիզ պիտի գանէք — :

Ուրիշ պահանջներու մէջ ալ կոմսը իւր յուսացածները գտաւ , այսինքն սրուակներ , գլանիկներ և ականակապ զարդեր :

— Աղէկ — , ըսաւ :

Եւ Պ . Պէրթուշիօ սիրաբ ուրախութեամբ լցուած հեռացաւ անոր առջևէն , այնչափ այս մարդուն ազգեցութիւնը զինքը շրջապատողներուն վրայ մեծ , զօրաւոր և իրական էր :

Ժամը վեցին՝ տան դրան առջև ձիու մը ոտնաձայնը լսուեցաւ , Հեծելազօրաց մեր հարիւրապետն էր ան , որ իւր Մէրէ-տովը եկեր էր :

Մօնթէ-Քրիսթօ ժպիտ 'ի դէմն դրան սանդուխին վրայ անոր կ'ըստասէր :

— Ապահով եմ՝ որ ամենէն առաջ ես եկած եմ , ըսաւ Մորէլ . դիտմամբ այսպէս ըրի որ ամենէն առաջ վայրկեան մը ձեզի հետ առանձին գտնուելու կարող ըլլամ : Մ՛հ , բայց այս ինչ դեղեցիկ տեղ է հոս . ըսէք ինձ , կոմս , ձեր ծառաները հոգ պիտի տանին ձիոյս :

— Անհոգ եղիք , սիրելիդ իմ Մաքսիմիլիէն , ձիադարմանութիւնը քաջ կը ճանչնան :

— Ըսել կ'ուզե՞մ թէ պէտք է որ յարդով շփեն զանձ Գիտնայիք, պարոն, թէ ինչ արշաւանքով եկաւ . ճշմարիտ թաթառ մ'է ձիս :

— Հինդ հազար ֆրանքնոց ձին անշուշտ այնպէս կ'ըլլայ , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ հայրական ձայնիւ :

— Կը ցաւիք դումարին վրայ , ըսաւ Մորէլ իւր համար- ձակ ժպիտովը :

— Ե՛ս , ամենեւին . ընդ հակառակն շատ պիտի ցաւէի եթէ ձեր ձին աղէկ չըլլար :

— Զիս այնչափ ընտիր է , սիրելիդ իմ կոմս , որ պարոն Շաթօ-Ռընօ՝ Գաղղիոյ ամենէն քաջ ձիավարը և Պ . Տըպրէ՝ որ տէրու թեան պաշտօնէից արաբացի ձիերը կը հեծնայ , այս միջոցիս ետեւէս կը վազեն , և ինչպէս կը տեսնէք՝ քիչ մը ետ մնացած են , թէև տիկին Տանկլարի ձիերը ունին , որոնք այնպիսի արշաւանօք կը քալեն որ վեց մղոնը ժամուան մը մէջ առնելու կարող են :

— Ուրեմն ձեր ետեւէն անոնք ալ կու դան :

— Այո՛ , ահա եկան — :

Իրօք , նոյն վայրկեանին երկու ծխաշունչ կառածիերէ լը- ծեալ կառք մը և երկու շնչասպառ հեծեալ ձիեր տան վան- դակաց առջևը հասան , որոնք անմիջապէս բացուեցան :

Կառքը ինչպէս նաև երկու ձիաւորները իսկոյն ներս մըս- նելով ներքին դրան սանդուխին առջևը կեցան :

Անմիջապէս Տըպրէ ձիէն իջաւ , և կառքին դռնակին առ- ջին վազեց . ձեռքը տիկին Տանկլարին նուիրեց , որ կառքէն իջնելու ժամանակը նշան մը ըրաւ անոր , զոր Մօնթէ-Քրիս- թոյէն զատ մէկը չնշմարեց :

Բայց կոմսին աչքէն բան մը չէր փախչեր , և այն նշանին հետ սպիտակ փոքրիկ տոմսակի մը փայլիլը տեսաւ , որ նշա- նին պէս աննշմարելի եղաւ , և այնպիսի դիւրութեամբ տի- կին Տանկլարի ձեռքէն դիւանագարին ձեռաց մէջ սահեցաւ , որ այնպիսի պարագաներու մէջ իրենց ընթացքին սովորու- թիւնը կը յայտնէր :

Տիկինէն ետև սեղանաւորը իջաւ, որ կառքէն դուրս ելնելու տեղ գերեզմանէն ելածի չափ դունատեալ էր:

Տիկին Տանկլար իւր բոլորտիքը հարևանցի և հետազօտիչ նայուածք մը շրջեց, որուն նպատակը միայն Մօնթէ-Քրիսթօ հասկըցաւ, և դաւիթը, սիւնաբակը ու տան ճակատը դիտելէն ետև՝ իւր սրտին թեթև յուզմունքը զսպելով, որ անտարակոյս իւր գիմաց վրայ պիտի երևէր եթէ իւր գիմաց ներելի ըլլար գեղնելու, սանդուխէն վեր ելաւ Մորէլին ըսելով.

— Պարօն, եթէ բարեկամս ըլլայիք, պիտի հարցընէի թէ կրնա՞ք ձեր ձին ինձ ծախել — :

Մորէլ այնպիսի կերպով ժպտեցաւ որ իւր դժկամութիւնը կը ցուցընէր, և Մօնթէ-Քրիսթօյի երեսը նայեցաւ որպէս զի իւր շփոթութեանէն ազատէ զինքը:

Կոմսը անոր միտքը հասկըցաւ:

— Տիկին, պատասխանեց, այդ հարցումը ինձի չէ՞ր ուղղեր:

— Ձեզմէ բան մը խնդրել կարելի չէ, սրբօն, ըսաւ տիկինը, ըստ որում ապահով է մարդ որ պիտի ընդունի: Աւստի պարօն Մորէլին էր խօսքս:

— Գժբազդաբար, կրկնեց կոմսը, ես քաջ գիտեմ որ Պ. Մորէլ չկրնար իւր ձին ձեզի տալ, ըստ սրում իրեն անպատուութիւն մը պիտի ըլլայ:

— Ի՞նչ կերպով:

— Մեզմէ վեց շաբաթուան մէջ նուաճելու գրաւ գրած է: Անշուշտ կը հասկընաք, տիկին, որ եթէ գրաւ գրուած ժամանակէն առաջ իւր ձեռքէն հանէ զան, ոչ միայն գրաւը պիտի կորսնցընէ, այլ և պիտի ըսեն թէ վախցաւ. և այսպիսի տարածայնութեան երբէք չկրնար համբերել հեծելազօրաց հարիւրապետ մը, եթէ գեղանի կնոջ մը մտային հաճոյքը կատարելու համար իսկ ըլլայ, որ ըստ իս աշխարհիս ամենէն աւելի նուիրական բաներէն մէկն է:

— Կը տեսնէ՞ք, տիկին. . . , ըսաւ Մորէլ միանգամայն երախտազէտ ժպիտ մը ուղղելով կոմսին:

— Ինչ այնպէս կ'երևի, ըսաւ Տանկլար շարավառ ժողովի մը առիկ եղծեալ նեղսիրտ ձայնով մը, թէ ունեցած ձիերդ բաւական են — :

Տիկին Տանկլար սովորութիւն չունէր այսպիսի յարձակումները անպատասխանի թողուլ, սակայն 'ի մեծ զարմանս երիտասարդաց՝ չլսել ձեացուց և չպատասխանեց անոր :

Տիկնջ անսովոր նուաստութիւնը յայտնող այս լուր թեան վրայ Մօնթէ-Քրիսթօ ժպտելով՝ Չինաստանի երկու յաղճապահեայ խիտ մեծ թաղարներ կը ցուցնէր անոր, որոնց վրայ այնպիսի հաստութեամբ և այնպիսի աշխատութեամբ ծովային կանաչեղէններ օձապտոյտ պատած էին, որ միայն բնական երկրի վրայ կարելի է տեսնել այն բեղմնաւորութիւնը, ոյժը և հանճարը :

Տիկինը զմայլեր էր :

— Այս թաղարներուն մէջ Թիւլլերբի պարտիզին շագանակենի մը կարելի է տեսնել. ինչպէս այս մեծութեամբ ամաններ եփել կարող եղեր են :

— Պէտք չէ որ այդ բանը մեղի հարցնէք, տիկին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, մենք որ փոքրիկ արձաններ և դիւրարեկ ապակիներ կը շինենք, ուրիշ դարու աշխատութիւն մ'է այս, երկրի և ծովու ողիներէ շինուած ի պէս դորձ մը :

— Ինչպէս և ո՞ր դարու մէջ եղած է այդ բանը :

— Չեմ գիտեր. միայն լսած եմ թէ Չինու կայսր մը մասնաւոր բուն մը շինել տուած էր, որուն մէջ այս ամաններուն նման տասն երկու հատ մի առ մի եփել տուեր էր : Երկուքը կրակին սաստիկութենէն խորտակուեցան, և մնացեալները երեք հարիւր գրկաչփ խորութեամբ ծովուն մէջ իջեցուցին : Ծովը դիտնալով անոնց ինչ նպատակաւ իւր ծոցը յանձնուիլը, իւր պատաղիչ տունկերը անոնց վրայ նետեց, իւր բուստերովը շրջանակեց և իւր խեցիներովը դրուալեց զանոնք. այս ամենը երկու հարիւր տարի ծովուն անլուր խորութեանց տակը անոնց վրայ ձեփուած և պնդացած մնացին :

ըստ որում յեղափոխութիւն մը պատահելով՝ այս փորձը քնել ուզող կայսրը կարողեցաւ, և միայն այս ամաններուն եփուելուն և ծովուն խորութեանցը մէջ գանուելուն արձանագրութիւնը մնաց: Երկու հարիւր տարի ետքը՝ այն արձանագրութիւնը դտան, և խորհեցան այն ամանները ծովուն մէջէն հանել: Ուստի զանոնք գտնելու համար յատուկ շինուած մեքենաներով այն խորը զրկուեցան, որու մէջ ամանները նետուած էին. բայց տասնէն միայն երեքը գտան, մնացեալները ալիքներէն խորաակուած և ցրուած էին: Սիրելի են ինձի այս ամանները, քանզի շատ անգամ այնպէս կ'երևակայեմ թէ այլանգակ, սոսկալի, և միայն սուղակներէ տեսնուած գաղտնի հրէշներ իրենց մուծ և պաղ նայուածքը ազուրկեամբ ասոնց վրայ յարած են, և անհամար ձուկեր իրենց թշնամիին հալածանքէն փախչելու համար ասոնց մէջ ապաստանած են —:

Այն միջոցին Տանկլար, որ հետաքրքրական բաները այնչափ սիրող չէր, գեղատեսիլ նարնջենիի մը ծաղիկները մեքենայէս մի առ մի կը փետտէր. երբ նարնջենիէն ձանձրացաւ՝ կողերնիի մը մտտեցաւ, սակայն կողերնին, որ նարնջենիէն նուազ համբերող էր, նախատանօք վիրաւորեց զան:

Այն ատեն սեպուհը սարգուաց և երազէ մը սթափածի պէս աչքը շփեց:

— Պարոն, ըսաւ անոր Մօնթէ-Քրիսթօ ժպտելով, դուք որ նկարները կը սիրէք և այնչափ ընտիր նկարներ ունիք, իմիններս դիտելու չեմ առաջարկէր ձեզ: Այսու ամենայնիւ՝ հոս քանի մը պատկերներ ունիմ, որոնք ձեզ ներկայացուելու արժանի են, ինչպէս են Հոպէմայի երկու նկարները, մէկ Բօլ Բօթէրի, մէկ Միէրիսի, երկու Ժերար Տօլի, մէկ Բաֆայէլի, մէկ Աւան Տիքի, մէկ Չուրպարանի և Մուրիլլի երկու կամ երեք գործերը:

— Տեսէք, ըսաւ Տըպրէ, ահա Հոպէմայի մէկ գործը, գոր ես կը ճանչնամ:

— Ստոյդ կ'ըսէք :

— Այո՛, Մուսարանին մէջ գրուելու առաջարկութիւն ըրին
ասոր համար :

— Քայց կարծեմ Մուսարանը չունի այս նկարը, համար
ձակեցաւ ըսել Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Ոչ, ըստ որում չուղեց դնել զայն :

— Ի՞նչ է պատճառը, հարցուց Շաթօ-Ռընօ :

— Վասն զի կառավարութիւնը բաւական ստակ չունի :

— Ա՛հ, ներեցէք, պարոն, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ. ութ տա-
րիէ՛ ՚ի վեր ամեն օր այս խօսքերը կը լսեմ, և տակաւին չեմ
կրնար սովորելու :

— Գուք ալ կը սովորիք, ըսաւ Տըպրէ :

— Չեմ կարծեր, պատասխանեց Շաթօ-Ռընօ :

— Պ. Պարթոլոմէօ Գավալղանթի դնդապետը և Պ. Ան-
տրէա Գավալղանթի դերակոմսը եկան —, պոռաց Պարթիսթէն :

Տարազադործի մը ձեռքէ նոր ելած սև սնդուսէ փողակապ
մը կապուած, մօրուքը նորոցած, մոխրագոյն ընչացքով,
անվրէպ աչքով, երեք շքանշաններով և հինգ խաչով զար-
դարուած դնդապետի թիկնոցով մը, վերջապէս հին զինուորա-
կանի մը անստղիւտ հազուատով ներկայացաւ Պարթոլոմէօ
Գավալղանթի դնդապետը, այն խանդակաթ հայրը, զոր ար-
դէն կը ճանչնանք :

Անոր հետ՝ կը յառաջանար բոլորովին նոր զդեսաննելով
զարդարուած Անտրէա Գավալղանթի դերակոմսը, այն յար-
դելի զաւակը, զոր նոյնպէս արդէն կը ճանչնանք :

Երեք երիտասարդները իրարու հետ կը խօսակցէին. իրենց
նայուածքը մերթ հօր և մերթ որդւոյն վրայ կը դարձնէին,
և բնականապէս վերջինը աւելի մանրամասնաբար կը դիտէին :

— Գավալղանթի, ըսաւ Տըպրէ :

— Ի՞նչ գեղեցիկ անուն մ'է, ըսաւ Մորէլ :

— Այո՛, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, Իտալացիները գեղեցիկ ան-
ուններ կը կրեն, բայց դէ՛ չ կը հազուին :

— Ամենեին բան չես հաւնիր, Շաթօ-Ռընօ, կրկնեց Տըպրէ . երիտասարդին զղեստնեբը վարպետ զերձակի դործ և բալորովին նոր են :

— Ահա այս պատճառաւ է որ ես ալ չեմ հաւնիր . այս պարոնը այնպիսի կերպարանք մը ունի որ կարծես թէ այս օր առաջին անգամն է որ զգեստ կը հագնի :

— Ո՛վ են այս պարոնները, հարցուց Տանկլար Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին :

— Գովալլղանթիներու անունը չլսեցիք :

— Միայն անոնց անունը լսեցի և ոչ ուրիշ բան :

— Ո՛հ, ստոյգ է, Իտալիոյ մեր ազնուականութեանց վրայ տեղեկութիւն չունիք . Գովալլղանթի ըսելը իշխաններու ցեղէ ըսել է :

— Հարստութիւննին ինչպէս է, հարցուց սեղանաւորը :

— Անհաւատալի կերպով հարուստ են :

— Ի՞նչ դործ կ'ընեն :

— Առանց յաջողելու հարստութիւննին սպասելու փորձեր կ'ընեն : Անցեալ օր զիտ տեսնելու գալով՝ ձեր վրայ վարկ ունենալնին իմացուցին ինձ, և ես ձեզի համար զանոնք հոս հրաւիրեցի ու հիմա պիտի ներկայացընեմ ձեզ :

— Ինձ այնպէս կ'երևի թէ խիստ մաքուր Գաղղիարէն կը խօսին, ըսաւ Տանկլար :

— Որքին կարծեմ Գաղղիոյ հարաւային կողմը, Մարսիլիոյ մէջ կամ անոր շրջակաները վարժարանի մը մէջ կրթութիւնը ստացած է : Քիչ մը եռանդոտ պիտի դռնէք զան :

— Ի՞նչ բանի, հարցուց տիկին Տանկլար :

— Գաղղիացի կանանց համար, տիկին . կ'ուզէ անշուշտ քարիզէն կին մ'առնուլ :

— Ի՞նչ աղւար սրողում մ'է ըրեր —, ըսաւ Տանկլար ուսերը բարձրացընելով :

Տիկին Տանկլար իւր էրկան երեսը նայեցաւ այնպիսի նայուածքով մը, որ ուրիշ ո՛ր և է ժամանակ մըրկի մը զուշակութիւնն էր . բայց երկրորդ անգամ լռեց :

— Սեպուհը խիստ տխուր կ'երևի այսօր, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ աիկիկն Տանկլարին. արդեօք զինքը տէրու թեան պաշտօնեայ ընել զ'ուզեն:

— Ոչ, չեմ գիտեր. բայց գիտցածս սա է որ արժէ թղթոց խաղը խաղալով անշուշտ մեծ գումար մը կորսնցուցած է և չգիտեր թէ որո՞ւ հետ կուտի:

— Պ. և աիկիկն ար Վիլլիֆօրը եկան —, պոռայ Պարթիսթէն, Այս երկու անձերը ներս մտան:

Պ. ար Վիլլիֆօր թէ և ինքզինքը զսպելու համար մեծ ջանք մը կ'ընէր, սակայն յայտնի այլալլած էր. Մօնթէ-Քրիսթօ անոր ձեռքը բռնած ատենը զգաց որ կը գողար:

— Սաուգիւ միայն կ'իները ինքզինքնին զսպելու կերպը գիտեն —, ըսաւ ինքնիրեն Մօնթէ-Քրիսթօ՝ աիկիկն Տանկլարի նայելով, որ թաղաւորի գործակալին կը ժպտէր և անոր կիրքը կը համբուրէր:

Առաջին ողջոյններէն ետե՛ կոմսը Պէրթուշիօն տեսաւ, որ մինչև այն ատենը իւր գործոց զբաղած ըլլալով, հիւրերը գտնուած սրահին քովի վեքրիկ գահլիճ՞ը կը մանէր:

Կոմսը անոր մօտեցաւ:

— Ի՞նչ կ'ուզես, Պ. Պէրթուշիօ, ըսաւ:

— Չեր Վսեմութիւնը հիւրերուն թիւը չըսաւ ինձ:

— Այո՛, ստոյգ է:

— Քանի՞ հոգւոյ համար սեղան պիտի դրուի:

— Եկու, դուն անձամբ համրէ:

— Ամն մարդ եկած է, տէր իմ:

— Այո՛ —:

Պէրթուշիօ կ'իտարաց դռներն իւր նայուածքը ներս շրջեց, Մօնթէ-Քրիսթօ ուշադրութեամբ անոր նայեցաւ:

— Ո՛վ Աստուած իմ, պոռայ գործակատարը:

— Ի՞նչ կայ, հարցուց կոմսը:

— Այն կ'ինը. . . այն կ'ինը. . . :

— Ո՞ր կ'ինը:

— Սա խարտեաշ կի՛նը , որ սպիտակ շրջազղեստ և այն շափ աղամանդներ կը կըէ . . . :

— Տիկին Տանկլարը :

— Ընտենը շեմ գիտեր , բայց ան է , պարսն , այն կի՛նն է :

— Ո՞ր կի՛նը :

— Պարտէզին կի՛նը , այն որ յղի էր , և պալատելով կ'ըստասէր . . . — :

Պէրթուչիօ բերանը բաց , դոյնը նետած և մազերը քրտամած մնաց :

— Որո՞ւ կ'ըստասէր — :

Պէրթուչիօ առանց սպասսխանն լու , մատովը Վիլըֆօրը ցուցուց գողցես այն շարժումով , որով Մաքսէթ Գանքան ցուցուց :

— Ո՛հն . . . , մըմնջեց վերջուպէս , կը տեսնէ՞ք :

— Զո՞վ :

— Զան :

— Թաղաւորի դործա՛լալ Պ . աը Վիլըֆօրը , անշուշտ կը տեսնեմ :

— Բայց ես չմոռցուցի՛ զան :

— Կարծեմ թէ խենթութիւնդ կը բռնէ , սիրելիդ իմ Պ . Պէրթուչիօ :

— Երգեօք չմոռա՛ւ :

— Կը տեսնես որ մեռած չէ . փոխանակ քու հայրենակցացդ սովորութեան համեմատ վեցերորդ և եօթներորդ ձախ հուշախին մը տեղը զարնելու , աւելի վեր կամ աւելի վար զարկած ես . կառավարութեան մարդոց հոգին իրենց մարմնոյն հետ դամուստ է , և կամ պատմածներուդ մէկն ալ ճշմարիտ չէ . երևակայութեանդ մէկ երազը , մտացդ մէկ ցնորքն է . անշուշտ վրէժխնդրութիւնդ աղէկ շմարսելով քնացած պիտի ըլլաս . ստամոքսիդ վրայ ծանրացած պիտի ըլլայ այն , և ցնորք մը ունեցած ես և ոչ ուրիշ բան : Հանգարտե ուրեմն և սխտէ համրել . Պ . և տիկին Վիլըֆօր՝ երկու , Պ .

և Թիկին Տանկլար՝ չորս , Պ . Շաթո-Ռընօ , Պ . Տըպրէ , Պ . Մորէլ՝ եօթը , Պ . Պարթոլուէօ Գալալլղանթի գնդապետը՝ ութը :

— Աւթը ուրեմն , կրկնեց Պէրթուչիօ :

— Աեցիր , կեցիր , ո՛րչափ կ'արտորաս երթալու . ինչ զարմանալի մարդ ես . սեղանակիցներէս մէկը մոռցար : Քիչ մը ձախ կողմը նայէ . . . : Պ . Անտրէա Գալալլղանթին , սե թիկնոցով երիտասարդը չճամբեցիր , որ Մուրիլլոյի նկարը կը դիտէ , ահա դարձաւ — :

Այս անդամ Պէրթուչիօ ուզեց ձայն մը հանել , բայց Մօնթէ-Քրիսթօյի նայուածքը անոր շրթանց վրայ լռեցուց զայն :

— Պէնէտէթթօ , մըմնջեց դործակատարը հեղձեալ ձայնիւ , ով աղէտիս :

— Ժամը վեց ու կէս կը զարնէ , Պ . Պէրթուչիօ , ըսաւ կոմսը խտուրթեամբ մը . սեղան նստելու համար հրաման ըրած ժամս հասած է . դիտես որ սպասելը չեմ սիրեր — :

Եւ Մօնթէ-Քրիսթօ սրահը մտաւ , ուր իւր հիւրերը իրեն կ'ըստասէին , ինչ ատեն և Պէրթուչիօ պատերուն կոթընէ լով սեղանատունը վազեց :

Հինգ վայրկեան ետքը սրահին երկու դռները բացուեցան :

Պէրթուչիօ ներկայացաւ , և Շանթիլլի Աւթէլի պէս վերջին և գիւցազնական ջանք մը ընելով , — Սեղանը պատրաստ է — , ըսաւ :

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր թեք Թիկին Ա.Իլլեֆօրի ներկայացուց :

— Պ . աը Ա.Իլլեֆօր , ըսաւ , կ'աղաչեմ շնորհք ըրէք թեւերնիդ Թիկին Տանկլարի ներկայացընելու — :

Ա.Իլլեֆօր հնազանդեցաւ , և ամեն մարդ սեղանատունը անցաւ :

ՔՐԻՍՏՈՑ

ՃԵՐԸ

ՅԱՅՅՆԻ էր որ հերակուրի սենեակն անցնելով մի և նոյն զգացումը ամեն սեղանակցաց սիրտը կը շարժէր :

Իւրովի կը հարցընէին թէ ինչ զարմանալի ազդեցութիւն մը զիրենք ամենքնին այն տանը մէջ միացուցեր էր . սակայն իրենցմէ ոմանք որչափ և այց պատահման վրայ զարմացած էին և անհանդիստ կ'ըլլային , սակայն աւելի կը բաղձային հոն շղանուիլ :

Այսու ամենայնիւ կոմսին հետ նոր ստացուած յարաբերութիւնները , անոր տարօրինակ և մենայնալ կացութիւնը , և անձանօթ ու զոզցես առասպելական հարստութիւնը սլարաք կը դնէին մարդոց զգուշաւոր ըլլալ , և կանանց՝ օրէնք մը որ իրենց ընդունելութիւն տուող կին չեղած այն տունը բնաւ չմանեն . բայց սակայն մարդիկ իրենց զգուշութիւնը և կանայք իրենց պատշաճութիւնը զանց բերէին , և հետաքրքրութիւնը իւր անդխմազրելի խթանովը զանոնք դրդելով , ամեն բանի յաղթեր էր :

Գավալղանթիները անդամ , հայր և որդի , մէկը իւր խստութեան և միւսը իւր անհոգութեան հակառակ՝ զարմանքի մէջ կ'երևէին թէ ինչպէս այնպիսի մարդու մը տան մէջ , որուն նպատակը չէին կրնար հասկընալ , այնպիսի մարդոց հետ կը գտնուէին , զորոնք առաջին անգամ կը տեսնէին :

Տիկին Տանկլար իւր արտին մէջ շարժում մը զգաց տեսնելով որ Պ. Ախլըֆօր Մօնթէ-Քրիսթոյի առաջարկութեան վրայ իրեն կը մօտենար իւր թեք ներկայացընելու, և պարոն Ախլըֆօր իւր թեկին վրայ տիկնոջ թեկին հանդիլը զգալով՝ սակի ակնոցներուն տակ իւր աչաց սյուլլու թիւնը զգաց:

Այս երկու շարժումներէն մէկն ալ կոմսին աչքէն փախած չէր, և այս անտարանր դիտող մը անձանց տքս միաւարութեան մէջ մեծ յարաբերութիւն մը պիտի աննէր:

Պ. Ախլըֆօրի աջ կողմը տիկին Տանկլար կը դռնուէր և ձախ կողմը Մորէլ:

Կամսը տիկին Ախլըֆօրի և Տանկլարի մէջ տեղը նստած էր:

Սեղանին միւս մասը բռնած էին Տրոպէ երկու Գալալլ գանթիներուն մէջ տեղը, և Շաթօ-Ռընօ՝ տիկին Ախլըֆօրի և Մորէլի մէջ տեղը:

Ճաշը խիստ փառասիր պատրաստուած էր: Մօնթէ-Քրիսթօ ջանացեր էր Բարիզեան սովորութեան հակառակ ընթացք մը ունենալ, և կերակուրները աւելի իւր սեղանակիցներուն հետաքրքրութիւնը շարժելու քան թէ անոնց ախորժանաց համեմատ շինուած էին:

Գրեթէ Արևելեան խնջոյք մ'էր որ իւր հիւրերուն կ'ընծայէր, բայց աւելի Արաբացի վճուկներու խնջոյից կը նմանէր:

Աշխարհիս շորս կողմերէն Էւրոպիոյ առատութեան եղջիւրին մէջ անարատ և քաղցրահամ թափուած ամեն պտուղները Չինի և Ճաբոնի ամաններու մէջ բրդաձև կուտուած էին:

Գեղափեսուր հաղուազիւտ թոշունները, արծաթ սնակներու վրայ դրուած զարմանալի ձուկերը, իրենց տեւքովը գինիին համը աւելի ախորժելի երեցընող տարածե սրուակներու մէջ լցուած՝ Արշակազաղոսի, Փոքր Ասիոյ և Բարեյուսոյ Գլուխի ամեն անսակ գինիները՝ Արիկոսի իւր սեղանակցաց ըրած հանդէսներուն մէկուն պէս հետզհետէ սեղանը բերուեցան և այն Բարիզեաններուն առջև դրուեցան, որոնք աղէկ կը հասկընային թէ ասան անձի ճաշի մը համար կա:

րե յի էր հազար Լուի ոսկի ծախք ընել այն դաշամբ որ ըստ Աղէոսատրի կ'երակուրը մարդարանայ ըլլար և ըստ Լօրան տր Մէտիսիի՝ բմպելիքը հալած ոսկի:

Մօնթէ-Քրիսթօ ամենուն վրայ դարմանք մը նշմարել լով՝ սկսաւ ծիծաղիլ և բարձր ձայնիւ ծաղրել:

— Պարոններ և տիկնայք, ըսաւ, անշուշտ դուք ալ համամիտ էք ինձ, որ մարդս հարստանալով աւելի անողուտ բաներու պէտք ունի: Ա՛ր բանն է որ զմեզ կը Հիացընէ, եթէ ոչ՝ այն որ չենք կրնար հասկընալ. ո՛ր բանը աւելի կ'ուզենք ստանալ. անշուշտ այն որ չենք կարող ձեռք ձգել: Արդ անհասկանալի բաներ տեսնելը, և ստանալը անկարելի եղածները ձեռք ձգելը իմ բոլոր կենացս դառնանքն եղած են: Երկու միջոցաւ իմ նպատակիս կը հասնիմ, ստակով և կամքով: Օրինակի համար՝ մտային հաճոյք մը կատարելու համար ետէ եղած ժամանակս՝ նոյն յարատեութիւնը 'ի դործ կը դնեմ, զոր դուք, Պ. Տանկլար, երկամուրուց զիծ մը ստեղծելու, դուք, Պ. Ախլեֆօր, մարդ մը մահուան դատապարտելու, դուք, Պ. Տըպրէ, թաղաւորութիւն մը խաղաղընելու, դուք, Պ. Շաթօ-Ռընօ, կնոջ մը հաճելի ըլլալու, և դուք, Մորէլ, մեկուն հեծնել չկրցած ձին նուաճելու համար 'ի դործ կը դնէք: Աւստի օրինակի համար, նայեցէք այս երկու ձուկերը, որոց մէկը Բէթրղուրկէն յիսուն մղոն և միւսը Նարոլիէն հինգ մղոն հեռու ծնած են. միթէ զանոնք մէկ սեղանի վրայ միացընելը զուարճութիւն մը չէ:

— Արո՞նք են այդ երկու ձուկերը, հարցուց Տանկլար:

— Ահաւասիկ Պ. Շաթօ-Ռընօ, որ Ռուսիա բնակած է, մէկին անունը պիտի տայ ձեզ, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ, և ահա Պ. Վալալղանթի գնդապետը, որ Ետալացի է, միւսին անունը կրնայ տալ:

— Թառափ ըսուած ձուկն է այս կարծեմ, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ:

— Ճիշդ այն է:

— Աս ալ քարադիաց ձուկն է, եթէ չեմ սխալեր, ըսաւ Գավալցահանթի:

— Ճիշդ է. չիմա, Պ. Տանկլար, հարցուցէք այս երկու պարոններուն թէ այս ձուկերը ո՛ւր կ'որոսացուին:

— Թառափները միայն Առլիայի մէջ կը գտնուին, ըսաւ Շաթօ-Ռոնօ:

— Միայն Ֆուզարօ լիճը կը ճանչնամ, ըսաւ Գավալցահանթի, որու մէջ այս մեծութեամբ քարադիաց ձուկեր գտնուին:

— Եւ ստուգիւ մէկը Առլիայէն և միւսը Ֆուզարօ լիճէն եկած է:

— Անկարելի է, պոռային միաձայն ամեն սեղանակիցները:

— Ահա զիս զուարճացընողն ալ այս է, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. ես ալ Ներոնի պէս ռէպրէնէ կը փորձեմ, և ահա դուք ալ այս միջոցիս նոյնպէս կը զուարճանաք. այս պատճառաւ՝ ասոնց միսը, որ իրօք գուցէ անուշ ջուրի ձուկէ կամ կարմրամիս ձուկէն համեղ չըլլայ, բայց այս միջոցիս խիստ ախորժաֆամ պիտի երևի ձեզ. զանոնք ստանալը անկարելի կ'երևէր ձեզ, բայց սակայն յայտնի կը տեսնէք որ անկարելի բան չկայ:

— Բայց այս ձուկերը ի՞նչ կերպով Բարիզ փոխադրել կարելի եղաւ:

— Ա՛հ, խիստ պարզ եղանակաւ. իւրաքանչիւր ձուկը մեծ տակառի մը մէջ դնելով՝ մէկը գետին եղէգներովն ու խոտերովը պատապարուած, միւսը լճին կնիւններովն ու բոյսերովը, և վրան դոյ սայլով մը Բարիզ բերուեցան. այս կերպով թառափը տասներկու օր և քարադիացը ութ օր ապրեցան, և երկուքն ալ կատարեալ ողջ առողջ էին երբ խոհարարիս ձեռքը հասան, որ պարտաւորեցաւ մէկը կաթի մէջ և միւսը զինիի մէջ սպաննել: Չէք հաւատար, Պ. Տանկլար:

— Գոնէ կը տարակուսիմ, պատասխանեց Տանկլար իւր նենդամիտ ժպտովը:

— Պատթիսթէն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, միւս տակառնե՛

բուն մէջ դեռ կենդանի մնացած միւս թառափն ու քարա-
դիպցը հոս բերել աուր — :

Տանկլարի ապուշ աչքերը բացուեցան , և բոլոր սեղանա-
կիցները զանոնք տեսնելու մեծ փափաք մը ցուցուցին :

Չորս ծառաներ ծովային բոյներով պատուպարուած երկու
տակառներ բերին , որոնց իւրաքանչիւրին մէջ սեղանին վրայ
եղած ձուկերուն նմանը կ'երեբային :

— Ինչո՞ւ իւրաքանչիւր տեսակէն երկերկու հատ բերել
աուիք , հարցուց Տանկլար :

— Ղասն զի կրնար մէկը մեռնիլ , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ
պարզութեամբ մը :

— Ստուդիւ զարմանալի մարդ մ'էք , ըսաւ Տանկլար . թող
իմաստասէրները ուզածնին ըսեն , հարուստ ըլլալը մեծ բան է :

— Մանաւանդ այսպիսի գաղափարներ ունենալը , ըսաւ
տիկին Տանկլար :

— Ա՛հ , այդ պատիւը ինձ մի տաք , տիկին . Հոռմայեցիք
արդէն կը ճանչնային այս եղանակը , և Յլինիոս կը պատմէ
թէ գերիները գլուխնուն վրայ կրելով Օսթիայէն Հոռմ տե-
սակ մը ձուկեր կը տանէին , որոնք իւր նիարադրութեանը
նայելով՝ ոսկեձուկը պիտի ըլլան : Չանոնք կենդանի ստանալը
մեծ բան մ'էր , և անոնց մեռնիլը տեսնելը զուարճալի տե-
սարան մը . վասն զի մեռնելու ժամանակը երեք կամ չորս
դոյն կը փոխէին , և գոլորշիացող ծիածանին նման իրենց
ամեն դոյները կը լուծուէին . որմէ ետե խոհարարին կը յանձ-
նուէին : Անոնց ճգնաժամը յարդելի էր . Հոռմայեցիք զա-
նոնք կենդանի տեսնել չէին ուզեր , և անոնց մեռեալը կ'ա-
նարդէին :

— Բայց Օսթիայէն Հոռմ հազիւ եօթը կամ ութ մզան
կայ , ըսաւ Տըպրէ :

— Ստույգ է , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ , բայց Ղուկուղոսէն
հազար ութ հարիւր տարի ետքը դալուն արժանաւորութիւնը
ինչ պիտի ըլլար , եթէ անորմէ աղէկ գործ չընէինք — :

Երկու Գազարյանթիւնները ասշեալ մնացեր էին, սակայն խոհեմութեամբ խօսք մը չէին խօսեր:

— Ասոնք ամենը զարմանալի բաներ են, ըսաւ Շաթո-Ռընօ. բայց Ճշմարիտ կ'ըսեմ զիս աւելի զարմացընողն ձեր հրամանները այսպէս շուտով կատարուած տեսնելն է: Այնպէս չէ, պարոն կոմս, այս տունը զնե չնիդ հինդ կամ վեց օր չէ:

— Հազիւ թէ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Հաւաստի եմ որ ութ օրուան մէջ կատարեալ կերպարանափոխ եղած է. վասն զի եթէ չեմ սխալիր՝ մտնելու դուռը ուրիշ կողմ էր, և բակը քարայտակուած ու դատարկ էր, քանի որ այսօր բակին տեղ դեղատեսիլ մարդպետին մը կը տեսնեմ, որոնց շրջանակի ծառերը կարծես հարիւր տարեկան են:

— Ի՞նչ ընեմ. կանաչեղէններն ու ստուերը կը սիրեմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Իրօք, ըսաւ տիկին Վիլլիֆօր, ասկէ առաջ փողոցին վրայ բացող դռնէ մը տան մէջ կը մտնուէր, և իմ հրաշքով ազատած օրս աղէկ կը յիշեմ՝ փողոցին կողմէն զիս տան մէջ մտցուցիք:

— Այո՛, տիկին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. բայց անկէ ետքը աւելի յարմար տեսայ ուրիշ դուռ մը բանալ, ուրկից կարող ըլլամ Պուլոննի անտառը տեսնելու:

— Չորս օրուան մէջ, ըսաւ Մորէլ, հրաշք մ'է այս:

— Ստուղիւ, ըսաւ Շաթո-Ռընօ, հին տունին նորութիւն տալը հրաշք մ'է. ես զիտեմ որ այս տունը խիստ հին և խիստ տխուր էր: Քանզի ասկէ երկու կամ երեք տարի առաջ երբ Պ. Սէն-Մէրան այս տունը ծախու հանեց, մայրս զիս զրկեց որ դամ աչքէ անցընեմ:

— Պ. Սէն-Մէրան կ'ըսէք, ըսաւ տիկին Վիլլիֆօր, բայց այս տունը ձեր զնե լէն առաջ Պ. Սէն-Մէրանին էր, պարոն կոմս:

— Կարծեմ թէ անորն էր, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Ինչպէս, կը կարծէք կ'ըսէք: Այս տունը որմէ գնել նիզ չէք գիտեր:

— Յիրաւի չեմ գիտեր. իմ ամեն գործերուս գործակա տարս կ'ըզբաղի:

— Իրօք տասը տարիէ 'ի վեր այս տան մէջ մարդ բնակած չէր, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, և իւր դոցուած վանդակապատ պատուհաններովը և փակեալ դռներովն ու խոտերով լցուած բակովը ախուր կ'երևէր: Ստուգիւ եթէ թաղաւորի գործակալի մը աներին տունը չըլլար, կրնար այնպիսի անիծեալ տուներէն մէկը համարուիլ, որու մէջ մեծ մեղք մը գործուած է — :

Վիլըֆօր, որ մինչև այն միջոցին իւր առջևը դրուած երեք կամ չորս բաժակ տարօրինակ գինիներուն ձեռք դպցուցած չէր, ըստ պատահման մէկը առաւ և 'ի մի ումոյ պարպեց զայն:

Մօնթէ-Քրիսթօ վայրկեան մը սպասեց. և Շաթօ-Ռընօյի խօսքերէն ետև տիրած լռութիւնը խզելով,

— Զարմանալի բան, ըսաւ, պարոն սեպուհ, առաջին անգամ այս տունը մտած ժամանակս ես ալ նոյն կարծիքը ըրի, և այս տունը ինձ այն աստիճան տխուր երևցաւ, որ եթէ գործակատարս գնած չըլլար՝ ամենեին պիտի չգայի բնակելու: Հաւանականաբար նենդաւորը պարզև մը բնդունած է նօտարէն:

— Հաւանական է, կակաղեց Վիլըֆօր ժպտելու փորձ փորձելով. բայց հաւատացէք որ տան այսպէս աւերեալ մնալուն յանցանքը իմս չէ. Պ. տը Սէն-Մէրան ուղեց որ այս տունը ծախուի, քանզի իւր թողան օժտին մէկ մասը կը կաղմէր, և եթէ տակաւին երեք կամ չորս տարի անբնակելի մնար, բոլորովին պիտի փլուէր — :

Այս անգամ Մորէլի գոյնն ալ նետեց:

— Այս տանը մէջ մասնաւորաբար սենեակ մը կար, շա-

բունակեց Մօնթէ-Քրիսթօ, ս'հ, Տէր Աստուած, որ ըստ երևուածից խիստ տարզ սենեակ մ'էր, և միւս սենեկաց պէս դամասկեան կարմիր կերպասով զարդարուած, բայց չեմ գիտեր ինչու ինծի խիստ աղէտալի սենեակ մը երեցաւ:

— Ինչո՞ւ, հարցուց Տըպրէ:

— Միթէ բնագոյմանց պատճառը կրնայ գիտցուիլ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. միթէ այնպիսի տեղեր չկան, ուր մեզ այնպէս կ'երևի թէ բնականաբար տիրութեան օգ մը կը շնչենք. ինչո՞ւ, չենք գիտեր. միայն թէ մեր մտաց մէջ զանազան կարծիքներ և յիշատակներ կը շղթայուին, որոնք զմեզ ուրիշ տեղեր և ուրիշ ժամանակներու կը տանին, բայց դուցէ անոնք մեր գտնուած ժամանակներուն և տեղերուն հետ ամենեին յարաբերութիւն չունին: Այն սենեակը կանոն մարքէզու հետն կամ Տէտրմոնային սենեակը կը յիշեցնէր ինձ՝ եկէք, տեսնէք, քանի որ ճաշը լինցուցինք, այն սենեակը ցուցնեմ ձեզ, և ետքը պարտէզը կ'իջնենք սուրճը խմելու. ճաշէն ետև՝ անտարան մը պէտք է —:

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր սեղանակցաց կամքը հարցընելու համար նշան մը ըրաւ:

Տիկին ար Ալիլեֆօր ոտք ելաւ, Մօնթէ-Քրիսթօ նոյնը ընելու չսպասեց, և ամեն մարդ անոնց օրինակին հետևեցան:

Ալիլեֆօր և տիկին Տանկլար վայրկեան մը իրենց տեղը բեկեռեալ մնացին:

Պաղ, անձայն և տառած աչօք իրարու կամքը կը հարցընէին:

— Ասեցիք, ըսաւ տիկին Տանկլար:

— Պէտք ենք երթալ —, պատասխանեց Ալիլեֆօր ոտք ելնելով և իւր թեք անօր ներկայացընելով:

Ամեն մարդ հետաքրքրութենէ շարժեալ արդէն տան մէջ ցրուեր էին. վասն զի անշուշտ կը մտածէին որ միայն այն սենեակը տեսնելու համար ոտք ելած չեն, և բնակարանին ամեն կողմը կը պտրտէին, զոր Մօնթէ-Քրիսթօ պալատ մը ձևացուցեր էր:

Մօնթէ-Քրիսթօ երկու ետ մնացողներուն սպասեց:

Երբ անոնք ալ սեղանատունէն դուրս ելան, կոստը անոնց առջևը անցաւ այնպիսի ժպիտով մը, որուն պատճառը եթէ հասկընային, իրենց մտնելու սենեկէն աւելի պիտի սոսկային անկէ:

Քրօք սկսան Արևելեան բազմոցներով և անկողնոյ տեղ խշտիներով ու կարասեաց տեղ ծխափողերով և զէնքերով զարգարուած սենեակները, հին վարպետներու խիստ ընտիր պատկերներով ձածկուած սրահները, կամածին գոյներով, այլանդակ նկարներով, և հիանալի հիւսուածքով Ձինու կերպասներէ կահուած գահճիճները պտրտիլ:

Վերջապէս այն համբաւեալ սենեակը հասան:

Նորանշան բան մը չկար հոն. միայն թէ սենեակը մուծ էր, թէև իրիկուն էր, և հին կ'երևէր, ինչ ատեն միւս բոլոր սենեակները նորոգուեր էին:

Այս երկու պատճառները իրօք բաւական էին սենեկին ախուր կերպարանք մը տալու:

— Ա՛հ, ըսաւ տիկին Վիլլիֆօր, իրօք վախնալու տեղ է եղեր —:

Տիկին Տանկլար Զանաց քանի մը խօսք կակազելու, զորոնք միայն ինքը լսեց:

Անն մարդ զանազան գիտողութիւններ ըրին, և վերջապէս հետեցուցին որ դամասկեան կարմիր կերպասով սենեակը իրօք ախուր երևոյթ մը ունէր:

— Այնպէս չէ՛, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, ատե՛ք սա անկողինը ինչ այլանդակ կերպով զետեղուած է, ինչ ախուր և արիւնբանդ վարագոյրներ ունի, և այս ներկախառն երկու նկարները, որոնք խոնաւութենէ գեղներ են, կարծես թէ իրենց գունատեալ շուրթերովն աւելարհուեալ աջօքը կ'ըսեն. Տեսանք —:

Վիլլիֆօրի գոյնը կապարի դարձաւ, և տիկին Տանկլար վրակարանին քովը գրուած աթոռի մը վրայ ինկաւ:

— Ո՛հ, ըսաւ տիկին Վիլլիֆօր ժպտելով, ինչպէս կը համարձակիք այդ աթոռին վրայ նստիլ, ուր գուցէ ոճիրը դործուած է — :

Տիկին Տանկլար աշտուժիւ ոտք ելաւ :

— Ամեն բան չտեսաք տակաւին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Ուրիշ ինչ կայ, հարցուց Տըպրէ, որուն աչքէն փախած չէր տիկին Տանկլարի այլայլութիւնը :

— Այո՛, ուրիշ ինչ կայ, հարցուց Տանկլար. վասն զի ըստուղիւ մինչև հիմա երեւելի բան մը չտեսայ, ինչ կ'ըսէք դուք, Պ. Գալալղանթի :

— Ո՛հ, մենք Բիզայի մէջ Ուկոլինի աշտարակը ունինք, Ֆէրբարայի մէջ Թասսոյի բանարը և Ռիմինիի մէջ Ֆրանչէսքոյի և Բաօլոյի սենեակը :

— Այո՛, բայց այս փոքր սանդուխը չունիք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ վարագոյրին ետին պահուած դուռը բանալով. տեսէք, և ձեր կարծիքը ըսէք ինձ :

— Այս ինչ կամարաձև տխուր սանդուխ մ'է, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ ծիծաղելով :

— Իրօք, ըսաւ Տըպրէ, չեմ գիտեր թէ արդեօք Քիոսի գինին է որ ամեն բան այսպէս տխուր կ'երևցընէ մեզ — :

Իսկ Մորէլ Վալանթինի օժտին խօսքը լսելէն 'ի վեր տըրտում կ'երևէր և ամենեին խօսք չէր խօսեր :

— Երևակայենք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, թէ Օթէլլօ մը կամ Կանթի ո՛ր և է արբայ մը չարագուշակ և մերկալի գիշեր մը այս սանդուխէն վար իջած է ոճրալի բեռով մը, զոր եթէ ոչ Աստուծոյ՝ դոնէ մարդոց աչքէն պահել ջանացեր է — :

Տիկին Տանկլար Վիլլիֆօրի թևին վրայ կէս մը նուազած երևցաւ, իսկ թաղաւորի դործակալը պատին կռթընելու ըստիպուեցաւ :

— Ո՛հ, տիկին, ըսաւ Տըպրէ, ինչ ունիք, ինչո՞ւ այդպէս կը գունատիք :

— Պատճառը յայտնի է, ըսաւ տիկին Վիլըֆօր, պարոն կոմսը այնպիսի ահռելի պատմութիւններ կ'ընէ, որ անտարակոյս զմեզ սոսկումէն մեռցընել կ'ուզէ:

— Այո՛, կոմս, ըսաւ Վիլըֆօր, իրօք այս տիկինները կը վախցընէք:

— Ի՛նչ ունիք, տիկին, կրկնեց ցած ձայնիւ Տըպրէ տիկին Տանկլարին:

— Ոչինչ, ըսաւ տիկինը ինքզինքը զսպելով, քիչ մը օդ առնել կ'ուզեմ:

— Յ'ուզէ՞ք պարտէզը իջնել, հարցուց Տըպրէ իւր թեք տիկին Տանկլարի ներկայացընելով և դէպ 'ի դաղտնի սանդուխը յառաջանալով:

— Ոչ, ոչ, ըսաւ տիկինը, աւելի կ'ուզեմ հոս մնալ:

— Ստուգիւ, տիկին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ առանց կատակի կը վախնա՞ք:

— Ոչ, պարոն, ըսաւ տիկին Տանկլար, բայց այնպիսի ենթացրութիւններ կ'ընէք, որ մտացածին կարծեաց՝ ճշմարտութեան երևոյթ մը կու տաք:

— Ի՛հ, այո՛, տիկին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ ժպտելով, պատմածս երևակայութիւն մ'է, վասն զի այս սենեակը ինչո՛ւ ընտանիքի բարի և պարկեշտ մօր մը սենեակը չներկայացընէնք, ինչո՛ւ այս ծիրանեղոյն վարպոյրներով անկողինը՝ Լիւսին յաւերժահարսին անկողինը չըլլայ, և այս դաղտնի սանդուխը կրնայ երկնող կնոջ հանգստարար քունը չխանդարելու նպատակաւ շինուած ըլլալ, որպէս զի բժիշկը կամ ստնտուն և կամ նոյն ինքն հայրը քնացող զաւակը գրկելով առանց ձայն հանելու անկէ անցնի. . . —:

Այս անգամ տիկին Տանկլար փոխանակ այս մեղմ նկարագրութեան վրայ հանդարտելու՝ հեծութեան ձայն մը հանեց և բոբրովին նուաղեցաւ:

— Տիկին Տանկլար անհանդիստ կը դառնուի, կակազեց Վիլըֆօր, արդեօք զինքը իւր կառքը տանել հարկ պիտի ըլլա՞յ:

— Ո՛վ Աստուած , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ , ես ալ սրուակս վրաս առնելու մտցեր եմ :

— Իմս քովս է — , ըսաւ տիկին Վիլլֆօր և Մօնթէ-Քրիսթօյի սրուակ մը ներկայացուց , որ լեցուն էր այն կարմիր հեղուկէն , որով կոմսը Կտուարին վրայ այն մարգասիւրական ազդեցութիւնը ՚ի գործ դրէր էր :

— Ա՛հ , ըսածս ըրիք , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ սրուակը տիկին Վիլլֆօրի ձեռքէն առնելով :

— Այո՛ , մրմնջեց տիկին Վիլլֆօր , ձեր տուած տեղեկութեան համեմատ փորձեցի :

— Յաջողեցա՛ր :

— Կարծեմ — :

Տիկին Տանկլարը մտակայ սենեակը փոխադրեր էին :

Մօնթէ-Քրիսթօ կարմիր հեղուկէն կաթիլ մը անոր շքթանց վրայ կաթեցուց , և անմիջապէս տիկին Տանկլար սթափեցաւ :

— Ո՛հ , ըսաւ , այս ինչ սոսկալի երազ է — :

Վիլլֆօր անոր դաստակը սեղմեց իմացընելու համար որ ամենևին երազ տեսած չէր :

Պ . Տանկլար երևակայական ազդեցութիւններ մտիկ ընելու ժամանակ չունենալով արդէն պարտէզը իջեր էր , և Պ . Գալալլանթիի հետ Ալիլօրնոյէն Ֆիորէնցա բացուելու երկաթուղւոյ մը վրայ կը խօսէր :

Մօնթէ-Քրիսթօ յուսահատած կ'երևէր :

Տիկին Տանկլարը իր թեր առաւ և պարտէզը տարաւ , ուր

Պ . Տանկլարը տեսան որ Գալալլանթիներուն հետ սուրճ կը խմէր :

— Մտոյդ ըտէք , տիկին , ըսաւ կոմսը . իրօք զձեզ խիստ վախցուցի :

— Ոչ , պարոն , բայց դիտէք որ պատմութիւնները մարդոց յարմարութեան համեմատ ազդեցութիւն կ'ընեն — :

Վիլլֆօր ժպտելու ջանաց :

— Կը հասկընաք անշուշտ, ըսաւ, որ ենթադրութիւն մը կամ մտացածին պատմութիւն մը բաւական է . . . :

— Եթէ կ'ուզէք՝ մի՛ հաւատաք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. ես այնպէս համոզուած եմ որ այս տան մէջ ոճրագործութիւն մը եղած է :

— Չգուշացէք, ըսաւ տիկին Վիլլըֆօր, թաղաւորի գործակալ մը ունինք հոս :

— Ուրեմն քանի որ այսպէս յարմար եկաւ, առիթը պիտի չփախցընեմ իմ յայտարարութիւնս ընելու :

— Ձեր յայտարարութիւնը, ըսաւ Վիլլըֆօր :

— Այո՛, և վկաներու առջև :

— Խիստ հետաքրքրական է ուրեմն, ըսաւ Տըպլէ, և եթէ իրօք ոճրագործութիւն մը կայ, ազէկ պիտի մարսենք կերածնիս :

— Այո՛, ոճրագործութիւն մը, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ : Այս կողմը եկէք, պարոններ, դուք ալ, Պ. աը Վիլլըֆօր. և որպէս զի ըրած յայտարարութիւնս վաւերական ըլլայ, պէտք է որ տէրութեան օրինաւոր սրաշտօնեաներու առջև ընեմ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ Վիլլըֆօրի թևը մտաւ առանց տիկին Տանկլարի թևը թողելու, և թաղաւորի գործակալը մինչև այն խիստ ստուերաւոր սօսիին տակը տարաւ :

Բոլոր սեղանակիցները իրենց ետեէն կու դային :

— Ահա, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, հոս, այս նոյն տեղը (և իւր ոտքովը գետինը կը զարնէր), ծերացած ծառերը մատաղացընելու համար զետինը փորել և ընտիր հող թափել աուի. բայց աշխատաւորներս փորելու ժամանակ արկղ մը կամ թէ՛ ըսենք արկղի երկաթները դուրս հաներ են, ուրուն մէջ նոբածին մանկան մը կմախքը կայ եղեր. ցնորք մը չէ այս կարծեմ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ տիկին Տանկլարի թևին ցկտիլը և Վիլլըֆօրի դաստակին սարսուալը զղաց :

— Նորածին մանուկ մը , կրկնեց Տըպրէ , ինչ կ'ըսէք .
գործը ծանր կերպարանք մը կ'առնու կարծեմ :

— Արեմն , ըսաւ Շաթօ-Ռընօ , ամենևին չսխալեր եմ երբ
քիչ մը առաջ կը պնդէի թէ տուները մարդոց պէս հողի և
դէմք ունին , և իրենց փարոտիքին նկարը իրենց պիմացը վրայ
կը կրեն : Այս տունը տխուր կ'երևէր , ըսաւ որում ոճիրը
պաշած ըլլալուն՝ խղճի խայթեր ունէր :

— Բայց ո՞վ կրնայ ըսել թէ ոճիր մ'է այս , կրկնեց Աի-
լըֆօր իւր վերջին ոյժը ամիսփեւով :

— Ինչ կ'ըսէք , կենդանի մանուկ մը որարտէղի մը մէջ
թաղելը ոճիր մը չէ , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ : Այս գործին
ինչ անուն կու տար , պարոն թաղաւորի գործակալ :

— Բայց ո՞րիկից յայտնի է որ կենդանի թաղուած է :

— Եթէ մեռած ըլլար , ինչո՞ւ հոս պիտի թաղուէր . այս
պարտէզը դերեզմանատուն չէ :

— Այս երկրին մէջ մանկապաններուն պատիժը ինչ է ,
հարցուց Պավալղանթի գնդապետը պարզմտութեամբ մը :

— Պարզապէս անոնց պարանոցը կը կտրեն , պատասխա-
նեց Տանկլար :

— Իրա՞ւ , անոնց պարանոցը կը կտրեն , ըսաւ Պավալղանթի :

— Կարծեմ . . . : Այնպէս չէ , որոնք ալ Աիլըֆօր , հար-
ցուց Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Այո , պարոն կոմս — , պատասխանեց թաղաւորի գոր-
ծակալը այնպիսի ձայնով մը , որ իւր շփոթութիւնը կը
յայտնէր :

Մօնթէ-Քրիսթօ բաւական համարելով երկու անձանց կրած
նեղութիւնները , որոնց համար այս անսարանը պատրաստե-
ր էր , չուզեց աւելի երկարել :

— Բայց մեր սուրճը երբ պիտի խմենք , ըսաւ , բոլորո-
վին մտցանք — :

Եւ հիւրերը դալարավայրին մէջ տեղը դրուած սեղանին
քովք տարաւ :

— Ստուգիւ, պարոն կոմս, ըսաւ տիկին Տանկլար, կ'ա՛մնամ տկարութիւնս խոստովանելու. վասն զի ձեր պատմած սոսկալի պատմութիւնները ինձ մեծ անհանգստութիւն պատճառեցին, կ'աղաչեմ, ներեցէք որ նստիմ — :

Եւ աթոռի մը վրայ ինկաւ :

Մօնթէ-Քրիսթօ խոնարհութիւն մը ըրաւ և տիկին Վիլլօֆօրի մօտեցաւ :

— Կարծեմ թէ տիկին Տանկլար ձեր սրուակին պէտք ունի տակաւին —, ըսաւ :

Բայց տիկին Վիլլօֆօր իւր բարեկամուհւոյն չմօտեցած՝ թաղաւորի գործակալը տիկին Տանկլարի ականջին ըսեր էր.

— Կ'ուզեմ հետդ խօսիլ :

— Ե՛րբ :

— Վաղը :

— Ո՛ւր :

— Գրատունս, բայց աւելի խորհրդատան սրահը, եթէ կը հաճիս, հոն աւելի ասպհով կ'ըլլանք :

— Հատ աղէկ — :

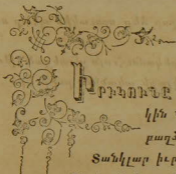
Այս միջոցիս տիկին Վիլլօֆօր անոր մօտեցաւ :

— Հնորհակալ եմ, սիրելի բարեկամուհիս, ըսաւ տիկին Տանկլար ժպտելու փորձ փորձելով, բան չունիմ, և կատարեալ հանգիստ եմ — :

ՊԼՈՒՐ Ե.

ՄԻՐԵՑԿԱՆԸ

ԻՐԻԿՈՒՆԸ բաւական յառաջացեր էր. տի-
կին Վիլլֆոր Բարիզ վերագառնալու
բաղձանքը յայտներ էր. բայց տիկին
Տանկլար իւր զգացած յայտնի անհանդատու-
թեան հակառակ՝ չհամարձակեր էր նոյն բաղ-
ձանքը յայտնելու :

Պ. Վիլլֆոր իւր կնոջ խնդրանաց վրայ ամենէն առաջ
մեկնելու նշանը տուաւ :

Իւր կառքին մէջ տիկին Տանկլարի տեղ մը շնորհեց, որ-
պէս զի իւր կիներ խնամէ զան :

Իսկ Տանկլար Պ. Գալլալցանթիի հետ արուեստագիտա-
կան խիստ կարեւոր խօսակցութեան մը մէջ ընկղմած ըլլա-
լով, եղածներուն ամենեկին ուշադրութիւն չէր ըններ :

Մօնթէ-Քրիսթօ տիկին Վիլլֆորէն սրուակը ուզած ժա-
մանակը դիտեր էր որ Պ. Վիլլֆոր տիկին Տանկլարի մօտե-
ցեր էր. և կոմսը անոր ըսած խօսքը դուշակեր էր, թէ և
Վիլլֆոր այնչափ կամաց խօսեր էր, որ տիկին Տանկլար հա-
զիւ թէ անոր ձայնը լսեր էր :

Կոմսը առանց ընդգիմանալու թողուց որ Մօրէլ, Տըպրէ և
Շաթօ-Ռընօ ձիերը հեծնեն, և երկու տիկինները Պ. Վի-
լլֆորի կառքը մանեն :

Տանկլար ևս քան զևս Պարթոլում օ Վազալղանթիէն զոհ
ըլլալով իւր կառքը հրաւիրեց զան :

Իսկ Անտրէա Վազալղանթի իւր անդղիաձև կառքին մօտե-
ցաւ , որ դրան առջև իրեն կ'ըստպասէր , և որուն սպասաւորը
անդղիական նորաձևութեան չափազանց զարդերով պաճու-
ճեալ և կոշիկներուն ծայրին վրայ բարձրանալով ճարտուի
յաղթ ձին բռներ էր :

Անտրէա ճաշին ժամանակ շատ շիտեր էր . ոչ միայն խե-
լացի երիտասարդ մը ըլլալուն համար , այլ և բնականաբար
իւր զգացած վախուն , որ չըլլայ թէ անխոհմ' խօսքեր ընէ-
այն հարուստ և զօրաւոր սեղանակցաց հետ , որոնց մէջ գուցէ
աներկիւղ չէր աեսներ թագաւորի զործակալ մը :

Ասկէ զատ՝ Տանկլար զինքը առանձին թողուցած չէր . քան
զի սեղանաւորը ծանրաբարոյ ծեր գնդապետին և անոր քիչ
մը երկչոտ որդւոյն հարեանցի նայուածք մը շրջելով ու Մօն-
թէ-Քրիսթոյի անոնց ըրած հիւրընկալութիւնը տեսնելով ,
կարծեր էր թէ Պ. Պարթոլում օն Նապապ մ'է որ Բարիդ
եկած է իւր միակ որդին ընկերային կենաց մէջ զարգացընելու :

Աստի անպատմելի ուրախութեամբ գնդապետին փոքր մա-
տին վրայ փայլող խիստ մեծ ազամանդը դիտեր էր . քանզի
գնդապետը խոհմ' և փորձառու մարդ մը ըլլալով , իւր լու-
մայադիրերուն վտանգ մը պատահելու վախէն՝ անմիջապէս
ծանրագին զոհարի մը հետ փոխեր էր զանոնք :

Ճաշէն ետքն ալ Տանկլար միշտ արուեստից և ճամբոր-
դութեանց առթիւ հայրը և որդին իրենց կենցաղավարու-
թեանց մասին հարցուփորձ ըրեր էր , և երկու Վազալղանթի-
ները , որոնք արդէն դիտէին թէ Տանկլարի վրայ բացուած
էր իրենց վարկը՝ մէկուն քառասուն և ութ հազար Ֆրանքի
մէկ անդամ տրուած , և միւսին տարեկան յիսուն հազար Ֆրան-
քի , սեղանաւորին հետ խիստ քաղաքավարութեամբ և սիրով
անցան , և այնչափ երախտադիտութիւն մը կ'ըզգային որ եթէ
իրենց ներքէ ըլլար՝ անոր ծառաներուն ձեռքը պիտի սեղմէին :

Գլխաւորաբար մէկ պարադայ մը Տանկլարին Գավալղան, թիի վրայ ունեցած համարումը, կրնանք իսկ ըսել յարգանքը աւելցուց :

Գնդապետը ընտիր քարադիպց ձուկերը որ լիճէն հանուիլը յայտնելով՝ իւր պիտութեան փորձը տուեր էր . ետքը անոնցմէ կերած ժամանակը խօսք մը չխօսեր էր :

Տանկլար ասկէ մահաբերեր էր որ այս մեծասպաս փառաւոր սեղանները Գավալղանթիի ընտանի էին, որ հաւանապարար Զուիցերիի կարմրախայտ ձուկեր և Պրըթանի խառնիճներ կ'ուտէր, որոնք ճիշդ այն հնարքով բերել կուտար, ինչպէս որ կոմսը ֆուլարօ լիճէն քարադիպցները և Վոլկա գետէն թառափները բերել տուեր էր :

Ուստի մեծ մարդասիրութեամբ Գավալղանթիի այս խօսքերը ընդունեց .

— Վաղը, պարոն, դործի համար ձեզ այցելութիւն ընելու պատիւը պիտի ունենամ :

— Եւ ես, պատասխաներ էր Տանկլար, զձեզ ընդունելու երջանիկ պիտի ըլլամ — :

Ասոր վրայ առաջարկեր էր Գավալղանթիին որ զինքը իւր կառքովը Իշխանաց պանդոկը տանի ձյէ, եթէ սակայն իւր որդիէն բաժնուիլը արդելք մը չըլլար իրեն :

Գավալղանթի պատասխաներ էր թէ երկար ժամանակէ 'ի վեր իւր որդին սովորութիւն ունէր անկախ կեանք մը վարելու, հետեւաբար իւր ձիերն ու սպասաւորներն ունէր, և անոր հետ եկած չըլլալովը զժուարութիւն մը չէր տեսներ առանձին երթալուն :

Այսպէս գնդապետը Տանկլարի կառքը հեծեր էր, և սեղանաւորը անոր քովը նստելով կ'ըզմայլէր այն մարդուն խոհեմութեան և խնայողութեանը վրայ, թէ և տարին յիսուն հազար ֆրանք կու տար իւր որդւոյն, որով ենթադրել կուտար թէ հինգ կամ վեց հարիւր հազար ֆրանք եկամուտ ունի :

Իսկ Անտրէա սկսեր էր մեծութիւն ձեացընել, իւր սպա-

տարրը յանդիմանել թէ ինչու զինքը առնելու համար փոխանակ ներքին սանդուխին առջևը դառու, արտաքին դրան առջևը կ'ըսպատէր, որով մինչև իւր կառքին մօտենալու համար երեսուն քայլ առնելու պարտաւորեր էր:

Սպասուարը այս յանդիմանութիւնը ընդունեց, և ահ համբեր ձին կեցընելու համար, որ ստբովը դետինը կը զարնէր, ձախ ձեռքովը դանդանաւանդը բոնեց, ու աջ ձեռքը սանձը Անտրէային երկնցոսց, որ զայն առնելով՝ իւր ապիկեալ կոշիկը թեթևութեամբ կառքին ոտքին վրայ կոխեց:

Նոյն միջոցին ձեռք մը անոր ուսին կոթընեցաւ:

Երիտասարդը երեսը դարձուց կարծելով թէ Տանկլար կամ Մօնթէ-Քրիսթօ բան մը մոռցեր էին, և իւր մեկնելու ժամանակը եկեր էին ըսելու:

Սակայն անոնց տեղը այլանդակ դէմք մը տեսաւ արեւէն այրած, ստուար մօրուքով շրջանակեալ, կարկեհանի նման փայլուն աչօք, և կատակախառն ժպիտով ճր, որ իւր բերանը բանալով՝ գայլի կամ ձիու մը սկուանեբուն պէս երեսուն և երկու սպիտակ, սուր և ոթթի ատամները կ'երևցընէր, որոնց և ոչ մէկը կը պակսէր:

Կարմիր քառեակներով թաշկինակ մը իւր մախրագոյն և փոշոտեալ մագեբով զլուխը փաթթած էր, խիստ աղտոզի և պատառոտած բաճկոնակ մը իւր նիհար և ոսկրոտ մարմինը կը ծածկէր, որուն կմախքի նման ոսկրները կարծես թէ քալելու ատեն իրարու զարնելով ձայն կը հանէին:

Վերջապէս Անտրէային ուսին դպած ձեռքը, զոր նախ երիտասարդը զլուխը դարձնելով տեսեր էր, տարապայման մեծ երեցեր էր իրեն:

Թէ արդեօք երիտասարդը իւր կառքին լուսովը այս դէմքը ճանչցեր էր, և կամ այս խօսակցին սոսկալի երևոյթէն վախցեր էր, չենք կրնար ըսել. բայց սա ստոյգ է որ զան տեսնելով Անտրէա սարսուաց և աշխուժիւ ետ քաշուեցաւ:

— Ի՞նչ կ'ուզէք, ըսաւ անոր:

— Ներեցէք, ընկեր, պատասխանեց մարդը՝ ձեռքը իւր կարմիր թաշկինակին տանելով. դուցէ շիթթուծիւն կը պատճառեմ ձեզ. բայց պատճառը այն է որ ձեզ ըսելիք ունիմ:

— Այս ժամուս չեն մուրար, ըսաւ սպասաւորը իւր տէրը այն դատարկասունէն ազատելու համար շարժում մը ընելով:

— Ես չեմ մուրար, բարեկամ, ըսաւ անծանօթ մարդը ծառային հեղնական ժպիտով մը. բայց այս ժպիտը այնպէս սոսկալի էր որ ծառան անոր քովէն հեռացաւ. կ'ուզեմ երկու խօսք խօսիլ տիրոջդ, որ ասկէ առան ու հինգ օր առաջ ինձ յանձնարարութիւն մը ըրած է:

— Ըսէք ուրեմն, կրկնեց Անտրէա իւր շիթթուծիւնը ծառային չցուցնելու համար ինքզինքը զսպելով. ինչ կ'ուզէք, ըսէք շուտով, բարեկամ:

— Կ'ուզէի. . . կ'ուզէի. . . ըսաւ կարմիր թաշկինակով մարդը, որ ոտքով Բարիզ վերադառնալու ներդրեմէն ազատես զիս: Խիստ յոգնած եմ, և որովհետեւ քեզի պէս ազէի ճաշ մը ըրած չեմ, հազիւ ոտքի վրայ կենալու ոյժ ունիմ — :

Երիտասարդը այս զարմանալի ընտանութեան վրայ սարսույց:

— Բայց վերջապէս ըսէք, ըսաւ, ինչ կ'ուզէք:

— Թող որ ընտիր կառքի հեծնեմ որ զիս Բարիզ տանիս — :

Անարէայի գոյնը նետեց, բայց պատասխան չտուաւ:

— Է՛հ, այո՛, ըսաւ կարմիր թաշկինակով մարդը իւր ձեռքերը դրոպաններուն մէջ խօթելով և կաիւ փնտոտղ աչքով երիտասարդին նայելով, այսպէս կ'ուզեմ որ ընես, կը լսես, իմ փոքրիկ Պէնէտէթթօս — :

Այս անունը լսելով երիտասարդը անտարակոյս մտածեց քիչ մը, քանզի իւր ծառային մօտենալով ըսաւ.

— Այս մարդուն իրօք յանձնարարութիւն մը ըրած եմ, որուն վրայ խօսելիք ունի: Մինչև պարիսպները ոտքով գնա՛, հոն կառք մը վարձէ որպէս զի չուշանաս — :

Ծառան զարմանքով հեռացաւ:

— Գոնէ թողուցէք որ ստուերին մէջ երթամ, ըսաւ Ան, արէա :

— Ասոր ըսելիք չունիմ, կեցիր, ես ձեռքովս քեզի աղէկ տեղ մը տանիմ —, ըսաւ կարմիր թաշկինակով մարդը :

Եւ ձին դանդանաւանդէն քաշելով կառքը այնպիսի տեղ մը տարաւ, ուր իրօք Անտրէայի իրենն սուած պատիւը անկարելի էր որ մէկը տեսնէր :

— Գեղեցիկ կառք մը հեծնելու համար չէ որ կառքդ մըտնել կ'ուզեմ, ըսաւ մարդը . ոչ, այլ միայն խոնջեցած եմ, ասկէ զաս՝ հետդ գործի վրայ խօսիլ կ'ուզեմ :

— Աւեր ելիք ուրեմն —, ըսաւ երիտասարդը :

Գժբազդարար մութ էր, եթէ ոչ հետաքրքրական տեսարան մը պիտի ընծայէր այն դատարկասունը, որ կառքը կանազարող վայելուչ երիտասարդին քովը սսկեկուս բարձրուն վրայ նստեր էր :

Անտրէա իւր կառքը դիւզին մինչև վերջին տունը յառաջացուց առանց իւր ընկերին խօսք մը խօսելու, որ նոյնպէս լուս կեցեր էր և կը ժպտէր գոզցես այնպիսի արագաշարժ մեքենայի մը մէջ գտնուելու ուրախութենէն :

Օթէօյլէն դուրս ելնելով՝ Անտրէա իւր բոլորտիքը նայեցաւ անտարակոյտ ապահով ըլլալու համար որ զիրենք տեսնող և իրենց խօսակցութիւնը մտիկ ընող մէկը չկայ . այն ատեն իւր ձին կեցուց և կարմիր թաշկինակով մարդուն աջնը ձեռքերը խաչաձև դնելով, ըսաւ .

— Ի՞նչ է պատճառը որ այսպէս իմ հանդստութիւնս խանդարել կ'ուզէք :

— Բայց, աղաս, դուն ալ ինչո՞ւ կը խաբես զիս :

— Եւ ի՞նչ բանի մէջ խաբեցի զձեզ :

— Կը հարցընես . Աւար կամուրջին վրայ իրարմէ բաժնուած ժամանակնիս՝ ինձ ըսիր թէ Բիլեմանթէ և Թոսկանա ճամբորդութիւն ընելու կ'երթաս, բայց կը տեսնեմ որ ուղղակի Բարիզ եկեր ևս :

— Յայտնի կը տեսնէք որ պահուած չեմ :

— Շատ երջանիկ ես , շիտակը ես ալ կ'ուզէի այդպէս ըսել , սակայն ես կը պահուիմ : ասկէ զատ կը վախնայի որ զիս պիտի չճանչնաս . բայց բարեբաղդաբար ճանչցար , յաւելցուց Քատրուս իւր չարամիտ ժպիտովը . կը տեսնեմ որ ազնիւ սիրտ մը ունիս եղեր :

— Ըսէք , ինչ բանի պէտք ունիք :

— Ինչո՞ւ հին ընկերիդ հետ դուրս չես խօսիր , Պէնէտէթ , թօ , դէշ նշան է այդ . բայց զգուշացիր , այդ կերպով շատ բաներ խնդրելու պիտի ստիպես զիս — :

Այս սպառնալիքը երիտասարդին բարկութիւնը իջնցաց , բռնութեան հողմը զայն խոնարհեցուցեր էր :

Անտրէա իւր ձին մտրակեց :

— Քեզի իսկ դէշ կ'ընես , Քատրուս , ըսաւ , հին ընկերի մը հետ այդպէս վարուելով , ինչպէս որ հիմա կ'ըսէիր , դուն Կարսիլիացի ես , և ես . . . :

— Աւրեմն հիմա գիտես ուր տեղացի ըլլալդ :

— Այ , բայց Քորսիայի մէջ մեծցած եմ . ծեր ես դուն և խստապարանոց , և ես երիտասարդ ո՞ր յամառ : Մեզի պէս մարդոց համար սպառնալիքը ոյժ չունի , և ամեն բան բարեկամութեամբ պէտք է որ կատարուի : Յանցանքը իմա է երբ բազմը միշտ քեզ դժխեմ կ'երևի , ընդ հակառակն ինձ կը ժպտի :

— Աւրեմն բազմը քեզ կը ժպտի . ուրեմն կատապանդ և կատքդ փոխ առած չես . ուրեմն վրայիդ այդ զգեստները քուկդ են . աղէկ , ուրիշ ինչ կ'ուզես , ըսաւ Քատրուս ցանկութեան անյաղ աչօք :

— Ա՛հ , եթէ դ լիսիս վրայ քեզի պէս թաշկիւնակ մը ունենայի , ուսոցս վրայ եղոտած բաճկոնակ մը և ոտքս ծակոտած հողաթափներ , ապահով եմ որ զիս պիտի չճանչնայիր :

— Կը տեսնես որ զիս կը նախատես , պզտիկ , չե իբրուունք չունիս . հիմա որ ես գքեզ գտայ , ուրիշի մը պէս ընտիր ասուեսայ զղեստներ հաղնելու արդելք չունիմ , բանի որ

— Յայտնի կը տեսնէք որ պահուած չեմ :

— Շատ երջանիկ ես , շիտակը ես ալ կ'ուզէի այդպէս ըսել , սակայն ես կը պահուիմ : ասկէ զատ կը վախնայի որ զիս պիտի չճանչնաս . բայց բարեբաղդաբար ճանչցար , յաւելցուց Քատրուս իւր չարամիտ ժպիտովը . կը տեսնեմ որ ազնիւ սիրտ մը ունիս եղեր :

— Ըսէք , ինչ բանի պէտք ունիք :

— Ինչո՞ւ հին ընկերիդ հետ դուրս չես խօսիր , Պէնէտէթ թօ , դէշ նշան է այդ . բայց զգուշացիր , այդ կերպով շատ բաներ խնդրելու պիտի ստիպես զիս — :

Այս սպառնալիքը երիտասարդին բարկութիւնը իջնաց , բռնութեան հողմը զայն խոնարհեցուցեր էր :

Անորէա իւր ձին մտրակեց :

— Քեզի իսկ դէշ կ'ընես , Քատրուս , ըսաւ , հին ընկերի մը հետ այդպէս վարուելով , ինչպէս որ հիմա կ'ըսէիր , դուն Կարսիլիացի ես , և ես . . . :

— Աւրեմն հիմա գիտես ուր տեղացի ըլլալդ :

— Այ , բայց Քորսիայի մէջ մեծցած եմ . ծեր ես դուն և խստապարանոց , և ես երիտասարդ ո՞ր յամառ : Մեզի պէս մարդոց համար սպառնալիքը ոյժ չունի , և ամեն բան բարեկամութեամբ պէտք է որ կատարուի : Յանցանքը իմա է երբ բազմը միշտ քեզ դժխեմ կ'երևի , ընդ հակառակն ինձ կը ժպտի :

— Աւրեմն բազմը քեզ կը ժպտի . ուրեմն կատապանդ և կատքդ փոխ առած չես . ուրեմն վրայիդ այդ զգեստները քուկդ են . աղէկ , ուրիշ ինչ կ'ուզես , ըսաւ Քատրուս ցանկութեան անյաղ աչօք :

— Ա՛հ , եթէ դ լիսիս վրայ քեզի պէս թաշկիւնակ մը ունենայի , ուսոցս վրայ եղոտած բաճկոնակ մը և ոտքս ծակոտած հողաթափներ , ապահով եմ որ զիս պիտի չճանչնայիր :

— Կը տեսնես որ զիս կը նախատես , պզտիկ , չե իբրուունք չունիս . հիմա որ ես գքեզ գտայ , ուրիշի մը պէս ընտիր ասուեսայ զղեստներ հաղնելու արդելը չունիմ , բանի որ

քու բարի սիրտդ կը ճանչնամ. եթէ երկու զգեստ ունիս՝ մէկը ինձ կու տաս, քանզի քու անօթի եղած ժամանակդ ես ալ իմ ապուրիս և լուբիայիս կէսը յօժարութեամբ քեզ տուած եմ:

— Ստոյգ է, ըսաւ Անտրէա:

— Ի՛նչ մեծ ախորժակ ունէիր. միշտ նոյն ախորժակը ունիս:

— Այո՛, ըսաւ Անտրէա ծիծաղելով:

— Անշուշտ նոյն ախորժակով ճաշած ես այն իշխանին տունը, ուրկից դուրս կ'երէիր հիմա:

— Իշխան մը չէ ան, այլ պարզապէս կոմս մը:

— Հարուստ կոմս մը, այնպէս չէ:

— Այո՛, բայց անոր վրայ պէտք չէ վստահ ըլլալ. այս պարոնին գէմքը ինձ հաճելի չերևիր:

— Ո՛հ, անհոգ եղիր, ընկեր, կոմսիդ վրայ նկատումներ չունիմ, և բոլորովին քեզ կը թողում զան: Քայց, յաւելչ ցոյց Քատրուս իւր սովորական չարամիտ ժպիտովը, անշուշտ կը հասկընաս, այսպէս ընելու համար պէտք է որ բան մը տաս:

— Ըսէ, ի՛նչ կ'ուզես:

— Կարծեմ թէ ամիսը հարիւր Ֆրանքով . . .

— Ետքը՞:

— Կրնամ ապրիլ:

— Հարիւր Ֆրանքով:

— Կը հասկընաս որ ոչ այնչափ աղէկ. բայց եթէ . . .

— Ո՞րչափ:

— Հարիւր յիսուն Ֆրանք ընդունիմ, շատ երջանիկ պիտի ըլլամ:

— Ահա քեզ երկու հարիւր —, ըսաւ Անտրէա:

Եւ Քատրուսի ձեռաց մէջ տասը Լուի ոսկի դրաւ:

— Աղէկ, ըսաւ Քատրուս:

— Ամեն ամսոյ առջի օրը դո՛ւնապանիս ներկայացիր, և նոյնչափ կ'ընդունիս:

— Գարձեալ զիս նուաստացընել կ'ուզես:

— Ի՞նչ կերպով :

— Կ'ուզես որ ծառաներուդ հետ յարաբերութիւն ունենամ. ոչ, ես միայն քեզի հետ կ'ուզեմ գործ ունենալ :

— Շատ աղէկ, [Թող այդպէս ըլլայ. ամեն ամսոյ առջի օրը եկու ինձմէ խնդրէ, միայն թէ ես ալ իմ եկամուտս ընդունած ըլլամ, և դու ալ քուզիդ պիտի ընդունիս :

— Կը տեսնեմ որ սխալած չեմ, ազնիւ տղայ մ'ես դուն, և քեզի պէս մարդոց երջանկութիւնը Աստուծոյ մէկ շնորհքն է : Պատմէ ինձ քու բազդիդ պատմութիւնը :

— Ի՞նչ օգուտ պիտի տեսնես այս պատմութիւնը լսելէ, հարցուց Գավալղանթի :

— Ահա, դարձեալ անվստահութիւն կը տեսնեմ :

— Ոչ, ամենեին. ուրեմն գիտցիր որ հայրս դատայ :

— Ճշմարիտ հայր մը :

— Է՛հ, որչափ ժամանակ ար ինձ վճարէ :

— Ուրեմն որչափ ժամանակ որ վճարէ՝ պիտի ճանչնաս և պիտի յարդես զան, շատ իրաւացի է այդ. հօրդ անունը ի՞նչ է :

— Գավալղանթի զնդապետ :

— Եւ դո՞հ է քեզմէ :

— Մինչև հիմա ինձ այնպէս կ'երեւի :

— Եւ այդ հայրը դո՞նե լուր պատճառը ո՞վ է :

— Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը :

— Որուն տունէն որ հիմա կ'ելնէք :

— Այո՛ :

— Ուրեմն աշխատէ որ զիս անոր քովը տեղաւորես :

— Շատ աղէկ, կը խօսիմ անոր. բայց հիմա ի՞նչ պիտի քնես :

— Ե՛ս :

— Այո՛, դուն :

— Շնորհակալ եմ որ հոգս կը տանիս, ըսաւ Քատրուս :

— Եւ որովհետեւ քու հոգիդ պիտի տանիմ, կրկնեց Ան :

տրէա , կարծեմ թէ և ես քու վրայօրդ տեղեկութիւններ ըստանալ պէտք եմ :

— Ստոյգ է . . . պարկէշտ տան մը մէջ սենեակ մը պիտի վարձեմ , վայելուչ զգեստներ պիտի հագնիմ , ամեն օր պիտի անիլուիմ և սրճարանները օրսդիր կարգալու պիտի երթամ : Իրիկունները թատրոն պիտի յաճախեմ , ու հացադործութենէ հարստացած մէկը պիտի երեւիմ , ահա իմ երազս :

— Եթէ այդ ամեն խորհուրդներդ 'ի դործ դնես և խոհեմութեամբ վարուիս , ամեն բան կը յաջողի :

— Պ . Պոսիւէ մը կտրեցար զլուսս . . . : Բայց դուն ինչ պիտի ըլլաս . . . Գաղղիոյ տանակալ մը :

— Ի՛՛հ , ո՞վ զիտէ , ըսաւ Անտրէա :

— Պ . Գալալղանթի զնդապետը դուցէ տանակալ մ'է . . . բայց դժբաղդարար ժառանգական յաջորդութիւնը ջնջուած է :

— Քաղաքական խնդիրներ չխառնենք , Քատրուս . . . : Բայց հիմա որ ուղածդ ստացար և կառքը Բարիզի դուռը հասաւ , վար ցատկէ և աներեւոյթ եղիր :

— Ամենին , բարեկամ :

— Ի՞նչպէս :

— Բայց մտածէ , ընկեր , զլուսս կարմիր թաշկինակ մը կայ , սաքս դրեթէ փոպիկ է , անցադիր շունիմ և ծոցս տասը Նաբոլէոն ոսկի կայ՝ առանց հաշուի դնելու արդէն անոր մէջ եղածը , որ ամենը միատեղ ճիշդ երկու հարիւր Ֆրանք կ'ընէ . այս վիճակին մէջ զիս Բարիզի դրան առջև տեսնելով , անշուշտ պիտի բռնեն : Այն ատեն՝ զիս արդարացընելու համար պիտի ըսեմ թէ այն տասը Նաբոլէոնները դուն ինձ տուիր , ասոր վրայ հարցուփորձ և խուզարկութիւններ ըլլալով , առանց հրամանի թուլոնէն մեկնիլս պիտի իմանան , և վերստին զիս Միջերկրականին ծովեզրը պիտի տանին : Այն ատեն սրբազայէս ԱՅԹ թիւով թիապարտը պիտի ըլլամ , և հացադործութենէ հարստացած երևելու երազածս պիտի կորսնցընեմ : Ա՛հ , զաւակս , պատուով մայրաքաղաքը կենալը նախամեծար կ'ընտրեմ — :

Անտրէա յօնքը կնճռեց . անշուշտ կը մտածէր թէ պարոն Պաւլալղանթի պնդապետին կարծեալ որդին համարուելուն համար պարծելուն շատ գէշ ըրեր էր :

Վայրկեան մը կեցաւ , շոյտ նայուածք մը շրջեց իւր բուրբախքը , և ձեռքը անմտութեամբ իւր գրպանը տարաւ , ուր փոքր ատրճանակի մը բլթակին պահպանակը կը խառնէր :

Բայց այն միջոցին Քատրուս , որ իւր ընկերին ըրածները աղէկ կը դիտէր , ձեռքը կռնակին ետին տարաւ , և որ և է դիպուածի համար իւր վրայ կրած սպանիական երկար դանակ մը առանց ձայնի կը մերկացընէր :

Ինչպէս կ'երևէր՝ երկու բարեկամները իրարու միտքը դիւրութեամբ հասկընալու կարող էին , և շուտով հասկըցան . Անտրէա առանց փնասելու իւր ձեռքը ծոցէն դուրս հանեց և դէպ 'ի իւր կարմրագոյն ընչացքը տարաւ , զոր վայրկեան մը սկսաւ շոյել :

— Արեւմն , բարի Քատրուս , այս կերպով երջանիկ պիտի ըլլաս , ըսաւ :

— Այո՛ , բոլոր կըրցածս պիտի ընեմ , պատասխանեց Բոն-աիւ-Կարի պանդոկապետը դանակը պատեանին մէջ մղելով :

— Շատ աղէկ , մանենք ուրեմն Բարիզ . բայց ինչպէս առանց կասկածներ տալու պիտի կարենաս պարսպին դռնէն ներս մտնել . ինձ այնպէս կ'երևի թէ այդ հազուատով աւելի վտանգաւոր է կառքով անցնիլը քան թէ ոտքով :

— Աեցիր , ըսաւ Քատրուս , հիմա կը տեսնես — :

Անտրէայի գլխարկը առաւ իւր գլուխը դրաւ , ճամբուած կառապանին իւր տեղը թողուցած մեծ օձիքով վերարկուն հաղաւ , և իւր տեղը հանգիստ նստաւ տան մը հաւատարիմ ծառայի մը պէս , որուն տէրը կառքը կը վարէ :

— Բայց ես ինչ պիտի ընեմ , ըսաւ Անտրէա , գլուխս բաց պիտի մնայ :

— Ի՞նչ փնաս ունի , ըսաւ Քատրուս . հողմը այնչափ սաստիկ է , որ կրնայ գլխարկդ յափշտակած ըլլալ :

- Կատակը ձգէ, ըսաւ Անարէա, և վերջ տուր:
- Ինչո՞ւ կեցեր ես, ըսաւ Քատրուս, կարծեմ թէ զքեզ կեցընողը ես չեմ:
- Լռէ —, ըսաւ Գալալլանթի:
- Առանց վտանդի պարսպին գուռը անցան:
- Առաջին կողմնակի փողոցին առջև Անարէա իւր ձին կեցուց և Քատրուս գետինը ցատկեց:
- Բայց ծառայիս վերարկուն և զլիարկս ո՞ւր կը տանիս, ըսաւ Անարէա:
- Ա՛հ, պատասխանեց Քատրուս, անշուշտ չես ուզեր որ ես հարբուիս ըլլամ:
- Բայց ե՞ս:
- Գուն երիտասարդ ես, և ես կ'ըսկսիմ ձերանալ: Պէ՛տէտէթթօ, նորէն տեսնուինք —:
- Այս խօսքէն ետև Քատրուս փողոցին մէջ աներեոյթ եղաւ:
- Ափսո՛ս, ըսաւ Անարէա հառաչանք մը հանելով, ուրեմն աշխարհիս մէջ մարդս կատարեալ ելջանիկ պիտի չկրնայ ըլլալ —:

ԳԼՈՒԽ Զ.

ՄՄՈՒՍՆԵՂՆՆ ՏԵՍԵՐԵՆԸ

ԼՈՒՒ Ժ-ն ըսուած հրատարակին մէջ երեք ե-
րիտասարդները իրարմէ բաժնուեր
էին, այսինքն Մորէլ զէպ 'ի ծա-
ռուղիները զարկեր էր, Շաթօ-Ռընօ՝
զէպ 'ի Քէփօլիտիօնի կամուրջը, և Տըպրէ՝ զէպ 'ի զեանգրը:

Հաւանականաբար Մորէլ և Շաթօ-Ռընօ իրենց բնակարա-
նը վերադարձան, բայց Տըպրէ նոյնը չըբաւ. Աււիլի դուռը
հասնելով զէպ 'ի ձախ կողմը զարկաւ, մեծ արշաւանքով Գա-
րուզէլին տակէն անցաւ, Սէն-Ռօք փողոցը մտաւ, և Միշո-
տիէր փողոցէն ելնելով, Պ. Տանկլարի դուռը հասաւ ճիշդ
այն միջոցին որ Պ. Վիլլիֆօրի կտոքը զինքը և իւր կինը
Սէնթ-Օնօրէ արուարձանը թողէն ետև՝ աիկին Տանկլարը
իւր տունը բերելու համար հոն կանդ կ'առնուր:

Տըպրէ, իբր այն տանը ծանօթ մէկը, ամենէն առաջ բա-
կին մէջ ցատկեց, ձիուն երասանակը սպասաւորի մը ձեռքը
նետեց, կտոքին դռնակին առջևը վազեց տիկին Տանկլարը
ընդունելու, որուն իւր թեւը ներկայացուց զան իւր սենեակը
տանելու համար:

Տան դուռը զոցուելով, երբ աիկին Տանկլար և Տըպրէ բա-
կին մէջ մինակ մնացին:

— Ի՞նչ ունիք, Հէրմին, ըսաւ Տըպրէ, և ինչո՞ւ կոմսին
պատմած այն պատմութեան կամ թէ ըսենք այն առասպելին
վրայ անհանդիսա եղաք:

— Ըստ որում այս իրիկուն սաստիկ յուզեալ էի, բարեկամ, պատասխանեց տիկին Տանկլար:

— Բայց ոչ, Հէրմին, այդ չէք կրնար հաւատացընել ինձ, կրկնեց Տըպրէ. ընդ հակառակն կոմսին տունը եկած ժամանակնիդ շատ լաւ վիճակի մէջ էիք: Ստոյգ է որ Պ. Տանկլար քիչ մը տխուր էր, բայց ես աղէկ դիտեմ որ ձեր հոգը չէ անոր այսպէս ըլլալը: Միթէ մէկը ձեզ բան մը ըրաւ, ըսէք, աղէկ դիտէք որ ես չեմ կրնար երբէք համբերել որ ձեզի դէմ անպատուութիւն մը ըլլայ:

— Կ'ապահովեմ զձեզ որ կը խարուիք, Ալեքիէն, կըրկնեց տիկին Տանկլար, ըսածներս ստոյգ են. միայն տխրութիւն մը կար վրաս, և այսպիսի չնչին բանի մը վրայ ձեզ խօսելու արժան չդատեցի — :

Յայտնի էր որ տիկին Տանկլար ենթակայ էր Չղային այն յուզմանց մէկուն, որոնց պատճառը կրները շատ անգամ չեն կրնար հասկընալ, և կամ, ինչպէս որ Տըպրէ գուշակեր էր, տիկինը այնպիսի գաղտնի շփոթութիւն մը զգացեր էր, զոր չէր ուզեր մէկու յայտնել:

Յանկարծական տխրութիւնը կանացի կենաց իբր տարբերէն մէկը ըլլալը լաւ ճանչնալով՝ Տըպրէ իւր թախանձանքը աւելի չե՛րկարեց, այլ յաբմար առթի սպասեց կամ նոր հարցման մը և կամ իւրովի խոստովանութեան մը մէջ զինքը բռնելու:

Տիկինը իւր սենեկին դրան առջև օրիորդ Գորնէլին հանգիպեցաւ:

Այս օրիորդը տիկին Տանկլարի մտերիմ սենեկապանուհին էր:

— Աղջիկս ինչ կ'ընէ, հարցուց անոր տիկին Տանկլար:

— Բոլոր իրիկունը իւր ուսմանը պարապէն ետև՝ պառկելու դնաց, պատասխանեց օրիորդ Գորնէլի:

— Սակայն կարծեմ թէ իւր գաշնամուրին ձայնը կը լսեմ:

— Օրիորդ Աուրղ ա'Արմիլին է, որ օրիորդին անկողնոյ մէջ եղած ժամանակը գաշնամուրը կը նուազէ:

— Շատ աղէկ , ըսաւ տիկին Տանկլար , եկու զիս հանուե-
ցընես — :

Տիկին Տանկլար օրիորդ Գորնէլինն հետ իւր հազուելու
դահլիճը մտաւ , իսկ Տըպրէ մեծ բաղմոցի մը վրայ երկնցաւ :

— Միրելիդ իմ Պ . Ալուսիէն , ըսաւ տիկին Տանկլար դահ-
լիճին դռնէն , միշտ կը դանդաւոր որ Կօթէնի ձեզի հետ
խօսելու չհաճիր :

— Տիկին , ըսաւ Ալուսիէն՝ տիկնոջ փոքր շան հետ խաղա-
լով , որ անոր տան բարեկամն ըլլալը ճանչնալով , հազար
տեսակ քծնութիւններ ընելու սովորութիւն ունէր , անոր այս
պահասութիւնը յայտնողը միայն ես չեմ , և կարծեմ անցեալ
օր Մորսէրֆի իսկ ձեզ կը դանդաւոր որ իւր նշանածին բե-
րանէն խօսք մը լսելու կարող չեղեր է :

— Ստոյգ է , ըսաւ տիկին Տանկլար , բայց կը յուսամ
թէ մտաբոս իւր բնութիւնը բոլորովին պիտի փոխէ և Կօթէ-
նիին ձեր սենեակը մանելը պիտի տեսնէք :

— Ի՞նչ կ'ըսէք , իմ սենեակս :

— Պաշտօնէին սենեակը ըսել կ'ուզեմ :

— Բայց ի՞նչ պատճառաւ :

— Օրէրայի թատրոնին համար ձեզմէ յանձնարարութիւն
մը խնդրելու . ճշմարիտն ըսելով՝ երաժշտութեան համար
այսպիսի սաստիկ եռանդ մը տեսած չեմ երբէք , այս աս-
տիճանի անձի մը համար ծաղրելի բան է այս — :

Տըպրէ ժպտեցաւ :

— Շատ աղէկ , ըսաւ , սեպուհին և ձեր հաճութեամբը
թող զայ . իւր բաղձացած յանձնարարութիւնը իւր արժա-
նաւորութեանը համեմատ կատարելու պիտի ջանանք , թէև
անոր ունեցած զեղեցիկ տաղանդը ըստ արժանւոյն վճարե-
լու չափ հարուստ չենք :

— Գնա , Գորնէլի , ըսաւ տիկին Տանկլար , քեզի պէտք
չունիմ ալ — :

Օրիորդը անբեռոյթ եղաւ և վայրկեան մը ետքը տիկին

Տանկլար իւր անային վայելուչ զգեստովը դաճիճէն դուրս ելաւ և դնաց Լիւսիէնի քովը նստաւ :

Բայց մտածութեանց մէջ ընկղմած ըլլալով՝ սկսաւ իւր սպանիական փոքրիկ շունը սիրել :

Լիւսիէն վայրկեան մը անոր նայեցաւ առանց խօսք մը խօսելու :

— Համարձակ ըսէք, ըսաւ Տըպրէ վայրկեան մը ետքը՝ բան մը կայ անշուշտ որովք վիրաւորուած էք, այնպէս չէ :

— Ամենեին —, կրկնեց տիկին Տանկլար :

Սակայն իւր սրտի անհանդատութենէն ոտք ելաւ, և քիչ մը շունչ առնելու նպատակաւ հայե լի մը առջև դնաց և իւր գէմքը անոր մէջ կը նայէր :

— Այս իրիկուն գէմքս օստկալի կ'երևի —, ըսաւ :

Տըպրէ այս վերջին կէտին վրայ տիկնոջ սիրաբը հանդարտեցնելու համար ժպտելով ոտք ելնելու վրայ էր երբ յանկարծ դուռը բացուեցաւ :

Պ. Տանկլար դրան առջև երեցաւ, և Տըպրէ վերստին լուր տեղը նստաւ :

Տիկին Տանկլար դրան ձայնը առնելով երեսը դարձուց և յայանի զարմացմամբ մը իւր ամուսնոյն նայեցաւ :

— Բարի իրիկուն, տիկին, ըսաւ սեղանաւորը, բարի իրիկուն, Պ. Տըպրէ — :

Տիկին Տանկլար անտարակոյս կարծեց թէ սեպուհը ցորեկը իւր բերանէն սպրդած քանի մը դառն խօսքերուն հատուցումը ընելու փափաքով այս անյուսալի այցելութիւնը կ'ընէ :

Ուստի իւր գէմքը կախեց, և առանց ամուսնոյն պատասխանելու՝ Լիւսիէնի դռնաւրով,

— Քիչ մը բան կարգա ինձ, Պ. Տըպրէ —, ըսաւ անոր :

Տըպրէ որ 'ի սկզբան այս այցելութենէն քիչ մը շփոթեց էր, տիկնոջ այս խօսքին վրայ սիրաբը հանդարտեցաւ, և իւր ձեռքը երկնցուց ոսկեպատ զաղտակուրի բերնով թղթահաւորով մը նշան դրուած գիրքը առնելու :

— Կը ներէք, ըսաւ սեղանաւորը. այսչափ ուշ արթուն կենալով սաստիկ պիտի յոգնիք, տիկին. ժամը տասն ու մէկն է, և Պ. Տըպրէ խիստ հետու սեղ կը բնակի — :

Տըպրէ ապշեալ մնաց՝ չէ թէ Տանկլարի ձայնը կատարեալ հանդարտ և քաղաքավար ըլլալուն, այլ այս հանդարտութեան և քաղաքավարութեան ներքև այն իրիկունը իւր կնոջը կամայ հակառակ վարուելու անսովոր առաջադրութիւն մը կը նշմարէր :

Տիկինն իսկ զարմացած կ'երեւէր, և իւր զարմանքը նայուածքով մը յայտնեց, որ անտարակոյս իւր էրիան մտածութիւն մը պիտի պատճառէր, և թէ Տանկլար իւր նայուածքը օրագրի մը վրայ դարձուցած չըլլար, որուն մէջ արժէթղթոց վերջին գիտերը կը փնտռէր :

Հետևարար այս սէգ նայուածքը պարսպ տեղը դնաց և իւր ազդեցութիւնը բոլորովին կորսնցուց :

— Պարոն Լիւսիէն, ըսաւ տիկին Տանկլար, ես ամենևին քուն չունիմ, ընդ հակառակն այս իրիկուն հաղար տեսակ պատմութիւններ ունիմ՝ ձեզ ընելու, և դուք բոլոր գիշերը ինձ մտիկ պիտի ընէք եթէ ոտքի վրայ քնանալ իսկ հարկ ըլլայ ձեզ :

— Պատրաստ եմ ձեր հրամանները կատարելու, տիկին, պատասխանեց Լիւսիէն հանդարտութեամբ :

— Սիրելիդ իմ Պ. Տըպրէ, ըսաւ սեղանաւորը, տիկին Տանկլարի յիմարական պատմութիւնները մտիկ ընելով՝ ինքզինքնիդ մի տանջէք այս իրիկուն, կ'աղաչեմ, վասն զի վաղն ալ կրնաք մտիկ ընել, բայց այս իրիկունը ինձ կը սեպհականեմ, և եթէ կը ներէք ինձ՝ պիտի զոհեմ զայն կնոջս հետ ծանր խնդրոց վրայ խօսելու — :

Այս անպամ հարուածը այնպիսի ուղղութեամբ և հաստատութեամբ ուղղուած էր, որ Լիւսիէնը միանգամայն և տիկինը շփոթեց :

Երկուքնին ալ իրարու երես նայեցան և այս յարձակման

դէմ իրարմէ օղնութիւն կը խնդրէին, բայց տան ախրոջ անդիմադրելի զօրութիւնը ամեն բանի յաղթեց, և Տանկլար խնդիրը շահեցաւ:

— Բայց մի կարծէք որ դէնզ կը վաճառեմ, սիրելիդ իմ Տըպրէ, շարունակեց Տանկլար, ոչ ամենևին, անակնկալ պարագայ մը կ'ըստիպէ զիս որ այս իրիկուն կ'նոջս հետ քիչ մը խօսակցիմ: Այս բաղձանքս շատ քիչ անդամ պատահելուն համար կը յուսամ թէ ինծի պիտի ներուի —:

Տըպրէ քանի մը խօսք մ'ըմբռնելով՝ բարեկեց զանոնք և դուրս ելաւ դրեթէ պատերուն զարնուելով, ինչպէս Մաթան Աթուէի մէջ:

— Շխատկը անհաւատալի բան է, ըսաւ իւրովի Ախսիէն երբ դուր իւր ետէն գոցուեցաւ, էրիկները, որոնք մենք ծաղրելի կը համարինք, մեր վրայ մեծ առաւելութիւն մը ունին —:

Ախսիէնի մեկնելէն ետե՛՛ Տանկլար բազմոցին վրայ իւր տեղը նստաւ, բայց մնացած գիրքը գոցեց, և շան հետ վերստին սիսաւ խաղալ:

Բայց որովհետեւ շունը, որ Տըպրէի վրայ ունեցած համակրութիւնը անոր վրայ չունէր, կ'ուզէր խածնել զինքը, Տանկլար շան պարանոցի մորթէն բռնեց և սենեկին միւս կողմը երկար աթոռի մը վրայ նետեց:

Անասունը ճիչ մը հանեց, բայց իւր տեղը հասնելով, բարձի մը ետին ամփոփուեցաւ, և այսպիսի անսովոր պատիժի մը վրայ շիտթած՝ լոկի և անշարժ հոն մնաց:

— Գիտէք, պարոն, ըսաւ տիկինը առանց խոստելու, որ քանի կ'երթայ՝ չափը կ'անցընէք: Մովորաբար տմարդի էիք միայն, բայց այս իրիկուն բիրտ էք:

— Ասան զի այս իրիկուն սովորականէն աւելի ախուր վիճակի մէջ կը գտնուիմ —, պատասխանեց Տանկլար:

Հէրմին չափազանց արհամարհանօք սեղանաւորին երեսը նայեցաւ:

Սովորաբար այս տեսակ նայուածքները գոռոզ Տանկլարը կը զայրացընէին , սակայն այս իրիկուն հազիւ թէ անոնց ուշադրութիւն ըրեր էր :

— Ձեր տխուր ըլլալը իմ ինչ հոգս է , պատասխանեց տիկինը իւր էրկան անփութութեան վրայ զայրանալով , և մի թէ ինձ կը նկատի այդ : Տխրութիւննիդ ձեր դրատան համար պահեցէք , և որովհետեւ պաշտօնաւորներ ունիք , որոնց ամ սական կը վճարէք , ձեր տխրութիւնը անոնց ցուցուցէք :

— Աչ , տիկին , պատասխանեց Տանկլար . ձեր տուած խորհրդոց մէջ կը սխալիք , տիկին , և ես անոնց պիտի չհետեւիմ : Գրատանս կարգը և հանգարտութիւնը խանգարել չեմ ուղեր . իմ պաշտօնաւորներս պարկեշտ մարդիկ են , որոնք զիս կը հարստացընեն , և եթէ իրենց աշխատութեան համեմատ զիրենք յարգեմ , դարձեալ իրենց արժանաւորութենէն նուազ վարձատրութիւն մը կու տամ անոնց . հետեւաբար անոնց բարկանալու հարկ չկայ : Այլ իմ բարիութիւնս այն անձանց համար է , որոնք հացս կ'ուտեն , ձիերս կը հեծնեն և դանձս կը պարպեն :

— Ա՛յլ են ձեր դանձը պարպող այդ անձերը . յայտնի խօսեցէք , պարոն , կ'աղաչեմ :

— Ա՛հ , անհոգ եղիք , երբ առակ մը կը խօսիմ , անոր լուծումը փնտռելու համար զձեզ չեմ յողնեցըներ . իմ դանձս պարպող անձերը ժամուան մը մէջ եօթը հարիւր հազար ֆրանք պահեցընողներն են :

— Ձեմ հասկընար , պարոն , ըսաւ տիկին Տանկլար ջանալով իւր ձայնին այլայլութիւնը և միանգամայն իւր երեսին կարմրութիւնը կեղծելու :

— Ընդ հակառակն շատ աղէկ կը հասկընաք , ըսաւ Տանկլար , բայց եթէ ձեր այդ ընթացքը շարունակէք , կ'ըստիպուիմ ըսել որ Սոյանիական արժէթղթոց վրայ եօթը հարիւր հազար ֆրանք կ'որսնցուցի :

— Հա՛հ , ըսաւ տիկինը հեղնօրէն ծիծաղելով , այդ կորստեանդ պատասխանատուն ես եմ :

— Ինչո՞ւ չէ :

— Յանցանքը իմն է որ դուք եօթը հարիւր հազար Փրանք հորսնցուցիք :

— Ամեն հեբայով . հասա իմն է :

— Յայանապէս ձեզ ըսած եմ, սարոն, կրկնեց տիկինը խտուրթեամբ մը որ ինձի դրամային խօսքերը չընէք . այդ լեզուէն ես չեմ հասկընար, քանզի ոչ ծնողացս տունը սորված եմ և ոչ առաջին ամուսնոյս :

— Կը հաւատամ, ըսաւ Տանկլար, քանզի ամենևին ստակ չունէին անոնք :

— Գրամանոցի զաղանիքը անոնց քովը չսորվե լուս յայանի սարցոյց մ'է այդ . առաւօտէ մինչև իրիկուն այս տան մէջ անոնց խօսքերը լսելով՝ տկանջներս կը խուլնան . դրամները համբերու ձայնը ինձ ձանձրալի եղած է, և ձեր ձայնը աւելի տհաճեցի է ինձ :

— Շիտակը ըսածնիդ զարմանքս կը գրաւէ, ըսաւ Տանկլար, ես կարծէի թէ իմ գործերու աղէկ հոգ կը տանիք :

— Ե՞ս, և ո՞վ հաւտացուց ձեզի այդպիսի յիմար խօսք մը :

— Դուք :

— Ի՞նչ կ'ըսէք :

— Անտարակոյս :

— Կ'ուզէի որ ինչ պարագայի մէջ ըլլալը իմացընէիք ինձ :

— Շատ գիւրին բան է այդ . փեարուար ամսոյ մէջ Հայիթիի արժէթղթոց խօսքն ըրիք ինձ . այնպէս երազած էիք թէ Հալլըի նաւահանդատին մէջ նաւ մը մանելով լուր բերած էր թէ վճարումները պիտի սկսին : Ձեր երազին ստուգուիլունը կը ճանչնամ . ուստի ձեռքի տակէ Հայիթիի պարտուց փոխանակագրերը դնել տուի, և չորս հարիւր հազար Փրանք շահեցայ, որոնց հարիւր հազարը հաւատարմութեամբ ձեզ յանձնուեցան : Այն դումարը ուղածուդ պէս գործածեցիք, ինձ չնկատեր այն :

« Մարտ ամսոյ մէջ՝ երկաթուղւոյ մը շինութեան առաջար-

կութիւն կ'ըլլար, և այս գործին համար երեք ընկերու թիւններ ներկայացան հաւասար երաշխարարութիւններով: Այն ատեն ինձ ըսիք թէ բնազգմամբ այնպէս կը կարծէք թէ արտօնութիւնը Հարաւային բնուած ընկերութիւնը պիտի ստանայ, թէև շահագիտութիւններ ընելու խորհած չէիք, սակայն քանի մը պարագաներու մէջ ձեր բնազդումը ճիշդ գտած էի:

« Անիջապէս այն ընկերութեան երկու երբորդ մասին բաժանորդ գրուեցայ, իրօք արտօնութիւնը նոյն ընկերութեան տրուեցաւ, ձեր գուշակութեան համեմատ՝ բաժանորդութեանց զինը եռապատիկ աւելցաւ և ես մէկ միլիոն ֆրանք շահեցայ, որուն երկու հարիւր յիսուն հազարը իբր նուէր ձեզ տուի: Այն երկու հարիւր յիսուն հազար ֆրանքը ինչպէս գործածեցիք, ինձ չիյնար հարցընել զայն:

— Բայց վերջապէս ինչ ըսել կ'ուզէք, պարոն, ըսաւ տիկինը իւր բարկութենէն ու անհամբերութենէն սարսաղով:

— Համբերեցէք, տիկին, հիմա խօսքս կը վերջացընեմ:

— Շատ բաղդաւոր պիտի ըլլամ:

— Ապրիլի մէջ՝ պաշտօնէին տունը ճաշելու գացիք. հոն Սպանիոյ խօսքը բացուեցաւ, և գաղանի խօսքեր ընցիք Տոն Գարլայի փախչելուն վրայօք. ասոր վրայ սպանիական արժէթիթեր դնեցի, և Արոլոս Եի Պատաստայէն անցած օրը վեց հարիւր հազար ֆրանք շահեցայ: Այն վեց հարիւր հազար ֆրանքին յիսուն հազար թաւոնը դուք առիք, քանզի ձեր իւրաւունքն էր, և դուք ձեր հաճոյիցը գործածեցիք զանոնք, ու ես ձեզմէ հաշիւ չփնտոեցի. այնու ամենայնիւ այս տարի հինգ հարիւր հազար ֆրանք ստացաք:

— Ետքը՛, ետքը՛, պարոն:

— Ետքը, այո՛, իրաւունք ունիք, ետքը գործը բոլորովն աւրուեցաւ:

— Խօսելու զարմանալի եղանակներ ունիք:

— Ետքը, ասկէ երեք օր աստջ Պ. Տըպրէրի հետ քաղաք

քականութեան վրայ խօսեցաք և անոր խօսքերէն այնպէս կտր ծեցիք թէ Տոն Գարլօն վերստին Սպանիա մտեր է . այն ատեն՝ ես ալ արժէթղթերս ծախեցի , նոյն լուրը տարածուեցաւ , ամեն կողմ երկիւղը տիրեց , և ես ծախելէ դադարեցայ . հետեւեալ օրը այնպէս պատահեցաւ որ եկած լուրը կեղծ ըլլայ , և ասոր վրայ եօթը հարիւր հազար Ֆրանք կորսնցուցի :
— Ետքը :

— Ետքը , որովհետեւ շահածիս մէկ քառորդը դուք կ'առնուք , կորսնցուցածիս ալ մէկ մասը դուք ինձ պիտի պարտաւորիք . եօթը հարիւր հազարին քառորդը հարիւր եօթանասուն և հինգ հազար կ'ընէ :

— Այդ ինչ այլանդակ խօսքեր կ'ընէք , և չեմ դիտեր շիտակը թէ այդ ամեն պատմութեան մէջ Պ . Տըպրէի անունը ինչո՞ւ կը խառնէք :

— Վասն զի եթէ օրինակի համար իմ պահանջած հարիւր եօթանասուն և հինգ հազար Ֆրանքս չունիք , կրնաք ձեր բարեկամներէն փոխ առնուլ . և Պ . Տըպրէն ալ ձեր բարեկամներէն մին է :

— Իրաւ կ'ըսէք , դոչեց տիկին Տանկլար :

— Ա՛հ , շարժումներ ընելու , դոչելու և թատրերդական նոր խաղեր ներկայացընելու պէտք չկայ , տիկին , եթէ ոչ՝ պիտի ստիպուիմ ձեզ ըսելու թէ այս տարի ձեր ստացած հինգ հարիւր հազար Ֆրանքը Պ . Տըպրէ ընդունելով կը ծիծաղի իմ վրաս ինքնիրեն ըսելով թէ վերջապէս դտած է այն միջոցը , զոր ամենէն ճարտար խաղամոլները երբէք կրցած չեն դտնել , այսինքն բաղդին այն խաղը , որով առանց դրամ դնելու կը շահի , և ամենևին փնաս չընելու երբ մենք կը կորսնցընենք — :

Տիկին Տանկլար ուզեց յարձակում ընել :

— Թշուառ մարդ , միթէ կը համարձակիք ըսել թէ անտեղեակ էիք այն պարագայէն , որուն համար այսօր զիս մեղադրելու կը յանդդնիք :

— Չեմ՝ ըսեր թէ՛ դիտէի, ամենևին չէի՛ դիտեր ալ չեմ՝ ըսեր, այլ կ'ըսեմ թէ՛ չորս տարիէ՛ ՚ի վեր մեր ընթացքը դիտեցէք, քանզի դուք իմ կէնս ու ես ձեր էրիկը ըլլալէ գաղթած ենք, և պիտի տեսնէք թէ՛ որչափ տարբեր է անցեալէն: Մեր ամուսնական հանդարտութիւնը վրդովեւէն քիչ մը առաջ՝ Իտալական թատրոնին մէջ այնչափ համբաւ ստացող այն անուանի ստուարաձայն երգիչին հետ երաժշտութիւն սորվիլ ուղեցիք, ես ալ Անտոնի մէջ այնչափ հնչակեալ կաքաւիչ աղջկան հետ պարել սորվիլ ուղեցիք: Այս ընթացքը երկուքնուս միասեղ գրեթէ հարիւր հազար Ֆրանքի նստաւ: Բան մը չըսի այն ատեն, որովհետեւ տան մէջ ներդաշնակութիւն պահել տէր է: Մարդու մը և կնոջ մը կատարեալ պարել և երաժշտութիւն սորվելու համար հարիւր հազար Ֆրանքը սուղ չէ: Յետ սակաւուց՝ երգեւէն կը ձանձրանաք, և պաշտօնէի դիւանագիրին հետ քաղաքագիտութիւն սորվելու գաղափարը ձեր մտաց մէջ կը ծնի: Ես ալ թողուցի որ սորվեք, քանզի ինչ հարկ է ինձ, քանի որ ձեր ընդունած դասերուն համար դուք կը վճարէք: Սակայն այսօր կը տեսնեմ որ դրամակղոս ալ կը խտնէք, և ձեր դաստուութիւնը կրնայ եօթը հարիւր հազար Ֆրանքի նստիլ ինձ ամիսը: Բաւական է ալ, տիկին, այս ընթացքը չկրնար այսպէս տեւել, կամ քաղաքագէտը կը պարտաւորի ձրի գաս տալ, և ես թոյլ տունութիւն ընեմ, և կամ այսուհետեւ տունս սաք պիտի չկոխէ, կը լսէք, տիկին:

— Ա՛հ, ալ չեմ կրնար համբերել, պարոն, գոչեց շէրմին հեղձեալ ձայնիւ, ամարգութեան չափը անցուցիք:

— Բայց, ըսաւ Տանկլար, ուրախութեամբ կը տեսնեմ որ դուք ալ ինձմէ վար չէք մնար, և դուք յօժարութեամբ հանդեցաք Օրինաց այն առակին թէ՛ «Պէտք է որ կիներ իւր էրկան ետեւէն երթայ»:

— Ա՛հ, կը թշնամանէք իսկ:

— Իրաւունք ունիք, վերջայրններ այս խօսքերը և յարմար

անտարբերութեամբ խորհինք: Միայն ձեր բարութեանը համար ձեր դործոցը խառնուած եմ ես, դուք ալ ինձի պէս ըրէք: Իմ գրամարկղիս վիճակը ձեզ չնկատեք ըսիք, թող այնպէս ըլլայ, ուրեմն ձեր արկղին ուշ գրէք, և իմս լեցունելու կամ պարպելու հոգը մի տանիք: Սակայն դուցէ այս ամենը քաղաքադէտ ծարնոքի մը հարուածը ըլլայ, դուցէ պաշտօնեայն իրեն հակադադափար ըլլալուս կատարած և ժողովրդեան իմ վրաս ունեցած համակրութեանն նախանձելով՝ Պ. Տըպրէի հետ խօսքերնին մէկ ըրած են զիս կործանելու համար:

— Ո՛հ, միթէ հաւանական բան է այդ:

— Բայց անշուշտ, միթէ հեռադրական կեղծ լուր մը, այսինքն անկարելիութիւն մը, կամ զողջես իրարմէ բոլորովին տարբեր վերջին երկու հեռադրալուրերը՝ լսուած բան է, . . . Ստուգիւ մասնաւորապէս ինձի համար եղած են ասոնք:

— Պարոն, ըսաւ տիկին Տանկլար աւելի խոնարհութեամբ, կարծեմ զիտէք աղէկ թէ հեռադրատան այն դործակալը վերջնաւ տուեցաւ, ըսուեցաւ իսկ թէ զինքը դատի պիտի կանչեն, և թէ զինքը բանտարկելու հրաման եղած էր, և այս հրամանը պիտի գործադրուէր եթէ փնտրած ժամանակնին չփախչէր, որով իւր յիմարութիւնն ու յանցանքը հաստատեց. . . Կը տեսնէ՞ք որ սխալմունք մ'էր այն:

— Այո՛, այնպիսի սխալմունք մը, որ անմիտներուն ծիծաղիլ, պաշտօնէին անհանդիստ զիշեր մը անցընել, Տէրութեան գիւանադպիրներուն թուղթ մրտտել կու տայ, բայց ինձ ալ եօթը հարիւր հազար ֆրանք կը ֆեստէ:

— Բայց, պարոն, ըսաւ Հէրմին յանկարծ, քանի որ ըստ ձեր կարծեաց այս ամենը Պ. Տըպրէի կողմէն եղած են, ինչո՞ւ այս ամեն խօսքերը Պ. Տըպրէի ըսելու տեղ ինձ կ'ըսէք? Ինչո՞ւ մարդը կ'ամբաստանէք և կ'ոչ հետ կը բռնուիք:

— Միթէ ես կը ճանչնամ Պ. Տըպրէն, ըսաւ Տանկլար. միթէ կ'ուզեմ ճանչնալ զան, միթէ կ'ուզեմ գիտնալ թէ

խրատներ կու տայ, և միթէ անոնց հետևիլ կ'ուզեմ. ոչ, այս ամեն բաները ընողը դուք էք և ոչ ես:

— Բայց ինձ այնպէս կ'երևի թէ քանի որ. . . —:

Տանկլար ուսերը թոթվեց և անոր խօսքերը ընդմիջեց.

— Յիրաւի իխտ յիմար արարածներ են այն կիները, որոնք ինքզինքնին ողինքու տեղ դրած են մէկ կամ երկու խորամանկութիւններ յառաջ տանելու համար: Բայց մտածեցէք, ձեր անկարգութիւնները էրիկնէդ սպհէք անդամ, որ ձեր արուեստին այբբենարանն է, ինչու որ էրիկները շատ անդամ աչքերնին կը խփեն, բարձր ընկերութեան կանանց բրածներուն քով դուք աննշմարելի օրինակ մը պիտի բլլայիք: Բայց ես տեսայ և միշտ կը տեսնեմ, տասն ու վեց տարիէ՛ ի վեր դուցէ ինձ խորհուրդ մը պահել կարող եղած էք, բայց ձեր ամեն ընթացքը, ամեն դործը և ամեն պակասութիւնները ինձ յայտնի են. մինչդեռ դուք ձեր հնարագիտութեան վրայ ծափ կը զարնէք և հաստատ կը կարծէք թէ կը խաբէք զիս. ինչ հետեւեցաւ ասկէ. թէ ես ալ տես կը ձեռնամ, սակայն Պ. Եր Ախլըֆօրէն սկսեալ մինչեւ Պ. Տըպրէն բարեկամ մը չունիք որ առջևս չդողայ, ամենքն ալ զիս իբր տան տէր կը ճանչնան, և իմ պահանջածս ալ այս է. վերջապէս անոնցմէ մէկը չկայ որ համարձակի ինձ համար ըսել այն խօսքերը, որ ես հիմա ձեզ կ'ըսեմ: Ար ներեմ ձեզ որ զիս ատելի ընէք, բայց կ'արդիլեմ զձեզ որ զիս ծաղրելի ընէք և մանաւանդ ամեն բանէ առաջ և անշուշտ կ'արդիլեմ զձեզ որ հարստութիւնս փճացրնէք —:

Մինչև Ախլըֆօրի անունը հնչուելու վայրկեանը արիկին Տանկլար ինքզինքը անխռով կերպիւ բռնած էր. բայց այս անունը լսելուն պէս՝ երեսը գեղնեցաւ և շեշտակի ոտքի վրայ ելնելով՝ ողի մը տեսնելու պէս բազուկները տարածեց, և երեք քայլ առնելով դէպ ՚ի իւր էրիկը յառաջացաւ, որպէս զի անոր բերանէն այն դաղանիքին վերջը լսէ, զոր Տան-

կլար չէր գիտեր, և կամ թե՛րևս իւր սովորական նողկալի նկատումովը չէր ուզեր բռնորովին իւր բերանէն դուրս հանել :

— Պ. ար Ալիլլեֆօր ըսիք, ինչ կը նշանակէ այդ անունը, և ինչ ըսել կ'ուզէք :

— Ըսել կ'ուզեմ, տիկին, թէ ձեր առաջին ամուսինը Պ. ար Նարկոն ո՛չ փիլիսոփայ էր և ոչ սեղանաւոր, և կամ դուցէ՛ երկուքն ալ ըլլալով և տեսնելով որ թաղաւորի գործակալէ մը վրէժ չէր կրնար լուծել, տրամութենէն կամ բարկութենէն մեռած է. քանզի ինը ամիս ձեր բովէն բացակայ ըլլալէն ետև զձեզ վեցամսեայ յղութեան մէջ դառաւ : Աչ միայն գիտեմ թէ կոպիտ եմ, այլ կը սարժիմ իսկ այնպէս ըլլալուս : Իմ առևտրական գործողութեանցս մէջ յաջողելու միջոցներէս մին այս է : Ինչո՞ւ համար փոխանակ սպաննելու՝ ինքզինքը սպաննեց. վասն զի ազատելու դրամարկը չունէր : Բայց ես իմ դրամարկըս պարտաւոր եմ. Պ. Տըպրէ ընկերս եօթը հարիւր հազար Ֆրանք կորսնցընել կու տայ ինձ, թող ինքն ալ իւր մասին ինկած բաժինը տուժէ. այն ատեն գործերնիս կը շարունակենք, եթէ ոչ՝ հարիւր եօթանասուն և հինգ հազար Ֆրանքին համար թող սնտնկանայ և սնանկացեալներուն ըրածը թող ընէ, այսինքն թող աներևոյթ ըլլայ : Ե՛հ, գիտեմ որ սիրուն երիտասարդ մ'է երբ իւր տուած լուրերը ճիշդ են, բայց երբ սխալ լուրեր տայ, իրեն պէս յիսուն հոգի կայ քաղաքիս մէջ, որ իրմէ աւելի արժողութիւն ունին — :

Տիկին Տանկլար յանկարծակի եկեր էր, սակայն այս վերջին յարձակման պատասխանելու գերադոյն ջանք մը ըրաւ :

Քննաթոռի մը վրայ ինկաւ՝ Ալիլլեֆօրի, ճաչէն ետև տեղի ունեցած տեսարանին և հետզհետէ պատահած այն դժբաղդութեանց վրայ մտածելով, որոնք քանի մը օրէ 'ի վեր իւր տան վրայ կը ծանրանային և իւր ընտանեկան հանդարտութիւնը գայթակղեցուցիչ վէճերու կը փոխարկէին :

Տանկլար անոր երեսը անդամ չնայեցաւ, թէ և տիկինը ամեն ջանք 'ի գործ դրաւ նուազելու համար :

Սեզանհարը առանց աւելի խօսք մը խօսելու՝ պառկելու խուցին դուռը քաշեց և իւր սենեակը քաշուեցաւ . այնպէս որ տիկին Տանկլար իւր կէս նուազուէն սթափելով կարծեց թէ գէշ երազ մ'էր տեսածը :

ՔԼՈՐԻ Է .

ԸՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԳԸ

ԱՅՍ տեսարանին հետեւալ օրը, այն որոշեալ ժամուն որ Տըպրէ իւր դրասենեակը երթալու ժամանակ՝ տիկին Տանկլարի փոքր այցելութիւն մը ընելու սովորութիւն ունէր, իւր կառքը դաւիթին մէջ շերեցաւ :

Նոյն ժամուն, այսինքն կէս օրը կէս ժամ անցած՝ տիկին Տանկլար իւր կառքը պատրաստել տալով դուրս ելաւ :

Տանկլար անոր այս ընթացքը գիտեր էր, քանզի անոր երթալուն կ'ըսպասէր :

Աւստի հրամայեց որ տիկնոջ վերագարձը իսկոյն իրեն է՝ մացընեն . բայց ժամը երկուքին դեռ տիկինը եկած չէր :

Ժամբ Երկուքին ձիերը կառքին լծել տուաւ, խորհրդա-
տունը դնաց, և ելումսից հաշուեկշիւն դէմ խօսելու համար
իւր անունը արձանագրել տուաւ :

Կէս օրէն մինչև ժամբ Երկու իւր դահլիճին մէջ սպասած
միջոցին եկած պաշտօնագիրերը բացեր էր, հաշիւ հաշուոց
վրայ դիզելով իւր սիրտը կը նեղանար, և քանի մը այցե-
լուծիւններէ զատ Գաւալղանթի դնդապետին այցելու թիւնը
ընդուներ էր, որ սեղանաւորին հետ գործը լինցընելու հա-
մար առջի իրիկունէն իւր ծանուցած ժամուն Տանկլարի տունը
ներկայացաւ իւր սովորական պաղուծեամբն ու ճշդութեամբը :

Տանկլար խորհրդարանին մէջ սաստիկ վրդովման նշաններ
յայտնելով և տէրութեան պաշտօնէին դէմ սովորականէն
աւելի խիստ ընթացք մը բռնելէն ետև՝ իւր կառքը մտաւ և
հրամայեց կառավարին որ զինքը Շանգ-Էլիզէի առջի փողոցը,
թիւ 30 տանի :

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր տունը կը գտնուէր, բայց ուրիշ հիւր
մը ունենալուն՝ խնդրեց Տանկլարէն որ վայրկեան մը սրահը
սպասէ :

Սեղանաւորին սպասած միջոցին սրահին դուռը բացուեցաւ,
և արբայի զգեստով մարդ մը ներս մտնելով, փոխանակ ա-
նոր պէս սպասելու, անտարակոյս տան մէջ անորմէ աւելի
ընտանի ըլլալուն՝ բարեւոյց զան, և մօտակայ սենեակը
մտաւ :

Քիչ մը ետքը՝ արբային մտած սենեկին դուռը նորէն բա-
ցուեցաւ և Մօնթէ-Քրիսթօ երեցաւ :

— Ներումն կը խնդրեմ, սիրելիդ իմ սեպուհ, իմ աղնիւ
բարեկամներէս մին արբայ Պիւզոնին, որուն ասկէ անցնելը
տեսաք, դեռ նոր Բարիզ եկաւ, երկար ժամանակէ ՚ի վեր
իրարմէ բաժնուած էինք, ուստի չկրցայ անմիջապէս թողուլ
զան: Կը յուսամ որ այս պատճառաւ զձեզ սպասեցընելուն
ներողամիտ պիտի ըլլաք :

— Ի՛նչ ըսել է, ըսաւ Տանկլար, ընդ հակառակն ես նե-

բունն կը խնդրեմ որ անպատեհ ժամանակի մէջ եկայ ու հիմա պիտի երթամ :

— Ամենեին . կ'աղաչեմ՝ նստեցէք : Բայց , Տէր Աստուած , ինչ ունիք , բոլորովին ախուր կը տեսնեմ ձեր դեմքը . բստուղիւ կը սարսափեցընէք զիս : Իրամագլխոյ տէր մը՝ երբ տրտում է՝ գիտուոր աստեղաց կը նմանի , ու աշխարհիս վրայ միշտ մեծ դժբաղդութիւն մը կը դուշակէ :

— Պատճառը այն է , սիրելիք իմ պարօն , որ քանի մը օրէ՛ի վեր դժբաղդութիւնը զիս պատեր է և ձախող լուրերէ ուրիշ քան չեմ՝ լսեր :

— Ա՛հ , Տէր Աստուած , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ , արդեօք Պորսայի մէջ նոր մնաս մը կրեցիք :

— Այ , գոնէ քանի մը օրուան համար այն գործս շխտեցի . հիմա բացէ՛ի բաց խօսելով՝ Թրետի մէջ սնանկութեան վրայ է խնդիրը :

— Իրաւ կ'ըսէք . սնանկացողը Ճաղօցօ Մանֆրէտին չըլլայ :

— Ճիշդ ան է , մտածեցէք , պարօն , այս մարդը չպիտեմ որչափ ժամանակէ հետէ տարին ութ կամ ինը հարիւր հազար Ֆրանքի գործ կ'ընէր հետս : Երբէք հաշուի մէջ սխալ մը կամ հատուցման մէջ յայտնուեմ մը ըրած չէր , այնպիսի մարդ մը որ իշխանի մը պէս կը հատուցանէր : Սէկ միլիոն Ֆրանք անցուցի վրան և ահա այն թշուառական Ճաղօցօն հիմա իւր վճարումները կը դադրեցընէ :

— Ճշմարիտ կ'ըսէք :

— Բաղդին անլուր մէկ հարուածն է այս . անոր վրայ վեց հարիւր հազար Ֆրանք քաշած եմ , բայց փոխանակադիրերը անվճար ետ եկան . ասկէ զատ՝ իրմէ ստորագրուած չորս հարիւր հազար Ֆրանքի փոխանակադրեր ունիմ ամոռյս վերջը իւր Բարիզի թղթակցէն վճարելի : Այսօր ամոռյս ձեռք է , փոխանակադիրերը վճարելու զօրկեցի , ինչ կ'ըսէք , թղթակիցն ալ անբռեղթ եղեր է : Այս և Սպանիոյ գործս մէկտեղ առնելով՝ գեղեցիկ ամսավերջ մը պիտի ունենամ :

— Բայց Սպանիոյ գործերնից ստոյգ կորոնստ մ'է :

— Անշուշտ, եօթը հարիւր հազար Ֆրանք ելաւ դրամարկղէս :

— Դուք որ նախատես և փորձառու էք, ինչպէս այդպիսի գործի մը մէջ նետուեցաք :

— Է՛հ, յանցանքը կնոջս է. երազ տեսեր է որ Տոն Գարլօն Սպանիա մտեր է. կինս երազի կը հաւատայ. երազը մազնիսական զօրութիւն ունի, կ'ըսէ, և երբ բան մը երազէ, ինչպէս որ ինքը կ'ըստուղէ, անշուշտ պէտք է որ այն բանը կատարուի : Իւր այս համոզման համար թոյլ կու տամ որ խաղայ. ինքը իւր դրամարկղը և իւր միջնորդը ունի. ուստի խաղաց և կորսնցուց : Ստոյգ է որ իմ ստակովս չխաղարայլ իւր ստակովը, սակայն կրնաք հասկընալ որ երբ կնոջ ծոյէն եօթը հարիւր հազար Ֆրանք կ'ելնէ, միշտ քիչ մը իւր էրկանը կը գտնայ. Իրաւ կ'ըսէք, այս եղածը չէիք գիտեր. բայց այս կորուստը մեծ շշուկ մը հանեց :

— Այո՛, ատոր վրայ խօսելնին լսեցի, բայց մանրամասն տեղեկութիւն չունէի. ասկէ զատ՝ Պորսայի վերաբերեալ գործոց վրայօք բոլորովին անտեղեակ եմ :

— Աւրեմն դուք չէք խաղար :

— Ե՛ս, և ինչպէս կրնամ խաղալ. ես որ իմ եկամուտներս կարգադրելու համար այնչափ նեղութիւն կը կրեմ : Այն ատեն պիտի ստիպուիմ գործակատարէս զատ համարակալ մը և գանձասպահ մը բռնել : Բայց Սպանիոյ խօսքին դառնալով, ինչ այնպէս կ'երևի թէ Տոն Գարլոյի վերադարձին պատմութիւնը բոլորովին տիկնոջ տեսած երազը չէր. օրաց իրներն ատոր վրայ բան մը ըսած չէին :

— Աւրեմն օրաց իրներուն խօսքին կը հաւատա՞ք դուք :

— Ե՛ս, ամենեին չեմ հաւատար. բայց կարծեմ թէ Մէշէ օրաց իրը այն կարդէն դուրս է, և միայն ստոյգ և հեռադրական լուրեր կ'իմացընէ :

— Ահա չհասկըցուելու կէտն ալ այս է, կրկնեց Տանկլար. Տոն Գարլոյի վերադարձին լուրը իրօք հեռադրալուր մ'էր :

— Արեմն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, այս ամսոյ մէջ գրեթէ մէկ միլիոն եօթը հարիւր հազար ֆրանք կը կորսնցընէք:

— Գրեթէ չկայ, ճիշդ հաշիւս այդ է:

— Ինչ կ'ըսէք, երրորդ կարգի հարստութեան մը համար, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ զթուութեամբ մը, սաստիկ հարուած մ'է այս:

— Երրորդ կարգի ըսիք, ըսաւ Տանկլար քիչ մը պղտիկ էյնալով, ինչ ըսել կ'ուզէք այդ խօսքով:

— Հարստութեանց մէջ երեք դասակարգութիւններ կան, շարունակեց Մօնթէ-Քրիսթօ, առաջին կարգի հարստութիւն, երկրորդ կարգի հարստութիւն և երրորդ կարգի հարստութիւն: Առաջին կարգի կ'անուանեմ այն հարստութիւնը, որ մարդս իւր ձեռքը գանձեր ունի, այսինքն կալուածներ, հանքեր և Գաղղիոյ, Աւստրիոյ ու Անգղիոյ պէս աերութեանց վրայ եկամուտներ, միայն թէ այն գանձերը, հանքերը և եկամուտները հարիւր միլիոն ֆրանքի գումար մը կազմեն, երկրորդ կարգի հարստութիւն կ'անուանեմ տարազադարձական շահերը, ընկերութեամբ եղած գործերը, փոխարքայութիւնները և այն փոքր իշխանութիւնները, որոնք մէկ ու կէս միլիոն ֆրանք եկամուտէն աւելի չունին, և ըստ ամենայնի յիսուն միլիոն ֆրանքի չափ դրամադրութիւն ունին. վերջապէս երրորդ կարգի հարստութիւն կ'անուանեմ զանազան շահեր բերող դրամադրութիւնները, ուրիշ կամքէ կամ բաղդին յաջողութեանէն կախեալ շահերը, որոնց մէկ մասը սնանկութենէ մը կը կորսուի, և որոնք հեռադրական լուրէ մը կը քայքային. պատահական շահադիտութիւնները, և վերջապէս այն գործերը, որոնք բաղդին խաղարկութեանց ենթակայ են, և ասոնք ամենքն ալ տասն և հինգ միլիոնի չափ դրամադրութիւններն են: Չե՞ր ունեցածն ալ գրեթէ նոյնչափ չէ, ըսէք:

— Ի՛հ, այո՛, պատասխանեց Տանկլար:

— Հետեւաբար ասոր նման վեց ամսավերջով, շարունակեց Մօնթէ-Քրիսթօ առանց չփոթելու, երրորդ կարգի վաճառատուն մը կրնայ իւր հոգեվարքին մէջ ըլլալ:

— Ա՛հ, ինչպէս շուտով լինցուցիք, ըսաւ Տանկլար տխուր ժպիտով մը։

— Թող եօթը ըլլայ, կրկնեց Մանթէ-Քրիսթօ նոյն ձայնիւ . ըսէք, ամենեին մտքերնէդ շանցուցիք այս բանս, որ եօթը անգամ մէկ միլիոն եօթը հարիւր հազար ֆրանքը տասն երկու միլիոն, կամ դրեթէ անոր մօտ բան մը կ'ընէ

Այ, և իրաւունք ունիք, վասն զի այս մտածութիւններով երբէք մարդ մը իւր գրամագրութիւնները սխալ չդարձնէր. ինչ որ է մորթը քաղաքակրթեալ մարդու մը, նոյն է դրամագրութիւնը սեղանաւորի մը։ Ամենքս ալ մեր վարկին համեմատ աւելի կամ նուազ փաստոր գրեստներ կը հանինք. բայց մեռող մարդը իւր մորթէն զատ բան չունի. ասոր նման՝ դուք ձեր գործերը կարգադրելէն ետե՛ւ աստուան ճիւղ կամ վեց միլիոն ունիք . ըսա որում երրորդ կարգի հարստութիւնները իրենց երեցածին երրորդ կամ քառորդ մասը կը ներկայացնեն, ինչպէս որ երկամիլիոնայ մը շարժիչ մեքենան զայն շրջապատող և ստուարացնող ծուխին մէջ աւելի կամ նուազ ուժով լող մեքենայ մ'է։ Արդ՝ ձեր իրական գոյքը կողմող այն ճիւղ միլիոնէն գրեթէ երկուքը կորսնցուցիք, որոնք ձեր ենթագրեալ հարստութիւնը կամ վարկը կը նուազեցնեն, այսինքն թէ, սիրելիդ իմ պարոն Տանկլար, ձեր մորթը երակահաստութեամբ մը բացուած է, որ չորս անգամ կրկնուելով կրնայ մահ պատճառել։ Ե՛հ, ուշ դրէք, սիրելիդ իմ պարոն Տանկլար . ըսէք, ստակի պէտք ունիք, կ'ուզէք որ ձեզ փոխ տամ։

— Ա՛հ, ինչ անդութ հաշուարար մ'էք . դունեց Տանկլար իւր բոլոր փիլիսոփայութիւնը և դաղտնիքը ծածկելու ջանքը օգնութեան կանչելով . այս ժամուս ուրիշ շահագիտութիւններով ստակը իմ գանձս վերադարձած է։ Երակահաստութեան դուրս ելած արիւնը սնունդ գտնելով վերստին երակներուն մէջ յորդեց . Սպանիոյ մէջ պատերազմ մը կորսնցուցի, Բրեստի մէջ յաղթուեցայ, սակայն Հնդկաստանի իմ նաւային բա-

Սպանիոյ մէջ պատերազմ մը կորսնցուցի, Բրեստի մէջ յաղթուեցայ, սակայն Հնդկաստանի իմ նաւային բա-

նակս անշուշտ նաև մը գերի բռնած է, Մեքսիկոյի առհասարակ զինուորներս հանք մը գտած են:

— Աղէկ, աղէկ, սակայն սպին կը կենայ, և նոր կորուստ մը եղած ժամանակ վէրքը վերստին կը բացուի:

— Ոչ, ըստ որում ես հաստատ քայլերով կը յառաջանամ, կրկնեց Տանկլար այնպիսի զբախտի մը հասարակ ճոռոմարանութեամբը, որ իւր վարկը բարձրաձայն քարոզել կը փափաքի. որպէս զի ես կործանիմ, պէտք է որ երեք ակորովիւն կործանի:

— Անշուշտ, յայտնի անասնք:

— Երկիրը արդիւնք չբերէ:

— Յիշեցէք եօթը պարարտ և եօթը նիհար եղերը:

— Կամ թէ ծովը քաշուի Փարաւան թաղաւորին ժամանակը եղածին պէս, բայց դարձեալ ուրիշ ծովեր կան, և նաեւրը կարաւանի գործը կը կատարեն:

— Հատ աղէկ, շատ աղէկ, սիրելի Պ. Տանկլար, ըստ Մոնթէ-Քրիսթօ, կը տեսնեմ որ սխալեր եմ և երկրորդ կարգի հարստութեան մէջ կը մտնեք:

— Ձեր ինձ ըրած այս պատուոյն վրայ կ'ըսկսիմ շունչ առնուլ, ըստ Տանկլար այնպիսի ժպիտով մը, որ Մոնթէ-Քրիսթօյի վրայ պղտոր լուսնի մը ազդեցութիւնը ըրաւ, զոր անյաջող նկարիչները ախար կը նկարեն. բայց որովհետեւ գործի վրայ կը խօսինք, յաւելցուց սեղանաւորը՝ խօսակցութիւնը փոխելու պատճառ մը գտնելուն վրայ ուրախանալով, ըսէք ինձ՝ ինչ կրնամ ընել Պ. Գավալլանթին:

— Ստակ տուէք եթէ ձեր վրայ վարկ մը ունի և եթէ այն վարկը ընդունելի երևի ձեզ:

— Վարկին ըսելիք չունիմ, այս առտու ինձ ներկայացաւ քառասուն հազար ֆրանքի փոխանակագրով մը Պիզոնիէն ստորագրեալ ձեր վրայ 'ի տես վճարելի և ձեզմէ իմ վրաս դարձուցած: Կը հասկընաք որ անմիջապէս իւր քառասուն հազար ֆրանքը համբեցի —:

Մօնթէ-Քրիսթօ դ լիսովը նշան մը ըրաւ, որով իւր հաճու թիւնը կը յայտնէր:

— Ասկէ զատ, շարունակեց Տանկլար, իմ վրաս իւր որդւոյն համար վարկ տը բացաւ:

— Եթէ համարձակութեանս կը ներէք, ըսէք ինչ թէ երիտասարդին որչափ ստակ կու տայ:

— Ամիսը հինգ հազար ֆրանք:

— Տարին վաթսուէն հազար ֆրանք, միտքէս անցաւ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ ուսերը թռթռելով: Գավալղանթիները ազատ մարդիկ են. ամիսը հինգ հազար ֆրանքով ինչ կրնայ ընել երիտասարդ մը:

— Բայց եթէ երիտասարդը քանի մը հազար ֆրանք աւելի ուզէ, անշուշտ . . . :

— Այ, ոչ, չըլլայ որ տաք, հայրը ձեր հաշուին կը թողու. անդրալեռնեան ամեն միլիոնատէրերը չէք ճանչնար զուրք. ստոյգ կծծիներ են անոնք: Եւ որովք բացուած է այդ վարկը:

— Ֆէնցիի վաճառատունէն, որ Ֆիրօնցայի ամենէն երեւելիներէն մէկն է:

— Չեմ ըսեր թէ կը կորսնցընէք. այլ լաւագոյն է որ վարկատուսին պայմանները յարդէք:

— Գավալղանթիի վրայ արդեօք վստահութիւն չունիք:

— Ես իւր ստորադրութեանը վրայ տասը միլիոն կրնայի տալ: Գավալղանթիներուն հարստութիւնը երկրորդ կարգէն է, որուն վրայ քիչ մը առաջ կը խօսէի, սիրելիդ իմ Պ, Տանկլար:

— Ամենէն չերեւի որ այնչափ հարուստ է. ճշմարիտ պարզ դնդապետ մը կը կարծէի զան և ոչ ուրիշ բան:

— Այս կերպով իրեն պատիւ ըրած կ'ըլլայիք. իրօք ամենէն չցուցընէր: Երբ ես առաջին անգամ տեսայ զինքը, իւր կէս ուսադիրներովը ծերունի տեղակալ մը կարծեցի: Բոլոր Իտալացիները այսպէս են. հինաւուրց հրեաներու կը նմանին երբ Արեւելքի մողերուն պէս չզարգարուին:

— Երիտասարդը աւելի աղէկ է, ըսաւ Տանկլար:

— Այո՛, քիչ մը գուցէ երկչոտ է, բայց վերջապէս աւելի վայելուչ երեցաւ ինձ: Սակայն փոքրիկ անհանդատութիւն մը զգացի անոր համար:

— Ի՞նչ պատճառաւ:

— Ըստ որում ինձ այնպէս ըսին թէ գրեթէ առաջին օրն էր որ ընկերութեանց մէջ կը մտնէր, և դուք նոյն օրը զան իմ տունս տեսաք: Շատ խոտարարոյ առաջնորդի մը հետ ճամբորդութիւն ըրեր է, և ամենևին Բարիդ եկած չէ եղեր:

— Այս ամեն բարձրաստիճան Իտալացիները սովորութիւն ունին իրենց մէջը ամուսնանալ, այնպէս չէ, հարցուց Տանկլար անտարբերութեամբ մը. կ'ուզեն որ հարստութիւննին իրենց մէջը մնայ:

-- Սովորաբար այնպէս կ'ընեն, ստոյգ է. բայց Գալալի գանձին տարօրինակ մէկն է և ուրիշներուն պէս ընել չուզեր: Ես այնպէս համոզուած եմ որ իւր սրբուոյն կէն մը դանելու համար զան Գաղղիա կը զրկէ:

— Կը կարծէք:

— Ապահով եմ:

— Իւ անոր հարստութիւնը որչափ ըլլալը լսած էք:

— Միշտ անոր խօսքը կ'ըլլայ. միայն թէ ոմանք միլիոններ ունի կ'ըսեն, ոմանք ալ կ'ըսեն թէ ոսկի մը չունի:

— Չեր կարծիքը ի՞նչ է:

— Իմ կարծիքիս մի նայիք, ես մասնաւոր համոզում մը ունիմ:

— Ըսէք, հոգ չէ:

— Իմ կարծիքս այն է որ բոլոր այս հին իշխանաւորները և հրամանատարները, (ըստ որում Գալալի գանձները բանակներու հրամայած են), նահանգներ կը կառավարէին. իմ կարծիքս վերջապէս այն է որ գետնի տակ միլիոններ պահած են, զորոնք միայն իրենց անդրանիկ զաւակները գիտեն, ու սերունդէ սերունդ իրենց անդրանիկ զաւակաց կը ցուցնեն:

և ասոր ասպացոյց՝ ամենքնին ալ Յեղափոխութեան ժամանակէն մնացած իրենց Ֆիօրիններուն պէս զեղին և վախտ են . քանզի շարունակ անոնց նայելով, անոնց ցոլացումը ստացած են :

— Շատ ճիշդ է, ըսաւ Տանկլար, և իրօք այդ ամեն մարդիկը կանգուն մը կալուած չունին :

— Գոնէ շատ քիչ բան է ունեցածնին, Գավալդանթին Լուքքայի մէջ իւր պալատէն զատ տեղ չունի :

— Ա՛հ, ուրեմն պալատ ունի, ըսաւ Տանկլար ծիծաղելով, առ ալ մեծ բան է :

— Այո՛, բայց ան ալ ելեմտից պաշտօնէին վարձած է, և ինքը տնակի մը մէջ կը բնակի : Ա՛հ, արդէն ըսի ձեզ թէ կծծի է :

— Անշառութեամբ կը խօսիք անոր վրայ :

— Մտիկ ըրէք, ես հազիւ թէ կը ճանչնամ զան . կարծեմ կենացս մէջ երեք անգամ տեսած եմ զինքը : Իմ բոլոր գիտցածս արբայ Պիւզոնիէն և իրմէ իմացած եմ . այս առաու իւր որդւոյն համար ըրած խորհուրդները ինձ կ'իմացընէր, և ես նշմարեցի որ իւր անբաւ հարստութիւնները Իտալիոյ պէս մեռած երկրի մը մէջ ասպարդին մնացած տեսնելէն ձանձրացած ըլլալով, կ'ուզէր կամ Գաղղիոյ և կամ Անգղիոյ մէջ միջոց մը դանել իւր միլիոնները արդիւնաւորելու : Բայց թէև արբայ Պիւզոնիին վրայ մեծ վստահութիւն ունիմ, սակայն ամենին երաշխաւոր չեմ կրնար ըլլալ :

— Հոգ չէ . շնորհակալ եմ ձեր ինձ զրկած յաճախորդին համար . արձանադրքերուս մէջ նշանակելու համար իխտ գեղեցիկ անուն մ'է այս, և դանձապահս Գավալդանթիներուն ով ըլլալը իմանալով՝ պանծանօք արձանադրեց զան : Ըսէք կ'աղաչեմ, թէև պարզ հետաքրքրութիւն մ'է այս, երբ այս մարդիկը իրենց զաւակը ամուսնացընեն, օժիտ կու տան անոնց :

— Պարտոյալէն կախեալ է . Թոսկանայի համբաւաւոր մար-

դոցմէ խիստ մեծահարուստ Իտալացի իշխան մը տեսայ, որ երբ իւր զաւակները իւր կամացը համեմատ ամուսնանային, միլիոններ կու տար անոնց, և երբ իւր կամացը հակառակ ամուսնանային, ամիսը երեսուն թալեռ ոռճիկ տալով կը բաւականանար: Համարենք թէ Անտրէա իւր հօրը հաճու-
թեամբը ամուսնանայ, զնդապետը մէկ, երկու կամ երեք միլիոն կու տայ անոր: Եթէ օրինակի համար սեղանաւորի մը աղջկան հետ ամուսնութիւնը հաստատէ, այն ատեն դուցէ իւր որդւոյն աներին կոնակէն շահ մը սպասէ. սակայն եթէ ասոր հակառակ հարսը իրեն անհաճոյ ըլլայ, հայր Քաւալ-
զանթին իւր գրամարկը կը դոցէ, փականքին կրկին դարձ մը կու տայ, և այն ատեն մեր Անտրէա բարեկամը Բարիդեան ընտանեաց զաւկի մը պէս կեանք վարելու կ'ըստիպուի:

— Բայց դուցէ այդ երիտասարդը Պավարիացի կամ Բէ-
րուվիացի իշխանուհի մը դանէ. դուցէ զաղտնի պսակ մը կամ Բոթոզէն անցած Էլտօրատօ մը փնտռէ:

— Այ. բոլոր անդրալեռնեան այս մեծ պարոնները ընդ-
հանրապէս պարզ մահկանացուաց հետ կ'ամուսնանան. Գիո-
սի կը նմանին, ամեն տոհմերու հետ խառնուիլը կը սիրեն: Բայց այդ հարցումները ինչու կ'ընէք ինձ, սիրելիք իմ Պ. Տանկլար, արդեօք Անտրէան ամուսնացընել կ'ուզէք:

— Շիտակը ըսեմ, ըսաւ Տանկլար, դէշ շահագիտութիւն
մը չերեւիր ինձ այս բանս, և ես շահագէտ մ'եմ:

— Կը յուսամ թէ ձեր գիտաւորութիւնը օրիորդ Տան-
կլարի հետ ամուսնացընել չէ զան. անշուշտ չէք ուզեր որ
Ալպէր այն խեղճ Անտրէան սպաննէ:

— Ալպէր կ'ըսէք, ըսաւ Տանկլար ուսերը թռթկելով. մի-
թէ անոր հոգն է:

— Բայց կարծեմ թէ ձեր աղջկան նշանածն է:

— Այսինքն թէ Պ. Մորսէրֆ և ես այս ամուսնութեան
վրայ երբեմն խօսեցած ենք. բայց տիկին Մորսէրֆ և Ալ-
պէր . . . :

— Անշուշտ ըսել կ'ուզէք թէ անյարմար բան մ'է :

— Է՛հ, օրիորդ Տանկլար Պ. , աը Մորսէրֆէն աւելի արժանաւորութիւն ունի կարծեմ :

— Օրիորդ Տանկլարի օժիտը անտարակոյս փառաւոր պիտի ըլլայ, մանաւանդ եթէ հեռազիրը յիմարական լուրեր չհաղորդէ :

— Ոչ միայն օժիտը . . . : Բայց աղէկ միտքս եկաւ, ըսէք կ'աղաչեմ :

— Ի՞նչ բան :

— Ի՞նչ պատճառաւ Մորսէրֆը և իւր ընտանիքը ձեր ճաշին չհրաւիրեցիք :

— Հրաւիրեցի, բայց բժիշկներուն հրամայած օդափոխութեան համար տիկին Մորսէրֆի հետ Տիէք ընելու ճամբորդութիւնը պատճառ բռնեց :

— Այո՛, այո՛, ըսաւ Տանկլար ծիծաղելով, ծովային օդափոխութիւնը օդտակար պիտի ըլլայ անոր :

— Ինչո՞ւ համար :

— Արովհետեւ իւր երիտասարդութեանը մէջ շնչած օդն է . . . : Մօնթէ-Քրիսթօ այս խօսքերուն այնչափ ուշադրութիւն ընել չցուցուց :

— Բայց վերջապէս, ըսաւ կոմսը, եթէ Ալպէր օրիորդ Տանկլարի չափ հարուստ չէ, չէք կրնար ուրանալ որ զեղելի անուն մը կը կրէ :

— Թող այնպէս ըլլայ, ըսաւ Տանկլար, բայց ես իմ անունս աւելի նախասեփար կ'ընտրեմ :

— Անտարակոյս, ձեր անունը ամենուն սիրելի է, և ձեր տիտղոսը կը փառաւորէ, թէ և անով ձեր անունը փառաւորել կարծեք են. սակայն դուք խիստ հանճարեղ մարդ մը ըլլալով անշուշտ հասկըցած էք որ մէկ քանի խորունկ արմատացեալ նախապաշարմանց համեմատ հինգ դարու ազնուականութիւնը քսան տարուան ազնուականութենէն աւելի ընտիր է :

— Ահա այս է պատճառը, ըսաւ Տանկլար այնպիսի ժպիտով մը, որով իւր հեղինելը ցուցընելու կը ջանար. ահա այս է պատճառը որ Պ. Ալպէր տը Մորսէրֆէն աւելի Անտրէա Գավալղանթին նախամեծար կ'ընտրեմ:

— Բայց ես այնպէս կարծեմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, որ Մորսէրֆի ընտանիքը Գավալղանթինբուն չթողուր զան:

— Մորսէրֆի ընտանիքը. . . : Մտիկ ըրէք, սիրելիդ իմ կոմս, կրկնեց Տանկլար, դուք համարձակ մէկն էք, այնպէս չէ:

— Կարծեմ:

— Ասկէ զատ՝ զինանշաններն ալ կը ճանչնաք:

— Քիչ մը:

— Աւրեմ իմ զինանշանիս դոյնը նայեցէք, Մորսէրֆի զինանշանին դոյնէն աւելի հաստատ չէ:

— Ի՞նչ է պատճառը:

— Արովհետեւ եթէ ես ծննդեամբ սեպուհ չեմ, զոնէ ա՛նունս Տանկլար է:

— Ետքը:

— Սակայն անոր բուն անունը Մորսէրֆ չէ:

— Ի՞նչ կ'ըսէք, անունը Մորսէրֆ չէ:

— Ամենին:

— Կատակ մի ընէք:

— Ես սեպուհ եմ, ըստ որում նոյն տիտղոսը ուրիշէ մը ստացած եմ, բայց ան կոմս չէ, քանզի ինքնիրեն կոմս ե՛ղած է:

— Ընկարելի է:

— Մտիկ ըրէք, սիրելիդ իմ կոմս, շարունակեց Տանկլար, Պ. տը Մորսէրֆ բարեկամս է, զոնէ երեսուն տարիէ 'ի վեր կը ճանչնամ զան. ես իմ զինանշաններուս մեծ յարգ չեմ ընծայեր, քանզի ուրկից յառաջ եկած ըլլալս երբէք մտցած չեմ:

— Մեծ խոնարհութեան կամ մեծ հպարտութեան ապացոյց մ'է այդ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Ուրեմն երբ ես փոքր զրագիր մ'էի, Մորսէրֆ ալ պարզ ձկնորս մ'էր:

— Անուհը ինչ էր այն ատեն:

— Ֆէրնան:

— Միայն Ֆէրնան էր:

— Ֆէրնան Մոնտէկօ էր:

— Ստոյգ զիտէք:

— Ինչպէս չգիտնամ, ինձ այնչափ ձուկեր ծախած է:

— Ուրեմն ինչո՞ւ ձեր աղջիկը անոր կու տայիք:

— Ինչու որ Ֆէրնան և Տանկլար երկուքս ալ յառաջ եկած, պատուոյ հասած, ազնուականացեալ և հարստացած ըլլալով, ներքնապէս զիրար կը յարգենք բաց 'ի քանի պարագաներէ, որոնք անոր համար ըսուեցան և երբէք ինձի համար ըսուած չեն:

— Ինչ բան:

— Ոչինչ:

— Ո՛հ, այո՛, հասկըցայ. ձեր այդ խօսքը Ֆէրնան Մոնտէկոյի անուան վրայ լսածս կը յիշեցընէ ինձ: Յունաստանի մէջ այդ անուհը լսած եմ ես:

— Ալի փաշայի գործին նկատմամբ:

— Ճիշդ այդպէս:

— Ահա գաղտնիքն ալ այդ է, կրկնեց Տանկլար, ճշմարիտ կ'ըսեմ որ այդ գաղտնիքը իմանալու համար շատ բան կու տայի:

— Եթէ այդչափ կը փոփաքէիք, իմանալը գոյուար չէր:

— Ի՞նչ կերպով:

— Անտարակոյս Յունաստանի մէջ թղթակից մը ունիք:

— Անշուշտ:

— Եանեայի մէջ:

— Ամեն կողմ ունիմ . . . :

— Ուրեմն Եանեայի ձեր թղթակցին գիր մը գրեցէք ու Քէրէտէլէնի Ալի փաշային գործին մէջ Ֆէրնան անուհով

Գաղղիացոյ մը ինչ խաղ խաղացած ըլլալը հարցուցէք :

— Իրաւունք ունիք , գոչեց Տանկլար աշխուժիւ ոտք ելնելով , այսօր կը գրեմ :

— Հաս աղէկ կ'ընէք :

— Երթամ գրելու :

— Եւ եթէ խիստ գայթակղեցուցիչ լուր մը ստանաք :

— Չեղ կը հաղորդեմ :

— Եւ ես շնորհակալ կ'ըլլամ ձեզ — :

Տանկլար սենեկէն դուրս ելաւ և գրեթէ մէկ օստիւնով իւր կատքին հասաւ :

ՊՈՐՏ Բ.

ԹԵԳԵՒՈՐԻ ԳՈՐԾԵՆՍԵԼԻՆ ԳԵՀԻՐԺԸ

ՔՈՂՈՒՆՔ սեղանաւորը որ ձիերուն մեծ արշաւանօքը Մօնթէ-Քրիսթոյի տունէն մկնի , և տիկին Տանկլարի առաւօտեան այցելութեան դառնանք :

Արդէն ըսինք որ կէս օրը կէս ժամ անցած տիկին Տանկլար իւր կառքը պատրաստել տալով դուրս ելեր էր :

Կառքը Սէր-ժէրմէն արուարձանին կողմը ուղղեցաւ, Մազար փողոցը մտաւ, և Բօն-Նէօֆի ճամբան կանգ առաւ:

Տիկինը կառքէն իջաւ, և ոտքով նոյն փողոցը անցաւ: Խիստ պարզ հաղուած էր, ինչպէս որ կը վայելէ առտու իւր տունէն դուրս ելնող ազնուական կնոջ մը:

Ահնէկօ փողոցը ուրիշ կառք մը վարձեց, և հրամայեց կառավարին որ Հէրլէ փողոցը տանի զինքը:

Կառքը մտնելուն պէս՝ ծոցէն խիստ խիտ քօլ մը հանեց, իւր յարդեայ գլխարկին կապեց, աւ գլխարկը գլուխը դնելով՝ ուրախութեամբ տեսաւ ծոցի փոքր հայելին մէջ որ իւր սպիտակ մորթէն ու աչաց վառվառն բիրէն ղառ բան մը չէր երևեր:

Կառքը Նէօֆ կամուրջը անցաւ և Տոֆինի հրապարակէն Հարլէյի բակը մտաւ. տիկին Տանկլար կառապանը վճարելով դուրս ելաւ, յուշիկ դէպ 'ի սանդուխը յառաջացաւ և իսկոյն Արդարութեան պալատին Բա-Բէրտիւ ըսուած մեծ սրահը հասաւ:

Առտուները պալատին մէջ շատ գործ և հետեւաբար շատ բազմութիւն կ'ըլլայ:

Այս գործով զբաղեալ մարդիկը կանանց երեսը նայելու շատ ժամանակ չունին:

Աստի տիկին Տանկլար սրահէն անցաւ, բայց հոն իրենց փաստաբաններուն սպասող տասնի չափ ուրիշ կանանց վրայ եղածէն աւելի ուշադրութիւն չըրին անոր:

Պ. տը Ա.Իլլֆօրի նախասենեկին մէջ բազմութիւնը խոնք էր, բայց տիկին Տանկլար իւր անունը տալու անդամ պէտք չունեցաւ. սպասուող մը զինքը տեսնելուն պէս ոտք ելաւ, անոր ծօտեցաւ, և հարցուց թէ Պ. Թազաուրի գործակալին ժամագիր եղած անձը ինքն է, և իւր հաստատական պատասխանին վրայ՝ մասնաւոր նրբագւռիթէ մը Պ. տը Ա.Իլլֆօրի գահլիճը տարաւ զան:

Գատաւորը կռնակը դրան դարձուցած և թեւաթուի մը վրայ նստած գիր կը գրէր:

Պ. Ախրեֆօր դրան բացուիլը, սպասաւորին «Ներսէս հրամայեցէք, տիկին» ըսելը ու դրան վերադին գոցուիլը լսեց, և ամենեին շարժում մը չըրաւ:

Բայց հետացող սպասաւորին ստնաձայնը անխելի ըլլալուն պէս՝ աշխուժիւ մը զլուխը դարձուց, զնայ դրան պարզունակը դրաւ, վարդադոյրները քաշեց և դահլիճին ամեն անկիւնները աչքէ անցուց:

Ապահով ըլլալով որ մէկը զիրենք չէր տեսներ և չէր կրնար իրենց խօսակցութիւնը լսել:

— Շնորհակալ եմ ձեր ճշդութենէն, տիկին, ըսաւ ու ամուսնու մը ներկայացուց անոր. տիկին Տանկլար ընդունեց զայն, քանզի իւր սիրտը այն աստիճան կը բաբախէր որ կարծէր թէ կը խեղդուէր:

— Ահա, ըսաւ թագաւորի գործակալը ինքն ալ նստելով և իւր թեւթոտը կէս մը դարձընելով, վերջապէս տիկին Տանկլարի գիմացը գտնուելու կարող եղաց. որչափ ժամանակ է, տիկին, որ ձեզի հետ առանձին խօսելու բազդաւորութենէն զրկուած եմ, և ցաւ ՚ի սիրտ կը տեսնեմ որ վշտալի խօսակցութիւն մը ընելու համար վերստին զիրար դատած ենք:

— Սակայն կը տեսնէք, պարոն, որ ձեր առաջին կոչմամբը եկայ, թէ և այդ խօսակցութիւնը աւելի ինձ վշտալի է քան թէ ձեզ —:

Ախրեֆօր դառնագին ժպտեցաւ:

— Ստոյգ է ուրեմն, ըսաւ՝ աւելի իւր մտածութեանցը սրտասխանելով քան թէ տիկին Տանկլարի խօսքերուն, ըստ այդ է ուրեմն որ մեր գործերը մութ կամ յայտնի կերպով իրենց հետքը կը թողուն մեր անցեալին մէջ. ստոյգ է ուրեմն որ մեր անցեալ կենաց քայլերը սողունի մը աւաղի վրայ սողալու կը նմանին, և հետք մը կը թողուն. ախո՛ս, շատերուն համար այս հետքը իրենց արատաւուց հետքն է:

— Պարոն, ըսաւ տիկին Տանկլար, սրտիս յուզմունքը կը հասկընաք, այնպէս չէ, հոգ տարէք ինձի, կ'աղաչեմ: Այն

սենեակը , ուր այնչափ յանցաւորներ դողալով և ամօթալից մտած են . այն թեւաթուր , որու վրայ ես ալ սարսուալով և ամօթահար նստայ . . . : Ո՛հ , հաւատացէք , պարոն , որ լաւ մը մտածելով , ինքզինքս խիստ յանցաւոր կ'իմ մը կը նկատեմ ու զձեզ սպառնալից դատաւոր մը — :

Վիլլեֆօր գլուխը շարժեց և հառաչանք մը հանեց :

— Ես ալ , կրկնեց , ինքնիրենս կ'ըսեմ թէ իմ տեղս դատաւորի մը թեւաթուր չէ , այլ ամբաստանեալի մը նստարանը :

— Գո՛ւք , ըսաւ տիկին Տանկլար զարմանքով :

— Այո՛ , ես :

— Կարծեմ , պարոն , թէ ձեր անտարբերութիւնը դործին վիճակը աւելի կը ծանրացընէ , ըսաւ տիկին Տանկլար՝ որուն աչքը անցաւոր նշոյլով մը փայլեցաւ : Ամեն աշխոյժ երիտասարդները ձեր հիմա յիշած հետքը դժած են . Ամեն կրից տակը և ամեն զուարճութիւններէ ետքը սրտի մէջ փոքր խայթ մը կայ , ահա այս պատճառաւ թշուառացելոց մշտնջենաւոր ապաւէն Աւետարանը մեղաւոր աղջկան և պոռնիկ կնոջ հիանալի առակը իբր մխիթարութիւն թողուցած է մեզ թշուառ կանանցս : Աստի երիտասարդութեանս մոլութեանց վրայ խորհելով , շատ անդամ կը մտածեմ որ Աստուած պիտի ներէ ինձ անոնց համար , ըսա որում կրած նեղութիւններս եթէ ոչ ներում գոնէ հատուցում մը կրնան ըլլալ . բայց էրիկ մարդիկ ամենեւին այս բաներէս երկիւղ չունին . ամեն տեղ ներողութիւն կը գտնեն , և դայթակղութիւնը աւելի կ'ազնուացընէ զանոնք :

— Տիկին , պատասխանեց Վիլլեֆօր , դուք կը ճանչնաք զիս . ես կեղծաւոր չեմ , կամ գոնէ առանց պատճառի կեղծաւորութիւն չեմ ըներ : Եթէ զէմքս խիստ երեւոյթ մը ունի , պատճառը այն է որ շատ դժբաղդութիւններ զայն տխրեցուցած են . եթէ սիրտս քարացեալ է , իւր ընդունած հարուածներուն համբերելուն համար է : Երիտասարդութեանս մէջ այսպէս չէի , Մարսիլիոյ Գուր փողոցին տան մէջ հարանախօ .

սու թեանս իրիկունը սեղանի մը բոլորտիքը նստած ժամանակնիս այսպէս չէի : Բայց այն ժամանակէն 'ի վեր իմ վրաս և բոլորտիքս ամեն բան փոխուած է . դժուար գործերու ետևէ ըլլալով և իմ առջիս կամայ կամ ակամայ , յայանի նպատակաւ կամ դիպուածով դժուարութիւն հանողները ջախջախեալու համար կեանքս մաշեցաւ : Քիչ անգամ կը պատահէ որ եռանդեամբ փափաքուած բան մը եռանդեամբ չարդիլուի այն մարդոցմէ , որոնցմէ մեր փափաքածը ստանալ կ'ուզենք կամ անոնց ձեռքէն զայն յափշտակելու կը ջանանք : Այսպէս մարդոց չարութեանց մեծագոյն մասը կարևորութեան երևոյթով իրենց առջևը ներկայացած են . ասկէ զատ՝ ուստիկ եռանդի , երկիւղի և յուզման ժամանակ գործուած չարութիւն մը կրնար չգործուիլ անկէ հեռանալով . ասոր միջոցը դիւրին և պարզ կ'երևի մեր աչաց , թէև մարդիկ կուրու թեամբ զայն տեսած չեն . ուստի իւրովի կ'ըսենք . « Ինչո՞ւ ես փոխանակ այս բանս ընելու՝ այն բանը չըրի » : Ընդ հակառակն կրնենք շատ քիչ անգամ խղճի խայթեր կ'ունենան , ըստ սրում շատ քիչ անգամ որոշումը ձեր կողմէ կ'ըլլայ . ձեր դժբաղդութիւնները դրեթէ միշտ ուրիշի վրայ կ'իյնան , և ձեր պակասութիւնները դրեթէ միշտ ուրիշի յանցանքն են :

— Այսու ամենայնիւ , պարոն , պատասխանեց տիկին Տանկլար , անշուշտ ինձի համամիտ էք որ եթէ ես յանցանք մը գործեցի , և եթէ այն յանցանքը իմս ալ ըլլար , երէկ իրիկուն անոր խիստ պատիժն ընդունեցի :

— Ինչո՞ւ կրն , ըսաւ Ալիլլիօր անոր ձեռքը սեղմելով . ձեր կարողութեանէն վեր պատիժ մ'էր այն . ըստ որում երկու անգամ քիչ մնաց որ պիտի մեռնէիք , սակայն . . . :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք :

— Ըսել կ'ուզեմ , տիկին , որ ձեր ոյժը ամփոփէք , քանզի տակաւին տեսնելիք ունիք :

— Տէր Աստուած , գոչեց տիկին Տանկլար երկիւղով մը , տակաւին ի՞նչ պիտի տեսնեմ արդեօք :

— Միայն անցեալը կը տեսնէք դուք, տիկին, և իրօք վշտարի է այն. սակայն աւելի ախուր ապագայ մը երեւեկայեցէք, այո՛, սոսկալի և դողեցէ, . . . արիւնալի ապագայ մը — :

Տիկին Տանկլար Ախլըֆօրի սրտի հանդարտութիւնը կը ճանչնար, անոր այս յուզեալ խօսքերուն այնչափ զարմացաւ, որ գոչելու համար բերանը բացաւ, բայց ձայնը իւր կոկորդին մէջ մարեցաւ :

— Այն ահա եւ ի անցեալը ինչպէս արդեօք երեւան ելու, դաշեց Ախլըֆօր, ինչ կերպով դերեզմանին և մեր սրտերուն խորէն, ուր կը հանդէբ, ու բուսականի պէս դուրս ելաւ, որպէս զի մեր այտերը դունաաէ և մեր դէմքը շտապնէ :

— Ափսոս, ըսաւ Հէրմին, անտարակոյս դիպուած մ'է այս :

— Դիպուած մը, կրկնեց Ախլըֆօր, ոչ, ոչ, տիկին, դիպուած մը չէ այս :

— Ինչպէս, միթէ այս ամենը բնօրը դիպուածը չէ, միթէ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին այս տունը զնելը, պարտեզը փորել տալը, վերջապէս ծառերուն տակը հողին մէջէն այն ողորմելի զաւակը դուրս հանելը դիպուածով չէ : Խեղճ անմեղ արարած, որ ինձմէ ծնար, և քեզ համբոյր մը անդամ չկրցայ տալ, սակայն սրչափ արտասուք թափեցի քեզի համար : Ա՛հ, պարոն, չկրցայ սրտիս այլայլութիւնը զսպել երբ կոմսը ծաղիկներուն տակէն դանուած այն սիրելի դիակին վրայ կը խօսէր :

— Ոչ, տիկին, ահա ձեզ ըսելու սոսկալի խօսքս այս է, արտաստիանեց Ախլըֆօր ցած ձայնիւ. ոչ, ծաղիկներու տակէն դիակ մը դանուած չէ, հողին տակէն մանուկ մը հանուած չէ. պէտք չէ լալ, պէտք չէ ողբալ, այլ պէտք է դողալ :

— Ինչ ըսել կ'ուզէք, գոչեց տիկին Տանկլար բոլորովին դողողալով :

— Ըսել կ'ուզեմ թէ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը այս ծառերուն քովը փորել տալով, ոչ մանկան կմախք դտած է և ոչ արկղիկի երկաթներ, ըստ որում այն ծառերուն տակը չէին ոչ մանուկը և ոչ արկղը :

— Մանուկը և արկղը հոն չէին կ'ըսէք, կրկնեց տիկին Տանկլար՝ թագաւորի դորձակալին վրայ իւր աչքը յարեւով, որուն բիւրը ընդարձակուելով իւր սոսկումը կը յայտնէր. մանուկը և արկղը հոն չէին կ'ըսէք, կրկնեց դարձեալ այն պիտի անձի մը պէս, որ իւր խօսքերովն ու ձայնովը կը ջանայ անոր բերանէն ելնելու պատրաստուած խորհուրդները յափշտակելու:

— Այ, ըսաւ Ախլըֆօր՝ իւր դէմքը ձեռացը մէջ պահելով. ոչ, հարիւր անգամ ոչ . . . :

— Բայց խեղճ մանուկը դուք այն տեղը չ'թաղեցիք, պարոն. ինչո՞ւ կը խաբէք զիս, ինչ է ձեր դիտարութիւնը, ըսէք:

— Այն տեղը թաղեցի, բայց մտիկ բրէք, մտիկ ըրէք, տիկին, և պիտի ցաւիք իմ վրաս, ես որ առանց զձեզ մասնակից ընելու՝ քսան տարի այն վշտաց բեռը կրեցի, զոր հիմա ձեզ պիտի ըսեմ:

— Տեր Աստուած, կը սոսկացընէք զիս. բայց հոգ չէ, ըսէք, մտիկ կ'ընեմ ձեզ:

— Գիտէք թէ ինչպէս անցաւ այն վշտալի գիշերը, որ դուք դամասկեան կերպասով զարդարուած այն սենեկին մէջ ձեր երկանց անկողինը կը գտնուէիք, ես ալ դրեթէ ձեզի չափ ողեսպառ եղած՝ ձեր ազատութեան կ'ըստասէի: Աւերջացէս մանուկը աշխարհք եկաւ, բայց անշարժ, անշունչ և անձայն ձեռքս յանձնեցին. ուստի մեզած կարծեցինք զան — :

Տիկինը յանկարծ շարժում մը ըրաւ իւր նստած աթոռին վրայէն ցատկելու ուղելու պէս:

Բայց Ախլըֆօր անոր ուշադրութիւնը հայցելու համար ձեռքերը միացրնելով կեցուց զան:

— Մեռած կարծեցինք զան, կրկնեց Ախլըֆօր. ուստի արկղի մը մէջ դրի, պարտեղը իջայ, փոս մը փորեցի և շուտով թաղեցի զան:

« Հազիւ թէ հոյզ անոր վրայ ծածկեր լինցուցեր էի երբ Գորսիացիին բազուկը ինձ ուղղուեցաւ:

« Առջևս ստուերի պէս բան մը անտայ և նշոյլի մը փայլիլը անտայ :

« Յաւ մը զդացի , ուղեցի պոռալ , պաղ սարսուռ մը բռնոր մարմինս պատեց և ձայնս կոկորդիս մէջ մարեց . . . :

« Աղեսպառ գետինը ինկայ և կարծեցի թէ սպաննուեցայ :

« Ամենին պիտի չմոռնամ ձեր դերագոյն աներկիւղութիւնը , երբ սթափելով՝ ընդ քարշ մինչև սանդուխին ոտքը ողեսպառ հասած միջոցիս՝ դուք ալ ձեր ուժաթափ վիճակին մէջ իմ զիմացս ելաք :

« Անտարակոյս այն ահռելի արկածին վրայ լուսթիւն պահել պէտք էր :

« Դուք ձեր դայեակին օղնութեամբը սենեակնիդ վերագարձաք , և իմ վէրքս մենամարտութեան մը արդիւնքը համարուեցաւ :

« Այս եղելութիւնը ակնկալութեանս հակառակ բոլորովին զաղտնի մնաց :

« Ձիս Աւերասյլ տարին , երեք ամիս մահուան հետ մրցեցայ :

« Աւերջապէս երբ ապրելու յոյսեր տեսան վրաս , բժիշկը հարաւային օդը և արևը հրամայեց ինձ :

« Չորս հոգի զիս Բարիզէն Շալոն տարին՝ օրը վեց մղոն յառաջանալով . տիկին Աիլըֆօր իւր կառքովը իմ պատգարակիս ետեւէն կու գար :

« Շալոնէն զիս Սոն տարին , ետքը Ռոն գացի , ու ջուրին հոսանքովը մինչև Արլ իջայ . ետքը Արլէն ալ դեստակով ձամբաս շարունակեցի մինչև Մարտիլիա :

« Կատարեալ առողջանալու համար տասը ամիս անցաւ :

« Այնուհետեւ ձեր վրայ լուր մը շառի , ձեր ուր ըլլալը հարցընելու անգամ չէի համարձակեր :

« Երբ Բարիզ վերագարձայ , իմացայ որ Պ . Նարկոնէն այրի մնալով՝ Պ . Տանկլարի հետ ամուսնացեր էք :

« Ինքզինքս դանելէս՝ ի վեր միտքս բոլորովին մէկ բանի զբաղած էր . միշտ այն մանկան դիակին վրայ կը խորհէի ,

որ ամեն դիշեր երազիս մէջ դեանին տակէն դուրս կ'ելնէր, և փոսին վրայ կը նստէր իւր նայուածքովն ու շարժումովը ինձ սպառնալով:

« Աւստի Բարիզ վերադառնալուս պէս հարցոցի և իմացայ որ այն տունէն ելնելէս 'ի վեր անոր մէջ մարդ բնակած չէր, սակայն ինը տարուան համար նոր վարձու տուեր էին զայն:

« Գացի վարձողը դտայ, վարձու դաշնադիրը ջնջելու համար հատուցում մը առաջարկեցի՝ պատճառելով որ կնոջս հօրը և մօրը ստացուածքն եղած այս տունը օտարականներու ձեռքը անցնիլը տեսնել չէի ուզեր:

« Ինձմէ վեց հազար ֆրանք հատուցում ուղեցին. տասը հազար, քսան հազար ալ ուղէին՝ պիտի ապի:

« Պահանջուած գումարը վրաս ունէի, շուտով պայմանագրին ջնջումը ստորագրել տալէս ետև, ձի հեծայ և արշաւանօք Օթէոյլ գացի:

« Այն տունէն մեկնելէս ետև մարդ մը հոն մտած չէր:

« Կէս օրէն ետև ժամը հինգն էր, կարմիր սենեակը ելայ և հոն սպասեցի որ դիշեր ըլլայ:

« Տարի մը անընդհատ հողեվարքիս մէջ իւրովի ըսածներս աւելի սպասնադին մտացս մէջ վերստին ներկայացան:

« Այն Քորսիացին, որ իւր վրէժխնդրութիւնը ինձ իմացընելով Նիմէն մինչև Բարիզ ետևէս եկեր էր, այն Քորսիացին, որ պարտիզին մէջ պահուելով զիս զարկեր էր, փոսը փորելս և մանուկը թաղելս անշուշտ տեսած էր. կրնար զձեզ ալ տեսած ըլլալ, գուցէ արդէն ճանչցած ալ էր...:

« Արդեօք այն սոսկալի գործին գաղտնիքը օր մը երևան պիտի հանէր...:

« Արդեօք քաղցր վրէժխնդրութիւն մը պիտի ըլլար իրեն երբ իմանար թէ՛ ես իւր դաշոյնէն մնած չեմ:

« Աւստի ամեն բանէ առաջ և ամեն վտանգ յանձն առնելով անհրաժեշտ պէտք էր որ այն անցեալին հետքը աներեւոյթ ընել տամ, և անոր ամեն տարրական շուրջը ջնջեմ. այն ատեն ապահով պիտի ըլլայի:

« Ահա այս էր պատճառը որ վարձու դաշնագիրը ջնջեցի, ասոր համար էր որ նոյն տունը դացեր էի, և այս պատճառաւ էր որ հոն կ'ըսպասէի :

« Գիշեր եղաւ, բայց սպասեցի որ մթութիւնը աղէկ պատէ :

« Առանց ճրագի այն սենեկին մէջ կ'ըսպասէի. հողմին շնչումը վարագոյրնելը կը դողացընէր, որոնց ետին կարծէի թէ լրտես մը պահուած է :

« Մերթ ընդ մերթ կը սարսուայի, ինձ այնպէս կ'երևէր թէ ետիս այն անկողնոյ մէջ ձեր ճիշերը կը լսեմ. Աստի չէի համարձակեր գլուխս դարձընելու :

« Սիրաս լուսութեան մէջ կը բաբախէր, և կ'ըզզայի որ բարախիւնը այն աստիճան սաստիկ էր, որ կարծէի թէ վերքս վերստին պիտի բացուի :

« Վերջապէս գաշտային այս ամէն շըւեկները մի առ մի մարեցան. հասկըցայ որ վախնալու տեղի չունէի, և մէկը չկար որ զիս տեսնէր. ուստի որոշեցի որ վար իջնեմ :

« Մտիկ ըրէք, Հէրմին, դիտէք որ ես աներկիւղ եմ, բայց երբ ծոցէս սանդուխին այն փոքր բանալին հանեցի, որ երկուքնուս ալ այնչափ սիրելի էր, և որուն ոսկի օղակ մը անցընել ուղեցիք դուք, երբ դուռը բացի և պատուհաններուն մէջէն ոլորածոյ սանդուխին աստիճաններուն վրայ տժգոյն լուսնին արձակած ուրուականի նման սպիտակ լուսոյ երկար շերտը տեսայ, իսկոյն պատին քովը քաշուեցայ և քիչ մնաց որ պիտի պոռայի. կարծէի թէ պիտի խնթեմ :

« Վերջապէս խելքս գլուխս ժողվեցի և աստիճան աստիճան սանդուխէն վար իջայ :

« Միայն մէկ բանի չէի կրցեր յաղթել, այն է ծնդացս տարօրինակ դողդոջիւնին :

« Իջնելու ժամանակս սանդուխին վանդակին փաթթուած էի, եթէ ոչ անշուշտ վար պիտի գլորէի :

« Երբ վարի դրան քովը հասայ, անոր գրսի կողմը պատին կ'ըմբոստեցայ :

« Էեսա գորզի լապտեր մը առած էի, երբ ծառերուն քովը
 Հասայ, վառեցի զայն և ճամբաս շարունակեցի: »

« Նոյեմբերի վերջերն էր. պարակզին կանաչութիւնը ա-
 ներևոյթ եղեր էր. ծառերը վախ մերկ թևերով կմախքի
 նման կ'երևէին, և մտեալ ակերևները աւազին վրայ ցրուած
 ասիցս ներքև կը ճչէին: »

« Սոսկումը այն աստիճան սիրտս կը ճնշէր, որ խիտ ծա-
 ռերուն մտեցած ժամանակս ծոցէս ատրճանակ մը հանեցի
 և զայն սլասրաստելով ձեռքս բռնեցի: »

« Ինձ այնպէս հու գար թէ ոստերուն մէջէն Գորսիացիին
 կերպարանքը կը ակննեմ: »

« Լապտերովս խիտ ծառերը լուսաւորեցի և նայեցայ որ
 մարդ չկար: »

« Նայուածքս բոլորովքս շրջեցի, բոլորովին առանձին
 էի. ամենէն շուրջ մը անդամ գիշերուան լուսութիւնը չէր
 խանդարեր. միայն բուռի մը ձայնը կը լսուէր, որ կարծես
 գիշերային ուրուականները կանչելու համար սուր և ակրադին
 ձայն մը կը հանէր: »

« Լապտերը երկճիւղ ոստի մը անցուցի, զոր արդէն առ-
 րի մը առաջ տեսած էի փոսը փորելու համար կեցած տեղս: »

« Ամառուան մէջ այս տեղ խոտերը խտութեամբ աճեր
 էին, և աշնան մէջ այն տան մէջ մէկը չէր գտնուեր որ զա-
 նոնք հնձէ: »

« Սախայն քիչ մը անդին խոտերը աւելի նուազ աճեր էին.
 այս տեղը իմ ուշադրութիւնս գրաւեց: յայտնի էր որ թա-
 ղած տեղս էր այն: »

« Աեստի գործի սկսայ: »

« Աերջապէս հասեր էի այն ժամուն, որուն տարիէ մը ա-
 ւելի ժամանակէ 'ի վեր կ'ըսպասէի: »

« Սակայն ակնկալութեանս հակառակ՝ բախս հողին մէջ
 ընդգիմութեան մը չհանդիպեցաւ, թէև առաջինէն երկու
 անգամ աւելի մեծ փոս մը բացեր էի: »

« Կարծեցի թէ սխալեր եմ, ամեն կողմ նայեցայ, ծառերը դիտեցի, և առջի դիրքը միտքս բերել ջանացի:

« Թէև Հիւսիսային ցուրտ և սաստիկ հողմը տերևամերկ ոստերուն մէջէն կը փչէր, սակայն քրտինքս ճակատէս վար կը հոսէր:

« Միտքս բերի որ դաշոյնի հարուածը ընդունած միջոցիս փոսը ծածկելու համար ոտքովս հողը կը կոխէի. հողը կոխած ատենս՝ կեղծ եպենոսի ծառի մը կոթընած էի. ետիս արուեստական ժայռ մը կար, որ շրջագայողներուն նստարանի տեղ ծառայելու համար սահմանուած էր. վասն զի իյնալու ժամանակս ձեռքս եպենոսի ծառը թողլով՝ այն ժայռին զովութիւնը զգացեր էր:

« Եպենոսի ծառը աջ կողմս կը դանուէր, ու ժայռը ետիս:

« Նոյն դիշերը ունեցած դիրքովս կանդնելով գետինը ինկայ և վերստին ոտք ելնելով սկսայ փորել և փոսը լայնցընել. սակայն ոչինչ, բան մը չգտայ. արկղիկը հոն չէր:

— Արկղիկը հոն չէր կ'ըսէք, մըմնջեց արկին Ցանկլար՝ երկիւղէն հեղձամղձուկ ըլլալով:

— Մի կարծէք թէ այսչափ փորձով գոհ եղայ, շարունակեց Ալիքֆօր, ոչ: Խիտ ծառերուն ամեն կողմը փնտռեցի. կը մտածէի որ մարդասպանը արկղիկը հողին տակէն դուրս հանած է, և դանձ մը կարծելով՝ զայն յափշտակել և հետը տանել ուզած է. բայց իւր սխալմունքը տեսնելով՝ ուրիշ փոս մը բացած և մէջը դրած է. բայց այս անգամ ալ յոյսս պարապը ելաւ: Ետքը մտածեցի որ դուցէ ամենևին նախազգուշութիւն մը ըրած չէ, և պարզապէս արկղիկը պարտէզին մէկ անկիւնը նետած է: Այս խուզարկութիւնը ընելու համար պէտք էր առտուան սպասել. ուստի վէր ելայ և սենեկին մէջ սպասեցի:

— Ո՛վ Աստուած:

— Առտու վերստին պարտէզը իջայ. առաջ խիտ ծառոց քովը վազեցի. կը յուսայի այնպիսի հետք մը գտնել, որ դուցէ

մթութեան ժամանակ չէի տեսած : Քառակուսի քսան ոտքէն աւելի խորութեամբ դետինը փորեցի . իմ մէկ ժամուան մէջ ըրածս վարձուոր մը հազիւ օրուան մը մէջ կրնար ընել : Բայց ոչինչ , ամենեին բան մը չգտայ : Այն ատեն՝ ենթադրութեանս համեմատ սկսայ պարտէզին մէջ ամեն կողմ պտըտիլ : Անշուշտ դուրս ելնելու փոքր դրան ճամբուն վրայ պիտի ըլլար . բայց այս խուզարկութիւնն ալ ոտջիներն պէս անօգուտ եղաւ , և սիրտս լեցուած խիտ ծառոց քով դարձայ , ուր նոյնպէս յուսակաւոր եղած էի :

— Ա՛հ , գոչեց տիկին Տանկլար , կրնար մարդ խենթենալ այնպիսի միջոցին :

— Վայրկեան մը կը յուսայի , բայց նոյն բարեբաղդութեանն զուրկ գտնուեցայ . այսու ամենայնիւ ոյժս և հետեւաբար խելքս ամփոփելով՝ կը հարցընէի ինքնիրենս . « Այն մարդը ինչ ընելու համար գիակը իւր հետը պիտի տանէր » :

— Բայց արդէն ըսիք , կրկնեց տիկին Տանկլար , ապացոյց մը ունենալու համար :

— Աչ , տիկին , անկարելի է . դիակ մը տարի մը չկրնար պահել մարդ , դատաւորի մը կը ցուցընէ , և իւր տեղը կը յանձնէ : Բայց այս ըսածներէս և ոչ մէկը պատահեցաւ :

— Արեմն ետքը . . . , հարցուց Հէրմին սրտի բարախմամբ :

— Ետքը , մեզի համար աւելի սոսկալի , աւելի աղէտայի և աւելի սարսափելի բան մը կայ . գուցէ մանուկը կենդանի էր , և մարդասպանը ազատեց զան՝ — :

Տիկին Տանկլար սոսկալի ձայն մը հանեց , և Վիլլեֆորի ձեռքերը բռնելով ,

— Չաւակս կենդանի էր , գոչեց , դուք զաւակս կենդանի թողեցիք , պարոն : Անոր մեռած ըլլալը ստոյգ չէիք գիտեր , և թողեցիք , ա՛հ . . . — :

Տիկին Տանկլար ոտք ելեր թաղաւորի գործակալին առջև կանգնելու էր , և դրեթէ սպառնալեօք անոր դատաւիկները իւր քնքուշ ձեռքը կը սեղմէր :

— Ի՞նչ գիտնամ. ենթացողութիւն է ըրածս, պատասխանեց Ախլըֆօր այնպիսի հաստատ նայուածքով մը, որ կը ցուցընէր թէ այն աստիճան զօրաւոր մարդ մը յուսահատութեան և յիմարութեան սահմանները անցնելու մտեցեր էր:

— Ա՛հ, զաւակս, իմ խեղճ զաւակս —, գոչեց տիկինը վերստին իւր աթոռին վրայ նստելով և թաշկինակովը իւր հառաչանքը զսպելով:

Ախլըֆօր ինքզինքին եկաւ, և հասկըցաւ որ իւր գլխին վրայ կուտուած մայրական փոթորիկէն ազատելու համար՝ պէտք էր իւր զոգացած երկիւղը տիկին Տանկլարի ալ զգացընել:

— Աւրեմն կը հասկընաք որ եթէ այս ըսածս ճիշդ է, ըսաւ ոտք ելնելով և տիկնոջ մօտենալով աւելի ցած ձայնով խօսելու համար, երկուքնիս ալ կորուած ենք. այս մանուկը կենդանի է, մէկը կայ որ տնոր կենդանի ըլլալը գիտէ, մէկը կայ որ մեր զաղտնիքը իմացած է. և որովհետեւ Մօնթէ-Քրիսթօ հողին տակէն հանուած մանկան մը վրայ մեր առջև կը խօսէր, ան է որ մեր զաղտնիքը իմացած է:

— Ա՛յլ Աստուած, ո՛վ արդար Աստուած, ո՛վ վրէժխնդիր Աստուած —, մըմջեց տիկին Տանկլար:

Ախլըֆօր գողցես մոնչելով մը անոր պատասխանեց:

— Բայց իմ զաւակս, իմ զաւակս, պարօն, կրկնեց յամառ մայրը:

— Ա՛հ, ո՛րչափ փնտռեցի զան, կրկնեց Ախլըֆօր. ո՛րչափ անդամ անբուն մնացած երկար գիշերներս կանչեցի զան. ո՛րչափ անդամ կը փափաքէի թագաւորական հարստութիւն մը ունենալ, որպէս զի անոր զօրութեամբը միլիոն մը մարդոցմէ միլիոնաւոր զաղտնիք ստանամ, և անոնց զաղտնեացը միջ իմօ գտնեմ: Աւերջապէս օր մը որ գրեթէ հարիւրերորդ անդամն էր որ բազը ձեռքս առած էի, ինքնիրենս կը հարցընէի թէ Քորսիային այն մանուկը առնելով ի՞նչ կրնար ընել, փախչողի մը համար մանուկ մը նեղութիւն է. գուցէ, ըսի ինք-

նիրենս, տեսնելով որ կենդանի է, զեալ նետած է զան:

— Ո՛հ, անկարելի է, զոչեց արկին Տանկլար. վրէժխընդ գրութեամբ ճարդ մը կ'ըստաննուի, բայց սրտի հանդարտութեան մէջ մանուկ մը շիեղդուիր:

— Մտածեցի որ դուցէ որբանոցը յանձնած էր, շարունակեց Վիլլիֆօր:

— Ո՛հ, այո՛, այո՛, զոչեց արկին Տանկլար, զաւակս հոն է անշուշտ, պարոն:

— Ես ալ որբանոցը վազեցի և իմացայ որ նոյն գիշերը, այսինքն սեպտեմբերի 20^{էն} մանուկ մը բերեր էին հոն, զոր գիտմամբ պատուած բարակ կտաւով մը փաթկեր էին. կտաւին կէսին վրայ սեպուհի զինանշանին կէսը և Հ զիբը կը գտնուէր:

— Ո՛հ, իմ զաւակս է ան, զոչեց արկին Տանկլար. բոլոր ճերմկեղէններս նոյն նշանները կը կրէին. քանզի պարոն աը նարկոն սեպուհ էր և իմ անունս ալ Հէրմին է: Շնորհակալ եմ, ո՛վ Տէր, որ զաւակս մեռած չէր:

— Ոչ, մեռած չէր:

— Եւ դուք կը համարձակի՞ք այդ խօսքը ինձ ըսել. ձեր բերնովք այդ խօսքը կ'ըսէք և չէ՞ք վախնար որ ուրախութենէս պիտի մեռցընէք զիս, պարոն. ո՛ւր է, ըսէք, ո՛ւր է իմ զաւակս —:

Վիլլիֆօր ուսերը թոթովեց:

— Ես գիտեմ, ըսաւ, և կը կարծէք որ եթէ գիտնայի բոլոր այս մանրամասն պատմութիւնը կ'ընէ՞՞ ձեզ, ինչպէս որ թատերգակ մը կամ վիպասան մը սովորութիւն ունի ընել. ո՛չ, ափսոս, չեմ գիտեր: Ա.եց ամսուան հասակին մէջ կին մը ներկայացեր է և կտաւին միւս կողքը ցուցընելով մանուկը ուզեր է: Այն կինը օրինաց պահանջած ամեն ապահովուութիւնները տալով, մանուկը ընդուներ է:

— Բայց պէտք էիք այն կնոջ վրայ տեղեկանալ, պէտք էիք զանեւ զան:

— Եւ ինչ բանի կը կարծէք որ ես զբաղած ըլլամ, տիկին: Գատաստանական ծանր քննութիւն մը պատճառելով, ոստիկանութեան ամենէն խորամանկ լրտեսները, ամենէն յաջող գործակալները զան գտնելու զբաղեցուցի: Մինչև Շալուն անոր հետքը գտան, բայց Շալունէն անդին կորսուեր է:

— Կորսուեր է:

— Այո՛, յախտեանս չգտնուելու համար —:

Տիկին Տանկլար այս պատմութեան ամեն մէկ պարագաները հառաչանքով մը, արտասուքով մը և զարմանքով մը մտիկ կ'ընէր:

— Ատոնցմէ զատ ուրիշ բան չըրի՞ք, ըսաւ, այդ չափով գո՛հ եղաք:

— Ո՛հ, ոչ, ըսաւ Ալիլեֆօր. զան փնտտելէն, անոր վրայ տեղեկութիւն հարցընելէն և խուզարկութիւններ ընելէն երբէք չգաղբեցայ: Ասկայն՝ երկու երեք տարիէ 'ի վեր քիչ մը անհոգ կեցեր էի. բայց այսօր առաջուանէ աւելի յարատեւութեամբ և աւելի յամառութեամբ խուզարկութիւններս վերստին պիտի սկսիմ, և պիտի յաջողիմ: քանզի այսուհետեւ խիղճը չէ զիս գրգողը այլ երկիւղը:

— Բայց, կրկնեց տիկին Տանկլար, Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը մեր գործին վրայ բան մը չգիտեր, եթէ ոչ մեր ընկերութեան մէջ մտնել պիտի չուզէր:

— Ո՛հ, մտրդիկ խիտ չարամիտ են, ըսաւ Ալիլեֆօր. խօսեցած ժամանակը անոր աչքը գիտեցի՞ք:

— Ոչ:

— Բայց ուրիշ անգամ աղէկ դիտած չէք:

— Այո՛, բայց միայն անհետեւութիւն մը նշմարած եմ: Սա միայն զարմանքս տարաւ որ մեզ տուած այն համադամ կերակուրներուն և ոչ մէկուն ձեռք գպցուց:

— Այո՛, այո՛, ես ալ դիտեցի. եթէ հիմա դիտեցածս առաջէն դիտեցած ըլլայի, ես ալ ամենևին կերակուրի մը ձեռք պիտի չգպցընէի. պիտի կարծէի թէ զմեզ թունաւորել կ'ուզէ:

— Եւ պիտի սխալէիք, յայտնի տեսանք:

— Այո՛, անտարակոյս. բայց հաւատացէք ինձ, տիկին, այս մարդը ուրիշ դիտաւորութիւններ ունի. ահա այս է պատճառը որ ուղեցի դձեղ տեսնել, ձեզի հետ խօսիլ, զձեզ ամեն մարդոցմէ և գլխաւորաբար անորմէ զգուշացընել: Ասէք ինձ, շարունակեց Ախլըֆօր իւր նայուածքը տիկնոջ վրայ խորունկ յարելով, մեր յարաբերութեանց վրայ ամենեին մէկու խօսեցած չէք:

— Ամենեին:

— Միաքս կը հասկընաք անշուշտ, կրկնեց Ախլըֆօր սիրալիւր կերպով. ներեցէք կրկին հարցմանս, աշխարհիս մէջ մէկը չգիտեր, այնպէս չէ:

— Այո՛, այո՛, աղէկ կը հասկընամ, ըսաւ տիկին Տանկլար կարմրելով. կ'երգնում որ մէկու ըսած չեմ:

— Յորեկը ձեր ըրած գործերը իրիկունը գրի առնելու սովորութիւն չունիք. օրադիր չէք բռներ:

— Այ, ափսոս, կեանքս ունայնութեամբ կ'անցնի. ես իսկ կը մոռնամ զայն:

— Բարձր ձայնով կ'երազէք արդեօք:

— Քունս խիստ թեթեւ է. դուք չէք յիշեր —:

Տիկնոջ երեսը շառագնեցաւ, իսկ Ախլըֆօրի դէմքը դեղունութիւնը պատեց:

— Ստոյգ է, ըսաւ Ախլըֆօր հազիւ լսելի ձայնով մը:

— Աերջապէս:

— Աերջապէս ես գիտեմ ընելիքս. ութ օրէն Մօնթէ-Քրիսթօյի սիւ ըլլալը, սերկից դալը, սեր երթալը և իւր պարտիզին մէջ հողին տակէն դուրս հանուած մանկան վրայ ինչ նպատակաւ խօսիլը պիտի իմանամ —:

Ախլըֆօր այս խօսքերը այնպիսի ձայնով մը արտասանեց, որմէ Մօնթէ-Քրիսթօ պիտի սարսռար եթէ լսէր զայն:

Թաղաւորի գործակալը այս խօսքերէն ետեւ տիկնոջ ձեռքը սեղմեց, (իսկ Հէրմին դժկամութեամբ անորը կը բռներ), և

յարդանօք մինչև դուռը անոր ընկերացաւ :

Տիկին Տանկլար ուրիշ կառք մը բռնեց , ու մինչև կամուրջը գնաց , որուն միւս կողմը իւր կառքն ու կառավարը դտաւ , որ սպասելէն ձանձրանալով իւր նստարանին վրայ հանդարտութեամբ կը քնանար :

ԳԼՈՒԽ Բ.

ԵՄԸՌՆԱՅԻՆ ՊԵՐԸՀԱՆԳԻՍ ՄԸ

Նուշ օրը՝ այն ժամուն որ տիկին Տանկլար թաղաւորի դորձակալին դահլճին մէջ խորհրդի նստած էր, ճամբորդութեան կառք մը Հէլտէր փողոցը հասնելով և թիւ 27 տունը մտնելով՝ բակին մէջ կեցաւ :

Անմիջապէս ետքը՝ դռնակը բացուեցաւ և տիկին տը Մորսէրֆ իւր որդւոյն թեկն կսթընելով կառքէն իջաւ :

Ալպէր Մէրսէտէսը իւր սենեակը տանելէն անմիջապէս ետքը՝ կառքը հեծաւ և Շանդ-Իլիզէ գնաց Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին տունը :

Կոմսը իւր սովորական ժպիտովը անոր ընդունելութիւն ստուաւ :

Ձարժանալի բան . այս մարդուն սրտին կամ մտքին մէջ ամենեւին մէկը համակրութիւն ստացած չէր երեւեր :

Անոնք որ անոր մտերմութիւնը շահեւելու կը ջանային , առջեւնին պատ մը կը դանկին :

Մորսէրֆ , որ բազուկները բացած դէպ 'ի անոր կը վազէր , զան անանելով իւր բազուկները իջեցուց և միայն իւր ձեռքը տալու բաւականացաւ , թէև կոմսը բարեկամական ժպիտ մը կը ձեւացընէր , և անոր ձեռքը բռնեց առանց դայն սեղմելու . ինչպէս որ միշտ իւր սովորութիւնն էր :

— Ահա եկայ , սիրելի կոմս , ըսաւ Ալպէր :

— Բարի եկաք :

— Հաղիւ ժամ մը կայ Բարիդ հասնիլս :

— Տիէրէն :

— Թրէբորէն :

— Այո՛ , սառյդ է :

— Եւ ամենէն առաջ ձեզ այցելութիւն ընելու եկայ :

— Չեր ազնուութիւնն է , ըսաւ կոմսը անտարբերութեամբ :

— Ըսէք ուրեմն , ինչ լուր ունիք :

— Ինձի՛ կը հարցընէք , օտարականի մը :

— Այսինքն ըսել կ'ուզեմ թէ ինձի համար ինչ ըրիք :

— Բայց յանձնարարութիւն մը ըրած էիք ինձ , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ անհանգստութիւն ձեւացընելով :

— Անտարբերութիւն մի՛ ձեւացընէք , կ'աղաչեմ , ըսաւ Ալպէր . կ'ըսեն թէ համակիր զգացմանց համար անջրպետ չկայ . հաւատացէք որ Թրէբօր ելեկտրական ցնցում մը զդացի , և իմացայ որ եթէ ինձ համար աշխատած ալ չէք , զոնէ զիս մաքերնիդ բերած էք :

— Կարելի է , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ , և իրօք զձեզ յիշեցի . սակայն մաղնիսական հոսանքը , որուն հաղորդիչն էի , իմ կամքէս կախեալ չէր :

- Պատմեցէք ուրդմն այդ բանը , կ'աղաչեմ :
- Շատ աղէկ . Պ . Տանկլար իմ տունս ճաշեց :
- Գիտեմ , բանդի անոր ներկայութենէն հետու գտնուելու համար մայրս և ես Բարիզէն մեկնեցանք :
- Բայց Պ . Անտրէա Գավալղանթին ալ անոր սեղանակից էր :
- Ձեր Իտալացի իշխանազօնը :
- Չափազանցութիւն չընենք . Պ . Անտրէա ինքզինքը միայն գերակոմս կ'անուանէ :
- Ինքզինքը գերակոմս կ'անուանէ կ'ըսէք :
- Այո :
- Ուրեմն գերակոմս չէ :
- Է՛հ , ինչ գիտնամ . Կնքը այսպէս կ'անուանէ , ես ալ այնպէս կ'անուանեմ , ամեն մարդ ալ նոյն տիտղոսը կու տայ անոր . այս կերպով ունեցած չ'սեպուիր :
- Ինչ զարմանալի մարդ էք . ետքը :
- Ետքը , ինչ ըսել կ'ուզէք :
- Պ . Տանկլար ձեր տունը ճաշեց ըսիք :
- Այո :
- Գերակոմս Անտրէա Գավալղանթին հետ :
- Այո , գերակոմս Անտրէա Գավալղանթին , իւր մարքէզ Տօրը , տիկին Տանկլարի , Պ . և տիկին Վիլլիօրի հետ , որոնք ազնիւ անձեր են . ասոնցմէ զատ կային նաև Պ . Տըպրէ , Մաքսիմիլիէն Մորէլ . սիլ կար ուրիշ . . . կեցիր . . . այո , միտքս եկաւ , և Պ . Շաթօ-Ռընօն :
- Իմ խօսքս ըրին :
- Ամենեին :
- Իմ խօսքս չընե լով աւելի դէշ ըրեր են :
- Ինչո՞ւ համար . կարծեմ թէ զձեզ չ'իշխելով ձեր բաղձանաց համեմատ վարուեցան :
- Միբերիդ իմ կոմս , իմ վրայօքս չխօսելուն պատճառը զիս մտքերնէն չհանելնին է , որ աւելի կը յուսահատեցընէ զիս :

— Ինչո՞ւ հողերնիդ կ'ընէք, երբ օրիորդ Տանկլար զձեզ մտքերնէն չհանողներուն մէջ չէր գտնուեր: Բայց ստոյգ է որ կրնար ան ալ իւր տան մէջ զձեզ յիշել:

— Այդ կողմանէ բոլորովին անհոգ եմ, և կամ եթէ զիս միտքը բերէ, անսարակոյս իմ զինքը միտքս բերած կերպովս պիտի ըլլայ:

— Այդ ինչ սրտառուչ համակրութիւն է, ըսաւ կոմսը. ուրեմն դուք զիրար կ'ատէք:

— Մտիկ ըրէք, ըսաւ Մորսէրֆ. եթէ օրիորդ Տանկլար այնպիսի կին մը ըլլար, որուն համար չափազանց սէր զգայի, և մեր երկու ընտանեաց մէջ որոշեալ ամուսնական դաշանց հասուցումը ընէր դոնէ ըստ երևութից, ըսելու խօսք պիտի չունենայի: Կարճ ըսեմ. կարծեմ թէ օրիորդ Տանկլար կրնայ ազնիւ սիրուհի մը ըլլալ, բայց ոչ կին մը:

— Աւրեմն այդ կերպ կը մտածէք ձեր ապստոնի կնոջ վրայօք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ ծիծաղելով:

— Ա՛հ, այո՛, կը խոստովանիմ որ քիչ մը բիրտ բայց ճիշդ են ըրած խորհրդածութիւններս: Եւ որովհետեւ անկարելի է այս երազէն իրողութիւն մը հանել, չեմ կարծեր որ օրիորդ Տանկլար կարենայ իմ կինս ըլլալ, այսինքն ինծի հետ ազգրի, իմ տանս մէջ խորհի, քովս երդէ, ինձմէ տասը քայլ հեռու ոտանաւորներ և երած շուտութիւններ յօրինէ, և այն՝ բոլոր կենացս մէջ: Ոչ, սիրելիդ իմ կոմս, սիրուհի մը մարդս կրնայ թողուլ, բայց իւր կինը մշանջենաւորապէս պիտի պահէ՝ թէ իւր քովը ըլլայ և թէ իրմէ հեռու: Հետեաբար օրիորդ Տանկլարը մշանջենաւորապէս պահելը սովորի բան մ'է, եթէ ինձմէ հեռու ալ ըլլայ:

— Ընտրողութիւննիդ դժուար է, գերակոմս:

— Այո՛, վասն զի շատ անգամ անկարելի բանի մը կը մտածեմ:

— Ինչ բանի:

— Հօրս դտած կնոջը նման ինծի կին մը գտնելու — :

Մօնթէ-Քրիսթոյի գոյնը նեւեց, և Ալլէրի երեսը նայեցաւ՝ ընտիր առքճանակներու հետ խաղալով, որոնց զսպանակներուն ձայնը յաճախ կը հանէր:

— Աւրեմն ձեր հայրը խիստ երջանիկ եղած է, ըսաւ:

— Մօրս վրայ արդէն խօսեցած եմ ձեզ, պարոն կոմս, երկնային հրեշաակ մ'է ան. դեղեցիկ, հանճարեղ և ազնուատիրտ կին մ'է: Միատեղ ճամբորդութիւն ըրինք, որ և է զաւկի մը իւր մօրը հետ ընկերանալը կամ անոր հաճելի ըլլալու և կամ բռնադատեալ ըլլալուն կ'ընէ. բայց ես չորս օր անոր հետ գլուխ գլուխի տուի, հաւատացէք որ աւելի գոհ եղայ անոր ընկերութենէն քան եթէ Մապ թագուհւոյն կամ Տիտանիան հետ ճամբորդութիւն ըրած ըլլայի:

— Գիտէք որ այս խօսքերը լսողները կը յուսահատեցընէք, բարեկամ, և ամուրի մնալու մեծ փափաք կը պատճառէք:

— Ահա այս է պատճառը, կրկնեց Մորսէրֆ, որ հոգ չեմ ըներ օրիորդ Տանկլարի հետ ամուսնանալ զիտնալով որ աշխարհիս մէջ այնպէս կատարեալ կին մը կը գտնուի: Երբեմն դիտած էք որ մեր ինքնասիրութիւնը ինչպէս բոլոր մեր ունեցածները պայծառ գոյներով կը ներկայացընէ: Մարլէի կամ Ֆոսէնի խանութները փայլող ազամանդը երբ մենք կը գնենք՝ աւելի ընտիր կ'երևի. բայց երբ յայտնի տեսնենք որ աւելի մաքուր ազամանդ մը կը գտնուի, և մենք դատապարտուած ըլլանք այն ստորնագոյն ազամանդը մշտնջենաւորապէս պահելու, կը հասկընաք անշուշտ թէ սրչափ մեծ նեղութիւն պիտի պատճառէ մեզ:

— Աւնայնութիւն, մրմնջեց կոմսը:

— Այս պատճառաւ ուրախութենէս պիտի թռչիմ այն օրը երբ օրիորդ Տանկլար տեսնէ թէ ես չնչին արարած մ'եմ, և իւր միլիոններուն փոխարէն հազիւ հարիւրակն հազար ֆրանք ունիմ —:

Մօնթէ-Քրիսթօ յայտեցաւ:

— Ես ուրիշ բան մտած եր էի, շաբունակեց Ալլէր. Ֆրանզ

տարօրինակ բաները կը սիրէ, ուղեցի որ զինքը օրիորդ Տան, կը բերին սիրահարեցընեմ. խիստ յանկուցիչ ոճով անոր դրած չորս նամակներուս Ֆրանզ առանց շփոթելու այսպէս պատասխանեց ինձ :

« Ստոյգ է որ ես տարօրինակ մէկն եմ, բայց առած խօսքս ես առնելու չափ չեմ » :

— Բարեկամական անձնութիւններն ալ այսպէս ըլլալ պէտք է որ կ'ուղէք ուրիշին տալ այն կինը, զոր գոյք իբր սիրուհի կ'ընդունիք — :

Ալպէր ժպտեցաւ :

— Աղէկ միտքս եկաւ, շարունակեց երիտասարդը, պարոն Ֆրանզ մօտերս պիտի դայ. բայց ձեր հողը չէ, կարծեմ չէք սիրեր զան :

— Ես, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, և ինչ բանի մէջ դիտեցիք որ ես Պ. Ֆրանզը չեմ սիրեր, սիրելիդ իմ դերակոմս : Ես ամեն մարդ կը սիրեմ, ինչպէս որ Աստուած պատուիրած է մեր ընկերը սիրելու, այսինքն իբր քրիստոնեայ. այսու ամենայնիւ կարելի է այնպիսի անձեր գտնուին, որոնք ինձ ատելի ըլլան : Դառնանք Պ. Ֆրանզ տ'Էրինէին. մօտերս պիտի դայ կ'ըսէք :

— Այժ, Պ. Ալիլֆօր զինքը կը կանչէ. քանզի ինչպէս կ'երևի՝ օրիորդ Ալալանթինը ամուսնացընելու համար մտրեցներ է, ինչպէս և Տանկլար՝ օրիորդ Էօթէնին ամուսնացընելու : Ստուգիւ՝ կ'երևի թէ չափահաս աղջիկներ ունեցող հարց վիճակը խիստ անտանելի է. աղջիկներն առանց ամուսնոյ մնալը իրենց տենդ կը սրտաճառէ, և մինչև որ զանոնք ձեռքէ հանեն՝ երակներն վայրկեանի մը մէջ իննսուն անգամ կը զարնէ :

— Բայց Պ. տ'Էրինէն ձեզի չ'ամանիր. իւր դործը համբերութեամբ 'ի դուրս կը հանէ :

— Ոչ միայն կը համբերէ, այլ և կարևորութիւն կու տայ իւր դործին. սպիտակ փողկապներ կը կապուի, և Պ. Ալիլֆօրի ընտանեաց վրայ ակնածանօք կը խօսի :

- Արժանաւոր է, այնպէս չէ:
- Կարծեմ, Պ. տը Ալիլլօօր խիստ բայց արդարակորով մարդ մը ճանչցուած է միշտ:
- Ահա դոնէ այս մարդուն վրայ Պ. Տանկլարի ըրածնուդ պէս դէշ չէք խօսիր:
- Պատճառը դուցէ իւր աղջկան հետ ամուսնանալու ըստիպուած չըլլալս է, պատասխանեց Ալլէր ծիծաղելով:
- Ստուգիւ, սիրելի պարոն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, միայն ինքզինքնիդ հաւնած էք:
- Ե՛ս:
- Այո՛, դուք. բայց դլանիկ մը առէք:
- Մեծ հաճութեամբ. բայց ըսէք ինչո՞ւ զիս անձնահաճ կը կոչէք:
- Վասն զի կը տեսնեմ որ օրիորդ Տանկլարի հետ չամուսնանալու համար ամեն ջանք 'ի դորձ կը դնէք և դուք ձեզի հետ կը մրցիք: Է՛հ, թողուցէք որ դարձերը ինքնին յառաջանան, դուցէ խօսքը ետ առնելու առաջ ձեր կողմէ չըլլար:
- Ի՞նչ կ'ըսէք, ըսաւ Ալլէր աչքերը բանալով:
- Է՛հ, անտարակոյս, պարոն դերակոմս, չեն կրնար բռնի ձեր գլուխը երկու դրանց մէջ ճզմել. առանց կատակի ըսէք ինձ, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ իւր ձայնը փոխելով, դորձը աւրել կը փափաքիք:
- Սրտովս հարիւր հազար ֆրանք կու տայի:
- Աւրեմն ուրախացիք, Պ. Տանկլար ալ նոյն նպատակաւ կրկինը տալու պատրաստ է:
- Արդեօք ճշմարիտ է այդ երջանկութիւնը, ըսաւ Ալլէր, որուն ճակատին վրայ թէև աննշմարելի ամպ մը պատեց: Աւրեմն, սիրելիդ իմ կոմս, Պ. Տանկլար այսպէս ընելուն պատճառներ ունի:
- Ա՛հ, դոնէ հիմա ինքնասիրութիւննիդ կը տեսնեմ, այդպէս ըլլալ պէտք է, ուրիշն ինքնասիրութիւնը տապարի հարուածով վերաւորել կ'ուզէք, դոնէ ասեղով ձեր ինքնասիրութիւնը ծակուած ժամանակ պոռացէք:

— Ոչ, բայց կարծեմ թէ Պ. Տանկլար . . . :

— Շատ դո՛հ պիտի ըլլար ձեզի՛, այնպէս չէ՛. բայց ամեն մարդ զիտէ որ Պ. Տանկլար ամենն ին լաւ ընտրողութիւն չունի, և աւելի դո՛հ կ'ըլլայ իւր աղջիկը ուրիշի տալու :

— Որո՞նք :

— Չեմ գիտեր . դուք հարցուցէք, տեղեկացէք, անոր ընթացքը քննեցէք և ձեր օղտին համեմատ վարուեցէք :

— Շատ աղէկ . հիմա մտիկ ըրէք, մայրս . . . ոչ, սխալեցայ, հայրս պարահանդէս մը տալու միտք ունի :

— Այս եղանակիս մէջ պարահանդէս մը :

— Նոր սովորութիւն մ'է ամառուան մէջ պարահանդէս տալը :

— Եթէ սովորութիւն իսկ չըլլայ, կ'ոմսուհին կրնայ ընել, բաւական է որ ուղէ :

— Այս պարահանդէսը բոլորովին ազնուօգետական պիտի ըլլայ, յուլիսի մէջ Բարիզ մնացողները ճշմարիտ Բարիզեաններ են . Պ. Գավալղանթիները հրաւիրելու յանձն կ'առնուք :

— Ե՛րբ տեղի պիտի ունենայ ձեր պարահանդէսը :

— Շաբաթ օրը :

— Պ. Գավալղանթիի հայրը մինչև շաբաթ պիտի մեկնի :

— Բայց իւր որդին անշուշտ պիտի մնայ . յանձնառու կ'ըլլա՞ք զան հետերնիս բերելու :

— Մտիկ ըրէք, դերակոմս, ես չեմ ճանչնար զան :

— Չէք ճանչնար :

— Ոչ, երեք կամ չորս օր առաջ անգամ մը տեսած եմ զինքը, և ամենն ին երաշխուոր չեմ կրնար ըլլալ անոր համար :

— Բայց դուք ձեր տունը ընդունեցիք զան :

— Իմ հրաւիրելու մի նայիք . բարի արբայ մը յանձնարարութիւն ըրած էր ինձ, որ դույցէ ինքն ալ սխալած ըլլայ : Ուղղակի դուք հրաւիրեցէք, բայց ինձ մի ըսէք որ ձեզ ներկայացընեմ զինքը . եթէ այնպէս հանդիպի որ օրիորդ Տանկլարի հետ ամուսնանայ, պիտի կարծէք թէ ես ըրի նայն

միջնորդութիւնը և պիտի ուզէք հետս կուրիլ. մանաւանդ որ չեմ գիտեր թէ ես ալ պիտի գամ:

— Ո՛ւր:

— Պարահանդէսին:

— Ինչո՞ւ պիտի չդար:

— Նախ որ տակաւին զիս չհրաւիրեցիք:

— Գիտմամբ ե՛լած եմ ձեր հրաւերը անձամբ բերելու համար:

— Աը ճանչնամ ձեր ազնուութիւնը. բայց դուցէ արդէլք մը ունենամ:

— Երբ հիմա խօսք մը ըսեմ, կը յուսամ որ ամեն արդէլքները զոհեցու պիտի հաճիք:

— Ըսէք:

— Մայրս կ'աղաչէ որ դար:

— Տիկին աը Մորսէրֆ կոմսուհին, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ սարսուլով:

— Ա՛հ, կոմս, կ'իմացընեմ որ տիկին աը Մորսէրֆ համարձակ հետս կը խօսի. և եթէ ձեր սրտին մէջ չէք զգար այն համակրական զգացումները, որոց վրայ քիչ մը առաջ կը խօսէի, պիտի ըսեմ որ այն զգացումներէն բոլորովին զբրկուած էք. վասն զի չորս օր շարունակ մինակ ձեր վրայօք խօսեցանք:

— Ի՛մ վրայօք. ճշմարիտ կը պարտաւորէք զիս:

— Մտիկ ըրէք, քանի որ կենդանի առակ մ'էք, հարկաւ ձեր վրայ միշտ պիտի խօսուի:

— Ձեր մօրը համար ալ առակ մը եղած եմ. ստուգիւ զինքը խիստ մտացի ճանչնալովս չէի կարծեր որ երեակաշական այսպիսի խոտորմանց մէջ գտնուի:

— Ձէ թէ միայն մօրս այլ և ամենուն համար առակ մը եղած էք, այնպիսի հանելուկ մը, որ մէկը չկրնար լուծել: Մայրս միայն կը հարցընէ թէ ինչպէս կարելի է որ այդպէս երիտասարդ մնացած ըլլաք: Կ. . . կոմսուհին զձեզ լորտ

Տրեթվէնը կը կարծէր, բայց մայրս ներքնասպէս զձեզ Քալիսթրոն կամ Սէն-Ժէրմէն կոմսը կը համարի, երբ տիկին Մորսէրֆը տեսնելու դաք, իւր կարծեացը մէջ հաստատեցէք զինքը: Յաջողելու դժուարութիւն չունիք, ըստ որում մէկուն փրկիսոփայական քարը և միւսին հանճարն ունիք:

— Շնորհակալ եմ այս բանը ինձ իմացընելնուդ համար, ըսաւ կոմսը ժպտելով, ամեն ենթադրութեանց համեմատ վարուելու պիտի ջանամ:

— Աւրեմ շարած օրը պիտի դա՞ք:

— Քանի որ տիկին ար Մորսէրֆ կ'աղաչէ:

— Աղնիւ մարդ մ'էք:

— Պ. Տանկլար ալ պիտի դա՞յ:

— Ա՛հ, արդէն եռակի հրաւերներ ընդունեց ան, հայրս յանձնառու եղած է զան հրաւիրելու: Պիտի ջանանք Պ. ար Ալլիքֆօրն ալ ընդունելու, բայց չենք յուսար որ դայ:

— Ամենեին յուսահատիլ պէտք չէ, կ'ըսէ առակը:

— Կը պարէք, սիրելի կոմս:

— Ե՛ս:

— Այո՛, դուք, ինչո՞ւ կը զարմանաք:

— Ա՛հ, քառասունը անցընելէն ետե. . . : Աչ, չեմ պարեր, բայց ուրիշներուն պարելը տեսնել կը սիրեմ: Տիկին ար Մորսէրֆ ալ կը պարէ:

— Ամենեին, ուրեմն միատեղ կը խօսակցիք. քանզի ձեզի հետ խօսելու մեծ փափաք ունի:

— Իրա՛ւ:

— Ճշմարիտ կ'ըսեմ որ առաջին անգամն է որ մայրս կ'ուզէ հետաքրքրութեամբ մարդու մը հետ խօսիլ—:

Ալպէր գլխարկը առնելով ոտք ելաւ. կոմսը մինչև դուռը անոր ընկերացաւ:

— Մէկ բանի համար ինքզինքս կը մեղադրեմ, ըսաւ կոմսը սանդուխին վերի կողմը կեցընելով զան:

— Ի՞նչ բանի համար:

— Անխոհեմութիւն ըրի, պէտք չէի Պ. Տանկլարի վրայ
ձեզի այնպէս խօսիլ:

— Ընդ հակառակն պէտք էք խօսիլ, և միշտ խօսեցէք բայց
նոյն կերպով:

— Շատ աղէկ, կը վստահացընէք զիս. Պ. տէրինէն երբ
պիտի դայ:

— Առ առաւելն հինգ կամ վեց օրէն:

— Եւ երբ պիտի ամուսնանայ:

— Պ. և տիկին Սէն-Մէրանի հասնելուն պէս:

— Երբ Բարիզ հասնի՝ կը խնդրեմ որ իմ տունս բերէք
զինքը. թէև քիչ մը առաջ դուք կ'ըսէիք թէ ես չեմ սիրեր
զան, բայց ես կ'իմացընեմ ձեզ որ շատ ուրախ պիտի ըլլամ
զինքը տեսնելով:

— Շատ աղէկ, ձեր հրամանները պիտի կատարուին, պարոն:

— Նորէն տեսնուինք:

— Շաբաթ օրը, բոլորովին ապահով ըլլանք, այնպէս չէ:

— Կը հարցընէք, խօսք տուի ձեզ —:

Կոմսը ձեռքովը բարեւ լով Ալպերի ետեւն նայեցաւ. Երբ
երիտասարդը կտորքը հեծաւ, կոմսը երեսը դարձուց և իւր
ետին Պէրթուշիօն տեսնելով,

— Ի՞նչ լուր, հարցուց անոր:

— Տիկինը սլալատը դացեր է, սատասխանեց զորձակատարը՝

— Երկար տանն հոն մնացեր է:

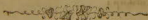
— Մէկ ու կէս ժամ:

— Անկէ իւր տո՛ւնը վերադարձեր է:

— Ուղղակի:

— Շատ աղէկ, սիրելիդ իմ Պ. Պէրթուշիօ. հիմա կրնաս
Նորմանիա երթալ և տեսնել թէ այն ըսած փոքր կալուածս
պիտի կրնան դանել —:

Պէրթուշիօ խոնարհութիւն մը ըրաւ, և որովհետև կոմսին
հրամանները իւր բողձանացը համաձայն էին, նոյն իրիկու-
նը մեկնեցաւ:

Ք Լ ՈՒ Թ Բ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պ ԱՐՈՆ ար Վիլլիֆոր արիկին Տանկլարի տուած խօսքին վրայ կեցաւ . քանզի զլիաւո-
րաբար ինքն ալ կ'ուղէր զիտնալ թէ
Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը ինչ կերպով կարող
եղեր էր Օթէոյլի տան պատմութիւնը իմանալու :

Նոյն օրը նամակ մը գրեց Պ . ար Պոլիլ անուն մէկուն ,
որ ժամանակաւ բանտերու տեսուչ ըլլալէ ետե՛ս ոստիկանու
թեան բարձրագոյն պաշտօն մը կը վարէր , որպէս զի իւր ու-
ղած տեղեկութիւններն ստանայ . Պ . ար Պոլիլ նոյն տեղե-
կութիւնները ճշգիւ հաղորդելու համար երկու օր խնդրեց :
Երկու օրէն ետե՛ս Պ . ար Վիլլիֆոր յետագայ տեղեկու-
թիւնը ստացաւ :

« Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմս կոչուած անձը մասնաւորապէս
ճանչցուած է լորտ Վիլմոր անուն հարուստ օտարականէ մը ,
որ երբեմն Բարիդ կու գայ , և հիմա ալ մայրաքաղաքս կը
գտնուի : Ճանչցուած է նաև արբայ Պիլզոնի անուն Սիկիլիացի
քահանայէ մը , որ Արևելքի մէջ մեծ համբաւ ունի հոն ը-
րած իւր բազմաթիւ բարի գործերովը » :

Պ . ար Վիլլիֆոր ուրիշ նամակով մը հրամայեց անոր որ
այն երկու օտարականներուն վրայ խիստ շուտ և ճիշդ տե-
ղեկութիւններ ստանայ . հետեւեալ առտու իւր հրամանները

դորձ ադրուեցան, և իւր ընդունած տեղեկութիւնները ասոնք են.

«Աբբան, որ միայն ամիս մը Բարիդ պիտի կենար, Սէն-Սիւլբիսի ետին կրկնայարկ փոքր տան մը մէջ կը բնակէր. տունը չորս սենեակ ունէր՝ երկերկու սենեակ իրարու վրայ շինուած և բոլոր բնակութիւնը իւր ձեռքն էր:

«Աարի երկու սենեակներէն մէկը սեղանատուն էր, որուն մէջ ընկուզէնի փայտէ սեղան մը, աթոռներ և պահանոց մը կար, և միւսը փայտաշէն սրահ մ'էր սպիտակ ներկուած, անզարդ, առանց օթոցի և առանց ժամացուցի: Յայտնի կ'երևէր որ արբան խիստ կարևոր կարասիներէ զատ բան չունէր:

«Աբբան ղլխաւորաբար վերի յարկին սրահին մէջ կը բնակէր:

«Այս սրահը աւելի գրքատուն մ'էր քան թէ նստելու սրահ մը, քանզի մագաղաթեայ աստուածաբանական գրքերով լեցուած էր, որոց մէջ արբան ամիսներով թաղուած կը մնայ, կ'ըսէր անոր սենեկապանը:

«Այս սպասաւորը եկող այցելուները դրան ծակէն կը դիտէր, և եթէ անոնց դէմքը իրեն անծանօթ կամ անհաճոյ երևէր, կը պատասխանէր անոնց թէ արբան Բարիդէն բացակայ է, որով շատերը դո՛հ ըլլալով կը մեկնէին անկէ՝ դիտնալով որ արբան յաճախ ճամբորդութիւն կ'ընէր և երբեմն երկար ժամանակ բացակայ կ'ըլլար:

«Այսու ամենայնիւ արբան թէ տան մէջ ըլլալ թէ ոչ, թէ Բարիդ գտնուէր և թէ Գահիրէ, միշտ ողորմութիւն կուտար, և ծառան դրան ծակէն իւր տիրոջ անունովը միշտ ողորմութիւններ կը ցրուէր:

«Գրքատան քովի միւս սենեակը քնանալու խուց մ'էր, որուն բոլոր կարասիքն էին առանց վարագոյրի անկողին մը, չորս թեւթոռ, զեղին թաւշեայ բազմոց մը և աղօթելու ծնդարան մը:

« Իսկ լորտ վերմար ֆոնթէն-Սէն-Ժօրժ փողոցը կը բնակէր »

« Այն ճամբորդութիւն սիրող Անդրիայիներէն մէկն էր ան, որոնք իրենց բոլոր հարստութիւնը ճանապարհորդելով կը վատնեն » :

« Իւր բնակած տունը կարասիրտի մէկտեղ վարձած էր, և օրը միայն երկու կամ երեք ժամ հոն կը գտնուէր, և խիստ քիչ անդամ իւր տան մէջ կը պտուկէր » :

« Իւր խենթութիւններէն մէկը ամենևին Գաղղիարէն լեզուէն խօսիլ չուզէն է, թէև կը հաստատեն թէ բաւական անսխալ Գաղղիարէն կը գրէ » :

Այս թանկագին տեղեկութիւնները թաղաւորի պարոն գործակալին ձեռքը հասածին հետեւեալ օրը՝ մարդ մը ֆէրու փողոցին անկիւնը կառքէն իջնելով, դնայ կանաչ ձիթապողի գոյնով դուռը զարկաւ և արբայ Պիւզնին հարցուց :

— Պ, արբան առաւօտէն դուրս ելաւ, պատասխանեց ծառան :

— Այդ խօսքը ինծի մի ըսեր, ըսաւ այցելուն, ես այնպիսի անձի մը կողմանէ կու գամ, որուն այցելութիւնը արբան չկրնար մերժել : Սակայն կը խնդրեմ որ . . . :

— Արդէն ըսի թէ հոս չէ, կրկնեց ծառան :

— Աւրեմն երբ վերադառնայ, այս այցատուումը և այս կընքեալ տոմակը անոր յանձնէ : Այս իրիկուն ժամը ութին Պ. արբան իւր տունը կը գտնուի :

— Անտարակոյս, պարոն, միայն թէ Պ. արբան աշխատելու չսկսի, այն ատեն դուրս ելածի պէս է :

— Աւրեմն այս իրիկուն ժամը ութին կու գամ —, կրկնեց այցելուն և մեկնեցաւ :

Իրօք՝ որոշեալ ժամուն, նոյն մարդը նոյն կառքով վերստին եկաւ. բայց այս անգամ կառքը փոխանակ ֆէրու փողոցին անկիւնը կենալու՝ կանաչ դրան առջին կեցաւ :

Գուռը զարկաւ, և երբ բացին՝ ներս մտաւ :

Ծառային իրեն մատուցած յարգանաց նշանները տեսնեալ

լով հասկըցաւ որ նամակը իւր փափաքը կատարեր էր :

— Պ. արբան հո՛ս է, հարցուց :

— Այո՛, իւր գրքատան մէջ կ'աշխատի, բայց ձեզ կ'ըստասէ —, պատասխանեց ծառան :

Օտարականը սանդուխէն վեր ելաւ և ւեղանի մը առջև, որուն վրայ ծածկոյթով կանթեղ մը իւր բոլոր լոյսը կենդրոնացուցեր էր, ինչ ատեն սենեկին միւս մասը մթութեան մէջ կը գտնուէր, եկեղեցական զգեստով արբայ մը տեսաւ գլուխը այն կնդղով ծածկուած, որ միջին դարու սովորութեան համեմատ գիտուններուն ճակատը կ'ըբօղէր :

— Պ. Պիւղոնիին հետ խօսելու պատիւն ունիմ, հարցուց այցելուն :

— Այո՛, պարոն, պատասխանեց արբան, և դուք այն անձն էք, որ ոստիկանութեան տեսչին կողմանէ բանտերու նախկին տեսուչ Պ. տը Պովիլ ինձ կը շնորհէ :

— Այո՛, պարոն :

— Բարի զի ապահովութեան հսկող գործակալներէն մէկն էք :

— Այո՛, պարոն —, պատասխանեց օտարականը երկմտութեամբ մը և մանաւանդ քիչ մը կարմրելով :

Արբան իւր լայն ակնոցը վերստին ուղղեց, որ ոչ միայն աչքերը այլ և քունքերն ալ կը ծածկէր, և իւր անղը նըստելով նշան ըրաւ այցելուին որ նստի :

— Պատրաստ եմ ձեզ մտիկ ընելու, պարոն, ըսաւ արբան բուն Իտալական արտասանութեամբ մը :

— Ինձի յանձնուած պաշտօնը, պարոն, պատասխանեց այցելուն դժուարութեամբ խօսելու պէս իւր ամեն մէկ խօսքերուն վրայ կենալով, կը պահանջէ որ փոփոխակի վստահութիւն ունենանք — :

Արբան խոնարհութիւն մը ըրաւ :

— Այո՛, կրկնեց օտարականը, ոստիկանութեան տեսուչը ձեր առաքինութիւնը ճանաչելով, իբր դատաւոր կ'ուզէ ձեզ մէ այնպիսի բան մը իմանալ, որ հասարակաց ապահովու-

Թեան կը նկատէ, յանուն որոյ 'ի պաշտօնէ՛ ձեզի կը դիմեմ: Աւստի կը յուսանք, Պ. արքայ, որ ճշմարտութիւնը ստտիկանութեան յայտնելու համար բարեկամական կապեր կամ մարդկային նկատում մը արդեւք պիտի չկրնան ըլլալ ձեզ:

— Բաւական է, պարոն, որ ձեր դիտանալ ուզած բաները խղճիտ չդպչին: Ես քահանայ եմ, պարոն, և խոստովանութեան դադանիքը իմ սրտիս խորը կը թաղուի, ու միայն Աստուած կ'իմանայ:

— Անհոյ եղիք, պարոն արքայ, ըսաւ օտարականը, ըստ ամենայնի ձեր խղճին դպչելու բան մը պիտի չառաջարկենք —:

Այս խօսքերուն վրայ՝ արքան կանթեղին ծածկոյթը իւր կողմէն վար իջեցընելով՝ հակառակ կողմէն վեր բարձրացուց, որով օտարականին դէմքը բոլորովին լուսաւորելով՝ իւր դէմքը ստուերին մէջ մնաց:

— Կերեցէք, պարոն արքայ, ըսաւ ոստիկանութեան տեսչին պատգամաւորը, կանթեղին լոյսը աչքերս սաստիկ կը նեղէ —:

Արքան կանթեղին կանաչ ծածկոյթը իջեցուց:

— Հիմա, պարոն, խօսեցէք:

— Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը կը ճանչնա՞ք:

— Կարծեմ Չագոն ըսել կ'ուզէք:

— Չագոն. . . : Միթէ անոր անունը Մօնթէ-Քրիսթօ չէ՞:

— Մօնթէ-Քրիսթօ երկրի մը կամ թէ ըսեմ ժայռի մը անուն է և ոչ ընտանիքի:

— Շատ աղէկ ուրեմն, անուններու վրայ չվիճինք, և որովհետեւ Պ. Մօնթէ-Քրիսթօ և Չագոն մի և նոյն մարդն է. . . :

— Բոլորովին նոյն անձն է:

— Ուրեմն Չագոն ըսենք:

— Շատ աղէկ:

— Կը հարցընեմ թէ կը ճանչնա՞ք զան:

— Աղէկ կը ճանչնամ:

— Ո՛վ է:

- Մայրամբայի հարուստ նաւայարդարի մը տղան է :
- Այո՛, գիտեմ, այդպէս կ'ըսեն . բայց կը հասկընաք անշուշտ որ ոստիկանութիւնը ըսուած խօսքերով չկրնար բաւականանալ :
- Այսու ամենայնիւ , հրկնեց արքան խիտ քաղցր ժպտալ մը , երբ այդ ըսուած խօսքը ճշմարիտ է , պէտք է որ ամեն մարդ զս ըլլայ , և սոսիկանութիւնն ալ ամեն մարդոց պէս բաւական համարի :
- Բայց ըսածնուդ վրայ ապահով էք :
- Ի՛նչպէս , ապահով եմ կ'ըսէք :
- Կը տեսնէք , պարոն , որ ես ձեր անկեղծութեան վրայ ամենեւին չեմ կասկածիր , այլ կը հարցընեմ թէ ապահով էք :
- Մտիկ ըրէք , պարոն , ես Պ . Զաղոնի հայրը կը ճանչնայի :
- Ի՛նչ կ'ըսէք :
- Այո՛ , և իմ մանկութեանս մէջ շատ անգամ անոր որդայն հետ խաղացած եմ :
- Յակայն կոմարի տիրողոսը ինչ պիտի ըլլայ :
- Չէք գիտեր որ տիրողոսը սակազով ծախու կ'ստնուի :
- Իտալիոյ մէջ :
- Ամեն կողմ :
- Բայց իւր անբաւ հարստութիւնները ո՞ր գտած է :
- Ա՛հ , անբաւ չկրնար ըսուիլ , պատասխանեց արքան :
- Ա՛րչափ հարստութիւն կը կարծէք որ ունենայ , դուք որ զինքը կը ճանչնաք :
- Ա՛հ , հարիւր յիսուն կամ երկու հարիւր հազար ֆրանք եկամուտ ունի :
- Այդպէս ըսէք , ըսաւ այցելուն , բայց երեք կամ չորս միլիոն կ'ըսեն :
- Երկու հարիւր հազար ֆրանք եկամուտը , պարոն , ճիշդ չորս միլիոն դրամադրուիս կ'ընէ :
- Երեք կամ չորս միլիոն եկամուտ ունի կ'ըսէին :
- Ա՛հ , անհաւատալի է այդ :

- Իւր Մօնթէ--Քրիսթոյ կղզին կը ճանչնա՞ք :
- Անշուշտ . Բալէրմայէն, Նաբոլիէն կամ Հոռոմէն ծովով Պաղղիա եկողները կը ճանչնան զայն , ըստ որում անոր քովէն կ'անցնին և կը տեսնեն :
- Ըսածնունն նայելով՝ խիստ հիանալի տեղ մ'է եղեր :
- Ժայռ մ'է , պարոն :
- Ինչո՞ւ ուրեմն կոմսը այն ժայռը զներ է :
- Անշուշտ կոմս ըլլալու համար . Իտալիոյ մէջ կոմս ըլլալու համար կոմսութիւն մը ունենալ պէտք է :
- Պ , Զազոնին երիտասարդութեան պատմութիւնը անշուշտ լսած էք :
- Հօ՞րք :
- Ոչ , որդւոյն :
- Ա՛հ , այդ մասին ստոյգ տեղեկութիւն չունիմ , քանզի երիտասարդութեանը մէջ ինձմէ բաժնուեցաւ :
- Պատերազմ ըրած է :
- Կարծեմ թէ զինուորական է :
- Ո՞ր քանակին մէջ ծառայած է :
- Ծովային :
- Բսէք , դուք անոր խոստովանահայրը չէ՞ք :
- Ոչ , պարոն , բողոքական կը կարծեմ զինքը :
- Ի՛նչպէս , բողոքական :
- Կը կարծեմ կ'ըսեմ և չիմ հաստատեր : Կարծեմ թէ Պաղղիոյ մէջ ամեն կրօնքի ազատութիւն կայ :
- Անշուշտ . բայց այս միջոցիս իւր հաւատքը չէ փնտռածնիս այլ գործը . յանուն ոստիկանութեան պարոն տեսչին կը պահանջեմ որ զխոցածնիդ ըսէք :
- Զազոն խիստ ողորմասէր մէկը ճանչցուած է . Արևելեան քրիստոնէից իւր մատուցած մեծամեծ ծառայութեանցը համար՝ մեր սրբազան պապը ասպետի պատուանունը տուաւ անոր , որ միայն իշխաններու կը շնորհուի . հինգ կամ վեց մեծ ժապաւէններ ունի , որոնք իշխաններու կամ տէրութեանց իւր ըրած ծառայութեանցը փոխարէն ընդունած է :

— Եւ զանոնք չ'կրեր :

— Ոչ, բայց անոնցմով կը պարծի . կ'ըսէ թէ մարդկութեան բարեբարաց շնորհուած վարձատրութիւնները բռնաւորաց տրուածներէն նախամեծար կը համարի :

— Ուրեմն այդ մարդը ~~+~~էյ~~+~~էք ըսուած աղանդաւորներէն մէկն է :

— Ճիշդ այդպէս, միայն թէ անոնց մեծ գլխարկը և շաղանակադոյն զդեսար չունի :

— Բարեկամ ունի :

— Այո՛, բոլոր զինքը ճանչցողները իւր բարեկամներն են :

— Բայց վերջապէս անշուշտ թշնամի մը պիտի ունենայ :

— Միայն մէկ թշնամի ունի :

— Ի՞նչ է անոր անունը :

— Լորտ Վիլմոր :

— Ո՛ւր կը գտնուի :

— Այս միջոցիս Բարիզ կը գտնուի :

— Այդ մարդը կրնայ ինձ տեղեկութիւններ տալ :

— Անտարակոյս, Ջազոնի Հնդկաստան գտնուած ժամանակը ինքն ալ հոն էր :

— Գիտէք ուր կը բնակի :

— Շոսէ-ա'Անթէնի կողմերը, բայց փողոցը և տան թիւը չեմ գիտեր :

— Այն Անդղիացիին հետ բարեկամութիւն ունիք :

— Ես Ջազոնը կը սիրեմ ու ան կ'ատէ . այս պատճառաւ իրարու պաղութեամբ կը նայինք :

— Պ. աբբայ, կը կարծէք որ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը այս անգամ Բարիզ գալէն առաջ երբէք Գաղղիա եկած է :

— Այս մասին կրնամ ապահովօրէն զձեզք որ երբէք եկած չէ . ըստ որում ասկէ վեց ամիս առաջ Գաղղիոյ վրայ տեղեկութիւններ ստանալու համար ինձ գրեց, և որովհետեւ ես ալ չէի գիտեր այն ատեն թէ երբ պիտի կարենամ Բարիզ վերադառնալ, Պ. Գալալղանթին անոր զրկեցի :

— Անարէան :

— Ոչ, անոր հայրը, Պարթոլոմէօն :

— Շատ աղէկ, պարոն. հիմա միայն մէկ հարցում ունիմ ընելու, և կը խնդրեմ որ յանուն ձեր պատուոյն, մարդկու-
թեան և հաւատոյ՝ առանց ծածկելու պատասխանէք ինձ :

— Ըսէք, պարոն :

— Մօնթէ-Քրիսթոյ կամքը ինչ նպատակաւ Օթէօյլի մէջ
տուն մը գնեց, գիտէք :

— Անշուշտ, ինձ ըսած է :

— Ի՞նչ նպատակաւ, պարոն :

— Բաղէրմոյի մէջ Բիզանի սեպուհին հաստատած ին նը-
ման յիմարանոց մը հաստատելու նպատակաւ : Տեսած էք այն
յիմարանոցը :

— Համբաւը լսած եմ, պարոն :

— Շքեղ հաստատութիւն մ'է — :

Եւ այս խօսքին վրայ արքան օտարականը բարեկց այնպիսի
կերպով մը, որով կ'ուզէր իմացընել թէ իւր ընդմիջեալ
աշխատութեան սկսելու կը փափաքէր :

Այցելուն կամ արքային կամքը հասկընալուն և կամ իւր
հարցումները վերջացուցած ըլլալուն՝ ինքն ալ ոտք ելաւ :

Արքան մինչև գուռ անոր ընկերացաւ :

— Միշտ ողորմութիւններ կ'ընէք, ըսաւ այցելուն, և թէ-
պէտ հարուստ էք, կ'ըսեն, բայց աղքատաց համար ձեզ բան
մը նուիրելու պիտի համարձակիմ. ըրած նուէրս ընդունելու
պիտի հաճիք :

— Շնորհակալ եմ, պարոն. աշխարհիս մէջ միայն մէկ
բանի նախանձաւոր եմ. ըրած ողորմութիւններս իմ քսակէս
կ'ուզեմ ընել :

— Սաղայն, . . . :

— Ռոշումս անփոփոխելի է, պարոն. բայց դուք փնտեցէք
և պիտի գտնէք : Ափսոս, հարուստ մարդոց ճամբուն վրայ
շատ թշուառներ կրնան հանդիպիլ — :

Աբբան դուռը բանալով վերջին անգամ բարեկեց զան :
Օտարականն ալ բարեկելով դուրս ելաւ :

Կառքը ուղղակի Պ. աը Ալիլեֆօրի տունը տարաւ զինքը :
Ժամ մը ետքը՝ կառքը վերստին ճամբայ ելաւ , և այս
անգամ դէպ 'ի Գօնթէն-Սէն Ժէրմէն փողոցը ուղղեցաւ , և
թիւ 3 տան առջևը կեցաւ :

Լորտ Ալիլմար այս տան մէջ կը բնակէր :

Օտարականը նամակով մը լորտ Ալիլմարէն ժամադրութիւն
մը խնդրեր էր , և Անդղիացին ժամը տասին որոշեց էր :

Ուստի՝ ոստիկանութեան Պ. տեւչին պատգամաւորը ժամը տա-
սէն տասը վայրկեան առաջ հասնելով՝ ծառան իմացուց անոր որ
լորտ Ալիլմար ճշդութիւնը խիստ պահող ըլլալուն դեռ եկած
չէր , բայց ժամը տասը հնչած ժամանակ անշուշտ պիտի գար :

Այցելուն սրահին մէջ սպասեց :

Սրահը նշանաւոր բան մը չուներ , կահեալ տան մը սրահ-
ներուն կը նմանէր :

Անոր մէջ տեսնուած երևելի զարդերն էին Սէվրի արդի
երկու ամաններով կրակարան մը , ժամացոյց մը՝ վրան Սէրը
կանդնած , որ իւր աղիզը կը լարէ , երկու կտորէ բազկա-
ցեալ հայելի մը , որուն երկու կողմը մկ մէկ նկարներ կա-
յին՝ մէկը Հոմերոսը կը ներկայացընէր իւր առաջնորդին հետ
և միւսը՝ Պէլիզէրը , որ կը մուրար :

Պատին վրայ աշխարհապրական մոխրադոյն տախտակ մը կա-
խուած էր , և սեղանին վրայ սև նկարներով կարմիր ծած-
կոյթ մը :

Սրահը ջահերով լուսաւորուած էր , բայց աղօտ ապակեայ
դուռներով ծածկուած ըլլալով՝ տկար լոյս մը կը տարածէին
անոնք զոպետս զխոմամբ ոստիկանութեան Պ. տեւչին պատ-
գամաւորին յոյնած աչաց չփնասելու համար :

Տասը վայրկեան ետքը ժամացոյցը տասը զարկաւ :

Հինգերորդ հարուածին՝ դուռը բացուեցաւ և լորտ Ալիլմար
ներս մտաւ :

Յանդառ և աշխէտ կիսամօրուօք, սպիտակամորթ և սպիտակացեալ խարտեաշ մաղերով միջահասակ մարդ մ'էր:

Իւր զղեստաները Անդղիական բոլորովին տարօրինակ ձև մը ունէին. 1811 թուականին ձեռովը ոսկի կոճակներով և լայն օձիքով կապոյտ թիկնոց մը հազած էր, սպիտակ բարակ սուեայ բաճկոն մը և նանքինեան կերպասէ սոնազղեստ մը, որ սովորականէն երեք բլծաչափ կարճ էր, բայց նոյն կտաւէ փոկերը կը քաշէին զայն և չէին թողուր որ մինչև ծուռկերը բարձրանայ:

Ներս մտնելուն պէս՝ իւր առջի խօսքը հետեւեալն եղաւ.

— Գիտէք, պարոն, որ ես Գաղղիարէն չեմ խօսիր:

— Գիտեմ, այսինքն մեր լեզուն խօսիլ չէք ակործեր, պատասխանեց ոտախիանութեան Պ. տեսչին պատգամաւորը:

— Բայց դուք կրնաք Գաղղիարէն խօսիլ, կրկնեց լորտ Ա. իւրնոր. քանզի ես չեմ կրնար խօսիլ, բայց կը հասկընամ:

— Ես ալ բաւական Անդղիարէն կը խօսիմ. ուստի մի նեղուիք, կրնաք ձեր լեզուն խօսիլ:

— Այո՛ —, ըսաւ լորտ Ա. իւրնոր այնպիսի արտասանութեամբ մը, որ միայն Մեծին-Բրիտանիոյ բնակչաց յատուկ է:

Այցելուն իւր յանձնարարական նամակը անոր ներկայացուց, և լորտ Ա. իւրնոր բոլորովին անդղիական պազութեամբ զայն կարգալէն ետև՝

— Հասկըցայ, ըսաւ, շատ աղէկ հասկըցայ —:

Ասոր վրայ այցելուն սիսաւ իւր հարցումները ընել, ուրոնք գրեթէ արբայ Պիւզոնիին եղած հարցումներն էին:

Բայց որովհետև լորտ Ա. իւրնոր Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին թնամին ըլլալով՝ արբային պէս իւր ըսածներուն շափ չէր գներ, իրենց մէջ տեղի ունեցած խօսակցութիւնը աւելի երկարեցաւ:

Մօնթէ-Քրիսթոյի երկտասարգութիւնը պատմեց. իւր խօսքին նայելով՝ կոմսը թասը տարեկան հասակին մէջ Անդղիացուց հետ պատերազմող Հնդկաստանի փոքր տէրութեանց

մէկուն կը ծառայէր . առաջին անգամ Ալիմոր զան հոն տեսեր էր , և իրարու զէմ պատերազմեր էին :

Այն պատերազմին մէջ Ջաղոն գերի իյնալով՝ Անդղիա զըրկուեր էր գերիներու նաւով մը , ուրիկց ծովը նետուելով՝ ի լուղ փախէր էր :

Այնուհետև սկսեր էր իւր ճամբորդութիւնները , մենամարտութիւնները և բողձանքները կատարել :

Յունաստանի սպասամբու թեան ժամանակ Յունաց դունդերուն մէջ մտեր էր :

Անոնց ծառայութեան տակ եղած ատեն Թեսաղոնիկէի լեռանց մէջ արծաթի հանք մը գտեր էր , բայց զգուշացեր էր իւր գիտը մարդու յայանելու :

Նավարինոյի պատերազմէն ետև՝ երբ Յունական տէրութիւնն ալ հաստատուեցաւ , Օթոն թագաւորէն այն հանքը փորելու առանձնաշնորհը խնդրեց և ընկալաւ :

Իւր անբաւ հարստութիւնը այն հանքէն է , որ Ալիմորի ըսածին նայելով՝ մէկ կամ երկու միլիոն ֆրանք եկամուտ կը բերէ , սակայն այս հարստութիւնը պիտի սպառէր անշուշտ երբ հանքն ալ սպառէր :

— Բայց զիտէք ինչ նպատակաւ Քաղղիս եկած է , հարցուց այցելուն :

— Երկաթուղեաց վրայ շահագիտութիւններ ընել կ'ուզէ , պատասխանեց Ալիմոր . ասկէ զատ՝ քաջ քիմիադէտ և երեւելի բնադէտ մը ըլլալով՝ հեռագրի նոր միջոց մը գտած է , որուն գործադրութեանը կը պարապի :

— Տարին սրջափ ծախք կ'ընէ , հարցուց ոստիկանութեան Պ , տեսչին պատգամաւորը :

— Ո՛հ , սաստիկ կ'ծծի է , տարին հազիւ հինգ կամ վեց հարիւր հազար ֆրանք ծախք կ'ընէ — :

Յայանի կ'երևէր որ Անդղիացին ատելութեամբ կը խօսէր , և կոմսին վրայ ինչ յանցանք գնելը չդիտանալով , անոր ազահութիւնը կը մեղադրէր :

— Օթէօյլի տանը վրայօք տեղեկութիւն մը ունիք:

— Անշուշտ:

— Ի՞նչ տեղեկութիւն ունիք:

— Ի՞նչ նպատակաւ զնե լը չէ՞ք հարցըներ:

— Այո՞:

— Կոմսը իւր շահագիտական փորձերովն ու երեակայու թեամբը իւր ունեցածը պիտի վատնէ. կը հաստատէ որ Օթէօյլի իւր զնած տան շրջակաները հանքային ջուրի աղբիւր մը կայ, որ Պանեէքի, Լիւչանի և Գոթրէի ջուրերուն հետ պիտի կրնայ մրցիլ: Այս հռչակաւոր աղբիւրը զանե լու համար արդէն երկու կամ երեք անգամ իւր պարտէզը տակն ու վրայ բրաւ. բայց չդանելուն համար՝ քիչ ժամանակէն պիտի տեսնէք որ իւր տան բոլորտիքը եղող բոլոր տուները ծախու պիտի առնէ: Ես կը յուսամ որ իւր երկաթուղւոյն, իւր ելեկտրական հեռագրին կամ հանքախուզութեանը մէջ իւր հարստութիւնը պիտի վատնէ. և որովհետեւ կ'ատեմ զինքը, խիստ պիտի ուրախանամ վաղ կամ անագան անոր կործանումը տեսնելով:

— Եւ ինչո՞ւ կ'ատէք զինքը, հարցուց այցելուն:

— Ըստ որում Անդղիոյ մէջ բարեկամներէս մէկուն կինը հրապուրեց, պատասխանեց լորտ Աիլմոր:

— Եթէ զինքը կ'ատէք, ինչո՞ւ վրէժ լուծելու միջոց մը չէ՞ք փնտտեր:

— Երեք անգամ կոմսին հետ կուեսցայ, ըսաւ Անդղիացին. առաջին անգամ՝ ատրճանակով, երկրորդը սուբով և երրորդը երկսայրի մեծ սուսերով:

— Եւ այն մենամարտութեանց հետևութիւնը ինչպէս եղաւ:

— Առաջին անգամ թևս ջախջախեց, երկրորդ անգամ սուրը մինչև թոքս մտեց, երրորդ անգամ այս վէրքը բրաւ —

Անդղիացին իւր շապիկին օձիքը քակեց, որ մինչև ականջները բարձրացած էր և սպի մը ցուցուց անոր, որուն կարմրութիւնը անոր շատ հին շքլալը կը յայտնէր:

— Այս պատճառաւ խիստ կ'ատեմ զինքը, կրկնեց Անդրիային, և անտարակոյս իմ ձեռքովս պիտի մտնի :

— Բայց կարծեմ թէ զան սպաննելու միջոցներուն չէք մտածեր :

— Ինչպէս, ամեն օր գնդաձգութեան կ'երթամ, և Արիզիէ վարդեար ամեն օր տունս կու գայ — :

Այցելուն այսչափ տեղեկութիւններէն զոչ եղեր էր, կամ զոնէ Անդրիային անոնցմէ աւելի տեղեկութիւն չունէր :

Աւստի պատգամաւորը ոտք ելաւ և լորտ Ախլմորը բարեւելէն ետե՛ (որ անդրիական պաղութեամբ և քաղաքավարութեամբ անոր պատասխանեց) մեկնեցաւ :

Իսկ լորտ Ախլմոր փողոցին դրան զոցուելուն ձայնը անելուն պէս՝ իւր դաշիճը վաղեց, վայրկենի մը մը իւր խարտեաչ մագէրը, մոխրագոյն կիսամօրուքը, կեղծ ծամելիքը և սպին հանելով, Մոնթէ-Քրիստոյ կոմսին սև մաղերը, թուխ գոյնը և մարդարտեայ ատամները երևան ելան :

Միւս կողէն չէ թէ ոստիկանութեան Պ. տեսչին պատգամաւորը, այլ նոյն ինքն Պ. տըր Ալիբօրն էր, որ լորտ Ախլմորի տունէն ելնելով իւր տունը վերադարձաւ :

Թագաւորի դարձակալին սիրտը քիչ մը հանդարտած կ'երևէր այս կրկին այցելութենէն ետեւ, թէ և ստուգիւ եթէ ոչ սիրտ հանդարտեցընդ, զոնէ անհանգստութիւն պատճառող բան մ'ալ չիմացեր էր :

Հեռեաբար՝ Օթէոյլի ճաչէն 'ի վեր առաջին անգամն էր որ նոյն իրիկունը հանդարտութեամբ քնացաւ :

ՔՂՈՒԽ ԶԱ.

ՊԱՐԸՀԱՆՔԻՄԸ

ՅՈՒՆԻՍԻ ամենէն տաք օրերուն մէջ՝ Պ .
տը Մորսէրֆի պարահանդէսին հա-
մար որոշուած շաբաթ օրը վերջապէս
եկաւ հասաւ :

Իրիկուան ժամը տասն էր . կոմսին տանը պարտիզին մեծ
ծառերը լայնածաւալ ընդարձակուած էին , որոնց մէջէն ոս-
կեզոյն աստղերով զարդարուած կապոյտ երկինքը հազիւ կը
տեսնուէր :

Գեանայարկի սրահներուն մէջ երաժշտութիւնը կը նուա-
ղէր , և շրջապարն ու արշաւապարը հոտանդուն խաղացողներ
ունէին . անհամար ճրագներուն օրուան պէս պայծառ լըյսը
պատուհաններուն վանդակապատներէն դուրս կ'անցնէին :

Այն միջոցին տան տիկինը , սր երթալով աւելի զուարթ
կ'երեւէր . տասնի չափ ծառաներու հրամայեց որ պարակզին
մէջ սեղանը պատրաստեն :

Մինչև այն վայրկեան երկմտութեան մէջ էին թէ սեղանա-
տան մէջ պիտի ընթրեն եթէ կարճ խոտերուն վրայ կանդ-
նուած կանեփեայ կտաւէ երկար վրանին տակը :

Աստղազարդ պայծառ երկնից երևոյթը վրանին տակը ըն-
թրելու որոշումը հաստատեց :

Իտալիոյ սովորութեան համեմատ դոյնզոյն լապտերներով
պարտիզին ծառուղիները կը լուսաւորէին , և սեղանը մոմե-

բող և ծաղիկներու: Կը զարդարէին, ինչպէս որ սուղորուծին է այն երկիրներուն մէջ, ուր սեղանին այս զարդարանքէն քիչ մը կը հասկընան, որ ամեն զարդարանքէ նախամեծար է երբ կատարեալ եղած ըլլայ:

Տը Մորսէրֆի կոմսուհին իւր վերջին հրամանները տալէ ետեւ՝ սրահը մտած ժամանակը՝ հրաւիրեալները կոմսուհւոյն ազնիւ հիւրասիրութենէն և կոմսին նշանաւոր անունէն հրապարեալ սրահները կը լեցուէին, վասն զի առաջուց դիտէին որ այս տօնախմբութեան մէջ Մէրսէտէսի լաւ ընտրողութեան շնորհիւր այնպիսի բաներ պիտի տեսնեն, որոնք պատմուելու և պէտք եղած ժամանակը օրինակ ըլլալու արժանի պիտի ըլլան:

Տիկին Տանկլար քանի մը օր առաջ պատահածներէն խիստ անհանդիստ եղած ըլլալով տիկին աը Մորսէրֆի պարահանդէսին երթալու կը վարանէր, երբ նոյն առտու իւր կողքը Ա.իլլեֆօրի կողքին հանդիպեր էր:

Ա.իլլեֆօր անոր նշան մը ըրաւ, և երկու կողքերը իրարու մօտեցան, և գոնակներուն մէջէն՝

— Տիկին աը Մորսէրֆին պիտի երթաք, այնպէս չէ, հարցուց թագաւորի գործակալը:

— Ոչ, պատասխանեց տիկին Տանկլար, անհանդիստ եմ:

— Աղէկ չէք ըներ, կրկնեց Ա.իլլեֆօր, անշուշտ պէտք է որ զձեզ հոն տեսնեն:

— Ար կարճէք:

— Անշուշտ:

— Ուրեմն կ'երթամ —:

Եւ երկու կողքերը իրենց ճամբան շարունակեցին:

Ուստի տիկին Տանկլար եկեր էր և ոչ միայն իւր անձնապահան գեղեցկութեամբը այլ և իւր զարդերովը կը փայլէր:

Սրահին մէկ գոնէն ներս մտած ժամանակը Մէրսէտէս ալ միսէն ներս կը մտնէր:

Կոմսուհին Ալպէրը զրկեց որ տիկին Տանկլարը գիմաւորէ:

Ալպէր տիկնոջ մօտեցաւ և անոր հաղուստը գովելէն ետե՛
իւր թևը անոր ներկայացուց և պատուաւոր տեղ մը տարաւ
զինքը :

Ալպէր իւր բոլորտիքը նայեցաւ :

— Ազջիկս կը փնտտէք , ըսաւ տիկինը ժպտելով :

— Այո՛ , ըսաւ Ալպէր . արդեօք հետերնիդ չըտերլու ան՝
դ թու թիւնն ունեցա՞ք :

— Անհոգ եղիք , օրիորդ տը Ախլըֆօրը տեսաւ և անոր
թևը մտաւ . ահա , ետեէս կու գան , երկուքն ալ սպիտակ
շրջազգեստ հաղած են՝ մէկը դամէլիայի և միւսը մկնականջի
փունջ բռնած . բայց ըսէք ինձ . . . :

— Եւ դուք զո՞վ կը փնտտէք , հարցուց Ալպէր ժպտելով :

— Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը այս իրիկուն պիտի չգայ՝ :

— Տասն ու եօթը , պատասխանեց Ալպէր :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք :

— Ըսել կ'ուզեմ թէ դուք տասն ու եօթներորդն էք այս
հարցումը ընող . կոմսը աղէկ գործ կը տեսնէ . . . կը շնոր-
հաւորեմ զինքը . . . :

— Ամենուն ալ այս նո՞յն պատասխանը տուիք :

— Ո՛հ , իրաւունք ունիք , դեռ չպատասխանեցի ձեզ . ան-
հոգ եղիք , ատիկին , այն նորանշան մարդը պիտի ընդունինք .
մենք առանձնաշնորհ մարդիկ ենք :

— Երէկ իրիկուն Օբէրային եկա՞ք :

— Ոչ :

— Կոմսը հոն էր :

— Նորէն տարօրինակ բան մը ըրա՞ւ :

— Միթէ ուրիշ կերպ կրնայ ընել . Էսլէրէկս ը-
սուած պարը կը պարէր , որուն վրայ Յոյն իշխանուհին զմայ-
լած կ'երևէր . պարէն ետե՛ կոմսը փունջի մը ծայրը շքեղ
ազամանդ մատնի մը կապեց և պարող՝ օրիորդին նետեց , որ
երրորդ արարուածին մէջ կոմսին պատիւ ընելու համար մատ-
նին ձեռքը դրած երեցաւ : Յոյն իշխանուհին ալ պիտի գայ՝ :

— Ոչ, այն պատիւէն զրկուած ենք :

— Շատ աղէկ, զիս հոս թողուցէք և տիկին տը Վիլլեֆորի քովը գացէք. կը տեսնեմ որ ձեզի հետ խօսելու անհամբերութեան մէջ կը դատուի — :

Ալպէր տիկին Տանկլարի խոնարհութիւն մը ըրաւ և դէպ 'ի տիկին Վիլլեֆոր յառաջացաւ, որ երիտասարդը դեռ իրեն չմտեցած բերանը բացեր էր խօսելու :

— Գրաւ կը դնեմ որ ձեր ըսելիքը զիտեմ, ըսաւ Ալպէր զան ընդմիջելով :

— Ձեմ կարծեր, ըսաւ տիկին Վիլլեֆոր :

— Եթէ գուշակեմ, ճիշդը կը խոստովանիք :

— Այո :

— Ձեր պատուոյն վըսյ :

— Պատուոցս վըսյ :

— Պիտի հարցընէք թէ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը եկած է կամ պիտի գայ :

— Ամենևին. այս միջոցիս զիս զբաղեցընողը ան չէ. պիտի հարցընէի թէ Պ. Ֆրանզէն լուր մը ունիք :

— Այո, երէկ նամակ առի :

— Ի՞նչ կ'ըսէ :

— Թէ նամակին հետ ճամբայ պիտի ելնէ :

— Շատ աղէկ. հիմա կոմսին համար ըսէք :

— Կոմսը պիտի գայ, անհոգ եղիք :

— Գիտէք որ կոմսը ուրիշ անուն մը ունի :

— Ոչ, չէի զիտեր :

— Մօնթէ-Քրիսթօ կղզիի մը անուն է, և կոմսը գերդաստանական անուն մը ունի :

— Ամենևին լսած չեմ :

— Ուրեմն ես ձեզմէ աւելի տեղեկութիւններ ունիմ. ա՛նոր անունը Չաղոն է :

— Կարելի է :

— Մալթացի մ'է :

— Ատ ալ կարելի է :

— Եւ նուայարդարի մը որդի :

— Այդ տեղեկութիւնները եթէ բարձր ձայնով պատմէիք ,
ամենուն ալ հաճելի պիտի երևէիք :

— Հնդկաստանի մէջ պատերազմի մէջ մտեր է . Թեասազո-
նիկէի մէջ հանք մը գտեր է , և Բարիզ եկած է հիմա Օ-
թէոյի մէջ հանքային ջուրերու աղբիւր մը գտնելու :

— Մեծ լուրեր ես տառնք . պիտի ներէք որ ուրիշի ալ
պատմեմ :

— Այո՛ , բայց առանց ձայն հանելու և առանց անունս տալու :

— Ի՞նչ պատճառաւ :

— Ըստ որում գրեթէ զաղտնիք մ'է :

— Ո՛վ ստացեր է այդ զաղտնիքը :

— Ոստիկանութիւնը : Կոմսին անսովոր զեղխութիւնը տես-
նելով բոլոր Բարիզ յուզուած էր , և ոստիկանութիւնը ե-
րէկ իրիկուն այս տեղեկութիւնները ընդուներ է :

— Ուրեմն խիստ հարուստ ըլլալուն համար պիտի բռնէին
զան :

— Եթէ ստացուած տեղեկութիւնները նպաստաւոր չըլլա-
յին , անշուշտ զլուխը զարկքը այն էր :

— Խեղճ կոմս . և իւր վտանգէն տեղեկութիւն ունի :

— Չեմ կարծեր :

— Ուրեմն բարութիւն մը պիտի ընեմ եթէ իմացընեմ :
Գալուն պէս պիտի ըսեմ անոր — :

Այս միջոցիս՝ վառվռուն աչօք , սև մտղերով և փայլուն
ընչացքով գեղեցիկ երիտասարդ մը գալով՝ յարգանօք աիկին
աը Վիլըֆօրը բարևեց :

Ալպէր անոր ձեռքը թոթվեց :

— Տիկին , ըսաւ Ալպէր , պատիւ ունիմ ձեզ ներկայացը-
նել Պ . Մաքսիմիլիէն Մորէլ , որ հեծեւազօրաց հրամանա-
տար և մեր ամենէն ընտիր և մանաւանդ ամենէն քօջ պաշ-
տօնատարներէն մէկն է :

— Արդէն Օթէօյլ, Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին տունը պարոնը տեսնելու ուրախութիւնը ունեցայ —, պատասխանեց տիկին տը Վիլլիֆօր յայտնի պաղուծեամբ մը երեսը դարձնելով:

Այս պատասխանը մանաւանդ տիկնոջ ձայնը ողորմելի Մորէլին սիրաբը վերաւորեցին, բայց միւս կողմը դառնալով անոր փոխարէնը ընդունեց. դրան քովը գեղանի և սպիտակ գէմք մը տեսաւ, որուն կապոյտ քաղցր աչքերը առանց յայտնի բան մը նշանակելու իրեն յարած էին, ինչ ատեն ձեռքը բռնած փունջը մինչև իւր շրթանց կը մօտեցընէր:

Մորէլ այս ողջոյնը այնչափ աղէկ հասկըցաւ, որ նոյն նայուածքով անոր նայելով, ինքն ալ թաշկինակը բերանը տարաւ, և երկու կենդանի արձանները, որոնց սիրտը իրարու համար սաստիկպէս կը բաբախէր, և միայն սրահին երկայնութեամբ իրարմէ բաժնուած էին, վայրկեան մը ինքզինքնին մոռցան, և կամ այս լռիկ մտածութեան մէջ վայրկեան մը սրահին բազմութիւնը չտեսան:

Երկար ատեն այսպէս յափշտակուած սիրտի մնային և մէկն ալ պիտի չգիտէր իրենց կացութիւնը, եթէ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը այն միջոցին սրահը չմտնէր:

Արդէն ըսած ենք որ կոմսը ուր որ երթար՝ կամ կեղծ և կամ բնական հրապուրանօք ամենուն ուշադրութիւնը կը դրաւէր. ասոր պատճառը ոչ իւր վայելուչ կտրուած բայց պարզ և առանց շքանշանի սև թիկնոցն էր, ոչ անդարդ սպիտակ բաճկոնը և ոչ այն սոնազգեստը, որ ոտից այնպիսի քնքուշ ձև մը կու տար, որ ամենուն ուշադրութիւնը կը դրաւէր, այլ իւր գիմաց տոգունութիւնը, դոուզ սև մազերը, երեսին հանդարտութիւնն ու մաքրութիւնը, խորին և ավտուր նայուածքը, վերջապէս այն վայելուչ բերանն էր, որ սրբտին մէջ խորին արհամարհանք մը ունենալը յայտնի կը ցուցընէր. ահա այս պատճառաց համար էր որ ամենուն նայուածքը անոր վրայ կը հաստատուէր:

Սրահին մէջ կարելի էր անորմէ աւելի գեղեցիկ մարդ մը դանուէր, բայց անոր պէս յայտարար նշաններ ունեցող մէկը չկար, թող ներուի մեզ այսպէս ըսելուս. կոմսին վրայ աւան բան նշանակութիւն մը և իւր արժանաւորութիւնը ունէր. ըստ որում օգտակար բաներ մտածելու սովորութիւնը իւր գիմաց գծերուն և իւր ամեն փոքր շարժմանցը անհամեմատ վայելչութիւն մը և հաստատութիւն մը տուեր էր:

Ասկէ զատ՝ մեր Բարիղեան ժողովուրդը այնչափ զարմանալի է, որ այս ամենուն ամենեւին ուշադրութիւն չէր ըներ եթէ անոնց տակը անբաւ հարստութեամբ մը սսկեզօծեալ դաղանի պատմութիւն մը չըլլար:

Ինչ և է՝ ամենուէն ուշադրութեան առարկայն ըլլալով և իւր ծանօթներուն հետ թեթե ողջոյններ փոխելով՝ մինչև աիկին Մորսէրֆի քովը յառաջացաւ, որ ծաղկազարդ կրակաբանին առջևը կանգնած ըլլալով, դրան գիմացը գրուած հայերիին մէջ անոր զալը տեսեր և զան ընդունելու պատրաստուեր էր:

Աւստի պարկեշտ ժպիտով մը անոր դարձած ժամանակը արդէն կոմսը իրեն մօտեցեր էր:

Անտարակոյս կարծեց որ կոմսը պիտի սկսի իրեն հետ խօսելու, միւս կողմէն կոմսն ալ անտարակոյս կարծեց թէ աիկինը առաջ բերանը պիտի բանայ. բայց փոփոխակի լուս կեցան, այնչափ սովորական ողջոյնները անտարակոյս անարժան կը համարէին իրարու, և զիրար բարեւելէն ետե՝ Մօնթէ-Քրիսթօ Ալպէրին դարձաւ, որ ձեռքը բացած իւր քովը եկեր էր:

— Մայրս տեսա՞ք, հարցուց Ալպէր:

— Հիմա զան ողջունելու պատիւը ունեցայ, ըսաւ կոմսը, բայց ձեր հայրը չտեսայ:

— Ահա հոն է, տեսէ՞ք, այն երեւելի մարդոց խմբեակին մէջ քաղաքական խնդիրներու վրայ կը խօսակցի:

— Ստոյգ կ'ըսէք, հոն եղողները երեւելի մարդիկ են, ևս

չէի գիտեր, և ինչ բանի մէջ երևելի են. գիտէք, պարոն, որ շատ տեսակ երևելի մարդիկ կը գտնուին:

— Անոնցմէ մէկը, այն բարձրահասակ նիհար մարդը գիտուն մ'է. Հոռոմի դաշտին մէջ մողէզ մը գտած է, որ սովորականէն մեծ ողնայար մը ունի, և եկած է այս պիւտը գիտնոց հաղորդելու: Անոր վրայ երկար վիճարանութիւններ տեղի ունեցան. բայց վերջապէս բարձրահասակ պարոնը շահեցաւ: Ողնայարը գիտնոց մէջ մեծ շշուէ հանեց, նիհար պարոնը լոկ Պատուոյ Լէպէտնի ասպետ էր, պաշտօնատար անուանեցին զան:

— Ո՛հ, կը տեսնեմ որ արժանաւորապէս վարձատրուեր է. ուրեմն եթէ ուրիշ ողնայար մ'ալ գտնէ, զինքը հրամանատար պիտի անուանեն:

— Հաւանական է, ըսաւ Մորսէրֆ:

— Եւ ո՞վ կրնայ ըլլալ միւսը որ կանաչ գոյնով բանուած կապոյտ թիկնոց մը հազեր է:

— Այս թիկնոցը Հասարակապետութիւնը հնարած է, որ ինչպէս գիտէք արհեստէ չհասկընալով և ուզելով Ակադեմեաններուն միազգեստ մը տալ, Գաւիթ դերձակին աղաչեց որ զգեստ մը նկարէ:

— Ա՛հ, ուրեմն այս պարոնը Ակադեմեան է, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Այո, ութ օրէ 'ի վեր գիտնոց ժողովին մասնակից է:

— Եւ ինչ է իւր արժանաւորութիւնն ու յատկութիւնը:

— Իւր յատկութիւնն է կարծեմ ճաղարներուն գլուխը զնդասեղներ խօթել, հաւերուն տորոն կերցընել, և շանց ողնայարի ծուծը կէտի ոսկրով հանել:

— Եւ ասո՞ր համար գիտութեանց Ակադեմիային մէջ կը գտնուի:

— Գաղղիական Ակադեմիային մէջ:

— Գաղղիական Ակադեմիան ինչ գործ ունի այդ բանին մէջ:

— Հիմա ըսեմ, կ'երևի թէ. . . :

— Իւր ըրած փորձերը զիտութեանց մեծ քայլ մը ընել տուին ըսել կ'ուզէք անշուշտ:

— Ոչ, բայց խիստ ընտիր ոճով կը գրէ:

— Ուրեմն ճագարներուն գլուխը գնդասեղներ խօթելով, հաւերուն ոսկրները կարմիր ներկելով և շուններուն ողնայարի ծուծը հանելով՝ մեծ ծառայութիւն մը կը մատուցանէ —

Ալլպէր սկսաւ ծիծաղիլ:

— Միւսը ո՞վ է, հարցուց կոմսը:

— Միւսը:

— Այո՛, երրորդը:

— Ծոպաւոր կապոյտ զգեստովը:

— Այո՛:

— Կոմսին պաշտօնակիցն է, այն անձը, որ Ատենակալաց միազգեստ մը հնարելու առաջարկութեան ամենէն աւելի ընդդիմացաւ և յաջողեցաւ. ազատ օրագիրները իրեն դէմ խօսեցան, բայց վերջապէս հաշտուեցան անոր հետ, և հիմա կ'ըսեն թէ գեսպան պիտի անուանեն զինքը:

— Եւ ի՞նչ արժանաւորութեամբ ատենակալ եղած է:

— Երկու կամ երեք ծիծաղաշարժ գուսանական խաղեր յօրինելով, Սիէքլը օրագրին ընկերութեան շորս կամ հինգ բաժանորդութիւն առնելով, և հինգ կամ վեց տարի շարունակ պաշտօնէին համար քուէ տալով:

— Հիմա շնորհք մը պիտի ընէք ինձ:

— Ի՞նչ կը խնդրէք:

— Կը խնդրեմ որ զիս այդ մարդոց շնորհայացընէք, և եթէ անոնք ներկայացուիլ ուզեն, իմացընէք ինձ —

Այս միջոցիս կոմսը զգաց որ ձեռք մը իւր թևին կը դպչէր: Գլուխը դարձուց և Պ. Տանկլարը տեսաւ:

— Գո՞ւք էք, Պ. սեպուհ, ըսաւ:

— Ինչո՞ւ զիս սեպուհ կ'անուանէք, ըսաւ Տանկլար. աղէկ զիտէք որ ես կարևորութիւն չեմ տար տիտղոսին: Գերակոմսը չեմ ես. այնպէս չէ՛, Ալլպէր, դուք ձեր տիտղոսին կարևորութիւն կու տաք:

— Անշուշտ, պատասխանեց Ալպէր, վասն զի եթէ դերակոմսի տիտղոսը վրայէս հանեմ, բան մը չեմ ունենար. բայց դուք եթէ ձեր սեպուհի տիտղոսն ալ զոհէք, դարձեալ միլիոնատէր մ'էք:

— Կարծեմ թէ Յուլիսի թագաւորութեան ժամանակ ամենէն ընտիր տիտղոսը այս է, կրկնեց Տանկլար:

— Գժբաղդաբար, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, մարդս կրնայ սեպուհ, Գաղղիոյ ատենակալ կամ Ակադեմեան ըլլալ, բայց ցմահ միլիոնատէր՝ ոչ երբէք: Ըսածիս յայտնի ապացոյց են Ֆրանքֆորթի Ֆրանք և Բուլման, որոնք միլիոնատէր էին, բայց սնանկացան:

— Ստոյգ կ'ըսէք, ըսաւ Տանկլար գոյնը նետելով:

— Այս իրիկուն նամակէ մը այս լուրը ստացայ. անոնց վրայ գրեթէ միլիոն մը ունէի. բայց ժամանակին իմացած ըլլալով, ասկէ գրեթէ ամիս մը առաջ ստակներս անոնց քովէն պահանջեցի:

— Անոնք իմ վրաս երկու հարիւր հազար Ֆրանք քաշած են, կրկնեց Տանկլար:

— Արեմն կ'իմացընեմ որ իրենց ստորագրութիւնը հարիւրին հինգ արժողութիւն ունի միայն:

— Այո՛, բայց ես շատ ուշ իմացայ, ըսաւ Տանկլար. անոնց ստորագրութիւնը պատուած եմ:

— Աղէկ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, այս երկու հարիւր հազար Ֆրանքն ալ միւսներուն քովը պիտի երթան. . . :

— Լսեցէք, այդ խօսքերը մի բանաք հիմա, մանաւանդ Պ. Գալալղանթիի որդւոյն առջև —, ըսաւ Տանկլար Մօնթէ-Քրիսթօյի մօտենալով, և այս խօսքերը ըսելէն ետեւ ժպիտով մը երիտասարդին կողմը դառնալով:

Մորսէրֆ՝ կոմսին քովէն հեռանալով իւր մօրը հետ խօսելու գացեր էր:

Տանկլար Պ. Գալալղանթիի որդին բարեւելու համար կոմսէն բաժնուեր էր:

Ուստի Մօնթէ-Քրիսթօ վայրկեան մը մինակ մնաց :

Սրահին տաքութիւնը երթալով կը սաստկանար :

Սպասաւորները պտուղներով և պաղպաղակներով լցուած ասիսներով սրահներուն մէջ կը շրջագայէին :

Մօնթէ-Քրիսթօ թաշկինակովը քրտնալից երեսը սրբեց . բայց ասիսէն իւր առջևէն անցած ժամանակը ետ քաշուեցաւ և զովանալու համար բան մը չտուաւ :

Տիկին ար Մորսէրֆ իւր աչքը Մօնթէ-Քրիսթոյի վրայէն չէր վերցուցած :

Ափսէին ձեռք չդպրընելը և ետ քաշուելու ժամանակ ըրած շարժումը գիտեր էր :

— Ալլէր , ըսաւ , բան մը գիտեցիր :

— Ի՞նչ բան , մայր իմ :

— Կոմսը մեր տունը երբէք ճաշել չուզեց :

— Այո՛ , բայց իմ տուած նախաճաշս ընդունեց . ըսա սրում այն նախաճաշով սկսաւ ընկերութեանց մէջ մանել :

— Քու նախաճաշիդ գալով կոմսին տունը ճաշեց ըսել չէ , մըմջեց Մէրսէտէս , և այս իրիկուն իսկ կը գիտեմ որ բան մը չտուաւ :

— Կոմսը շատ քիչ բան կ'ուտէ , մայր իմ — :

Մէրսէտէս տխրութեամբ ժպտեցաւ :

— Անոր քովը գնա , ըսաւ , և ուրիշ ասիսէ մը առջևէն անցած ժամանակ ստիպէ զան որ բան մը առնուի :

— Ինչո՞ւ համար , մայր իմ :

— Այս շնորհքը ըրէ ինձ , Ալլէր — , ըսաւ Մէրսէտէս :

Ալլէր մօրը ձեռքը համբուրեց և գնաց կոմսին քովը նստաւ :

Առջիններուն պէս լեցուած ուրիշ ասիսէ մը կոմսին առջևէն անցած ժամանակ՝ Մէրսէտէս տեսաւ որ Ալլէր կ'ըստիպէր զան , մինչև իւր ձեռքը պաղպաղակ մը անոր կը ներկայացընէր . բայց կոմսը յամառութեամբ մերժեց զայն :

Ալլէր մօրը քով վերագարձաւ :

Յոմսուհւոյն գոյնը նետեր էր :

— Կը տեսնես, Ալպէր, ըսաւ, չընդունեսց:

— Այո՛, բայց ինչո՞ւ հոգդ կ'ընես:

— Գիտես, Ալպէր, կիները զարմանալի են, ուրախութիւն մը պիտի զգայի երբ կոմսին բան մը առնելը տեսնէի, եթէ նրան հաս մը իսկ ըլլար առածը: Բայց գուցէ Գաղղիական սովորութիւններէն շատրթեր, գուցէ ուրիշ բան մը կ'ուզէ:

— Աչ ամենեւին. Իտալիոյ մէջ ամեն բան ուտելը տեսայ. անշուշտ այս իրիկուն անհանգստութիւն մը ունեցած պիտի ըլլայ:

— Ասկէ զատ, ըսաւ կոմսուհին, գուցէ միշտ տաք կլիմաներու տակ ապրելով, ուրիշներուն չափ տաքութիւնը չզգար:

— Չեմ կարծեր, ըստ որում տաքութենէն նեղուելուն վրայ դանդատելն իսկ լսեցի, և կ'ըսէր թէ ինչո՞ւ համար վանդակներն ալ չեն բանար, քանի որ պատուհանները արդէն բացեր են:

— Ստուգիւ, ըսաւ Մէրսէտէս, հիմա այս միջոցով պիտի ստուգեմ թէ այս ըրածը դիտմամբ է թէ ոչ —:

Եւ սրահէն դուրս ելաւ:

Վայրկեան մը ետքը՝ վանդակապատները բացուեցան, և սրահին մէջ զանուոզները պատուհանները զարդարող յասմիկներուն և բաղեղներուն մէջէն լապտերներով լուսաւորուած պարտէզը և վրանին տակի պատրաստուած ընթրիքը տեսան:

Պարոզք և պարուհիք, խաղամուլք և խօսասէրք ուրախութեան ձայն մը հանեցին և ներս մտնող օդը հեշտանօք կը ծծէին:

Նոյն միջոցին Մէրսէտէս ներս մտաւ առաջուանէ աւելի քունատեալ, բայց իւր դիմաց վրայ քանի մը պարագայից մէջ նշանաւոր եղած հաստատամտութիւնը նկարուած էր:

Ուղղակի դէպ 'ի իւր ամուսինը գնաց, որ խմբակի մը կեդրոնը կը կազմէր:

— Այս պարոնները հոս մի՛ շղթայեր, պարոն կոմս, ըսաւ.

եթէ խաղալ չեն սիրեր, գուցէ հոս խեղդուելէն աւելի պարտէզին օդը վայելելը նախամեծար կ'ընտրեն:

— Տիկին, պարտէզը առանձին չենք երթար, ըսաւ խիստ համարձակ ծեր զօրապետ մը:

— Շատ աղէկ, ըսաւ Մէրսէտէս. հիմա ձեզ օրինակը տամ—
Եւ Մօնթէ-Քրիսթոյի դառնալով,

— Պարոն կոմս, ըսաւ, հաճեցէք պատուել զիս ձեր թևը ինձ ներկայացընելով— :

Կոմսը այս պարզ խօսքերուն վրայ գրեթէ սարսռալէն ետե՛տէ՛ վայրկեան մը Մէրսէտէսին երեսը նայեցաւ:

Այս մէկ վայրկեանը փայլակի մը արագութիւնը ունեցաւ, բայց Մէրսէտէսի համար դարի մը չափ տևեց, այնչափ այն մէկ նայուածքին մէջ Մօնթէ-Քրիսթոյի ունեցած մտածութիւնները յայտնի կ'երևէին:

Կոմսը իւր թևը կոմսուհւոյն ներկայացուց, և մրտավարդերով ու զամէլիաներով զարդարուած սանդուխներուն մէկէն միատեղ վար իջան:

Իրենց ետեւէն և միւս սանդուխէն քսանի չափ ճեմողներ ուրախութեան բարձր ձայներով պարտէզը իջան:

ՔՐԻՍՏՈՑ

ՀՆՏՆ ՈՒ ԱՂԸ

Տիպին տը Մորսէրֆ իւր ընկերին հետ դէպ
'ի ծառուղի մը յառաջացաւ, որուն
երկու կողմը բարձրացած թմբի ծա-
ռերը զիրար գրկելով կամարապատ
ճամբայ մը կը կազմէին, և որու մէջէն ջերմանոցը կ'երթուէր:

— Սրահին մէջ խիստ տաք էր, այնպէս չէ՛, պարոն կոմս,
ըսաւ Մէրսէտէս:

— Այո՛, տիկին, և շատ աղէկ մտածեցիք պատուհաններն
ու վանդակները բանալ տալու —:

Այս խօսքերն ըսելով կոմսը դիտեց որ Մէրսէտէսի ձեռքը
իւր բազկին վրայ կը դողար:

— Բայց դուք այդ բարակ շրջադրեցա՞տու և ձեր պարանոցը
փաթթած այդ շղաշատեռով դուցէ պաղիք, ըսաւ:

— Գիտէք ո՛ւր կը տանիմ՝ զձեզ, ըսաւ կոմսուհին՝ առանց
Մօնթէ-Քրիսթոյի խօսքին սլառասխանելու:

— Այ, տիկին, բայց կը տեսնէք որ կը հնազանդիմ՝ ձեզ:

— Այս ծառուղոյն ծայրը տեսնուած ջերմանոցը կ'եր-
թանք —:

Կոմսը հարցընելու պէս Մէրսէտէսի երեսը նայեցաւ. բայց
կոմսուհին առանց խօսք մը խօսելու իւր ճամբան շարունա-
կեց, կոմսն ալ ձայն չհանեց:

Վերջապէս ջերմանոցը հասան, որուն մէջ եղած զանա-
զան գեղեցիկ պտուղները արդէն յուլիսի սիկլըը հասունցիր

էին, փառք այն ջերմութեան աստիճանին, որով ջերմանոց, ներք կը տաքցընեն՝ շատ անդամ Բարիղի մէջ բացակայ եղած արևուն այն տաքութեան փոխանակելու համար:

Կոմսուհին Մօնթէ-Քրիսթոյի թևը թողուց, և դնաց մշկահաս խաղողի որթէն ողկոյղ մը փրցուց:

— Ընդունեցէք այս ողկոյղը, պարոն կոմս, ըսաւ Մէրսէտէս այնպիսի տխուր ժպիտով մը, որ իւր աչաց ծայրը փայլած արաստուքը կ'երեցընէր. դիտեմ որ մեր խաղողները Սիկիլիոյ և Կիպրոսի խաղողներուն հետ չեն բարդատուիր, բայց կը յուսամ որ մեր Հիւսիսային խեղճ արևին համար ներողամիտ պիտի ըլլաք մեզ —:

Կոմսը խոնարհութիւն մը ըրաւ և քայլ մը ետ քաշուեցաւ:

— Կը մերժէք, ըսաւ Մէրսէտէս դողողջուն ձայնով մը:

— Տիկին, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ, մեծ խոնարհութեամբ կ'աղաչեմ որ ներէք ինձ. այդ խաղողը ամենևին չեմ սիրեր —:

Մէրսէտէս ողկոյղը դետինը նետեց: Մօտակայ ծառի մը վրայէն ընտիր դեղձ մը կախուած էր, որ խաղողին պէս ջերմանոցին արուեստական տաքութեամբը հասունցած էր:

Մէրսէտէս թաւշաման պտղին մօտենալով փրցուց զայն:

— Ուրեմն այս դեղձը ընդունեցէք —, ըսաւ:

Բայց կոմսը նոյն շարժումը ընելով մերժեց:

— Ա՛հ, այս ալ կը մերժէք, ըսաւ այնպիսի վշտալի ձայնով մը, որ անոր հեծկլտալը չէր կրնար ծածկել. ստուգիւ խիստ դժբաղդ եմ եղեր —:

Ասոր վրայ երկար լռութիւն մը տիրեց, խաղողին պէս դեղձն ալ աւազին վրայ գլորեցաւ:

— Պարոն կոմս, կրկնեց վերջապէս Մէրսէտէս թախանձաղին նայուածքով մը Մօնթէ-Քրիսթոյի երեսը նայելով, արաբացի սրտաուշ սովորութիւն մը կայ որ մի և նոյն տանեաց տակը հացին ու աղին մասնակից եղողը մշտնջենապէս բարեկամ կ'ընէ:

— Գիտե՛մ, տիկին, պատասխանեց կոմսը, բայց հիմա Գաղղիա կը գտնուինք և ոչ Արաբիա, և Գաղղիոյ մէջ աղին ու հացին մասնակցութենէն մշտնջենաւոր բարեկամութիւն չկայ :

— Բայց վերջապէ՛ս, ըսաւ կոմսուհին սրտի բարախամաք իւր նայուածքը Մօնթէ-Քրիսթոյի աչաց վրայ յարելով և իւր երկու ձեռօքը զրեթէ ջղաձգութեամբ անոր թեւը բռնելով, բարեկամ ենք մենք, այնպէս չէ — :

Կոմսին արիւնը դէպ 'ի իւր սիրտը յորդեց, և մեռելատիպ դունատեցաւ. արիւնը սրտէն կոկորդը ելնելով իւր այտերը պատեց, և իւր աչքերը շացեալ մարդու մը պէս քանի մը մանրերկրորդ պղտոր կը տեսնէին :

— Անշուշտ բարեկամ ենք, տիկին, պատասխանեց կոմսը, և ինչո՞ւ բարեկամ պիտի չըլլանք — :

Կոմսին ձայնը տիկին ար Մորսէրֆի բաղձացած ձայնէն այնչափ հեռի էր, որ կոմսուհին երեսը դարձուց և այնպիսի հառաչանք մը հանեց, որ հեծութեան կը նմանէր :

— Շնորհակալ եմ —, ըսաւ Մէրսէտէս և իւր ճամբան շարունակեց :

Առանց խօսք մը խօսելու պարտէզին բոլորտիքը շրջեցան :

— Պարոն, կրկնեց յանկարծ կոմսուհին տասը վայրկեան լին շրջադայութիւն մը ընելէն ետև, ստոյգ է որ այնչափ բանն ր տեսած, այնչափ ճամբորդութիւններ ըրած և այնչափ նեղութիւններ կրած էք :

— Այո՛, տիկին, խիստ շատ տառապանքներ կրեցի, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Բայց հիմա երջանիկ էք :

— Անտարակոյս, պատասխանեց կոմսը, ըստ որում մէկը իմ տրտունջս չլսեր :

— Արդի երջանկութիւննիդ կատարեա՞լ է :

— Ներկայ երջանկութիւնս անցեալ թշուառութեանս կը հաւասարի, ըսաւ կոմսը :

— Ամենևին ամուսնացած չէք, հարցուց կոմսուհին :

— Ե՛ս ամուսնանամ, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ սարսուալով, և ո՛վ ըսաւ ձեզ այդ խօսքը :

— Մէկը չըսաւ, բայց նորատի և գեղանի անձ մը շատ անդամ Օբէրային տանն ընդ տեսեր են :

— Իշխանի աղջիկ մ'է ան, տիկին, զոր Կոստանդնուպօլսէն իբր գերի գնեցի, և ես աշխարհիս մէջ սիրոյ ուրիշ առարկայ մը չունենալուս՝ ինձ որդեգիր ըրի զան :

— Աւրեմն առանձին կ'ապրիք :

— Այո՛ :

— Քոյր . . . որդի . . . կամ հայր չունիք :

— Մէկը չունիմ աշխարհիս վրայ :

— Աւրեմն ինչպէս կրնաք ապրիլ առանց սիրոյ առարկայ մը ունենալու :

— Յանցանքը իմս չէ, տիկին. Մալթայի մէջ նորատի աղջիկ մը կը սիրէի և անոր հետ ամուսնանալու վրայ էի, երբ պատերազմը վրայ հասնելով՝ ստիպուեցայ հեռանալ անորմէ : Կարծեցի թէ այնչափ կը սիրէ զիս որ մինչև դառնալս պիտի սպասէ և մինչև գերեզմանը ինձ հաւատարիմ պիտի մնայ : Բայց վերադարձիս՝ զան ամուսնացեալ գտայ : Քսան տարեկանը լրացընող ամեն մարդու պատմութիւնն է այս : Բայց ես գուցէ ուրիշներէն աւելի տկար սիրտ մը ունէի, և ուրիշ մը գուցէ ինծի չափ չտառապէր — :

Կոմսուհին վայրկեան մը լուռ կեցաւ, ըստ որում յայտնի կ'երևէր որ շունչ առնելու պէտք ունէր :

— Այո՛, ըսաւ, մարդս մէկ անդամ կը սիրէ . . . և այն սիրոյն յիշատակը ձեր սրտէն ելած չէ . . . : Բայց անկէ՛ ի վեր այն կիներ ամենևին չտեսա՞ք :

— Ամենևին :

— Ամենևին :

— Անոր գտնուած քաղաքը մէկ մ'ալ չվերադարձայ :

— Մալթա :

— Այո՛, Մալթա :

— Ուրեմն Մալթա կը գտնուի :

— Կարճեմ :

— Եւ ձեզ այնչափ տառապանքներ պատճառելուն համար ներեցիք անոր :

— Անո՞ր, այո՛ :

— Բայց միայն անո՞ր ներեցիք. ուրեմն զան ձեզմէ բաժնողները միշտ կ'ատէք — :

Կոմսուհին Մօնթէ-Քրիսթոյի առջև կեցաւ. անուշահոտ խաղողին մէկ մասը տակաւին ձեռքը բռներ էր :

— Առէք, ըսաւ :

— Ամենին մշկահոտ խաղող չեմ ուտեր, տիկին, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ այնպիսի կերպով մը որպէս թէ ամենին այսպիսի խօսք մը առաջէն եղած չէր իրենց մէջ — :

Կոմսուհին յուսակտուր շարժումով մը ողկոյղը մօտակայ խիա ծառոց մէջ նետեց :

— Անողորբելի էք —, մըմնջեց Մէրսէտէս :

Մօնթէ-Քրիսթօ այս կշտամբանաց վրայ անղղայ կեցաւ, որպէս թէ իրեն ուղղուած չըլլար այն խօսքը :

Այն միջոցին Ալպէր դէպ 'ի իրենց կը վազէր :

— Ո՛հ, մայր իմ, ըսաւ, մեծ դժբաղդութիւն մը :

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ պատահեցաւ, հարցուց կոմսուհին՝ աղէտալի երազէ մը արթնցածի պէս. դժբաղդութիւն մը ըսիր. իրօք՝ պէտք է որ դժբաղդութիւն մը պատահի :

— Պ. տը Ալիլֆօրը եկաւ :

— Ետքը՞ :

— Իւր կիներն ու աղջիկը տանիլ կ'ուզէ :

— Ի՞նչ պատճառաւ :

— Վասն զի Սէն-Մէրանի տիկին մարքէզուհին Բարիզ հասնելով իմացուցեր է որ Պ. Սէն-Մէրան Մարսիլիայէն մեկնելով առաջին օթեւանին մէջ մեռեր է. Տիկին Ալիլֆօր զուարթութեան մէջ ըլլալով՝ չէր ուզեր ոչ այս դժբաղդու-

Թեան հաւտտալ և ոչ մտիկ ընել իւր ամուսնոյն խօսքերը : Բայց օրիորդ Ալալանթին առաջին խօսքերէն ամեն բան դու շահեց , [Թէև Պ . տը Ալիլլօր անորմէ զաղոնն պահէ լու հա մար զգուշութիւնն եր կ'ընէր . այս գոյժը կայծակի հարուածի պէս ազգեց իրեն և նուաղեալ ինկաւ :

— Պ . տը Սէն-Մէրան օրիորդ Ալալանթինի ինչն է , հարցուց կոմսը :

— Օրիորդին հանին է . իւր թողը Ֆրանզին հետ ամուսնացընելու համար Բարիզ կու գար :

— Ինչ կ'ըսէք :

— Այս կերպով Ֆրանզին ամուսնութիւնը ետ կը մնայ , ըսաւ Ալպէր : Ինչո՞ւ Պ . տը Սէն-Մէրան օրիորդ Տանկլարի ալ հանին չըլար :

— Ալպէր , Ալպէր , ըսաւ տիկին տը Մորսէրֆ կշտամբաւ կան քաղցր ձայնով մը , ինչ կ'ըսես : Ո՛հ , պարոն կոմս , ըսէք անոր որ այս խօսքը չվայելեր , քանի որ կ'ակնածէ ձեզմէ — :

Կոմսուհին քանի մը քայլ յառաջացաւ :

Մօնթէ-Քրիսթօ այնպիսի տարօրինակ նայուածքով մը և այնպիսի մտախորհ ու կեղծ զարմանքով մը անոր նայեցաւ որ կոմսուհին ետ դարձաւ :

Անոր ձեռքը բռնեց , ինչ ատեն իւր որդւոյն ձեռքն ալ կը սեղմէր և երկուքն ալ իրարու միացընելով ,

— Բարեկամ ե՛նք , այնպէս չէ , ըսաւ :

— Ո՛հ , ձեր բարեկամը , տիկին , ամեննին այդ համարձակութիւնը չունիմ , ըսաւ կոմսը . բայց ամեն պարագայի մէջ ձեր խոնարհ ծառան եմ — :

Կոմսուհին սրտի անպատմելի անձկութեամբ մը անորմէ բաժնուեցաւ , և տասը քայլ չըրած՝ կոմսը տեսաւ որ Մէրսէտէս իւր թաշկինակովը աչքերը կը սրբէր :

— Միթէ մօրս հետ անհամաձայնութիւն մը ունիք , ըսաւ Ալպէր զարմանքով մը :

— Ընդ հակառակն, պատասխանեց կոմսը, տեսաք որ ձեր առջևը հիմա ըսաւ որ իրարու բարեկամ ենք:

Սրահը մտած ժամանակնին՝ Վալանթին և Պ. ու տիկին Վիլլիֆոր անկէ կը մեկնէին:

Աւելորդ է ըսել թէ Մորէլ իսկ անոնց ետեւն դուրս ելեր էր:

ԳԼՈՒԲ ԺԳ.

ՑԻԿԻՆ ՑԸ ՍԷՆ-ՄԵՐԱՆ

Իրոք Պ. տը Վիլլիֆորի տան մէջ տխրագին տեսարան մը տեղի ունեցեր էր:

Տիկին տը Վիլլիֆոր և Վալանթին պարահանդէսը երթալէն ետեւ՝ թագաւորի գործակալը, որ իւր ամուսնոյն թախանձանքը մտիկ չընելով անոր ընկերանալ չուզեր էր, սովորութեանը համեմատ իւր գահլիճը քաջուեր էր ծըրար մը թղթերով, սրոնց քանակութիւնը կրնար ուրիշ մարդու սարսափ պատճառել, բայց անոնք իւր կենաց անգործ

ժամերուն մէջ հազիւ կը բաւէին իւր աշխատութեան ցանկութիւնը յազեցընելու :

Սակայն այս անդամ թուղթերը ձևի համար կուտուած էին . քանզի Ալիլոֆօր աշխատելու զայած չէր այլ խորհելու . իւր գուռը գոցելով ու հրամայելով որ միայն խիստ կարևոր գործ մը պատահած ատեն զան իրեն իմաց տան , իւր թեւթոտին վրայ նստաւ և եօթը կամ ութ օրէ 'ի վեր իւր տխրութեան և դառն յիշատակաց բաժակը յորդող ստրագանները վերստին մի առ մի իւր մտաց մէջ ներկայացուց :

Այն ատեն՝ փոխանակ իւր առջևը կուտուած թուղթերը խառնելու , իւր զրանոցին մէկ զզրոցը քաշեց , անոր զաղտնի մէկ ծակը բացաւ , և իւր մասնաւոր թղթակցութեանց և տեղեկութեանց թանկագին ծրարը հանեց . իւր քաղաքական ընթացքին , դրամային գործոց , անիրաւ դատաստանաց կամ զաղտնի սիրահարութեանցը մէջ իւր թշնամիներն եղողներուն անուանները միայն իրեն ծանօթ դրերով անոնց մէջ կարգաւ նշանակած էր :

Հիմա որ թագաւորի գործակալը սկսեր էր երկնչիլ , անոնց թիւր զինքը կը սարսափեցընէր . թէև այն ամեն անուանները , որչափ և զօրաւոր և ահարկու ըլլային , շատ անգամ իւր ժպիտը շարժեր էին , ինչպէս կը ժպտի լերան բարձրագոյն կատարը հասնող ճամբորդը՝ երբ իւր ստորոտը սրածայր ժայռեր , անկոխ ճանապարհներ և զահաժէժներ կը տեսնէ , որոնց հետ այնչափ երկար ժամանակ և դժուարութեամբ մըրցեր էր նոյն բարձրութեան վրայ հասնելու համար :

Երբ այն անուանները վերստին իւր յիշողութեան մէջ ներկայացուց , ու անոնց ծանօթութիւնները վերստին աչքէ անցուց , քննեց , ու անոնց վրայ մտածեց , իւր գլուխը շարժելով .

— Այ , մըմնաց , այս թշնամիներէն մէկն ալ չկրնար այնչափ համբերութեամբ և մեծ դժուարութեամբ մինչև ցայսօր սպասել , որպէս զի այս զաղտնեաց մէջ ինձմէ վրէժ լուծելու զայ : Երբեմն , ինչպէս կ'ըսէ Համլէթ , խիստ խորունկ

Թաղուած գաղտնեաց շշուկը դեանի տակէն կ'երնէ, և շրջմով փոսփորական հուրերուն պէս օդին մէջ յիմարութեամբ կը վազէ. բայց լսի բոց են անոնք, որոնք բռնկելով գնդ կը շփոթեն: Կարելի է Քորսիացին իւր պատմութիւնը քահանայի մը պատմելով, քահանան ալ Մօնթէ-Քրիսթոյի պատմեց, և կոմսը ստոյգ տեղեկութիւն ստանալու համար. . . :

« Սակայն ստոյգ տեղեկութիւնը իրեն ինչ օրուտ պիտի ընէ, կրկնեց Ալիքֆօր վայրկեան մը մտածելէն ետև. պարոն Մօնթէ-Քրիսթօ, կամ Պ. Չաղոն, Մալթայի նաւայարդարի մը որդին, Թեսաղոնիկէի մէջ հանք գտնողը այսպիսի տխուր, գաղանի և անօգուտ գործի մը վրայ տեղեկանալէն ինչ պիտի շահի: Աբբայ Պիլզոնիէն և լորտ Ալիքոբէն, այսինքն իւր բարեկամէն ու թշնամիէն ստացած իրարու հակառակ տեղեկութիւններէս սա միայն ստոյգ, ճիշդ և յայտնի կ'երևի որ ինծի հետ ամենևին ո՛ր և է ժամանակի և ո՛ր և է պարագայի կամ առթի մէջ հաղորդակցութիւն ունեցած չէ — »

Ալիքֆօր այս խօսքերը իւրովի կ'ըսէր բայց իւր ըսածներուն ալ համոզուած չէր:

Ամենէն սոսկալին դաղտնիքին երևան ելնելը չէր, քանզի կրնար ուրանալ կամ պատասխան մը տալ:

Իրեն անհանդստութիւն պատճառողը պատին վրայ արիւնքերանդ գրեթով երևցած Մ-նէ, Թէկէ, Փ-բէ-ը չէր, այլ զանոնք գծող ձեռքին մարմինը կ'ուզէր ճանչնալ:

Այն միջոցին որ իւր սիրտը հանդարտեցընելու կը ջանար, և իւր փառասիրութեամբ երազած այն քաղաքական ապագային տեղը՝ այնչափ երկար ատենէ 'ի վեր քունի մէջ եղող թշնամին արթնցընելու երկիւղին հետ մէկտեղ իւր անային սերախութիւնները սահմանող ապագայ մը կը դիտէր, իւր տանը գալթին մէջ կառքի մը ձայնը առաւ, ետքը տարիքը առած անձի մը հառաչելով և ողբալով սանդուխէն վեր ելնելը լսեց:

Ալիքֆօր իսկոյն իւր դահլիճին պարզունակը բացաւ, և

պառաւ տիկին մը առանց իւր դալուստը իմացընելու՝ ներս մտաւ իւր ցփսին բազկին տակը առած և դիւարկը ձեռքը բռնած :

Իւր սպիտակացեալ մազերուն տակը դեղնած փղոսկրի նման տոզոյն ճակտորը կ'երեւէր . և իւր աչքերը, որոնց անկունները տարիքը խորունկ խորշեր բացած էր, լացերէն ուռեւնալով դրեթէ աներեւոյթ եղեր էին :

— Ա՛հ, պարոն, այս ի՛նչ դժբաղդութիւն է, ըսաւ տիկինը, ես ալ պիտի մեռնիմ, այո՛, անշուշտ ես ալ պիտի մեռնիմ — :

Այս խօսքերէն ետև դրան ամենէն մօտ թեւաթուռին վրայ ինկաւ և սկսաւ հեծկլտալով ողբալ :

Ծառաները դրան սեմոց վրայ կանգնած և ներս մտնելու չհամարձակելով Նուարթիէի ծերունի ծառային կը նայէին, որ իւր աիրօջը սենեկէն այս ձայնը լսելով՝ վազեր եկեր և միւս ծառաներուն ետին կանգնեց էր :

Վիլըֆօր իւր զօքանչին քովը վազեց, վասն զի եկողը տիկին տը Սէն-Մէրանն էր :

— Ա՛վ Տէր Աստուած, ի՛նչ կայ, տիկին, հարցուց անոր, ինչու այդպէս կը տաղնապիք . Պ. տը Սէն-Մէրան հետեւնիդ չէ :

— Պ. տը Սէն-Մէրան մեռաւ —, ըսաւ մարքէզուհին առանց երկարաբանելու և դրեթէ ապուշ նայուածքով մը :

Վիլըֆօր քայլ մը ետ քաշուեցաւ և ձեռքերը իրարու զարկաւ :

— Երեւաւ . . . , ըսաւ Վիլըֆօր կակազելով, այսպէս յանկարծ մեռաւ . . . :

— Ութ օր առաջ, շարունակեց տիկին տը Սէն-Մէրան, ճաշէն ետև միատեղ կառքը հեծանք . Պ. տը Սէն-Մէրան քանի մը օրէ 'ի վեր անհանդստութիւն մը ունէր . սակայն մեր սիրելի Վալանթինը տեսնելու բաղձանքը անոր ոյժ կուտար, և իւր անհանգստութիւնը բանի տեղ չդնելով ուզեց

Ճամբայ ելնել, երբ Մարտիրոսայէն վեց մղոն անդին՝ իւր սովորական դեղահատերը առնելէն ետև՝ այնպիսի խորին քունի մէջ ընկղմեցաւ, որ բնական շէր երևեր ինձ. սակայն զան արթնցընելու կ'երկմտէի, և տեսայ որ իւր դէմքը կը կարմրէր և քունքին երակները սովորականէն աւելի սաստկութեամբ կը բարախէին: Գիշերը վրայ հասնելով և բան մը չտեսնելու՝ թողուցի որ քնանայ. շատ շանցաւ՝ խորունկ և կսկծեցուցիչ ձայն մը հանեց երազի մէջ տաղնապող մարդու մը պէս, և յանկարծական շարժմամբ գլուխը դէպ 'ի ետև կախեց: Սենեկապանս կանչեցի, կառավարը կեցուցի: Պ. տը Սէն-Մէրանի անունը տուի, սգելից սրուակս անոր քթին բռնեցի, ամեն բան լնցեր էր, ամուսինս մնաց էր, և մինչև Ի. քս անոր անշնչացեալ մարմնոյն քով մնացի —

Վ. ի լըֆօր ապշած և բերանը բաց մնացեր էր:

— Անտարակոյս բժիշկ մը կանչեցիք:

— Անմիջապէս, բայց ինչպէս որ ըսի՝ շատ ուշ էր:

— Այո՛, բայց դոնէ կրնար հասկընալ թէ ողորմելի մարդկը ինչ հիւանդութեամբ մեռաւ:

— Սոսկալի կաթուած մը կ'երևի ըսաւ բժիշկը:

— Եւ ինչ ըրիք այն ատեն:

— Պ. տը Սէն-Մէրան միշտ կ'ըսէր որ եթէ Բարիզէն հեռու մեռնի, կը բաղձայ որ իւր մարմինը ընտանեացը շիրմին մէջ թաղուի: Կապարեայ արկղի մը մէջ դնել տուի զան և անորմէ քանի մը օր առջև անցայ:

— Ո՛հ, խեղճ մայր իմ, ըսաւ Վ. ի լըֆօր. այդպիսի մեծ դժբաղդութենէ ետև ձեր այդ տարիքին մէջ ինչպէս կարող եղաք այդ դորձերը կատարել:

— Աստուած ոյժ տուաւ ինձ. ասկէ զատ՝ միթէ սիրելի ամուսինս նոյնը պիտի չընէր ինձ ինչ որ ես իրեն ըրի: Անորմէ բաժնուելէս 'ի վեր՝ կարծեմ թէ խենթեցած եմ. ալ չեմ կրնար լալ. ստոյգ է այն խօսքը թէ իմ տարիքս եղողներուն արտասուքը կ'ըսպատի. սակայն ինձ այնպէս կ'երևի

Թէ այսպիսի դժբաղդուութեան մէջ եզոզը պէտք է որ կարեւորնայ լալ։ Ո՛ւր է Ալալանթին, պարոն, անոր համար մենք ճամբայ ելած էինք, կ'ուզեմք Ալալանթինս տեսնել—։

Ախիլիսօր մտածեց որ խիստ տարադէպ պիտի ըլլայ եթէ Ալալանթին պարահանդէսը զնայ ըսէ, ուստի մարքէզուհույնս պատասխանեց թէ իւր թողը մօրուին հետ դուրս ելած է և իսկոյն մարդ պիտի զրկէ զանոնք կանչելու։

— Հիմա շուտով կանչել տուէք, պարոն, կ'աղաչեմ—, ըսաւ տիկինը։

Ախիլիսօր աիկին տը Սէն-Մէրանի թեւը իւր թեւին տակը առաւ, և անոր սենեակը տարաւ զան։

— Հանդստացէք, մայր իմ—, ըսաւ անոր։

Մարքէզուհին այս խօսքին վրայ զլուխը վերցուց և այն մարդը տեսնելով, որ իւր այնչափ ցաւած աղջիկը կը յիշեցընէր, որուն կենդանի պատկերն էր Ալալանթին, անոր առած մայր անուանին վրայ սիրտը շարժեցաւ, սկսաւ լալ և թեւթողի մը վրայ ծնրադրեալ իննալով իւր պատկառելի զլուխը ծածկեց։

Ախիլիսօր իւր կին ծառաներուն պատուիրեց որ հոգ տանին անոր, ինչ ատեն ծերունի Պարուան ալ ահուգողով իւր տիրոջը քով կը վազէր. վառն զի ծերերը ուրիշ բանէ չեն վախնար, բայց եթէ երբ կը տեսնեն որ մահը զիրենք թողլով ուրիշ ծերի մը կեանքը վերջացուցած է։

Սէն-Մէրանի տիկինը միշտ ծնրադրեալ ջերմեռանդութեամբ աղօթելու ժամանակ՝ թագաւորի դորձակալը կառք մը բերել առաւ և ինքը անձամբ իւր կիներն ու աղջիկը բերելու զնայ։

Պարահանդէսին սրահը մտած ժամանակ այնչափ դուռնաւեալ կ'երևէր, որ Ալալանթին անոր քովը վազեց զոչելով։

— Ո՛հ, հայր իմ, դժբաղդուութիւն մը պատահեցաւ արդեօք։

— Սիրելի հանրդ եկաւ, Ալալանթին, ըսաւ պարոն տը Ախիլիսօր։

— Հասրա հաւս չեկա՛ւ —, հարցուց նորատի աղջիկը դող-
դողալով :

Պ. տը Ախլըֆօր պատասխանի տեղ թեւը իւր աղջկան
ներկայացուց :

Աւլանթինի դուստը թալկութեամբ դարձաւ :

Տիկին տը Ախլըֆօր անոր օղնութեան հասաւ և իւր ա-
մուսնոյն հետ մինչև կառքը տարաւ զան :

— Տարօրինակ բան է այս, ըսաւ տիկին Ախլըֆօր. որո՛ւ
մտքէն կ'անցնէր այսպիսի բան մը -- :

Եւ բոլոր այս ընտանիքը այսպիսի անհնարին թախծութեամբ
սրահէն դուրս ելան և այն ուրախ գիշերին մնացեալ ժամե-
րուն վրայ սև քողի նման իրենց տրամութիւնը տարածեցին :

Սանդուխին վարի կողմը Աւլանթին Պարուան տեսաւ, որ
իրեն կ'ըսպասէր :

— Պ. Նուարթիէ այս իրիկուն զձեզ տեսնել կ'ուզէ, ը-
սաւ ցած ձայնով մը :

— Հանիս տեսնելէս ետև կու դամ —, ըսաւ Աւլանթին :

Նորատի աղջիկը իւր այս տկարութեանը մէջ հասկըցեր էր
որ այս ժամուս տիկին տը Սէն-Մէրանի պէտք ունեցած անձը
ինքն էր :

Աւլանթին իւր հանին անկողնոյ մէջ գտաւ :

Անձայն գրկընդխառնութիւն, թախծալից սրտի այտում,
ընդհատեալ հատաչանքներ, կիզիչ արտասուք, ահա ասոնք
էին այս տեսակցութեան պատմուելու կարելի եղող մանրա-
մասն պարագաները, տիկին տը Ախլըֆօր իւր ամուսնոյն թե-
ւէն չբաժնուելով, ողորմելի այրի կնոջ առջև դոնէ ըստ ե-
րևութից ակնածանօք կեցեր էր :

Աայրկեան սը ետքը՝ բերանը իւր ամուսնոյն ականջին մօ-
տեցընելով,

— Չեր հրամանովը, ըսաւ, աւելի աղէկ է որ ես քաշուիմ,
վասն զի իմ ներկայութիւնս դուցէ աւելի վշտագնէ ձեր զը-
բանչը — :

Տիկին տը Սէն-Մէրան անոր ձայնը լսեց :

— Այո՛, այո՛, ըսաւ Ալալանթինի ականջին, թող երթայ .
բայց դուն քովս կեցիր — :

Տիկին տը Ալիքֆօր դուրս ելաւ, և Ալալանթին առանձին
իւր հանիին անկողնոյն քովը մնաց . վասն զի թագաւորի գոր-
ծակալը այս անակնկալ մահուան վրոյ վհատութիւն մը զգա-
լով իւր կնոջը ընկերացաւ :

Պ. Նուարթիէ տան մէջ եղած ձայները լսելով, ինչպէս
ըսինք, իւր ձեր ծառան զրկեր էր սր պատճառը ինչ ըլլալը
իմանայ :

Երբ Պարուա վերադարձաւ, Պ. Նուարթիէ իւր կենդանի
և հանճարալի աչօքը հարցուփորձ ըրաւ զան :

— Ափսոս, պարոն, ըսաւ Պարուա, մեծ դժբաղդութիւն
մը պատահեր է. տիկին տը Սէն-Մէրան Բարիզ եկեր է, և
իւր ամուսինը մեռեր է — :

Պ. տը Սէն-Մէրան և Պ. Նուարթիէ իրարու հետ բա-
րեկամական սերտ կապով մը կապուած չէին . սակայն ինչպէս
յայտնի է՝ ձերի մը մահուան դոյժը մեծ ազգեցութիւն կ'ընէ
ուրիշ ձերի մը :

Նուարթիէ տառապեալ և մտածութեանց մէջ ընկղմած
մարդու մը պէս զլուխը կուրծքին վրայ կախեց, ետքը մէկ
աչքը դոցեց :

— Օրիորդ Ալալանթինը կ'ուզէք —, ըսաւ Պարուա :

Նուարթիէ նշան ըրաւ թէ այո՛ :

— Պարահանդէսն է՝ ինչպէս որ զիտէք, քանզի փառաւոր
հազուած եկաւ ձեզի մնաք բարև ըսելու — :

Նուարթիէ վերստին ձախ աչքը դոցեց :

— Զան տեսնել կ'ուզէք, այնպէս չէ :

Ծերունին նշան ըրաւ թէ իւր փափաքը այն էր :

— Անշուշտ տիկին տը Մորսէրֆի տունէն հիմա պիտի
կանչեն զան . անոր դարձին կ'ըսպասեմ, և կ'ըսեմ որ ձեր
քովը գայ . այս չէ՛ ուղած նիդ :

— Այո՛ — , պատասխանեց կաթուածահարը :

Ուստի Պարուան Աշլանթիինի դարձին սպասեց , և ինչպէս ըսինք՝ իւր հաւին փափաքը անոր իմացուց :

Աշլանթիին ալ ծերունիին բաղձանքը կատարելու համար՝ անոր սենեակը եկեր էր տիկին տը Սէն-Մէրանի սենեկէն ելնելէն ետեւ , որ թէպէտ խիստ յուզուած էր , բայց վերջապէս յոգնութենէն ընկճելով՝ ջերմոտ քունի մը մէջ ընկզմեցաւ :

Չեղբի հեռաւորութեամբ փոքր սեղան մը մտեցուցեր էին անոր , որուն վրայ շիշ մը նարնջի օշարակ , (որ իւր սովորական ըմպելիքն էր) և բաժակ մը դրեր էին :

Ասկէ ետեւ՝ ինչպէս ըսինք՝ նորատի աղջիկը նուարթիէի սենեակը երթալու համար մարքէզուհետն անկողնին քովէն հեռացեր էր :

Աշլանթիին եկաւ ծերունւոյն համբոյր մը տուաւ , և անոր խիստ խանդաղատանօք իւր երեսը նայել տեսնելով , իւր աչքերէն վերատին արտասուք բղխիլը զգաց , որոնց աղբիւրը ցամքած կը կարծէր :

Ծերունին իւր նայուածքը անոր վրայէն չէր վերցընէր :

— Այո՛ , այո՛ , ըսաւ Աշլանթիին , ըսել կ'ուզես թէ հաւսմիշտ պիտի սիրէ զիս , այնպէս չէ՞ — :

Ծերունին նշան ըրաւ թէ իւր նայուածքովը ճիշդ այն ըսել կ'ուզէր :

— Բարեբաղդաբար այդպէս է , կրկնեց Աշլանթիին , եթէ ոչ՝ ինչ պիտի ըլլայի ես , ս'իլ Աստուած իմ — :

Ատտուան ժամը մէկն էր . Պարուա , որ քնանալու մեծ փափաք ունէր , գիտողութիւն ըրաւ որ այնպիսի վշտալի գիշեր մը ամեն մարդ պէտք է որ հանդստանայ : Ծերունին չուզեց ըսել թէ իւր հանդստութիւնը իւր թողը տեսնելն էր : Ուստի Աշլանթիինը զրկեց սր քնանայ , իրօք տրամութիւնն ու յոգնութիւնը նորատի աղջկան անհանգստութիւն մը պատճառներ էին :

Հետեւեալ առտու Աշխանթին իւր հանիին սենեակը մանել լով, անկողնոյ մէջ գտաւ զան. մարքէզուհւոյն տենդը մինչեւ այն ժամը դադրած չէր. իւր աչքերը կրակի պէս կ'այրէին, և ջղային սաստիկ յուզման մը ենթակայ եղեր էր:

— Ո՛վ Աստուած իմ, տակաւին անհանդիսա ես, սիրելի հանիս, գոչեց Աշխանթին անոր անհանգստութեան նշանները տեսնելով:

— Ոչ, աղջիկս, ոչ, ըսաւ տիկին ար Սէն-Մէրան. բայց անհամբերութեամբ քեզ կ'ըսպասէի որ հայրդ հոս կանչելու գրկեմ:

— Հայրս, ըսաւ Աշխանթին անհանգստութեամբ մը:

— Այո՛, խօսելիք ունիմ անոր —:

Աշխանթին չհամարձակեցաւ իւր հանիին կամքին դէմ կենալ, մանաւանդ որ պատճառը չէր դիտեր. վայրկեան մը ետքը Ախլըֆօր ներս մտաւ.

— Պարոն, ըսաւ տիկին ար Սէն-Մէրան առանց դարձուածոյ կերպեր բանեցընելու և իւր ժամանակին կարճութեանը վրայ վախճողի մը պէս, ինձ գրած էիք որ այս աղջիկը ամուսնացընելու դիտաւորութիւն մը ունիք:

— Այո՛, տիկին, պատասխանեց Ախլըֆօր. դիտաւորութիւննիս հաստատուեցաւ, և դաշինք մը եղաւ:

— Փեռայացոյին անունը Պ. Ֆրանզ տ'Էրինէ՛ է:

— Այո՛, տիկին:

— Այն տ'Էրինէ զօրապետին որդին է, որ մեր կողմնակիցն էր, և Յափշտակչին Ելլգա կղզիէն դառնալէն քանի մը օր առաջ սպաննուեցաւ:

— Ճիշդ ան է:

— Ժաղողէնի մը թոռան հետ այս ամուսնութիւնը ընելու դժկամութիւն չցուցըներ:

— Բարեբաղդաբար մեր քաղաքական երկպառակութիւնները վերջացած են, մայր իմ, ըսաւ Ախլըֆօր. պարոն տ'Էրինէ իւր հօրը մահուան ժամանակ գրեթէ մանուկ մ'էր,

Հազիւ թէ Պ. Նուարթիէն կը ճանչնայ, և անտարակոյս եթէ ոչ ուրախութեամբ, զոնէ անտարբերութեամբ պիտի տեսնէ զան:

— Այս լուչ կը տեսնէք այս ամուսնութիւնը:

— Ամեն կերպով:

— Երիտասարդը ինչպէս է:

— Ամենուն յարգանքը կը վայելէ:

— Յարմար է:

— Խիստ պատուաւոր ճանչցուած երիտասարդներէն մին է—:

Այս ամեն խօսակցութեան միջոցին Ալլանթին անձայն կեցեր էր:

— Արեւն, ըսաւ տիկին տը Սէն-Մէրան քանի մը մանր երկրորդ մասձեղէն ետեւ, պէտք է որ շուտով կատարենք, քանզի ապրելու ժամանակս կարճ է:

— Ի՞նչ կ'ըսէք, տիկին, ինչ կ'ըսես, Հանիս, զոչեցին միատեղ Պ. Ալլըֆօր և Ալլանթին:

— Ես գիտեմ ինչ կ'ըսեմ, կրկնեց մարքէզուհին. պէտք է որ աճապարէք, որպէս զի քանի որ Ալլանթին մայր չունի, զոնէ իւր Հանիին օրհնութիւնը առնու: Քանզի ինձմէ զատ մէկը չունի իմ ողորմելի Ռէնէ աղջկանս կողմանէ, զոր դուք այնչափ շուտով մոռցաք, պարոն:

— Ա՛հ, տիկին, ըսաւ Ալլըֆօր, կը մոռնաք որ այս խեղճ զաւկին կորսնցուցած մօրը տեղ ուրիշ մայր մը տալ պէտք էր:

— Մօրու մը երբէք մօր տեղը չկրնար բռնել, պարոն, բայց խնդիրը ատոր վրայ չէ. խնդիրը Ալլանթինի ամուսնութեան վրայ է. մեռեալները Հանդարտ թողունք—:

Այս ամեն խօսքերը այնպիսի ձայնով մը արտասաներ էր, որ զրեթէ զառանցութեան կը նմանէր:

— Չեր փափաքը լիովին պիտի կատարեմ, տիկին, ըսաւ Ալլըֆօր, մանաւանդ որ իմ բաղձանքս ալ ձերինին համաձայն է. Պ. Քրանդ տ'Էրինէն Յարիզ Հասնելուն պէս. . . :

— Սիրելի Հանիս, ըսաւ Ալլանթին, միթէ պատշաճու:

Թեանց պիտի չնայինք, մեր սուղը պիտի չյարդենք. . . այսպէս չարապուշակ ժամանակի մէջ կ'ուզէք ամուսնութիւնը կատարել:

— Ջաւահա, ընդմիջեց մարքէզուհին աշխուժիւ, հեռացուր մարքէզ այդ գոեհիկ մասածութիւնները, որոնք տկարամիտներու արդելք կ'ըլլան իրենց ապագան արահողելու: Ես իսկ մայրս մահուան անկողնոյ մէջ եղած ժամանակ ամուսնացայ, բայց այս պատճառաւ ալ դժբաղդ չեղայ:

— Գարձեալ մեռնելու խօսք կ'ընէք, տիկին, կրկնեց Ալիլըֆօր:

— Այո՛, գարձեալ կ'ընեմ. . . բայց դուք չէք հասկընար, ես պիտի մեռնիմ կ'ըսեմ. և մեռնելէս առաջ կ'ուզեմ փեսաստեաննել, կ'ուզեմ պատուիրել անոր որ իմ թոռս երջանիկ ընէ, կ'ուզեմ անոր աչքերէն խմանալ թէ ինձ հնազանդելու է: Աերջապէս կ'ուզեմ ճանչնալ զան, շարունակեց հանին, որպէս զի եթէ արժանաւոր մէկը չէ, գերեզմանիս մէջէն դամ զինքը տեսնելու:

— Տիկին, ըսաւ Ալիլըֆօր, հեռացուցէք ձեր մարէն այդ յուզեալ պաղափարները, որոնք զրեթէ յիմարութեան կը տանին: Մեռեալները իրենց գերեզմանին մէջ պատկելնուն պէս առանց երբէք անկէ ելնել կարենալու կը ննջեն:

— Ոհ, այո՛, այո՛, հանդարտեցուր սիրտդ, ոիրելի հանին, ըսաւ Ալալանթին:

— Եւ ես կ'ըսեմ, պարոն, թէ ձեր կարծածին պէս չէ, այս իրիկուն սոսկալի քուն մը քնացայ, քանզի հոգիս մարփնէս բաժնուած կը տեսնէի. աչքերս, զորոնք բանալու կը ջանայի, ակամայ կը գոցուէին. գիտեմ որ այս բանս ձեզ անկարելի պիտի երևի, մանաւանդ ձեզ, պարոն. հաւատալէք որ տիկին Ալիլըֆօրի հաղուելու դահլճին մէկ դուռն եղած անկիւնէն սպիտակ ստուերի մը անշուղ ներս մաննելու և նոյն ձեր կանդամ տեղը գալը գոց աչօքս տեսայ — :

Ալալանթին վախնալու ձայն մը հանեց:

— Ձձեզ տաղնապեցընողը ջերմն էր, տիկին, ըսաւ Ա.ի. լըֆօր :

— Դուք մի հաւատաք եթէ կ'ուզէք, բայց ես ըսածիս վրայ պահճով եմ. սպիտակ ստուեր մը տեսայ, և անշուշտ զգայարանացս միայն ձէկուն վկայութեանը հաւատալու համար այդ բաժակին շարժիլը լսեցի, այո՛, այդ տեղանին վրայ եղող բաժակին :

— Ո՛հ, սիրելի հանի, երազ մ'էր այդ :

— Ամենևին երազ չէր. վասն զի ձեռքս զանգակին երկընցուցի, և զայն հնչեցուցած ժամանակս ստուերը անելեղթեղաւ : Սենեկապանը այն ատեն այս ճրագով ներս մտաւ :

— Ուրեմն մարդ մը տեսա՞ք :

— Ուրուականները միայն անոնց կ'երևին որոնք որ պէտք են տեսնել. անշուշտ իմ ամուսնոյս հողին էր. և եթէ ամուսնոյս հողին զիս կանչելու կու գայ, ինչո՞ւ համար իմ հողիս աղջիկս պաշտպանելու պիտի չզայ : Յարաբերութեան կապը կարծեմ աւելի ուղղակի է :

— Ո՛հ, տիկին, ըսաւ Ա.ի.լըֆօր ակամայ սիրտը շարժելով, վերջացուցէք այդ տխրագին խօսքերը. դուք մեզի հետ պիտի ապրիք, տակաւին երկար ժամանակ և երջանիկ պիտի ապրիք, և մենք պիտի սիրենք ու յարգենք զձեզ և պիտի ջանանք մտցընել . . . :

— Երբէք, բնաւ ամենևին, ըսաւ մարքէզուհին : Պ. տ' Ե. րինէն երբ պիտի վերագառնայ :

— Այրիկեանէ վայրկեան անոր կ'ըստասենք :

— Շատ աղէկ. դալուն պէս՝ իմացուցէք ինձ : Շուտ ընենք, աճապարենք : Ասկէ զատ՝ կ'ուզեմ նստար մ'ալ տեսնել. որպէս զի բոլոր մեր ինչքը Ալալանթինին ըլլալը ապահովեմ :

— Ո՛հ, մայր իմ, մրմնջեց Ալալանթին իւր շուրթերը հանիին կիղիչ ճակտին յարելով. զիս մտցընել կ'ուզես. ջերմը վրագ է տակաւին. քեզի պէտք եղածը նստար մը չէ, այլ բժիշկ մը :

— Բժիշկ մը, ըսաւ մարքէզուհին ուսերը թոթվելով, ես հիւանդ չեմ, միայն ծարաւութիւն ունիմ :

— Ի՞նչ կ'ուզես խմելու, բարի հանիւս :

— Գիտես որ միայն նարնջի օշարակ կը խմեմ միշտ : Բաժակս սեղանին վրայ է, ինձի տուր, Վալանթին — :

Վալանթին բաժակը լեցուց և գրեթէ սոսկումով մը առաւ զայն ու իւր հանիին ներկայացուց . վասն զի մարքէզուհին կը պնդէր որ այս նոյն բաժակը ստուերը բռներ էր :

Մարքէզուհին 'ի մի ումպ պարպեց զայն :

Ետքը գլուխը բարձին դրաւ կրկնելով .

— Նօտարը, նօտարը կանչեցէք — :

Պ. տը Վ. իրջփօր դուրս ելաւ, Վալանթին իւր հանիին անկողնոյն քովը նստաւ :

Կ'երևէր թէ ողորմելի աղջիկն ալ խիստ պէտք ունէր այն բժշկին, որ իւր հանիին համար կանչելու առաջարկեր էր :

Բոցանման կարմրութիւն մը իւր այտերուն խնձորը կ'այրէր, հեալով շունչ կ'առնուր և երակը ջերմօտի պէս կը բարբախէր :

Պատճառը այն էր որ թշուառ աղջիկը կը մտածէր թէ ինչ յուսահատութեան մէջ պիտի իյնար Մաքսիմիլիէն երբ իմանար որ տիկին տը Սէն-Մէրան փոխանակ իւր բարեկամներէն մէկն ըլլալու, զինքը չճանչցած՝ իւր թշնամին եղեր էր :

Որչափ անգամ Վալանթին մտածեր էր որ ամեն բան իւր հանիին պատմէ, և բնաւ երկմտելու չէր եթէ Մաքսիմիլիէն Մորէլին անունը Վլովեր տը Մորսէրֆի կամ Ռատու տը Շաթօ-Ռընօ ըլլար, սակայն Մորէլ հասարակ ժողովրդեանէ յառաջ եկած էր, և ազնուատոհմ չեղողներուն տը Սէն-Մէրանի մարքէզուհւոյն ունեցած արհամարհանքը Վալանթին շատ աղէկ կը ճանչնար :

Այս գաղտնիքը անօգուտ տեղը յայտնելը աղէկ գիտնալով, Վալանթին ամենեին չհամարձակեցաւ երևան հանել զայն . քանզի իւր հայրն ու մօրուն այս գաղտնիքը իմանալ

«...էս՝ ամեն շան պիտի կորսուէր :

Գրեթէ երկու ժամ այսպէս անցաւ . տիկին տը Սէն-Մէրան տաղնապետը և յուզեալ քունով կը քնանար , երբ նա տարին դալը իմացուցին :

Թէև այս լուրը խիստ ցած ձայնով իմացուցեր էին , բայց տիկին տը Սէն-Մէրան զայն լսելով իւր գլուխը բարձրացուց :

— Նոտարը լսիք . թող դայ , ըսաւ , թող դայ — :

Նոտարը դրան առջևը ըլլալով ներս մտաւ :

— Գնա , Վալանթին , ըսաւ տիկին տը Սէն-Մէրան , ու զիս սպասնին հետ առանձին թող :

— Բայց , մայր իմ . . . :

— Գնա , գնա — :

Նորատի աղջիկը իւր հանիին ճակատը համբուրեց և աչքերը թաշկինակովը զօցելով դուրս ելաւ :

Գրան առջև սենեկապանը տեսաւ , որ բժշկին դալը և սրահին մէջ սպասելը իմացուց :

Վալանթին արտօրնօք վար իջաւ :

Բժիշկը ընտանիքին բարեկամը և ժամանակին ամենէն ճարտար բժիշկներէն մէկն էր . Վալանթինը շատ կը սիրէր , վասն զի անոր աշխարհք դալը տեսեր էր :

Գրեթէ օրիորդ տը Վիլլեֆօրի հասակաւ աղջիկ մը ունէր , որ կուրծքի հիւանդութիւն ունեցող մայրէ մը ծնած էր . մինչև անոր աշխարհք դալը իւր կնոջ կեանքը վտանգի մէջ էր :

— Բարի եկաք , սիրելի Պ . տ'Ալբրինեի , ըսաւ Վալանթին , մեծ անհամբերութեամբ ձեզ կ'ըսպասէինք . բայց նախ ըսէք , ինչպէս են Մատրլէն և Անթուանէթ — :

Մատրլէն Պ . տ'Ալբրինեի աղջիկն էր և Անթուանէթ անոր եղբոր աղջիկը :

Պ . տ'Ալբրինեի արտօմութեամբ ժպտեցաւ :

— Անթուանէթ շատ աղէկ է , ըսաւ , և Մատրլէն բաւական լաւ վիճակի մէջ կը գտնուի . Ձիս ինչո՞ւ կանչեցիք , սիրելի աղջիկս , ոչ ձեր հայրը հիւանդ է և ոչ տիկին տը Վիլլեֆօր : Մեր ջղային հիւանդութենէ ապառ չըլլալնիս

յայտնի է, ուստի չեմ կարծեր որ այնպիսի բանի մը համար կանչէք զիս, որ մեր երեւակայութենէն դուրս ըլլայ — :

Վալանթին կարմրեցաւ :

Պ. տ'Ալբրինի շատ անգամ ճիշդ գուշակութիւն կ'ընէր. ըստ որում մէկուն բարոյականէն բնականը զննող բժիշկնե-րէն մէկն էր :

— Ոչ, ըսաւ Վալանթին, հանիիս համար կանչեցինք ըզ-ձեզ. մեզ պատահած դժբաղդութիւնը իմացաք, այնպէս չէ :

— Բան մը չեմ գիտեր, ըսաւ Պ. տ'Ալբրինի :

— Ափսոս, ըսաւ Վալանթին իւր հառաչանքը զսպելով, հաւս մեռաւ :

— Պ. ար Սէն-Մէրանը :

— Այո :

— Յանկարծ :

— Յանկարծական կաթուած է մը :

— Կաթուած է մը, կրկնեց բժիշկը :

— Այո, ողորմելի հանիս ալ, որ իւր ամուսինէն երբէք բաժնուած չէր, այնպէս կը կարծէ թէ Պ. ար Սէն-Մէրան զինքը միւս աշխարհէն կը կանչէ, և թէ ինքն ալ անոր քովը պիտի երթայ : Կ'աղաչեմ, Պ. Ալբրինի, ազէկ հոգ տարէք հանիիս :

— Ո՛ր է հիմա տիկինը :

— Կոտարին հետ իւր սենեակը կը գտնուի :

— Պ. Կոտարիէն ինչպէս է :

— Միշտ նոյն վիճակին մէջն է. խելքը կատարեալ կեն-դանի է, բայց ինքը նոյն անշարժութեան և նոյն համբու-թեան մէջ կը գտնուի :

— Եւ ձեզի համար նոյն սէրը ունի, այնպէս չէ, սիրելի զաւակս :

— Այո, ըսաւ Վալանթին հառաչելով, զիս շատ կը սիրէ :

— Եւ ո՞վ չսիրեր զձեզ — :

Վալանթին տիրութեամբ ժպտեցաւ :

— Եւ ինչ է ձեր հանիին հիւանդութիւնը :

— Ձղտյին զարմանալի յուզմունք մը, և տարօրինակ ու անհանդիստ քուն մը ունի . այս առտու կը պնդէր թէ իւր քունին մէջ իւր հոգին տեսեր էր, որ քնացած մարմնոյն վրա, յօք օդին մէջ կեցեր էր . զառանցութիւն մ'է այս, կը հաստատէ նաև թէ ուրուականի մը իւր սենեակը մտնելը տեսեր, և անոր իւր բաժակին դպչիլը լսեր է :

— Չարմանալի բան, ըսաւ բժիշկը, չէի գիտեր որ տիկին տը Սէն-Մէրան կը զառանցէ :

— Ես իսկ առաջին անգամն է որ կը տեսնեմ, ըսաւ Ալալանթին . այս պատճառաւ շատ վախցուց զիս, կարծեցի թէ խենթեցաւ . հայրս կը ճանչնաք, պարոն, և գիտէք թէ որչափ ծանր բնութիւն մը ունի, հօրս անգամ մեծ ազդեցութիւն ըրաւ :

— Հիմա կը տեսնենք, ըսաւ Պ. տ'Ալբրինեի . ըսածնիդ տարօրինակ կ'երևի ինձ — :

Նստարը մարքէզուհւոյն սենեկէն մեկնելով, ծառաները եկան Ալալանթինի իմացուցին որ իւր հանին առանձին կը դռնուի :

— Ա՛ր ելիք, ըսաւ բժշկին :

— Գուք պիտի չգաք :

— Ես չեմ համարձակիր վեր ելնելու . ըստ որում հանիս հրաման չունէր որ ես ղձեղ կանչեմ, ասիէ զատ՝ ինչպէս որ կ'ըսէք՝ ես ալ խոռոված և անհանդիստ եմ . քիչ մը պարտէզը պիտի իջնեմ պտըտելու որ շունչ առնում — :

Բժիշկը Ալալանթինի ձեռքը թոթովեց և մարքէզուհւոյն սենեակը ելաւ, ինչ ատեն նորատի աղջիկը պարտէզը իջաւ :

Հարկ չէ ըսել թէ Ալալանթինի սիրելի շրջադայութիւնը պարտէզին ո՛ր կողմն էր : Քանզի նորատի աղջիկը տան բոլորտիքը շրջապատող ծաղկոցին մէջ երկու կամ երեք անգամ շրջադայելէն, և իւր կուրծքը կամ մաղերուն մէջ տեղաւորելու համար վարդ մը փրցընելէն ետև՝ դէպ 'ի նըս-

տարանը տանող ստուերաւոր ծառուղին կ'երթար, և անկէ վանդակներուն կը մտննար:

Այս անգամ Վալանթին ըստ սովորութեան իւր ծաղկանց մէջ երկու կամ երեք դարձ ըրաւ, բայց առանց անոնցմէ փըրցընելու:

Իւր սրտին սուգը չէր ներեր որ այս անգամ այն պարզ զարդը իւր վրայ կրէ:

Վալանթին վանդակներուն մտեցած ժամանակ իրեն այնպէս կ'երևէր թէ իւր անունը կը լսէ:

Այն ատեն զարմանալով կանգ առաւ:

Բայց ձայնը աւելի որոշ իւր ականջին հասնելով, Մարտիրոսինը ըլլալը ճանչցաւ:

ՅԼՈՒԹ ՅԳ.

ԽՈՍՅՈՒՄԸ

ԿՐՈՒ Մարտիրոս վրայ առջի իրիկունէն 'ի վեր կենդանութիւն չէր մնացեր:

Մայրերու և սիրահարներու յատուկ եղած բնագոյումով զուշակեր էր որ տիկին տը Սէն-Մէրանի գալուստէն և մարբէղին մահուանէն

ետե՛՛ իւր սիրոյն նկատող դէպք մը տեղի պիտի ունենար Վիլլեֆորի տան մէջ:

Ինչպէս որ պիտի տեսնենք, իւր նախազգուշութիւնները ստոյգ էին, և զինքը շագանակենիներուն տակի վանդակաց առջև դողով ու սարսափով տանողը պարզ անհանգստութիւն մը չէր:

Վալանթին չէր գիտեր որ Մորէլ իրեն կ'ըսպասէ, անոր դաւառեան սովորական ժամը հասած չէր, ուստի բարեբաղդութիւն մը կամ թէ ըսենք երջանիկ համազգացութիւնն էր որ նորատի ազջիկը պարտէզը կ'առաջնորդէր:

Մորէլ օրիորդը տեսնելուն պէս՝ կանչեց զան, և Վալանթին անոր մօտեցաւ:

— Այս ժամուն դո՛ւն ես հոգ, սիրելիս, ըսաւ ազջիկը:

— Այո՛, խեղճ սիրուհիս, պատասխանեց Մորէլ. գէշ լուրեր առնելու և բերելու եկայ:

— Աւրեմն դժբաղդութեանց տո՛ւն մ'է այս, ըսաւ Վալանթին. ըսէ, Մաքսիմիլիէն: Բայց արդէն ընդունած վիշտերս բաւական չն՛ արդեօք:

— Սիրելի Վալանթին, ըսաւ Մորէլ իւր սրտի յուզմունքը հանդարտեցընելու ջանալով, մտիկ ըրէ ինձի, կ'ազաչեմ. վասն զի քեզի ըսելուքներս կարևոր բաներ են. երբ զքեզ ամուսնացընելու միտք ունին:

— Մտիկ ըրէ, ըսաւ Վալանթին, քեզմէ բան մը պահել չեմ ուզեր, Մաքսիմիլիէն: Այս առտու ամուսնութեանս խօսքը ըրին, և հանիս, որուն վրայ յոյսս դրած էի իմ՝ միակ պաշտպանս կարծելով, ոչ միայն այն ամուսնութեան հաւանութիւն կու տայ, այլ և այնչափ կը փութացընէ զայն, որ միայն տ'էբիներէն դարձը կը յապաղէ, և անոր հասնելուն հետեւեալ օրը ամուսնութեան դաշինքը պիտի ստորագրուի —:

Մտածմիկ հառաչանք մը երիտասարդին սիրաբ ուռեցուց, և տխրութեամբ ու երկար ժամանակ նորատի ազջիկան երեսը նայեցաւ:

— Ափսոս, կրկնեց ցած ձայնով, սոսկալի բան մ'է երբ մարդ իւր սիրած կնոջ բերնէն այս խօսքը կը լսէ թէ՛ «Քու տանջանացդ ժամը որոշուած է և քանի մը ժամէն տեղի պիտի ունենայ, բայց ինչ ընենք, պէտք է որ համբերենք, և իմ կողմանէս ընդդիմութիւն մը պիտի չընեմ»։ Քանի որ դաշնագիրը ստորագրելու համար միայն Պ. տ'Էրինէին կ'ըստասեն, քանի որ անոր հասնելուն հետևեալ օրը անորը պիտի ըլլաս, ուրեմն վաղը ձեռքդ Պ. տ'Էրինէին պիտի տաս, ըստ որում այս առտու Բարիզ հասաւ ան — :

Վալանթին հռոչանք մը հանեց :

— Ժամ մը առաջ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին տունն էի, ըսաւ Մորէլ, ու ձեր խօսքը կ'ընէինք. կոմսը ձեր ընտանեաց վշտակից կ'ըլլար, ու ես միայն քեզի ցաւակից կ'ըլլայի, երբ յանկարծ բակին մէջ կառքի մը ձայնը լսեցի։ Մինչև այն վայրկեանը նախազգացութեանց չէի հաւատար, Վալանթին, բայց հիմա պէտք է որ հաւատամ. այն կառքին ձայնը ինձ սարսուռ մը պատճառեց. շատ չանցաւ՝ սանդուխին վրայ ոտից ձայնը լսեցի։ Հրամանատարին բարձրահընչիւն ոտնաձայնը այնչափ սարսափ պատճառած չէր Տոն Ճու վանէին, որչափ անոր քայլերուն ձայնը ինձ պատճառեց։ Աերջապէս դուրը բացուեցաւ. առաջ Ալլէր տը Մորսէրֆներս մտնելուն, կարծեցի թէ սխալեր եմ, բայց անոր ետևէն ուրիշ երիտասարդ մը յառաջանալով, կոմսը անոր ըսաւ. «Բարի եկաք, Պ. սեպուհ Ֆրանզ տ'Էրինէ»։ Ինքզինքս բռնելու համար բոլոր ոյժս ամփոփեցի. գոյնս նետեց և սկսայ դողալ, բայց ժպիտ դէմք մը կեղծելով ուղեցի հոն կենալ. հազիւ հինգ վայրկեան կարող եղայ կենալու, կըրնամ ըսել որ այն հինգ վայրկեանին մէջ եղած խօսքերէն մէկն ալ չլսեցի, ինքզինքս կորսնցուցեր էի։

— Ինչո՞ւ Մաքսիմիլիէն, մըմնջեց Վալանթին։

— Վալանթին, պատասխան տուր ինձի, բայց զիտցիր որ այդ պատասխանդ կամ մահ և կամ կեանք պիտի պատճառէ ինձ. ինչ ընելու միտք ունիս — :

Վալանթին գլուխը խոնարհեցուց, այս խօսքին ներքև ընկ-
ճեր էր :

— Մտիկ ըրէ, ըսաւ Մորէլ, առաջին անդամը չէ որ մեր
վիճակին վրայ կը մտածենք. մեր այսօրուան կացութիւնը
ծանր է, դժնդակ և վսեմ: Արժեք մէ ամուլ վշտակրու-
թեամբ վհատելու և անփոյթ կենալու ժամանակը չէ. այս բանս
անոնց կ'իյնայ ընել, որոնք որ անձայն նեղութեան համբե-
րել և իրենց արտասուքը դիւրութեամբ ըմպել կը զիջանին :
Այսպիսի մարդիկ կրնան դտնուիլ, և անշուշտ Աստուած ալ
անոնց երկրի վրայ ունեցած համբերութեան համար երկինքը
վարձք մը պիտի տայ. բայց մըցելու կամք զգացողը թանկա-
դին ժամանակ մը չկորսնցընէր, և բաղդէն ընդունած հար-
ուածը անոր կը վերագարձընէ իսկոյն, Ըսէ, Վալանթին,
չար բաղդին դէմ մըցելու կամք ունիս. քանզի այս բանս
հարցընելու համար եկած եմ — :

Վալանթին սարսուաց, և սոսկումով ու խոռվեալ աչօք
Մորէլի նայեցաւ :

Իւր հօրը, հանիին, վերջապէս իւր բոլոր ընտանիքին ընդ-
դիմանալը երբէք մտքէն անցած չէր :

— Ի՞նչ կ'ըսես, Մաքսիմիլիէն, հարցուց Վալանթին, և
մըցիլ ըսելով ինչ կ'իմանաս, նուիրական պարտքս թխտեմ,
հօրս հրամանին և մահամերձ հանիիս կամքին դէմ գնեմ.
անկարելի է — :

Մորէլ շարժում մը ըրաւ :

— Ազնիւ սիրտ մը ունիս դուն և անշուշտ ըսածս կը հաս-
կընաս, սիրելիդ իմ Մաքսիմիլիէն, և այնչափ աղէկ կը հաս-
կընաս որ չես ուզեր խօսիլ: Ե՛ս դէմ կենամ, Աստուած
չընէ. ոչ, ոչ. բոլոր ոյժս պահած եմ ինքզինքիս դէմ մըք-
ցելու, և ինչպէ՞ս ըսիր՝ արտասուքս խմելու համար. սակայն
երբէք չեմ կրնար հայրս վշտացընել ու հանիիս վերջին ծա-
մերը խոռվել :

— Իրաւունք ունիս, ըսաւ պազութեամբ Մորէլ :

— Այդ ինչ կերպով խօսեցար ինձի այդ խօսքը, ո՞վ Աստուած իմ, գոչեց Ալալանթին վերաւորեալ սրտով:

— Քու վրադ զմայլող մէկու մը պէս խօսեցայ, օրիորդ, կրկնեց Մաքսիմիլիէն:

— Օրիորդ ըսիր ինձի, գոչեց Ալալանթին, օրիորդ ըսիր, ո՞հ, ինչ եսական անձ մ'ես եղեր. զիս յուսահատութեան մէջ կը տեսնես ու ըսածս չհասկընալ կը կեղծես:

— Ար սխալիս, շատ աղէկ կը հասկընամ. ըսել կ'ուզես թէ Պ. տը Ալիլեֆօրի չես կրնար ընդդիմանալ, մարքէզուհւոյն անհնազանդութիւն ընել չես ուզեր, ու վաղը ուրիշի հետ ամուսնանալու դաշինքը պիտի ստորագրես:

— Քայց ուրիշ ինչ կերպ կրնամ ընել:

— Պէտք չես ինձի հարցընել այդ բանը, օրիորդ, ըստ որում կը տեսնես որ այս խնդրոյն մէջ աղէկ խորհուրդ չեմ տար քեզ, և իմ եսութիւնս պիտի կուրացընէ զիս, պատասխանեց Մորէլ, որուն խորունկ ձայնը և գոց բուռերը իւր զայրոյթին աճումը կը յայտնէին:

— Ի՞նչ առաջարկութիւն պիտի ընէիր ինձ, Մորէլ, եթէ զայն ընդունելու պատրաստ դանկիր զիս, պատասխան տուր. բաւական չէ ըսել թէ ըրածս գէշ է, այլ պէտք ես ինչ ընելիքս ցուցընել ինձ:

— Առանց կատակի՛ կը հարցընես ինձ այդ բանը, Ալալանթին, ըսէ, և ես համարձակ ըսեմ քեզի տալու խրատս:

— Անշուշտ, սիրելիք իմ Մաքսիմիլիէն. քանզի եթէ բարի է խրատդ, կ'ընդունիմ:

— Ալալանթին, ըսաւ Մորէլ, արդէն անջատեալ տախտակներուն մէկը տեղէն հանելով, բարկութեանս ներելուդ ապացոյց ձեռքդ ինձի տուր. պատճառը այն է որ խելքս դլուխս չէ, և ժամէ մը 'ի վեր մտքիս մէջէն խիստ խելացնոր խորհուրդներ կ'անցնին. Ա՛հ, բայց եթէ իմ խրատս մերժես. . . .

— Ըսէ, ո՞րն է տալու խրատդ:

— Ահա ըսեմ, Աւլանթին — :

Նորաստի աղջիկը ձեռքը դէպ 'ի երկինք վերցուց և հառաւ շանք մը հանեց :

— Ես սզատ եմ, կրկնեց Մաքսիմիլիէն, ու երկուքնուս բաւելլու չափ ալ հարուստ . կ'երդնում որ շուրթերս ճակտիդ չմտեցած իմ կինս պիտի ըլլաս :

— Կը սոսկացընես զիս այդ խօսքով, ըսաւ Աւլանթին :

— Հետս եկու, շարունակեց Մորէլ . զքեզ քրոջս տունը տանիմ, որ քու քոյրդ ըլլալու արժանի անձ մ'է, միատեղ Ալճէրիա, Անդղիա կամ Ամերիկա կը մեկնինք, եթէ չես ուզեր որ Գաղղիոյ գաւառներէն մէկուն մէջ սպասենք մինչև որ մեր բարեկամները ձեր ընտանեաց ընդդիմութեան յաղթեն, ու այն ատեն Քարիզ վերագառնանք — :

Աւլանթին գլուխը շարժեց :

— Մտքէս կ'անցնէր որ այդ առաջարկութիւնը պիտի ընես ինձ, Մաքսիմիլիէն . ես ալ քեզմէ աւելի անմիտ պիտի ըլլամ եթէ մէկ խօսքով զքեզ չկեցընեմ . անկարելի է, Մորէլ, անկարելի է :

— Ուրեմն քու բաղդիդ պիտի հնազանդիս, և ամենեին պիտի չաշխատիս անոր հարուածին դէմ դնել, ըսաւ Մորէլ թախծութեամբ մը :

— Այո՛, եթէ մեռնել իսկ պէտք ըլլայ :

— Ուրեմն, Աւլանթին, վերստին կը կրկնեմ՝ իրաւունք ունիս : Իրօք ես խենթեցեր եմ, և գուն կ'ապացուցանես ինձ թէ կիրքը ամենէն ուղիղ միտքերը անգամ կը կուրացընէ . ուստի զոհ եմ տեսնելով որ առանց կրքի դատողութիւն կ'ընես : Թող այնպէս ըլլայ, ուրեմն որոշուած է, վաղը անշուշտ Պ . Ֆրանզ ա'Էբլինէին կինը պիտի ըլլաս, չէ թէ կատակերդ ական խաղերու մէջ տեսնուած թատրոնական այն արարողութեամբ, որ դաշանց ստորադրութիւնը կ'անուանեն, այլ քու անձնական կամօքդ :

— Գարձեալ կ'ըսեմ, կը յուսահատեցընես զիս, Մաքսի-

միլիէն, ըսաւ Վալանթին, դաշոյնը վերստին վերքին մէջ կը խօթես. ըսէ, ինչ պիտի ընէիր եթէ քոյրդ ինձի տուա՞ծիդ պէս խրատ մը մտիկ ընէր:

— Օրիորդ, կրկնեց Մորէլ դառն ժպիտով մը, ես ինքնասէր եմ ըսիր, իմ ինքնասիրութեամբս ամենևին մտքէս չեմ անցըներ թէ ուրիշները ինչ պիտի ընէին եթէ իմ տեղս ըլլային, այլ կը մտածեմ թէ տարի մ'է որ ես զքեզ կը ճանչնամ, և այն օրէն իմ բոլոր երջանկութիւնս քու սիրոյդ վրայ դրի. օր մը ինձ ըսիր թէ կը սիրես զիս, և այն օրէն իմ ապագայ երջանկութիւնս քեզի հետ ամուսնանալէս կախեալ էր: Բայց հիմա ամեն յոյսերս կը կորսնցընեմ և ինքնիրենս կ'ըսեմ թէ բազդիս յաջողութիւնները ձախորդութեան փոխուեցան, ինքզինքս երկինքը կը կարծէի, և հիմա դետնի վրայ կը գտնուիմ: Ամեն օրուան պատահած բաներ են ասոնք. խաղամոլ մը ոչ միայն ունեցածը այլ և չունեցածն ալ կը կորսնցընէ —:

Մորէլ այս խօսքերը սրտի կատարեալ հանդարտութեամբ խօսեր էր. Վալանթին իւր հետադօտիչ նայուածքովը զարմանքով անոր երեսը նայեցաւ, և կը ջանար միանգամայն իւր սրտին խորը վրդովող շփոթութիւնը անորմէ պահելու:

— Բայց վերջապէս ինչ պիտի ընես, հարցուց Վալանթին:

— Մնաս բարեաւ ըսելու պատիւը ունիմ, օրիորդ, վկայ կոչելով զԱստուած, որ իմ խօսքերս կը լսէ և սրտիս գաղտնիքը կը ճանչնայ, և քեզի այնպիսի հանդիստ, երջանիկ և ուրախ կեանք մը կը մաղթեմ, որ ալ միաքեզ չբերես զիս:

— Ա՛հ, մըմնջեց Վալանթին:

— Մնաս բարեաւ, Վալանթին, մնաս բարեաւ, ըսաւ Մորէլ խոնարհութիւն մը ընելով:

— Ա՛ւր կ'ի՛նքթաս, գոչեց Վալանթին ձեռքը վանդակին մէջէն երկնցընելով և Մաքսիմիլիէնի զգեստը բռնելով, քանզի աղէկ կը հասկընար որ իւր սիրահարին սրտի հանդարտութիւնը ստոյգ չէր:

— Ընտանեացդ մէջ նոր շփոթութիւն մը չըլլաւ՝ առեւտուէրը և իմ կայութեանս մէջ դռնուող ամեն պարկեշտ և անձնուէր մարդոց օրինակ մը ըլլալու համար դարձեալ և կ'երթամ :

— Ինչմէ՛ բաժնուէլէդ առաջ ըսէ ինձ թէ ինչ պիտի ընես, Մաքսիմիլիէն — :

Երիտասարդը տխրութեամբ ժպտեցաւ :

— Ըսէ, ըսէ, ըսաւ Ալալանթին, կ'աղաչեմ :

— Դիտաւորութիւնդ փոխեցիր, Ալալանթին :

— Աղէկ պիտես որ չեմ կրնար փոխել, ողորմելի մարդ, դոչեց նորատի աղջիկը :

— Արեմն մնաս բարեաւ, Ալալանթին — :

Ալալանթին այնպիսի ուժով մը վանդակապատը շարժեց, որ իրմէ չէր յուսացուեր. և որովհետեւ Մարէլ կը հեռանար, նորատի աղջիկը երկու ձեռքերը վանդակին մէջէն դուրս հանեց, և զանոնք միացրնելով,

— Ըսէ, Մաքսիմիլիէն, ինչ պիտի ընես, կ'ուզեմ զիտնալ :

— Ա՛հ, անհոգ եղիր, ըսաւ Մաքսիմիլիէն դուռէն երեք քայլ հեռու կենալով. բաղդին ինձ համար պահած խստութեանց ուրիշ մը պատասխանատու ընել չէ միտքս : Աւրիշ մը դուցէ սպառնայ քեզ ըսելով թէ պիտի երթայ Պ. Քրանդը պտէ, զան դրդուէ և անոր հետ մենամարտի. ասոնք անմտի դարձեր են : Պ. Քրանդ մեր դորձին մէջ ինչ յանցանք ունի. այս առտու առաջին անգամն էր որ զիս տեսաւ, դուցէ զիս տեսնելն ալ մտցած է. ձեր երկու ընտանեաց մէջ այս ամուսնութեան որոշումը եղած ժամանակ չէր զիտեր խի որ աշխարհիս մէջ ինձի պէս մարդ մը կայ. Լեռնաբար Քրանդին հետ ամենեին դորձ չունիմ, և կ'երգնում որ երբէք պիտի չատեմ զան :

— Բայց զո՞վ պիտի տես, զիս :

— Զքե՛զ տեսմ, Ալալանթին. ո՛հ, Աստուած չընէ : Ախ՛ը նուիրական է, և սիրուած կին մը սուրբ է :

— Արեմն ինքզինքդ պիտի տես, դժբաղդ մարդ :

— Յանցաւորը ես եմ, այնպէս չէ, ըսաւ Մորէլ :

— Մաքսիմիլիէն, ըսաւ Ալալանթին, Մաքսիմիլիէն, կ'ուզեմ որ հոս գաս — :

Մաքսիմիլիէն իւր քաղցր ժպիտովը վերաւին մերձեցաւ, և եթէ գեղնութիւնը չըլլար, իւր սովորական վիճակին մէջ պիտի հարձէին զինքը :

— Մտիկ բրէ ինձի, սիրելիս, իմ սաշտելի Ալալանթինս, ըսաւ երիտասարդը իւր քաղցր և ծանր ձայնովը, աշխարհի, ծնողաց և Աստուծոյ առջև ամչնալու համար խորհուրդ մը չունեցող մեզի պէս անձերը իրարու սրտին խորը կը թափանցեն : Ես վիպասան չեմ, և ոչ մելամաղձոտ գիւցսպն մը . ոչ Մանֆրէտի գերը կը ներկայացընեմ և ոչ Անթոնիի . սակայն ես իմ կեանքս քեզ նուիրեցի, ու դուն հիմա կը մերժես զիս, իրաւունք ունիս, արդէն ըսի, դարձեալ կը կրկնեմ . զքեզ կորսնցընելով իմ կեանքս ալ պիտի կորսնցընեմ : Երբ ինձմէ հեռանաս, Ալալանթին, ես մինակ պիտի մնամ աշխարհիս վրայ . քոյրս իւր ամուսնոյն քովը երջանիկ է, անոր ամուսինը իմ լոկ քեռայքս է, այսինքն այնպիսի անձ մը, որու հետ միայն ընկերային դաշամք միացած եմ . ուստի իմ կեանքս երկրի վրայ մէկու օգուտ չունի : Իմ ընե լիքս այս է . մինչև ամուսնանալուդ վերջին մանրերկրորդը պիտի սպասեմ, քանզի բազմին դիպուածական յաջողութեան մէկ ստուերն անդամ չեմ ուղեր կորսնցընել, վասն զի վերջապէս մինչեւ այն վայրկեանը Պ. Ֆրանզ կրնայ մեռնիլ . իրարու մօտեցած ժամանակնիդ՝ կրնայ կայծակէ զարնուիլ . մահուան դատապարտեալի մը ամեն բան հաւանական կ'երևի, և իւր կենաց ազատութեան վրայ խորհելով՝ մինչև հրաշք մը կարելի կը համարի : Ուստի ինչպէս ըսի՝ մինչև վերջին վայրկեանը պիտի սպասեմ, և երբ իմ դժբաղդութիւնս ստուգուի, և անդարմանելի ու անյոյս մնայ, քեռայրիս և ստիկանութեան տեսչին մէկ մէկ նամակ պիտի գրեմ, դիտաւորութիւնս անոնց պիտի իմացընեմ, ու անտառի մը անկիւնը, փոսի մը ետին

կամ գետի մը եզրը ատրճանակը դիտիս պիտի պարպեմ, և այս ըսածս Գաղղիոյ ամենէն պարկեշտ մարդու մը զաւակն ըլլալուս պէս ճշմարիտ է — :

Աւլանթինի բոլոր մարմինը սկսաւ դողալ :

Երկու ձեռքը բռնած վանդակապատը թողուց, բազուկները թուլութեամբ վար կախուեցան, և իւր այտերուն վրայէն արտասուաց երկու կաթիլներ գլորեցան :

Երիտասարդը տխուր և անողոք անոր առջևը կեցաւ :

— Ա՛հ, զթա՛ ինծի, մեղքըցիր, ըսաւ Աւլանթին, պիտի ապրիս, այնպէս չէ :

— Այ, պատուոյս վրայ կ'երդնում, ըսաւ Մաքսիմիլիէն, սակայն քու ինչ հոգդ, դուն քու պարտքդ կատարած պիտի ըլլաս, և քու խիղճդ պիտի մնայ քեզի — :

Աւլանթին իւր թախծալից սիրտը սեղմելով ծնկան վրայ եկաւ :

-- Մաքսիմիլիէն, ըսաւ Մաքսիմիլիէն, բարեկամս, երկրի վրայ եղբայրս, ու երկնից մէջ իմ ճշմարիտ ամուսինս, կ'աղաչեմ, ինծի պէս ըրէ, վիշտերով ապրէ. դուցէ օր մը վերստին միանանք :

— Մնաս բարեաւ, Աւլանթին, կրկնեց Մորէլ :

— Ա՛վ Աստուած իմ, գոչեց Աւլանթին ձեռքերը դէպ 'ի երկինք վերցընելով վսեմ կերպով մը, կը տեսնես որ հնազանդ աղջիկ մը ըլլալու համար ամեն կրցածս ըրի, աղաչեցի, թախանձեցի, ոչ աղաչանացս միտ դրաւ, ոչ թախանձանացս և ոչ արտասուացս : Աւրեմն, շարունակեց իւր արտասուքը սրբելով, նախամեծար կ'ընտրեմ ամէնալով մեռնիլ քան թէ խղճի տաղանապով մը : Պիտի ապրիս, Մաքսիմիլիէն, և ես քեզմէ ուրիշ մէկու հետ պիտի չամուսնանամ. ո՞ր ժամուն, ո՞ր վայրկենին կ'ուզես, հիմա կ'ուզե՞ն, խօսէ, հրամայէ և ես պատրաստ եմ հնազանդիլ քեզ — :

Մորէլ, որ մեկնելու համար վերստին քանի մը քայլ առեր էր, այս խօսքին վրայ ետ դարձաւ, և ուրախութենէն

դունատեալ, սիրտը սիրտիս՝ ձեռքերը վանդակներուն մէջէն՝ Վալանթինի երկնցուց։

— Վալանթին, ըսաւ, սիրուհիս, պէտք չես այդ կերպ խօսիլ ինձի, եթէ ոչ աւելի աղէկ է որ մեռնիմ։ Ինչո՞ւ բռնութեամբ պիտի առնում զքեզ, երբ զքեզ սիրածիս պէս դուն ալ զիս կը սիրես։ այս կերպով կ'ըստիպես զիս որ մարդասիրութեան համար ապրիմ, ուստի ես ալ մեռնիլը նախամեծար կը համարիմ։

— Իրօք, մըռնջեց Վալանթին, աշխարհիս վրայ ո՞վ կը սիրէ զիս. ան։ Իմ վշտացս մէջ ո՞վ մխիթարեց զիս. ան։ Յոյսս որո՞ւ վրայ է. որո՞ւ վրայ կը յարի իմ այլայլեալ նայուածքս. որո՞ւ վրայ կը հանդիշի իմ թախծալից սիրտս. անոր վրայ, միշտ անոր վրայ։ Իրաւունք ունիս, Մաքսիմիլիէն, հօրս տունը և ամեն բան պիտի թողում ու քու հետդ պիտի գամ։ Ա՛հ, սրչափ ապերախտ եմ եղեր, ամեն բան պիտի թողում, մինչև իմ սիրելի հաւս, որ միտքէս ելեր էր։

— Աչ, ըսաւ Մաքսիմիլիէն, Պ. Նուարթիէի համար ըսիր թէ իմ վրաս համակրութիւն ցուցուց. փախչելէդ առաջ ամեն բան անոր պատմէ, և անոր հաւանութիւնը Աստուծոյ առջեւ կ'արդարացնէ զքեզ. ասկէ զատ՝ երբ ամուսնանանք, մեր տունը կու գայ, այն ատեն մէկ զաւակի տեղ երկու զաւակ կ'ունենայ։ Իրարու հետ ինչ կերպով խօսակցելնիդ ինձ ըսած ես, այն նշանացի սրտառուչ լեզուն ես ալ շուտով կը սորվիմ։ Ա՛հ, կ'երգնում, Վալանթին, որ մեր առջևը երեցած յուսահատութեան տեղ կը խոստանամ զքեզ երջանիկ ընել։

— Տե՛ս, Մաքսիմիլիէն, տե՛ս, ինչ ազդեցութիւն ունիս վրաս, ըսածներուդ գրեթէ կը հաւատամ. սակայն հայրս պիտի անիծէ զիս. անողոքելի սիրտ մը ունի և երբէք պիտի չներէ։ Աւստի մտիկ ըրէ, Մաքսիմիլիէն, եթէ հնարքով, ազաւանքով կամ դիպուածով և կամ ինչ գիտնամ վերջապէս ո՞ր և է կերպով ամուսնութիւնը յապաղել կարենամ, կ'ըսպասես, այնպէս չէ՞։

— Այո՛, կ'երգնում, եթէ դուն ալ երգնուս որ այն սոսկ
կալի ամուսնութիւնը բնաւ պիտի չկատարուի, և եթէ դքեզ
դատարին, քահանային առջևն ալ քաշեն, ո՛չ պիտի ըսես:

— Մօրս վրայ կ'երգնում, Մաքսիմիլիէն, որ աշխարհիս
վրայ ինձի ամենէն նուիրական է:

— Սպասե՛ք ուրեմն, ըսաւ Մորէլ:

— Այո՛, սպասե՛ք, կրկնեց Վալանթին, որ այս խօսքին
վրայ շունչ կ'առնուր. մեզի պէս թշուառները աղատելու այն-
չափ միջոցներ կան:

— Ես քեզի կը վստահիմ, Վալանթին, ըսաւ Մորէլ. ինչ
որ ընես ինձ ընդունելի է. բայց եթէ քու աղաչանայդ ա-
կանջ չգնեն, եթէ Հայրդ, տիկին աը Սէն-Մէրան պահանջ-
քն որ դաշնագիրը ստորագրելու համար վաղը Պ. Քրանզ
ա՛րքինէն կանչուի. . . .

— Խօսք տուած եմ քեզ, Մորէլ:

— Ուրեմն փոխանակ ստորագրելու. . . .

— Կու գամ դքեզ գտնելու և միատեղ կը փախչինք. բայց
մինչև այն ժամուն հասնիլը զԱստուած չհօրձենք, Մորէլ, և
զիրար չտեսնենք. գրեթէ հրաշք մը և Աստուծոյ նախախնա-
մութիւնն է որ մենք մինչև ցարդ դեռ ձեռք չանցանք. եթէ
զմեզ բռնէին, եթէ մեր ինչ կերպով զիրար տեսնելնիս ի-
մանային, այնուհետև պիտի չկարենայինք զիրար տեսնել:

— Իրաւունք ունիս, Վալանթին, բայց ինչպէս գիտնամ
թէ. . . .

— Պ. Տէշան նօտարէն:

— Կը ճանչնամ զան:

— Եւ ես կը գրեմ քեզի, հաւատա ինձի: Ո՛վ Աստուած
իմ, այն ամուսնութիւնը, Մաքսիմիլիէն, քեզի ատելի եղա-
ծին չափ ինձի ալ ատելի է:

— Շնորհակալ եմ, սիրելիդ իմ Վալանթին, կրկնեց Մո-
րէլ: Ուրեմն իրարու միաքը հասկըցանք. ես որոշեալ ժամը
գիտեմ, հոս կու գամ, դուն ալ այս պատէն բազկացս մէջ

կը ցատկես , և դիւրութեամբ կը փախչինք . պարտիզիս դու-
որ կտոք մը կ'ըստպատեցընեմ , միտտեղ կը հեծնանք ու զքեզ
քրոջս տունը կը տանիմ . հոն կ'ուղես անծանօթ կը մնաս ,
կ'ուղես փառաւորապէս ինքզինքդ կը ճանչցընես , մեր զօրու-
թիւնն ու կամքը 'ի դործ կը դնենք , և շենք թողուր որ մեր
կոկորդը կտրեն գառնուկի պէս , որ հասաչանքներով միայն
ինքզինքը կը պաշտպանէ :

— Շատ աղէկ , Մաքսիմիլիէն , ես ալ կ'ըսեմ թէ ինչ որ
ընես՝ ինձ ընդունելի է :

— Սիրելիդ իմ Վալանթին :

— Գո՛հ ես հիմա քու կիներդ , ըսաւ նորաստի աղջիկը
տխրութեամբ մը :

— Սիրելիդ իմ Վալանթին , այն ըսելն անդամ բաւական չէ :

— Ըսէ , հոգ չէ — :

Վալանթին , կամ լաւ ևս է ըսել Վալանթինի շուրթերը
վանդակապատին մօտեցեր էին . իւր խօսքերը անուշահոտ շուն-
չովը մինչև Մորէլի շրթանց վրայ կը սահէին , և երիտա-
սարդը ցուրտ և անողոք վանդակներուն միւս կողմէն իւր բե-
րանը անսնց կը յարէր :

— Նորէն տեսնուինք , ըսաւ Վալանթին այն երջանկառիթ
տեսակցութենէն բաժնուելով , նորէն տեսնուինք :

— Նամակ պիտի գրես ինձ :

— Այո՛ :

— Շնորհակալ եմ , սիրելի կինս , նորէն տեսնուինք — :

Անմեղ և դաղտնի համբոյրի մը ձայնը հազիւ թէ լուսեցաւ ,
երբ Վալանթին թմբիններուն տակէն փախաւ :

Մորէլ հոն կիցաւ մինչև որ անոր շրջազգեստին նշգրտի-
ներուն քսուելով ելած շուկը , և ոտքերուն՝ աւազին վրայ
կոխելով հանած ձայնը անլսելի եղաւ , իւր աչքերը անպա-
տում ժպիտով մը գէտ 'ի երկինք վերցընելով Աստուծոյ
շնորհակալ ըլլալէն ետև որ Վալանթին այնպէս զինքը կը
սիրէր , ինքն ալ աներեւոյթ եղաւ :

Երիտասարդը իւր տունը վերադարձաւ և բոլոր գիշերն ու հետևեալ օրը սպասեց, բայց Վալանթինէն լուր մը չըստացաւ :

Վերջապէս երրորդ օրը, անտուն ժամը դէպ 'ի տասին' Գ. Տէշան հոտարին երթալու ժամանակ թղթատունէն փոքր տոմսակ մը ընդունեց, որ Վալանթինինը ըլլալը հասկըցաւ, թէ և երբէք անոր դիրք տեսած չէր :

Նամակին պարունակութիւնը այս էր.

« Արտասուք, աղաչանք, թախանձանք ամենևին օգուտ չըրին :

« Երէկ Սէն-Ֆիլիփ-տիւ-Ռուլի եկեղեցին գացի, և երկու ժամ շարունակ ջերմոտանդութեամբ աղօթք ըրի :

« Աստուած իմ աղաչանքս չընդունեց, և դաշնագրին ստորագրութիւնը այս իրիկուան ժամը իննին որոշուած է :

« Սրտիս պէս խօսքս ալ մէկ է, Մորէլ, խօսքս քեզի տուած եմ, ինչպէս և սիրտս քուկդ է :

« Կի՛նդ

« ՎԱԼԱՆԹԻՆ ՏԸ ՎԻԼՔՕՐ

« Յ. Գ. Ողորմելի հանիիս վիճակը երթալով կը գէշնայ. երէկ իւր հիւանդութեան սաստկութենէն կը զտանցէր, այս օր զտանցութիւնը գրեթէ յիմարութեան փոխուեցաւ :

« Զիս խիստ պիտի սիրես, այնպէս չէ, Մորէլ, որպէս զի այս վիճակին մէջ զինքը թողելս մոռցընել տաս ինձ :

« Կարծեմ թէ դաշնագրին ստորագրութիւնը այս իրիկուան տեղի ունենալը նուարթիէ հաւէս գաղտնի կը պահեն » :

Մորէլ Վալանթինէն ստացած տեղեկութիւններէն չբաւաւանացաւ :

Նօտարը տեսնելու գնաց, որ ստուգեց թէ դաշնագիրը իրիկուան ժամը իննին պիտի ստորագրուի :

Երիտասարդը անկէ Մօնթէ-Քրիսթոյի տունը դնաց, որմէ
աւելի տեղեկութիւններ ստացաւ :

Ֆրանզ անձամբ եկեր էր այս լուրը կոմսին հաղորդելու :
Տիկին տը Վիլմֆօր ալ նամակ մը դրեր էր կոմսին ազա-
չելով որ զիկեքը չհրաւիրելուն համար ներէ իրենց . քանզի
Պ. տը Սէն-Մէրանի մահը և անոր այրիին հիւանդութեան
վիճակը այն հանդիսին վրայ տխրութեան քող մը կը ձգէին .
որով տիկինը չէր ուզեր կամսը տխրեցրնել, այլ ամեն տե-
սակ բարեմաղթութիւններ ըրեր էր անոր համար :

Առջի իրիկունը Ֆրանզ տիկին տը Սէն-Մէրանին ներկայեր
էր, որ իւր փեսայացուն ընդունելութիւն տալու համար ան-
կողինէն վար իջեր էր, բայց անմիջապէս ետքը վերստին ան-
կողինը մտեր էր :

Մորէլ, ինչպէս որ հասկընալը դիւրին էր, այնպիսի այ-
լալուութեան մը մէջ կը դռնուէր, որ Մօնթէ-Քրիսթոյի պէս
սրատես աչք ունեցողէ մը անկարելի էր աննշմարելի ըլլալ :
Ուստի կոմսը առաջուանէ աւելի սիրով վարուեցաւ անոր հետ,
այն աստիճան որ երկու կամ երեք անգամ քիչ մնաց Մաք-
սիմիլիէն ամեն բան անոր պիտի յայտնէր :

Բայց իւր Վալանթինին տուած խոստումը յիշեց, և իւր
դաղանիքը սրտին խորը մնաց :

Երիտասարդը բոլոր օրը քսան անգամ Վալանթինի նա-
մակը կարգաց :

Առաջին անգամն էր որ Վալանթին իրեն նամակ կը դրէր
և այն՝ ինչ ատիւ :

Ամեն անգամ նամակը կարդալուն՝ Մաքսիմիլիէն Վալան-
թինը երջանիկ ընելու համար ըրած երգումը կը նորոգէր :

Իրօք՝ այնպիսի աներկիւղ որոշում մը ընելուն համար նո-
բատի ազջիկը որչափ պատուոյ արժանի էր, որչափ անձնուի-
րութիւն կը պարտաւորէր իրեն երիտասարդը, որուն համար
ինքը ամեն բան զոհեր էր :

Անշուշտ և իրօք այնպէս ըլլալ պէտք էր՝ Վալանթին իւր սիրոյն ամենէն մեծ առարկայն պիտի ըլլար :

Միանգամայն թաղուհի և կին մ'էր, և երիտասարդը ո՛րչափ շնորհակալ ըլլար անոր և սիրէր զան, բուսական չէր :

Մորէլ անպատուժ յուզմամբ այն վայրկեանին կը մտածէր, երբ Վալանթին պիտի դար իրեն ըսելու :

— Ահա եկայ, Մաքսիմիլիէն, փախչինք միասեղ — :

Մորէլ այս փախուստին համար ամեն բան տնօրիններ էր :

Իւր պարտէզին մէջ երկու սանդուխ պահելու էր. կառք մը, զոր Մաքսիմիլիէն անձամբ պիտի վարէր, հոն պիտի սպասէր. հետը ոչ ծառայ պիտի առնուր և ոչ ճրագ. առաջին փողոցը դառնալնուն պէս՝ կառքին լապտերները պիտի վառէր, վասն զի պէտք չէր անդդուել թեամբ ոստիկանութեան ձեռքէն իյնալ :

Մերթ ընդ մերթ Մորէլի բոլոր մարմինը կը սարսուար :

Այն վայրկեանը միտքը կը բերէր երբ Վալանթին պատին վրայէն պիտի անցնէր, և ինքը իւր գրկացը մէջ պիտի ընդունէր այն անձը, որուն միայն ձեռքը սեղմեր և մատին ծայրը համբուրեր էր :

Բայց երբ իրիկուան դէմ եղաւ, և երբ ժամը կը մօտենար, Մորէլ զգաց որ պէտք էր մինակ մնալ. իւր արիւնը կ'եռար, բարեկամի մը պարզ հարցումը կամ լոկ ձայնը զինքը պիտի գրգռէր. իւր սենեակը փակուելով բան մը կարգալու ջանաց. միայն իւր նայուածքը երեսներուն վրայ յարած էր, բայց ինքը բան մը չէր հասկընար. վերջապէս գիրքը ձեռքէն նետեց, ու երկրորդ անգամ իւր յատակադ ծին, ոսանդուխին և պարտիզին վրայ մտածել սկսաւ :

Վերջապէս ժամը հասաւ :

Երբէք անհամբեր սիրահար մը իւր ժամացոյցին թողուցած չէ որ հանդարտութեամբ իւր շրջանը կատարէ :

Մորէլ իւր ժամացոյցը այնչափ խառնեց որ ժամը վեցին՝ ժամացոյցը ութ ու կէս կը նշանակէր :

Այն ատեն նայեցաւ որ երթալու ատենն եկած է, ժամը իննին դաշնագրին ստորագրութիւնը տեղի պիտի ունենար, բայց հաւանականաբար Աւլանթին այն անօդուս ստորագրութեան պիտի չուպասէր:

Հետեւաբար Մորէլ իւր ժամացոյցին համեմատ ժամը ութ ու կէսին Մէսլէ փողոցէն ելնելով, իւր պարտէզը մտած ժամանակը՝ Սէն-Փիլիպ-աիւ-Ռուլ եկեղեցւոյն ժամացոյցը ութ կը հնչէր:

Իւր ձին ու կանքը պարտիզին մէկ կողմը կիսաւեր շէնքի մը ետին պահեց, ուր Մորէլ պահուելու սովորութիւն ունէր:

Սակաւ առ սակաւ մութը սրտեց, այն ատեն Մորէլ իւր պահուած տեղէն ելաւ և սրտի բաբախմամբ դնաց վանդակաց ճեղքուածքէն նայեցաւ. Աւլանթին եկած չէր տակաւին:

Ժամը ութ ու կէս հնչեց. կէս ժամ հոն սպասեր էր:

Մորէլ իւր պարտիզին մէջ մէկ կողմէն միւսը կը պտտէր, բայց մերթ րնդ մերթ վանդակներուն կը մօտենար ու ծակէն կը նայէր:

Պարտէզը երթալով կը մթննար, սակայն այն մթութեան մէջ պարապ տեղը նորատի աղջկան սղիտակ չըջազդեստը կը փնտռէր, և այն լռութեան մէջ անօդուս տեղը ռանաձայնի մը ականջ կը դնէր:

Ծառերուն մէջէն երեցած Ախլըֆօրի տունը մթութեան մէջ կը գտնուէր, և ամուսնութեան դաշնագրին ստորագրութեան հանդէսը կատարուիլը ցուցնող նշան մը չէր ներկայեր:

Մորէլ իւր ժամացոյցը նայեցաւ, որ ինը և երեք քառորդ կը նշանակէր, բայց գրեթէ մի և նոյն միջոցին եկեղեցւոյն ժամացոյցը, որ արդէն երկու կամ երեք անգամ իւր ժամացոյցին սխալմունքը յայտնէր էր, ինն ու կէս կը հնչէր:

Արդէն Աւլանթինի որոշած ժամուն վրայ կէս ժամ ալ անցեր էր, քանզի ժամը իննին ըսեր էր և աւելի առաջ քան թէ ետքը:

Երիտասարդին կենացը մէջ ամենէն սոսկալի ժամն էր այն,

և որուն որտին վրայ ժամացոյցին ամեն մէկ մանրերկրորդը կ'ապարեայ մուրճի հարուածի պէս կը զարնէր:

Տերևներուն ամենէն թեթև շուկը, հողմին ամենէն տկար ձայնը իւր ուշադրութիւնը կը հրաւիրէր և ճակատը քրտինքով կը պատէր: Այն ատեն սարսալով իւր սանդուխը կը շտտէր և ժամանակ չկորսնցընելու համար իւր ոտքը անոր առաջին աստիճանին վրայ կը դնէր:

Մերթ վախճալով և մերթ յուսալով, և սրտին մերթ սփոփութեան և մերթ անձկութեան միջոցին եկեղեցւոյն ժամացոյցը տասը հնչեց:

— Ո՛հ, մրմնաց Մաքսիմիլիէն սոսկումով, անկարելի է որ դաշնադրի մը ստորագրութիւնը այսչափ երկար տէէ, միայն թէ անակնկալ դիպումած մը չպատահի: Բոլոր գործողութեանց և արարողութեանց տեւած միջոցը հաշիւ ընելով, անշուշտ բան մը պատահած է անոր —:

Այն ատեն մերթ յուզմամբ վանդակներուն առջին կ'երթեւեկէր, և մերթ իւր հրատապ ճակատը անոնց կ'ընթանած կը կենար:

Արդեօք Վալանթին դաշնադրէն ետև նուազեցա՞ւ թէ փախչելու ժամանակ բռնուեցաւ:

Այս երկու յուսահատեցուցիչ հաւանականութիւնները երիտասարդին մեծ անհանգստութիւն կը պատճառէին:

Բայց ամենէն աւելի իրեն երկիւղ պատճառողը այն էր թէ արդեօք Վալանթին փախչելու ժամանակ իւր ոյժը կորսնցընելով ծառուղոյ մը մէջ նուազեալ ինկա՞ւ:

— Ո՛հ, եթէ այնպէս է, դոչեց երիտասարդը սանդուխին վրայ ելնելով, ուրեմն անմտութեամբ պիտի կորսնցընեմ զան —:

Եւ իւր այս կարծիքին վրայ անփոփոխ մնաց այնպիսի հաստատամտութեամբ մը, որ շատ անդամ տարակոյսը համոզման կը փոխէ:

Մթութեան մէջ իւր նայուածքը թափանցել ջանալով կը

կարծէր թէ մութ ծառուղոյն մէջ դետինը առարկայ մը կը տեսնէ :

Մորէլ մինչև ձայն տալու համարձակեցաւ , և իրեն այնպէս երեցաւ թէ հողմը վշտադին հեծուժեան մը հետաւոր ձայնը մինչև իրեն կը բերէր :

Աւերջապէս ժամացոյցը կէս զարկաւ :

Անկարելի էր որ աւելի երկար ժամանակ համբերէր . ամեն քան հաւանական էր :

Մաքսիմիլիէնի քունքը ուժղնութեամբ կը բարախէր . սըրունքը պատին վրայէն անցուց և միւս կողմը ցատկեց :

Ալիլֆօրի պարտեզը իջնելով սկսաւ մտածել թէ իւր այսպիսի գործին հետեւութիւնը կրնար ծանր ըլլալ , քանզի սանդուղով հոն իջեր էր . սակայն անշուշտ ետ դառնալու համար չէր որ մինչև հոն եկեր էր :

Քանի մը վայրկեան պատին քովերը շրջադայելէն ետև՝ մէկ ստախնով ծառուղոյն մէջէն անցնելով , խիտ ծառոց քովը հասաւ , ուրկից տունը մտէն կը տեսնուէր :

Արդէն վանդակներուն առջևը ծառերուն մէջէն դիտած ժամանակ ըրած կարծիքը սառեղուէր էր . ամեն պատուհանները լուսաւորուած ըլլալու տեղ , ինչպէս որ հանդիսաւոր օրեր առողորարար կ'ըլլայ , միայն տան մոխրագոյն պատը տեսաւ , որուն վրայ լուսինը սքողող թանձր ամպ մը ստուերի մեծ վարագոյց մը տիրեր էր :

Միայն առաջին դատիկոնի երեք պատուհաններուն առջևէն ժամանակ առ ժամանակ ճրագ մը մոլի հուրի պէս վազելով կ'անցնէր :

Այս երեք պատուհանները տիկին աը Սէն-Մէրանի սենեկինն էին :

Աւրիշ լոյս մը կարմիր վարագոյրներու ետին անշարժ կեցեր էր :

Այս կարմիր վարագոյրները տիկին աը Ալիլֆօրի ննջարանինն էր :

Մորէլ գուշակելով ամեն բան գտեր էր . օրուան ժամերուն մէջ այնչափ անդամ՝ Վալանթինի վրայ կը մտածէր , այնչափ անդամ , կ'ըսեսք , այս սան յատակադիծը իւր մըտօքը կը ծրագրէր , որ առանց տեսնելու սեննե ակներուն դիրքը կը ճանչնար :

Երիասասարդը տան մէջ տիրած մթութիւնէն և լուսութիւնէն աւելի շատ վախցեր էր քան թէ Վալանթինի բացակայութենէն :

Բոլորովին այլայլած , անհանգստութենէ խենթեցած և Վալանթինը տեսնելու ու անոր գլուխը ինչ դժբաղդութիւն եկած ըլլալը ստուգելու համար ամեն բան աչքը առած՝ Մորէլ խիտ ծառերուն մէջէն դուրս ելաւ և կը պատրաստուէր կարելի եղածին չափ արագութեամբ ծաղկոցին մէջէն անցնել , երբ ձայն մը լսեց , որ թէև տակաւին բաւական հեռու էր , բայց հովը մինչև իրեն կը բերէր զայն :

Ասոր վրայ քայլ մը ետ քաշուեցաւ :

Արդէն ծառերուն տակէն կէս մը դուրս ելեր էր , բայց ձայնը լսելով բոլորովին ներս քաշուեցաւ և մթութեան մէջ անշարժ ու անձայն կեցաւ :

Մորէլ իւր ընելիքը որոշեր էր :

Եթէ եկողը Վալանթինն էր , անցնելու ատեն ձայն մը հանելով պիտի իմացընէր անոր . եթէ հետը մէկը ըլլար , գոնէ զան տեսնելով , սիրտը պիտի հանդարտէր և պիտի ստուգէր որ Վալանթինի գլուխը ամենեւին դժբաղդութիւն մը եկած չէ . եթէ օտարականներ ըլլային , անոնց խօսակցութիւնը պիտի լսէր , և մինչև այն վայրկեանը իրեն անհասկանալի եղած այն զաղանիքին պատճառը պիտի հասկընար :

Այն միջոցին լուսինը ամպին տակէն ելնելով , Մորէլ սանդուխին դրան առջև սև զգեստներով մարդու մը հետ պարսն Վիլլֆօրը տեսաւ :

Միատեղ վար իջան ու դէպ 'ի խիտ ծառերը յառաջացան :

Սև զգեստներով մարդը չորս քայլ շառած՝ Մորէլ ճանչցեր էր զան որ Եւլրինեի բժիշկն էր :

Երիտասարդը անոնց իւր կողմը դալը տեսնելով, մքենապէս ետ քաշուեցաւ, և ժանտաթղենիի մը բունին ետին ապաստանեցաւ :

Հաա չանցաւ շրջողներուն ոտնաձայնը դադարեցաւ :

— Ա՛հ. պարոն բժիշկ, ըսաւ թագաւորի գործակալը, սառուղիւ Աստուած յայտնապէս մեր տանը դէմ բարկացած պիտի ըլլայ : Այս ի՛նչ սոսկալի մահ է. այս ի՛նչ կայծակի հարուած մ՛է : Զիս սփոփելու մի ջանաք, պարոն. ափսոս, այսպիսի դժբաղդութեան մը համար միսիթարութիւն չկայ, զէրքը խիստ ազդու և խորունկ է : Մեռաւ, պարոն, մեռաւ — :

Պաշ քրտինք մը երիտասարդին ճակատը սառեցուց, և ակունները սկսան կափկափել : Արդեօք ո՞վ էր Ախլըֆօրի տան մէջ մեռնողը, որուն համար ինքը իւր բերնովը անխճեալ առուն կ՛ըսէր :

— Սիրելիդ իմ Պ. Ախլըֆօր, պատասխանեց բժիշկը այնպիսի ձայնով մը, որ երիտասարդին երկիւզը կրկնապատկեց. զձեզ միսիթարելու համար չբերի ես հոս, այլ ընդ հակառակն ուրիշ գոյժ մը տալու :

— Ի՛նչ ըսել կ՛ուզէք, հարցուց թագաւորի գործակալը սարսափած :

— Ըսել կ՛ուզեմ թէ պատահած այս դժբաղդութեան տակ ուրիշ դժբաղդութիւն մը կայ, որ գուցէ աւելի մեծ ըլլայ :

— Ո՞վ Աստուած իմ, մրմջեց Ախլըֆօր ձեռքերը միացընելով, ի՛նչ կայ ուրիշ :

— Բոլորովին առանձին ենք, բարեկամ :

— Այո՛, բայց այդ զգուշութիւնները ի՛նչ կը նշանակեն :

— Մտերմական ազդարարութիւն մը ունիմ ձեզ ընելու, ըսաւ բժիշկը. նստինք — :

Ախլըֆօր նստարանի մը վրայ թուլութեամբ նստաւ :

Բժիշկը մէկ ձեռքը անոր ուսին վրայ դրած առջևը կանդնեցաւ :

Մարէլ սոսկումէն սառելով, մէկ ձեռքովը ճակատը բռներ

էր և միւս ձեռքովը սիրտը կը սեղմէր, որուն բարախումը կը վախնար որ չչտուի :

— Ո՛վ մեռաւ արդեօք —, կ'ըսէր ինքնիրեն երիտասարդը բոլորովին այլայլելով :

— Խօսեցէք, պարոն բժիշկ, մտիկ կ'ընեմ ձեզ, ըսաւ Ախլըֆօր, պատմեցէք և ես ամեն բանի համար պատրաստուած եմ :

— Յիրաւի տիկին տը Սէն-Մէրան խիստ պառայցած էր, բայց խիստ առողջ կին մ'էր — :

Մորէլ տասը վայրկեանէ՛ի վեր հիմա սկսաւ շունչ առնուլ :

— Տրամութենէն մեռաւ, պարոն, ըսաւ Ախլըֆօր, այո՛, իւր տրամութենէն մեռաւ : Քառասուն տարի մալքէղին հետ երջանիկ կեանք մը վարելով . . . :

— Ոչ, պարոն, տրամութենէն չմեռաւ : Տխրութենէ մարդ կրնայ մեռնիլ, թէև շատ քիչ անգամ կը պատահի, բայց օրուան մը, ժամուան մը և տասը վայրկեանի մէջ չմեռնիր — :

Ախլըֆօր պատասխան չտուաւ . դուրսը վերցուց, զոր մինչև այն վայրկեանը կախած էր, և սպուշ նայուածքով անոր նայեցաւ :

— Հոգեվարքին ժամանակ հո՞ն էիք, հարցուց ա՛վարինի :

— Այո՛, պատասխանեց թաղաւորի դորժակալը . կամաց մը ինձ ըսիք որ չհեռանամ անկէ :

— Տիկին տը Սէն-Մէրանի հիւանդութեան նշանները գիտեցիք :

— Անշուշտ . տիկին տը Սէն-Մէրան իրարմէ քանի մը վայրկեան միջոցով երեք ճղնածամ ունեցաւ՝ ամեն անգամ աւելի սասականալով : Չեր հասած ժամանակը՝ արդէն քանի մը վայրկեանէ՛ի վեր ողեսպառ մնացեր էր . իւր առաջին ճղնածամը պարզ ջղահարութիւն մը կարծեցի, բայց սկսեր էի իրօք վախնալ երբ տեսայ որ իւր անկողնոյն մէջ ելաւ նստաւ անդամները և դուրսը ձգտած : Այն ատեն ձեր երեսը նայելով հասկըցայ որ անոր վիճակը կարժածէս աւելի ծանր

է: Առաջին ճգնաժամը անցնելով՝ ձեր երեսը նայեցայ, բայց գուք անոր ձեռքը բռնած էիք, երակաց բարակումը կը համըէիք, և մինչև երկրորդ ճգնաժամին սկսելը երեսնիդ անոր դարձուցած էիք: Երկրորդ ճգնաժամը առաջինէն աւելի սուկալի եղաւ: Չղերուն նոյն շարժումները տեղի ունեցան, բերանը կարկամեցաւ և մանիշակագոյն եղաւ: Երրորդ ճգնաժամին մեռաւ: Արդէն առաջին ճգնաժամին վերջերը Չղերու կարկամութիւն մը գիտեր էի, և գուք իմ կարծիքս հաստատեցիք:

— Այո, ամենուն առջին, կրկնեց բժիշկը, բայց հիմա մինակ ենք:

— Ե՞նչ պիտի ըսէք, ո՞վ Աստուած իմ:

— Ըսել կ'ուզեմ թէ Չղերու կարկամութեան և թունաւորուածին նշանները բոլորովին մի և նոյն են —:

Պ. Եր Ախրեֆօր ելաւ կանգնեցաւ, և վայրկեան մը անշարժ և լուռ կենալէն ետև՝ իւր նստարանին վրայ վերստին ինկաւ:

— Ո՛հ, պարոն բժիշկ, ըսաւ, աղէկ մտածեցէք թէ ի՞նչ կ'ըսէք ինձ —:

Մորէլ չէր գիտեր թէ երա՞զ կը տեսնէր թէ արթուն էր:

— Մտիկ ըրէք, ըսաւ բժիշկը, ըրած յայտարարութեանս կարեւորութիւնը և ձեր բնութիւնը լաւ կը ճանչնամ:

— Իբր դատաւոր մտիկ ընեմ թէ իբր բարեկամ, հարցուց Ախրեֆօր:

— Իբր բարեկամ, այս վայրկենիս ձեր հետը բարեկամութեն կ'ուզեմ խօսիլ: Չղաց կարկամութեան և բուսական հիւթերէ թունաւորուածին նշանները այնչափ իրարու կը նմանին, որ եթէ ըսածս ստորադրել հարկ ըլլայ, ճշմարտո՞ կ'երկմամբ: Ուստի կը կրկնեմ՝ խօսքս դատաւորին չէ այլ բարեկամիս, և բարեկամիս կ'ըսեմ որ երեք քառորդ որ անոր հոգեվարքը տեւց, ուշադրութեամբ անոր ճգնաժամը, Չղաձոյութիւնները և մահը գիտեցի, տեսած իս վրայ այնչափ

Համոզուած եմ որ կրնամ ըսել թէ տիկին տը Սէն-Մէրան
 ոչ միայն թունաւորեալ մեռաւ, այլ ինչ թոյնէ մեռնիլն ան-
 գամ դիտեմ:

— Պարոն, պարոն:

— Ըսեն բան յայանի կը ցուցընէ. Տղային ճղնամերէն
 ընդմիջեալ խորունկ քնէութիւնը, ուղեղի սաստիկ յուզ-
 մունքը, գործարանաց թմբբութիւնը բաւական ապացոյցներ
 են: Տիկին տը Սէն-Մէրան բեկնի ցեղէ բոյսի մը հիւթովը
 անշուշտ դիպուածով կամ գուցէ սխալմամբ թունաւորուած է—

Աիլըֆօր բժշկին ձեռքը բռնեց:

— Ո՛հ, անկարելի է, պարոն, ըսաւ, անկարելի է. ար-
 դեօք երանգ է սեսածս: Սաուգիւ կը սոսկամ երբ ձեղի պէս
 անձի մը բերանէն այսպիսի խօսք մը կը լսեմ. կ'աղաչեմ,
 սիրելի պարոն բժիշկ, յանուն երկնից, ըսէք, միթէ չէք
 կրնար սխալիլ:

— Անշուշտ կրնամ սխալիլ, բայց . . .

— Բայց, ինչ ըսել կ'ուզէք:

— Բայց չեմ կարծեր:

— Գթացէք ինծի, պարոն բժիշկ. քանի մը օրէ 'ի վեր
 այնչափ անլուր դժբաղդութիւններ կը պատահին, որ կարծեմ
 թէ պիտի խենթեանամ:

— Աւրիշ բժիշկ մը տիկին տը Սէն-Մէրանի այցելութիւն
 ըրաւ:

— Ըմենեին:

— Արդեօք ինձմէ գաղտուկ գեղադիր մը գեղալաճատի
 տարուէցա՞ւ:

— Ըմենեին:

— Տիկին տը Սէն-Մէրան թշնամիներ ունէր:

— Չեմ ճանչնար մէկը որ անոր թշնամի ըլլայ:

— Մէկը անոր մեռնիլը կ'ուզէր:

— Այ, ամենեին. աղջիկս անոր միակ ծառանդն է: Ո՛հ,
 եթէ այսպիսի խորհուրդ մը մտքէս անցնէր, ինքզինքս գա-
 շոյնով կ'ըսպաննէի:

— Ա՛հ, սիրելի բարեկամ, գոչեց տ'Ավրինեի. Աստուած չընէ որ մէկու վրայ ամբաստանութիւն ընեմ, դիպուած ի կամ սխալմունքի վրայ է խօսքս: Սակայն կ'ուղէ դիպուած ըլլայ, կ'ուղէ սխալմունք, գործը ինքնին կամաց ձայնով խղճիս կ'ըսէ, և կ'ըստիպէ զան որ բարձր ձայնով ձեր հետը խօսի: Այս բանիս վրայ տեղեկացէք, պարոն:

— Որմէ՛, ինչպէս, և ինչ բանի վրայ:

— Արդեօք Պարուա ձերունի ծառան իւր տիրոջը համար պատրաստած ըմպելի դեղ մը սխալմամբ տիկին ար Սէն-Մէրանին տուա՞ւ:

— Իմ հօրս համար պատրաստուած է:

— Այո՛:

— Բայց միթէ կարելի է որ Պ. Նուարթիէի համար պատրաստուած դեղ մը տիկին ար Սէն-Մէրանը թունաւորէ:

— Ատոր տարակոյս չկայ. գիտէք որ քանի մը հիւանդու թեանց մէջ թոյնը դեղ է. կաթուածն ալ այն հիւանդու թիւններէն մէկն է. Պ. Նուարթիէի շարժելու և խօսելու կարողութիւնը վերադարձընելու համար ամեն միջոց 'ի գործ դնելէս ետև՝ դրեթե երեք ամիսէ 'ի վեր որոշեցի վերջին միջոց մը ևս փորձելու. երեք ամիսէ 'ի վեր, կ'ըսեմ, բեկինի հիւթը կը գործածեմ անոր. վերջին անգամ հրամայած դեղիս մէջ այն հիւթէն վեց հարիւրակրամ դնել տուի. վեց հարիւրակրամը, (որ կրնայ Պ. Նուարթիէի կաթուածահար գործարանաց ազդեցութիւն չընել, քանզի հետզհետէ աստիճանաբար նոյն թոյնէն դեղի մէջ առնելով՝ սովորած է անոր), բաւական է այն դեղին չսովորող ուրիշ ո՛ր և է մէկուսն մահ պատճառել:

— Սիրելիդ իմ՝ տ'Ավրինեի, Պ. Նուարթիէի և տիկին ար Սէն-Մէրանի սենեկաց մէջ ամենևին հաղորդակցութիւն չկայ, և Պարուան բնաւ զոքանչիս սենեակը չմտնէր: Աերջապէս, պարոն, կը համարձակիմ ըսել որ լիէպէտե զձեզ խիստ ներհուն և մանաւանդ խիստ երկիրզած մարդ մը կը

Ճանչնամ, թէպէտև ամեն պարագայի մէջ ձեր խօսքը արևուն լուսին նման ինձ կ'առաջնորդէ, այսու ամենայնիւ, իմ այս համոզմանս հակառակ՝ և Մարդս սխալակիան է՝ ըսուած առակին վրայ կոթընելու պէտք ունիմ:

— Մտիկ բռէք, Ախլըֆօր, ըսաւ բժիշկը, իմ պաշտօնս կիցներէս այնպիսի մէկը կը ճանչնամք, որու վրայ իմ վրաս ունեցածնուդ չտի վստահութիւն ունենաք:

— Ինչո՞ւ համար, ըսէք. ինչ բանի համար կը հարցընէք:

— Կանչեցէք զան, իմ բոլոր տեսածներս և դիտածներս անոր կը պատմեմ, և տիկին ար Սէն-Մէրանի մարմինը կը բանանք:

— Այդ կերպով թոյնին հետքը կը գտնէք:

— Ոչ, թոյն չըսի ես, այլ իւր ջիղերը դրդողը պատճառը կը քննենք, իւր անշնչութեան ուրկից յառաջ գալը իսկոյն կը հասկընանք և կ'ըսենք ձեզի. Սիրելի Ախլըֆօր, եթէ այս դժբաղդութիւնը անհողութեամբ պատահած է, ձեր ծառաներուն վրայ հսկեցէք. իսկ եթէ թշնամութեամբ պատահած է, ձեր թշնամեաց վրայ հսկեցէք:

— Ա՛հ, Տէր Ատուած, ինչ կ'առաջարկէք ինձ, պ. տ'Ալբրինի, պատասխանեց Ախլըֆօր յաղթուելով. այս գաղտնիքը ձեզմէ ուրիշ մէկը իմանալուն պէս՝ պէտք է որ քննութիւն մը ըլլայ, և տանս մէջ այդ քննութիւնը ընել անկարելի է. Այսու ամենայնիւ, շարունակեց թաղաւորի գործակալը սիրտ առնելով և անհանգստութեամբ բժշկին երեսը նայելով, այսու ամենայնիւ, եթէ կ'ուզէք, եթէ անշուշտ կը պահանջէք, ձեր կամքը կը կատարեմ: Իրօք պէտք եմ այս գործին ետեւէն ըլլալ, բնութիւնս ալ այնպէս կը պահանջէ. Սակայն, պարոն բժիշկ, կը տեսնէք որ մեր սիրտը վիշտերով լցուած է. այնչափ վիշտերէն ետև տանս մէջ այնչափ դայթակղեցուցիչ քննութեւն մը ընել տալով կինս և աղջկիս պիտի մեռնին: Գիտէք, պարոն, որ թաղաւորի գործակալու թիւն ընողը անանց թշնամիներ ունենալու չկրնար քսան և

Հինգ տարի իւր պաշտօնը կատարել . իմ թշնամիներս աչ խիստ բազմաթիւ են . այս դայթակղեցուցիչ դորձը անոնց համար յաղթուածիւն մը պիտի ըլլայ . անոնք պիտի ուրախանան և ես ամօթով պիտի մնամ : Ներքեք ինձ , Պ . բժիշկ , այս զոհհանքի գաղափարներու համար . եթէ դուք քահանայ մը ըլլայիք , չէի համարձակեր ձեզ այս բանս ըսել . բայց դուք մարդ մ'էք , և միւս մարդերը կը ճանչնաք , ուստի կարծեմ իրաւունք կու տաք ինձ այս բանիս համար :

— Մերերից իմ Պ . տը Վիլլիֆոր , պատասխանեց բժիշկը զիջանելով , իմ առաջին պարտքս մարդասիրութիւնն է . տիկին տը Մէն-Մէրանը կ'աղառէի՝ եթէ արուեստս օղներ ինձ . բայց ան մեռա , և ես պէտք եմ կենդանիներուն բարիք ընելու ջանալ : Ուրեմն թաղերնք այս սոսկալի գաղտնիքը մեր սրտին խորութեանցը մէջ , և եթէ մէկը իմանայ իսկ , պահած լուծիւնս թող ազխութեանս տայ , հոգս պիտի չընեմ : Սակայն , սարոն . անհոգ մի կենաք , միշտ փնտոցեք , և ուշադրութեամբ քննեցեք . կարելի է որ ընողը այսչափով զոհ չըլլայ . . . : Եւ երբ յանցաւորը դտնէք , ես պիտի ըսեմ ձեզ թէ դուք դատաւոր մ'էք , ուղածնիդ ըրէք :

— Ա՛հ , շնորհակալ եմ , շնորհակալ եմ , պարոն բժիշկ , ըսաւ Վիլլիֆոր անպատոււմ ուրախութեամբ մը , ձեզմէ աւելի մտերիմ բարեկամ մը չունեցայ երբէք — :

Եւ կարծես թէ վախնալով որ տ'Ալբրիսիի նոյն խնդրոյն վրայ չվերագառնայ և իւր խոստման վրայ չզղջայ , ոտք ելաւ և բժիշկը տան մէջ տարաւ :

Անոնք հեռանալուն պէս Մորէլ գլուխը իւր պահուած տեղէն դուրս հանեց և լուսինը անոր երեսը լուսաւորեց , որ ուրուականի պէս դեղներ էր :

— Աստուած յայտնի բայց սոսկալի կերպով կը պաշտպանէ զիս , ըսաւ . բայց Վարանթինս , Վալանթինս , ողորմելի սիրուհիս , արդեօք այնչափ վիշտերուն պիտի կրնայ տակալ — :

Այս խօսքերը ըսելով՝ փոփոխակի կարմիր վարագոյրներով

պատուհանին և սպիտակ վարագոյրներով երեք պատուհաններուն կը նայէր :

Կարմիր վարագոյրներով պատուհանին լոյսը գրեթէ բոլորովին աներևոյթ եղեր էր :

Անտարակոյս տիկին տը Ա. Իլլեֆօր իւր ճրագը մարեր էր , և միայն գիշերային կանթեղը իւր տկար ցոլացումը ասպակիներուն կու տար :

Ընդ հակառակն՝ սպիտակ վարագոյրներով երեք պատուհաններէն մէկուն բացուիլը տեսաւ :

Վատարանին վրայ զետեղուած մոմ մը իւր աղօտ լոյսը դէպ 'ի դուրս կ'արձակէր և ստուեր մը պատշգամբին մէջ դալով , արմկանը վրայ կոթընեցաւ :

Մորէլ սարսուց :

Իրեն այնպէս երևցաւ թէ հառաչանք մը կը լսէ :

Ջարմանալի բան էր որ Մորէլի պէս այնչափ աներկիւղ և ուժեղ անձ մը մարդկային ամենէն զօրաւոր երկու կիրքերէն , այսինքն՝ սէրէն և երկիւղէն յուզուելով և շփոթելով , այն աստիճան տկարացեր էր սր երեակայական ցնորքներու մէջ ինկեր էր :

Թէև անկարելի էր որ Վալանթին զինքը իւր պահուած տեղը տեսներ , սակայն իրեն այնպէս եկաւ թէ պատուհանին ստուերը զինքը կը կանչէ :

Իւր յուզեալ և բորբոքեալ սիրտը այնպէս կը հաւտացըներ իրեն , և այս կարծեաց մէջ այնչափ համոզուած կ'երեւէր , որ երիտասարդական թեթև ոստիւնով մը ծառերուն տակէն դուրս ցատկեց , և տեսնուելէն , Վալանթինը վախցընելէն , և նորատի աղջկան զինքը յանկարծ տեսած ժամանակ ակամայ հանելու ձայնովը քնացողները արթնցընելէն չվախնալով , երկու քայլով ծաղկոցին մէջէն անցաւ , զոր լուսինը լճի մը պէս լայն և սպիտակ կ'երևցընէր , և տան առջև շարուած նարնջենիներուն արկղներուն քով հասնելով սանդուխին վրայէն արագութեամբ վեր ելաւ , և դուրը հոնց , որ առանց ընդդիմութեան իսկոյն բացուեցաւ :

Վալանթին պատուհանին առջևը եղած ժամանակ զինքը շտեմեր էր. իւր աչքերը դէպ 'ի երկինք վերցուցած՝ երկնից կապոյտին վրայ շրջող արծաթագոյն ամպ մը կը դիտէր, որուն ձևը երկինք ելնող ստուերի մը ձևն ունէր:

Իւր յուզեալ և վերացեալ մտօքը զայն իւր հանիին հոգին կը կարծէր:

Այսու ամենայնիւ Մորէլ նախասեմեակը անցնելով երկրորդ սանդուխին քովը հասեր էր:

Սանդուխին աստիճաններուն վրայ տարածուած օթոցը երիտասարդին ոտնաձայնը կը խափանէր:

Մորէլ այն աստիճան յուզեալ էր որ Պ. տը Վիլլեֆօրի ներկայութիւնը անգամ պիտի չվախցընէր զինքը: Եթէ պարոն տը Վիլլեֆօր իւր դիմացը ելնէր, երիտասարդը իւր ընկերքը որոշեր էր:

Անոր պիտի մօտենար և ամեն բան խոստովանելով պիտի աղաչէր որ ներէ իրենց և չդժկամի այն սիրոյն, որ զինքը իւր աղջկան հետ և իւր աղջիկը իրեն հետ կը միացընէր:

Մորէլ խենթեցեր էր:

Բարեբաղդաբար մարդ մը շտեմաւ:

Այն ատեն տան ներքին յատակադռին վրայօք Վալանթինը նէն ստացած տեղեկութիւնը իրեն շատ օգնեց:

Առանց վտանգի սանդուխին վրայ հասաւ, և երբ դէպ 'ի ո՛ր սենեակը երթալուն վրայ կը մտածէր, հեծութեան ձայն մը լսեց, և իսկոյն դէպ 'ի ձայնը ելած կողմը ուղղեցաւ:

Կիսաբաց դրան մը մէջէն լոյսի մը ցոլացումը և հեծութեան ձայնը դուրս կ'ելնէին:

Մորէլ այն դուռը հոնց և ներս մտաւ:

Մեռեալը անկողնոյ մը մէջ կը հանգչէր սպիտակ սաւանի մը տակ, որ բոլորովին կը ծածկէր զան և մարմնոյ ձևը կը նկարէր. Մորէլ, որ դիպուածով անոր մահուան գաղանիքը իմացեր էր, զան այս դիրքին մէջ տեսնելով աւելի սոսկաց:

Անկողնոյն քովը՝ Վալանթին մեծ թիկնաթոսի մը վրայ

ծիրադրեալ ու դուխը աթոռին թիկնաբարձբուն մէջ և իւր երկու ձեռքերովը ծածկած՝ դողալով ու հեծելով կ'ողբար :

Պատուհանը բաց թողլով ներս մտեր էր և այնպիսի սրտառուչ կերպով բարձրաձայն կ'աղօթէր, որ ամենէն անզգայ սիրտերն անդամ պիտի շարժէին :

Իւր վիշտերը այնպիսի կիզիչ կապերով իւր կոկորդը կը սեղմէին, որ բերանէն ելած խօսքերը իրարու անհամաձայն և դժուարխմաց էին :

Լուսինը պատուհանի վանդակներուն մէջէն ներս թափանցելով մոմին լոյսը կը տժղունէր և այս թախծալից պատկերը իւր անբական զոյներովը կը ներկէր :

Մարէլի սիրտը այս տեսարանին չկրցաւ դիմանալ, Թէև ինքը օրինակ ըլլալու չափ բարեպաշտ և իւր սիրտը այնչափ դիւրազգեցիկ չէր, բայց Վալանթինը տառապանաց և արտասուաց մէջ տեսնելով, չկրցաւ ինքզինքը զայել :

Հառաչանք մը հանեց, անուն մը մրմնաց, և Վալանթին իւր դուխը վերցուց, որ թեաթոռին թաւիշէն կ'ճակերայ նկարուած ու Մադդաղինէի գլխուն նման արտասուաց մէջ թաթխուած էր, և անոր կողմը դարձած մնաց :

Վալանթին Մարէլը տեսաւ և զարմանք մը չայտնեց :

Յետին յուսահատութենէն ուռեցած սրտին մէջ միջնական յուզմունք չկրնար ըլլալ :

Մարէլ ձեռքը իւր սիրուհւոյն երկնցուց :

Վալանթին իւր քովը չգալուն համար զինքը արդարացունելու միակ նպատակաւ՝ մահագոյժ սաւանին տակ հանդշած դիակը ցուցուց անոր և վերստին սկսաւ հեծելով լալ :

Երկուքն ալ չէին համարձակեր այն սենեկին մէջ խօսելու : Երկուքն ալ կ'երկրմտէին խղել այն լռութիւնը, որ կարծես թէ մտեալը սենեկին մէկ անկիւնը կանդնած և ձեռքը շքրթանց վրայ դրած կը հրամայէր :

Վերջապէս Վալանթին անորմէ առաջ բերանը բանալու համարձակեցաւ :

— Բարեկամ, ըսաւ, ինչպէս հոս եկար: Ափսոս, քեզի քարի եկար կ'ըսէի, եթէ այս տան դուռը քեզի բացողը մահը չըլլար:

— Աւլանթին, ըսաւ Մորէլ դողդոջուն ձայնիւ և ձեռքերը միացրնելով, ժամը ութ ու կէսէն 'ի վեր հոն կ'ըսաւսէի: Երբ նայեցայ որ չեկար, անհանգստութիւն մը պատեց զիս, պատին վրայէն ցատկեցի, պարտէզը իջայ, այն ատեն այդ աղէտալի դիպուածին վրայ խօսելու ձայներ լսեցի:

— Ի՞նչ ձայներ —, հարցուց Աւլանթին:

Մորէլ սարսուց, վասն զի բժշկին և Պ. տը Ալիլֆօրի բռնոր խօսակցութիւնը յիշեց. այնպէս կարծէր թէ սաւանին տակէն անոր ձգտեալ թևերը, պիբկ պարանոցը և մանիշակագոյն շուրթերը կը տեսնէ:

— Ձեր ծառաներուն ձայներէն ամեն բան իմացայ, ըսաւ Մորէլ:

— Մինչև հոս դալով կրնայիր մեր կորստեան պատճառ ըլլալ, սիրելիս, ըսաւ Աւլանթին առանց երկիւղի և բարկութեան:

— Ներէ ինձ, պատասխանեց Մորէլ նոյն ձայնիւ, հիմա կը մեկնիմ:

— Ոչ, կեցիր, ըսաւ Աւլանթին, դիմացդ կրնայ մէկը ելնել:

— Բայց եթէ մէկը հոս դայ —:

Նորատի աղջիկը գլուխը շարժեց:

— Մէկը չգար, ըսաւ. անհոգ եղիր. ասա մեր սպաշտսպանը —:

Եւ իւր ձեռքովը սաւանին տակի գիակը ցուցուց:

— Ըսէ ինձ, կ'աղաչեմ, կրկնեց Մորէլ, պարոն ա'ւրիւնէն ի՞նչ եղաւ:

— Դաշնագիրը ստորագրելու համար Պ. Ֆրանզին եկած ժամուն հանիս իւր վերջին շունչը կ'աւանդէր:

— Ափսոս, ըսաւ Մորէլ եսական ուրախալի զղայմամբ,

քանզի իւրովի կը մտածէր թէ այս մահը Աւլանթինի ամուսնութիւնը անորոշ կերպով կը յապաղէր :

— Բայց իմ վիշտերս կրկնապատկողը այն է , շարունակեց Աւլանթին՝ կարծես Մորէլի այն զգացումը պատժելու համար , որ իմ ողորմելի սիրելի հանիս մեռնելու ատեն պատուիրեց որ ամուսնութիւնը կարելի եղածին շափ շուտով կատարուի : Ո՛վ Աստուած իմ , ան ալ զիս պաշտպանել կարծելով ինձ թշնամութիւն կ'ընէր :

— Մտիկ բռէ , ինչ ձայներ են ասոնք — , ըսաւ Մորէլ : Երիտասարդները լուռ կիցան :

Դրան մը բացուիլը , նրբազաւիթին տախտակամածին ճարնչիւնը և սանդուխէն իջնելու ձայներ լսուեցան :

— Հայրս է որ իւր դահլիճէն դուրս կ'ելնէ , ըսաւ Աւլանթին :

— Անշուշտ բժիշկը կը ճամբէ , յաւելցուց Մորէլ :

— Բժիշկն ըլլալը սուրկից գիտես , հարցուց Աւլանթին զարմանքով :

— Այնպէս կը կարծեմ — , ըսաւ Մորէլ :

Աւլանթին երիտասարդին երեսը նայեցաւ :

Այն միջոցին փողոցին դրան զոցուիլը լսեցին :

Պ . տը Ալիլեֆօր պարտիզին դուռն ալ բանիլիքէն ետև սանդուխէն վեր ելաւ :

Նախասենեկին մէջ մտնելով՝ վայրկեան մը կանգ առաւ մտածելով թէ իւր սենեակը դառնայ եթէ տիկին տը Սէն-Մէրանի սենեակն երթայ :

Մորէլ վարագոյրի մը ետին պահուեցաւ :

Իսկ Աւլանթին տեղէն չշարժեցաւ . իւր յետին տխուրութիւնը կարծես սովորական երկիւղները բանի տեղ չէր դներ :

Պ . տը Ալիլեֆօր իւր սենեակը դարձաւ :

— Հիմա , ըսաւ Աւլանթին , ոչ պարտիզին դռնէն կրնաս դուրս ելնել և ոչ փողոցին — :

Մորէլ զարմանքով նորատի աղջկան երեսը նայեցաւ :

— Հիմա, ըսաւ Վալանթին, դուրս ելնելու միայն մէկ ներելի և ասպահով ճամբայ կայ, այն է՝ Հաւիս սենեկէն —

Վալանթին այս խօսքը ըսելով ոտք ելաւ :

— Եկու, ըսաւ անոր :

— Ո՛ւր, հարցուց Մաքսիմիլիէն :

— Հաւիս սենեակը :

— Պ. Նուարթիէի՞ սենեակը գամ :

— Այո՛ :

— Աղէկ մտածեցիր, Վալանթին :

— Աղէկ մտածեցի և երկար ժամանակէ՛ի վեր : Աչխարհի վրայ անորմէ զատ բարեկամ չունիմ, և երկուքնիս ալ անոր պէտք ունինք . . . : Եկու :

— Աղէկ մտածէ, Վալանթին, ըսաւ Մորէլ նորատի աղջկան հրամայածը կատարելու երկմտութիւն ցուցընելով մինչեւ հոս դալս անմտութիւն մ'էր որ ըրի. բայց հիմա աղէկ կ'ըզդամ ըրածս, աչացս պատանը հանեցի. և դուն այդ բանը ինձ հրամայելու համար աղէկ մտածած ես, սիրելիդ իմ Վալանթին :

— Այո՛, ըսաւ Վալանթին, միայն հանիիս մոռեալ մարմինը առանձին ձգելուս համար խիղճ կ'ընեմ, որուն քովք մնալու համար յանձնառու եղած եմ :

— Վալանթին, ըսաւ Մորէլ, մահը ինքնին նուիրական է :

— Այո՛, պատասխանեց նորատի աղջիկը, սակայն երկար չաւեր, եկու — :

Վալանթին նրբադաւիթէ մը անցնելու Նուարթիէի սենեակը տանող փոքր սանդուխէ մը վար իջաւ :

Մորէլ ոտից ծայրերուն վրայ քալելով անոր ետեւէն կ'երթար Երբ դրան առջևը հասան, ձերունի ծառային հանգիպեցան :

— Պարուս, ըսաւ Վալանթին, դուրը գոցէ, և մի թողուր որ մարդ ներս մտնէ — :

Եւ առաջ ինքը ներս մտաւ :

Նուարթիէ տակաւին իւր թեւաթուին վրայ նստած էր, և

մենէն թեթեւ շուկին ուշ դնելով, և բոլոր պատահածները ծերունի ծառայէն իմանալով, իւր անյադ նայուածքը դրան վրայ յարեք էր:

Վալանթինը տեսնելով իւր աչքը փայլեցաւ:

Նորատի աղջկան ընթացքին և դիմաց վրայ այնպիսի սովորականէ դուրս բան մը կար որ կաթուածահարը զարմացուց:

Ուստի ծերունւոյն աչքը, որ ՚ի սկզբան կը փայլէր, անոր այս ընթացքը տեսնելով՝ սկսաւ հարցընելու շարժումներ ընել:

— Սիրելի հաւս, ըսաւ ցած ձայնով, աղէկ մտիկ ըրէ ինձի. գիտես որ Սէն-Մէրան հանիս ժամ մը կայ որ մեռաւ, և հիմա աշխարհի վրայ քեզմէ զատ մէկը չունիմ որ զիս սիրէ —:

Ծերունւոյն աչաց մէջ անսահման գորովանաց զգացում մը տեսնուեցաւ:

— Ուրեմն իմ վիշտերս ու յոյսերս քեզի յայտնել պէտք եմ, այնպէս չէ՞ —:

Կաթուածահարը նշան ըրաւ թէ այո՛:

Վալանթին Մաքսիմիլիէնի ձեռքը բռնեց:

— Ուրեմն, ըսաւ անոր, տես այս պարոնը —:

Ծերունին իւր հեռազօտիչ և սակաւ ինչ զարմացեալ նայուածքը Մորէլի վրայ յարեց:

— Պ. Մաքսիմիլիէն Մորէլն է, ըսաւ աղջիկը, Մարսիլիոյ այն սրահեշտ վաճառականին որդին, որուն անունը անտարակոյս լսած ես:

— Այո՛, ըսաւ ծերունին:

— Մաքսիմիլիէն իւր հօրը անստղիւտ անունը փառաւորելու վրայ է. քանզի երեսուն տարեկան հասակին մէջ հեծելազօրաց հրամանատար և Պատուոյ Աէդէոնի պաշտօնատար է —:

Ծերունին նշան ըրաւ թէ կը յիշէ:

— Ուրեմն, սիրելի հաւս, ըսաւ Վալանթին ծերունւոյն առջը ծնկան վրայ գալով և մէկ ձեռքովը Մաքսիմիլիէնը ցուցընելով, կ'իմացընեմ որ ես Մորէլը կը սիրեմ և միայն անոր

Հետ կ'ուզեմ ամուսնանալ : Եթէ զիս ուրիշի հետ ամուսնացրնելու ստիպեն , աւելի աղէկ ունիմ որ զիս սպաննեն և կամ ես ինքզինքս պիտի սպաննեմ — :

Աթաբաձաճարին նայուածքը զանազան մտածութիւններ ունենալը կը յայտնէր :

— Պ . Մաքսիմիլիէն Մորէլը կը սիրես դուն , այնպէս չէ՞ , սիրելի հաւս , հարցուց նորաստի աղջիկը :

— Այո՛ , ըսաւ անշարժ ծերունին :

— Աւրեմն մենք որ քու զաւակներդ ենք , կրնան հօրս կամայքը դէմ պաշտպանել զմեզ — :

Նուարթիէ իւր հանճարալի նայուածքը Մորէլի վրայ յարեց , որպէս թէ ըսել ուզէր . Ար մտածենք :

Մաքսիմիլիէն հասկըցաւ :

— Օրիորդ , ըսաւ , դուն նուիրական սարսք մը ունիս հանիիդ սենեակը կատարելու . կը ներես ինձ որ քիչ մը պարոն Նուարթիէի հետ խօսելու պատիւն ունենամ :

— Այո՛ , այո՛ — , ըսաւ ծերունոյն աչքը :

Ետքը անհանդուտութեամբ Ալալանթինի երեսը նայեցաւ :

— Ըսել կ'ուզես թէ քու միտքդ ինչպէս պիտի հասկընայ , այնպէս չէ՞ , սիրելի հաւս :

— Այո՛ :

— Ո՛հ , անհող եղիր . այնչափ անդամ քու վրայօքդ խօսեցած ենք , որ քեզի հետ ինչ կերպով խօսիլս գիտէ — :

Ետքը սիրալիր ժպիտով Մաքսիմիլիէնի դառնալով , թէև այն ժպիտին տակը խորին տիրութիւն մը տիրած էր ,

— Քողոր գիտցածներս ան ալ գիտէ — , ըսաւ :

Ալալանթին ոտք ելաւ , Մորէլի աթոռ մը ներկայացուց և Պարուային պատուիրեց որ մարդ չթողու որ ներս մտնէ , և խանդաղատանօք իւր հաւը համբուրելէն ու Մորէլի տիրադին ողջոյն մը տալէն ետև մեկնեցաւ :

Այն ատեն Մորէլ Նուարթիէին ցուցընելու համար թէ Ալալանթինի մտերմութիւնը ստացած է և իրենց բոլոր զաղա-

նիքը կը ճանչնայ, բառարանը, գրիչը և թուղթը առաւ ու սեղանի մը վրայ դրաւ :

— Բայց նախ ներեցէք ինձ, պարոն, ըսաւ Մորէլ, որ իմ սվ ըլլալս, ինչպէս օրիորդ Վալանթինը սիրելիս և ինչ դիտաւորութիւն ունենալս պատմեմ ձեզ :

— Մտիկ կ'ընեմ —, ըսաւ Նուարթիէ :

Բաւական պատկասելի տեսարան մը կը ներկայէր այն ծերունին, որ թէպէտ ըստ երևութից անօգուտ բեռ մ'էր, բայց երկու ծաղկահաս, զեղեցիկ, ուժեղ և առոյգ սիրահարաց միակ պաշտպանը, միակ նեցուկը և միակ դատաւորն եղեր էր :

Իւր դէմքը, որ աղնուութեան և անաչտութեան նշանաւոր դրոշմերն ունէր, Մորէլի պատկառանք մը տուեր էր, որ դողալով իւր պատմութիւնը սկսաւ :

Այն ատեն երիտասարդը պատմեց անոր թէ ինչպէս Վալանթինը ճանչցեր և ինչպէս զան սիրեր էր. ինչպէս Վալանթին իւր առանձնութեանը և դժբաղդութեանը մէջ Մորէլի անձնուիրութեան առաջարկութիւնը ընդուներ էր :

Երիտասարդը իւր ծննդեան, վիճակին և հարստութեանը վրայ ալ խօսեցաւ և քանի մը անգամ երբ կաթնածաղկահարին միտքը հասկընալու համար անոր երեսը կը նայէր, ծերունին իւր նայածքովը իրեն կը պատասխանէր :

— Շատ աղէկ, շարունակէ :

— Հիմա, ըսաւ Մորէլ երբ իւր պատմութեան առաջին մասը վերջացուց, հիմա որ իմ սէրս և ակնկալութիւններս ձեզի պատմեցի, կ'ուզէք որ դիտաւորութիւններս ալ իմացընեմ :

— Այո՛, ըսաւ ծերունին :

— Մեր որոշումը այս էր — :

Եւ այն ատեն ամեն բան Նուարթիէին պատմեց, թէ ինչպէս պարտիզակին մէջ կառք մը կ'ըսպասէր, ինչպէս Վալանթինը պիտի առնուր իւր քրոջը տունը տանէր, անոր հետ պիտի ամուսնանար, և մինչև Պ. տը Վիլլաֆօրի ներողութիւնը ընդունելն պիտի սպասէին :

— Աչ, ըսաւ Նուարթիէ :

— Ո՛չ կ'ըսէք, կրկնեց Մորէլ, պէտք չե՛նք այսպէս ընել :

— Աչ :

— Աւրեմն մեր որոշման հաւանութիւն չունիք :

— Աչ :

— Աւրեմն ուրիշ միջոց մը կայ —, ըսաւ Մորէլ :

Ծերուհիոյն հետազօտիչ նայուածքը հարցուց .

— Ո՞րն է :

— Կ'երթամ Պ. Ֆրանզ տ'էրինէն կը գտնեմ, շարունակեց Մաքսիմիլիէն . (ուրախ եմ որ Վալանթինի բացակայութեան ժամանակ կարող եղայ այս քանս ձեզ ըսելու ,) և այնպէս կը վարուիմ անոր հետ , որով պիտի պարտաւորի պատուաւոր մարդու մը ընթացքը բռնելու — :

Նուարթիէի նայուածքը կը հարցընէր :

— Ըսել կ'ուզէք թէ ինչ պիտի ընեմ, կրկնեց Երիտասարդը :

— Այո :

— Ինչպէս որ ըսի՛ պիտի երթամ գտնեմ զինքը . օրիորդ Վալանթինի հետ ունեցած մեր սէրը պիտի պատմեմ անոր . եթէ ազնուասիրտ մէկն է , իւր նշանածէն հրաժարելով իւր աշնուութիւնը պիտի յայտնէ , և այն ժամէն ցմահ անոր անձնուէր բարեկամը պիտի ըլլամ . բայց եթէ կամ շահասիրութենէ և կամ ծաղրելի հպարտութենէ զրդեալ մերժէ և դէմ կենայ ինձ , փորձով անոր ցուցընելէս ետև թէ Վալանթին զիս կը սիրէ ու ինձմէ ուրիշ մէկու հետ չուզեր ամուսնանալ , անոր հետ պիտի մենամարտիմ՝ զինուց ընտրութիւնն ալ անոր թողլով , և պիտի սպաննեմ զան և կամ ինքը զիս պիտի սպաննէ . եթէ ես սպաննեմ , Վալանթինի հետ պիտի չամուսնանայ , իսկ եթէ ան զիս սպաննէ , ապահով եմ որ Վալանթին անոր հետ չամուսնանար — :

Նուարթիէ անպատում ուրախութեամբ Մորէլի ազնիւ և անկեղծ դէմքը կը գիտէր , որուն վրայ իւր լեզուին յայտ-

նաժ զգացումները կը նկարուէին, և որուն զեղեցկութիւնը ըսած խօսքերուն հաստատութիւնն ու ճշմարտութիւնը կ'աւելցընէր:

Սակայն երբ Մորէլ իւր խօսքը վերջացուց, Նուարթիէ քանի մը անգամ աչքը գոցեց, որ ինչպէս արդէն գիտենք՝ ոչ ըսելու եղանակն էր:

— Ո՛չ կ'ըսէք, ըսաւ Մորէլ. ուրեմն այս երկրորդ խորհուրդին ալ չէք հաւանիր, ինչպէս որ առաջինը արդէն մերժեցիք:

— Այո՛, չեմ հաւանիր, ըսաւ ծերը:

— Աւրեմն ի՞նչ ընենք, պարոն, հարցուց ծերը: Տիկին տը Սէն-Մէրանի վերջին խօսքերը այնպէս են որ ամուսնութիւնը չյապաղեն. այս գիտնալով դործերը իրենց ընթացքին թողում—:

Նուարթիէ անշարժ կեցաւ:

— Այո՛, կը հասկընամ, ըսաւ Մորէլ. ըսել կ'ուզէք թէ պէտք եմ սպասել:

— Այո՛:

— Բայց որչափ յապաղենք, այնչափ պիտի կորսնցընենք, պարոն, կրկնեց երիտասարդը: Վալանթին առանձին ըլլալով ոյժ չունի, և մանկան պէս պիտի բռնադատեն զինքը: Այս տան մէջ պատահածները տեսնելու համար հրաշքով ներս մտնելով ու ձեր առջևը ներկայանալով, չեմ կրնար իրաւամբ յուսալ որ այս բարեպատեհ ասիլմները ուրիշ անգամ պատահին: Հաւատացէք ինձ, ձեզի առաջարկած երկու միջոցներէս մէկը կայ միայն առջանիս, որով կրնանք օգուտ քաղել. ներկեցէք երիտասարդութեանս սնափառութեանը: Ըսէք միայն. այս երկուքէն ո՞րը նախամեծար կ'ընտրէք. կը հրամայեք որ օրիորդ Վալանթինը առնում փախլիմ:

— Ոչ:

— Վ'ուզէք որ Պ. ա'երթինէն երթամ գտնեմ:

— Ոչ:

— Բայց, ո՞վ Աստուած իմ, որո՞ւ միջոցաւ պիտի հասնի մեզ այն օղնութիւնը որ երկինքէն կ'ըստասենք — :

Ծերունին իւր աչօքը ժպտեցաւ, ինչպէս որ ամեն անգամ երկնից խօսքը եղած ժամանակ ժպտելու սովորութիւն ունէր :
 Անաստուածութեան զաղափարը միշտ մնացած էր քիչ մը հին Ժաղոպէնին սրտին մէջ :

— Բաղդին միջոցաւ, կրկնեց Եորէլ :

— Ոչ :

— Չե՞ր միջոցաւ :

— Այո՛ :

— Չե՞ր միջոցաւ կ'ըսէք :

— Այո՛, կրկնեց ծերունին :

— Ըրած հարցումն աղէկ կը հասկընա՞ք, պարոն : Ներքեք կրկնելուս, ըստ որում իմ կեանքս ձեր պատասխանէն կախեալ է. մեր ազատութիւնը ձեր կողմն պիտի ըլլայ :

— Այո՛ :

— Ապահո՞ւլ էք :

— Այո՛ :

— Կ'երաշխաւորէք :

— Այո՛ — :

Կաթուածահարին նայուածքին մէջ այնպիսի հաստատութիւն մը կար, որ եթէ ոչ ուժին, դոնէ անոր կամացը վրայ տարակուսիլը անկարելի էր :

— Ա՛հ, շնորհակալ եմ, պարոն, հարիւր անգամ շնորհակալ եմ : Բայց ի՞նչպէս պիտի կրնաք այն ամուսնութեան դէմ դնել, դուք որ ձեր թեաթոտին մէջ շղթայեալ, համը և անշարժ էք, միայն թէ Աստուծոյ մէկ հրաշքով ձեր լեզուն բացուի, ու շարժիլ կարենաք — :

Ծերունւոյն երեսը ժպտաով մը փայլեցաւ. անշարժ երեսի վրայ այս ժպտը աչաց ժպտէն աւելի զարմանալի էր :

— Ուրեմն սպասե՛լ պէտք եմ, հարցուց երիտասարդը :

— Այո՛ :

— Բայց ամուսնութեան դաշնագիրը պիտի ստորագրեն —
Նուարթիէ նոյն ժպիտով ժպտեցաւ :

— Ըսել կ'ուզէք թէ պիտի չստորագրեն :

— Այո՛, ըսաւ Նուարթիէ :

— Աւրեմն դաշնագիրը պիտի չստորագրեն կ'ըսէք, այնպէս
չէ՛, գուցեց Մորէլ, Ո՛հ, ներեցէք, պարոն, երբ մեծ երջան-
կութեան մը լուրը կ'ընդունի մարդ, ներքի է անշուշտ որ
տարակուսի : Աւրեմն դաշնագիրը պիտի չստորագրուի :

— Ոչ —, ըսաւ կաթուածահարը :

Մորէլ այս ապահովութեան վրայ դարձեալ հաւատալու
կ'երկմաէր :

Անդամալայծ ծերունոյ մը այս խոստումը տարօրինակ կ'ե-
րեէր իրեն. քանզի կրնար չէ թէ կամքի զօրութենէն, այլ
գործարանաց տկարութենէն յառաջագայիլ :

Իւր յիմարութիւնը չճանչող անմախի իւր կարողութենէ
վեր գործադրութիւն պահանջելը բնական չէ :

Կամ երկտասարդին երկմտութիւնը դիտելուն, և կամ ա-
նոր ցուցուցած հնազանդութեան վրայ վստահ չըլլալուն՝
Նուարթիէ իւր նայուածքը անոր վրայ յարեց :

— Ի՛նչ կ'ուզէք, պարոն, հարցուց Մորէլ. կ'ուզէք որ
բան մը չընե՞լու համար ըրած խոստումն նորոյեմ — :

Նուարթիէի նայուածքը յարած և անշարժ մնաց, որպէս
թէ ըսել ուզէր թէ խոստումը բաւական չէ : Ետքը նայուածքը
անոր ձեռաց վրայ յարեց :

— Կ'ուզէք որ երդնում, պարոն, հարցուց Մաքսիմիլիէն :

— Այո՛, ըսաւ կաթուածահարը նոյն վսեմութեամբ, կ'ու-
զեմ որ երդնուք — :

Մորէլ հասկըցաւ որ ծերունին այն երդման մեծ կարեւ-
րութիւն կու տար : Աւստի ձեռքը երկնցուց :

— Կ'երդնում պատուոյս վրայ, ըսաւ, որ պիտի սպասեմ
մինչև որ Պ. Ֆրանզի դէմ ըրած որոշումնիդ 'ի գործ գնէք :

— Աղէկ, ըսին ծերունոյն աչքերը :

— Հիմա, պարոն, կը հրամայէք որ մեկնիմ, հարցուց Մորէլ :

— Այո :

— Առանց օրիորդ Վալանթինը տեսնելու :

— Այո — :

Մորէլ նշան բրաւ թէ հնազանդելու պատրաստ է :

— Հիմա, շարունակեց Մորէլ, պիտի ներէք, պարոն, որ ձեր որդին զձեզ համբուրէ, ինչպէս որ ձեր աղջիկը ասկէ քիչ մը առաջ համբուրեց — :

Նուարթիէի աչաց նշաններէն կարելի չէր սխալիլ :

Երիտասարդը իւր շուրթերը ձերունիին ճակատին վրայ յարեց ճիշդ այն տեղը, ուր նորաստի աղջկան շուրթերը դրուչ էին :

Ետքը երկրորդ անգամ ձերունին ողջունելով դուրս ելաւ :

Պալմին մէջ Պարուային հանդիպեցաւ, որ Վալանթինէն պատուիրուած ըլլալով՝ Մորէլին կ'ըսպասէր, և իրեն ընկերանալով մութ նրբադաւթէ մը անցուց զինքը, որ դէպ 'ի պարտէզին վրայ բացուող դուռ մը կ'առաջնորդէր :

Մորէլ դուրս ելնելով իսկոյն վանդակներուն քովը հասաւ :

Նշդարի ծառէն պատին վրայ ելաւ, և սանդուխին վրայէն մանրեղիորդի մը մէջ իւր պարտէզը իջաւ, ուր կառքը միշտ իրեն կ'ըսպասէր :

Հուտով կառքը հեծաւ, և իւր կրած յուզմունքէն յոյնած, թէև սիրտը աւելի ազատ կ'ելէր, դէպ 'ի կէս գիշերին Մէսլէ փողոցը հասաւ. անկողինը մտաւ և խորունկ արքեցութեան մէջ եղողի մը պէս քնացաւ :

ՔԼՈՒԲ ԱԵ.

ՎԻԼԻՓՕՐԻ ԸՆՏԵՆՆԵՑ ՇԻՐԻՄԸ

Երանն օր ետքը, առաւան ժամը տասին,
 Պ. ար Վիլիֆօրի դրան առջևը մեծ
 բազմութիւն մը ժողովուր էր, և զը-
 խաւորարար Սէնթ-Օնօրէ արուարձանին և
 Բէքինիէր փողոցին մէջ սոյոյ և մասնաւոր անձանց
 կառքերու երկար շարք մը կը տեսնուէր:

Այս կառքերէն մէկը միւսներէն տարբեր ձև մը ունէր և
 երկար ճամբորդութիւն մը բրած կ'երևէր:

Սեւ ներկուած զոց սայլի մը կը նմանէր, որ յուղարկա-
 ւորութեան հանդիսին ամենէն առաջ հասնողներէն մէկն էր:

Այն ատեն ամեն մարդ իմացաւ որ զարմանալի դիպմամբ
 մը Սէն-Մէրանի Պ. մարքեզին դիակը այն կառքին մէջ կը
 գտնուէր, և թէ մի յուղարկաւորութեան հանդէսը կատա-
 րելու համար եկողները երկու մեռեալներու թաղման պիտի
 գտնուէին:

Յուղարկաւորութեան հանդիսին գտնուողները խիստ բազ-
 մաթիւ էին. քանզի Սէն-Մէրանի Պ. մարքեզը, որ Լուի
 ԺԸ և Շարլ Ժ թագաւորաց խիստ հաւատարիմ և խիստ ջերմ
 բարձրաստիճան պաշտօնակալներէն մէկն էր, խիստ շատ բա-
 րեկամներ ունէր, որոնք Վիլիֆօրի կողմանէ եկողներուն հետ
 միանալով, մեծ խումբ մը կը կազմէին:

Իսկոյն կառավարութեան իմաց տրուեցաւ, և հրաման առնուեցաւ որ երկու յուզարկաւորութիւնները միատեղ կատարեն:

Սոյ զարդերով զարդարուած երկրորդ կառք մը Պ. ար Ալիքֆօրի տան առջևը բերին և Պ. ար Սէն-Մէրանի դիակը պարունակող արկղը դոյ սայլին մէջէն յուզարկաւորութեան կառքին մէջ փոխադրեցին:

Երկու մեռեալները Բէր-Կաշէզի գերեզմանատան մէջ պիտի թաղուէին, ուր երկար ժամանակէ 'ի վեր Պ. ար Ալիքֆօր իւր բոլոր ընտանեաց համար մասնաւոր շիրիմ մը կանգնեց էր:

Երդէն այս շիրմին մէջ թաղուած էր ողորմելի Ռէնէին մարմինը, որուն հայրն ու մայրը տասը տարիէ 'ի վեր անորմբ քածնուելէն ետե՛ղ զինքը գանելու կու գային:

* Բարիզի ժողովուրդը, որ միշտ հետաքրքիր է և այսպիսի սոյն հանդէսներու մէջ իրար կ'անցնի, երկիւղած լուծեամբ այն մեծաշուք ուղեկիցներուն անցնելը տեսաւ, որոնք գէպ 'ի վերջին կայանը կը տանէին այն երկու անձանց դիակները, որոնք հանճարով ու արժանաւորութեամբ հոշակաւոր եղող հին ազնուականութեան կը վերաբերէին:

Պոշան, Ալբէր և Շաթօ-Ռընօ մէկ կառքի մէջ գանուելով՝ այն գրեթէ յանկարծական մահուան վրայ կը խօսէին:

— Անցեալ տարի Ալճէրիայէն դառնալուս էր որ տիկին ար Սէն-Մէրանը Մարսիլիա տեսայ, կ'ըսէր Շաթօ-Ռընօ. անոր կատարեալ առողջութիւնը, կորովամտութիւնը և զարմանալի աշխուժութիւնը դիտելով, կ'ըսէի թէ հարիւր տարի ապրելու կին մ'է: Գիտէ՞ք քանի տարեկան էր տիկինը:

— Ֆրանզէն լսած եմ թէ վաթսուն և վեց տարեկան էր, պատասխանեց Ալբէր: Բայց տիկինը պատուութենէն չմեռաւ, այլ մարքէզին մահուանը վրայ դդաղած վիշտերէն: Կ'երեւի թէ անոր մահը իրեն սաստիկ հարուած մը ըլլալով, իւր մահուան ալ պատճառ եղաւ:

— Բայց վերջապէս ինչ հիւանդութենէ մեռաւ, հարցոյց Պոշան:

— Կարծեմ ուղղային հիւանդութենէ և կամ յանկարծա-
կան կաթուածէ . երկուքն ալ նոյնը ըսել չէ :

— Գրեթէ :

— Կաթուածով մեռնելուն հաւատալը դժուար է , ըսաւ
Պոշան : Տիկին տը Սէն-Մէրան , զոր ես ալ կենացս մէջ մէկ
կամ երկու անգամ տեսած եմ , կարճահասակ , վտիտ , և
ջղոտ քան թէ արիւնշատ անձ մ'էր : Տիկին տը Սէն-Մէ-
րանի մարմնոյ կազմութիւնը ունեցող անձանց վիշտերէ կա-
թուածամահ ըլլալը շատ քիչ անգամ տեսնուած է :

— Տիկինը որ հիւանդութենէ կամ որ բժիշկէն կ'ուզէ թող
մեռնի , ես կը տեսնեմ որ անոր մահուամբը Պ . տը Ալիւ-
ֆօր կամ օրիորդ Ալալանթին , և կամ լաւ ևս ըսենք՝ մեր
Ֆրանզ բարեկամը զեղեցիկ ժառանգութեան մը տէր կ'ըլլայ .
կարծեմ ութսուն հազար ֆրանք եկամուտ ունի :

— Այո՛ , և նուարթիէ հին ժագոպէնին մահուամբն ալ
սխտի կրկնասպտկուի :

— Բայց յամառ հաւ մը կ'երևի ան , ըսաւ Պոշան . կար-
ծեմ մահուան հետ դրաւ դրած է որ իւր բոլոր ժառանգորդ-
ները թաղէ . և ստուգիւ սխտի յաջողի : Աս այն 93 թուա-
կանին ձեր դաշնակիցն է , որ 1814ին նաբողէսնին կ'ըսէր .

« Գուք կը տկարանաք , ինչու որ ձեր տէրութիւնը իւր
աճմանը ժամանակ յոգնած նորատի բունի մը կը նմանի :
Հասարակապետութիւնը իբր նեցուկ առէք , լաւ կազմուած՝
պատերազմին դաշտը դառնանք , և ես ձեզ հինգ հարիւր հա-
զար զինուոր , ուրիշ Մարէնկօ մը և երկրորդ Օսթերլից մը
կը խոստանամ :

« Գաղափարները չեն մեռնիր , վեհափառ տէր , այլ եր-
բեմն կը ննջեն , բայց քնանալէն առաջ եղածէն աւելի ու-
ժով կ'արթնան » :

— Կ'երևի թէ , ըսաւ Ալպէր , իրեն համար մարդիկ գա-
ղափարներու պէս են . բայց ես անհամբերութեամբ կ'ուզէի
զիտնալ թէ Ֆրանզ տ'էբինէն ինչպէս սխտի յարմարի իւր

ծերունի աներին հետ, որ պիտի չուզէ անոր կնոջմէն բաժնուիլ. բայց սեր է Ֆրանզ:

— Պ. տը Վիլլիֆօրի հետ առաջին կառքին մէջն է. արդէն Վիլլիֆօր իւր ընտանիքէն կը համարի զան —:

Այս յուզարկաւորութեան ընկերացող կառքերուն գրեթէ ամենուն մէջ մի և նոյն խօսքերը կ'ըլլային. այսպիսի շուտ և իրարու ետև պատահած երկու մահուան վրայ զարմացած էին, բայց և ոչ մէկ կառքին մէջ կը կատկածէին այն սոսկալի պաղտնեաց վրայ, զոր Պ. տ'Ալբրինեի Պ. տը Վիլլիֆօրին յայտներ էր անոր պարտիզին մէջ:

Ժամ մը ճամբայ ընելէն ետև՝ գերեզմանատան դուռը հասան:

Օգը հանդարտ բայց տխուր էր և հետևաբար կատարուած սոց ճանդէսին հետ ներդաշնակեալ կ'երեւէր:

Գէտ 'ի գերեզմանը յառաջացող բազմութեան մէջ՝ Շաթո-Ռընօ Մորէլը տեսաւ, որ առանձին կառքով եկեր էր:

Երկու կարգ գեղձիներով ճամբուն վրայ առանձին, լռիկ և գունատեալ կը յառաջանար:

— Գո՛ւք ալ հոս էք, ըսաւ Շաթո-Ռընօ իւր թեք երկտասարդ հարիւրապետին թեկն տակը անցընելով. ուրեմն Պ. տը Վիլլիֆօրը կը ճանչնա՞ք, և ինչպէս կ'ըլլայ որ զձեզ ամենին անոր տունը չտեսայ:

— Պ. տը Վիլլիֆօրը չեմ ճանչնար, պատասխանեց Մորէլ, այլ տիկին տը Սէն-Մէրանը կը ճանչնայի —:

Այն միջոցին Ալլէր Ֆրանզին հետ անոնց մտեցաւ:

— Այս տեղս ներկայացընելու յարմար ակը մը չէ, ըսաւ Ալլէր. բայց հոգ չէ. մենք աւելորդպապաշտ չենք: Պ. Մորէլ, ներեցէք ինձ որ Պ. Ֆրանզ տ'Ալբրինէն ձեզ ներկայացընեմ, ճամբորդութեան ազնիւ ընկերս է, որուն հետ Իտալիա պտըտեցանք: Սիրելիք իմ Ֆրանզ, կը ներկայացընեմ քեզ Պ. Մաքսիմիլիէն Մորէլ իմ ազնիւ բարեկամս, զոր բացակայութեանդ ժամանակ ճանչնալու պատիւն ունեցայ, և

որուն վրայ խօսելու պիտի լսես ամեն անգամ որ քաջասրտու-
թեան, կորովամտութեան և մարդասիրութեան խօսքը բացուի:

Մորէլ վայրկեան մը ինչ ընէ լիքը չէր դիտեր. կը մտա-
ձէր թէ ինչ անտանելի կեղծաւորութիւն մ'էր դրել թէ բա-
րեկամօրէն այն մարդը սղջունելը, որուն հետ 'ի ծածուկ կը
մրցէր. սակայն իւր երգումը և պարագայից ծանուցութիւնը
միաքը բերելով, իւր դիմաց վրայ բան մը չյայտնելու հա-
մար իւր կրցածն ըրաւ, և խոհեմութեամբ Ֆրանզը բարևեց:

— Օրիորդ տը Ալիլիֆօր խիստ տխուր էր, այնպէս չէ, ը-
սաւ Տրոյրէ Ֆրանզին:

— Այո՛, պարոն, չափէ դուրս. այս առտու այն աստիճան
տարուեր էր որ հազիւ թէ ճանչցայ զան —:

Այս պարզ խօսքերը Մորէլի սիրտը վերաւորեցին. ուրեմն
Ֆրանզ Ալալանթինը տեսեր և անոր հետ խօսեր էր:

Այն ատեն աշխոյժ երիտասարդ պաշտօնատարը երգումը
չդրժեելու համար բոլոր ոյժը 'ի դորժ դրաւ:

Շաթօ-Ռընոյի թեւը մանելով դէպ 'ի Ալիլիֆօրի շիրիմը
տարաւ զան, որու առջև արդէն երկու մեռեալները բերեր էին:

— Ի՛նչ շքեղ բնակութիւն, ըսաւ Պոշան փառաւոր շիրիմը
գիտելով, ամառուան և ձմեռուան ապարանք մ'է այս, որուն
մէջ ձեր կարգն ալ պիտի գայ բնակելու, սիրելիդ իմ տ'ե-
քինէ, ըստ որում դուք ալ նոյն ընտանիքէն եղաք: Ես փի-
լիսոփայի պէս դիւզական տնակ մը, ծածուկու տակ պարզ
հիւզ մը կ'ուզեմ, և ողորմելի մարմնոյս վրայ այնչափ քան-
դակուած քարեր կրել չեմ ախորժեր. . . : Քաջալերութիւն,
Ֆրանզ, ձեր կիներ ժառանգութեանց տէր կ'ըլլայ:

— Ստուգիւ, Պոշան, անտանելի մարդ մ'էք, ըսաւ Ֆրանզ:
Ձեր քաղաքական գործերը սովորեցուցած են զձեզ ամեն բանի
վրայ ծիծաղել, և գործով զբաղեալ մարդիկ սովորութիւն
ունին ամենեկին բանի մը չհաւատալ: Բայց վերջապէս, Պո-
շան, երբ հասարակ մարդոց մէջ գանուելու պատիւը ու քա-
ղաքական ատեանէն վայրկեան մը հեռանալու բարեբաղդու-

Թիւնն ունենաք, ջանացէք ձեր սիրտը միատեղ կրելու, զոր պատկամաւորաց կամ ծերակուտի ժողովոց գիւանատանց մէջ կը թողուք:

— Է՛հ, ինչ է մարդուս կեանքը, ըսաւ Պոշան, բայց եթէ մահուան նախասենեկին մէջ սպասել մը:

— Թող ուզածը խօսի —, ըսաւ Ալպէր, և Ֆրանզին հետ հեռացաւ՝ թողլով Պոշանը որ Տըպրէի հետ իւր փիլիսոփայական խօսքերը շարունակէ:

Վիլլֆօրի ընտանեաց շիրիմը սպիտակ քարերով և դրեթէքտան ոտք բարձրութեամբ քառակուսի մը կը կազմէր:

Ներքին կողմը երկու մասի բաժնուած՝ Սէն-Մէրանի ընտանիքը Վիլլֆօրի ընտանիքէն կ'որոշէր, և իւրաքանչիւր բաժանում իւր մասնաւոր դռնն ունէր:

Այս շիրիմը ուրիշ գերեզմաններու պէս իրարու վրայ զետեղուած անյարմար դարաններ չունէր, որոնց մէջ մեռեալները կը պահէն այնպիսի արձանադրութեամբ մը, որ ցուցակի կը նմանի. արտաքին պղնձի գոնէն տխուր և վայելուչ նախասենեակ մը կը տեսնուէր պատով մը բուն գերեզմանատեղիէն բաժնուած:

Եւ այս պատին մէջ տեղէն այն երկու դռները կը բացուէին, որոց վըայօք հիմա կը խօսէինք և ուրկից Վիլլֆօրի և Սէն-Մէրանի գերեզմանները կ'երթուէր:

Անոնց մէջ պիտի կրնար մարդ աղատութեամբ իւր վիշտերը բանալ առանց տեսնուելու այն խենթ այցելուներէն, որոնք Բէր-1, աշէղի գերեզմանատունը կու գան կամ գիւղական շորջագայութեան մը նպատակաւ և կամ սիրահարական ժամագրութեամբ մը, և անոնց երգերը, ձայները և շրջագայութիւնները շիրմին մէջ գտնուողին լին մտածութիւնները կամ արտասուածոր աղօթքները պիտի չկրնային շփոթել:

Երկու գիւակները աջ կողմի գերեզմանին մէջ փոխադրուեցան, քանզի Սէն-Մէրանի ընտանեաց գերեզմանը աջ կողմը կը գտնուէր, և արկղները պատրաստուած պատուանդաններու վրայ տեղաւորեցին:

Վիլլեֆոր, Ֆրանզ և քանի մը մօտ ազգակիաններ շիրմին ներքին կողմը մտան:

Կրօնական արարողութիւնները շիրմին դրան առջև կատարուած ըլլալով և մեռելներուն վրայ դամբանական ճառ մը չխօսուելով, բազմութիւնը իրարմէ բաժնուեցան:

Մէկ կողմէն Շաթօ-Ռընօ, Ալլէր և Մորէլ մեկնեցան, և միւս կողմէն Տրպրէ և Պոշան:

Ֆրանզ Պ. տը Վիլլեֆորի հետ մնաց:

Գերեզմանատան դրան առջև Մորէլ պատճառ մը գտնելով կեցաւ:

Ֆրանզին և Պ. Վիլլեֆորին սղոյ կառքով միատեղ գուրս ելնելը տեսաւ, և երկուքնուն զլուս զլուսի տալը գէշ նշան մը համարեց:

Ուստի Բարիզ վերադարձաւ, և թէպէտ Շաթօ-Ռընոյի և Ալլէրի հետ մէկ կառքի մէջ կը գտնուէր, սակայն երկու երիտասարդներուն խօսակցութենէն բառ մը անդամ չլսեց:

Իրօք՝ Ֆրանզ Պ. տը Վիլլեֆորէն բաժնուելու ատեն՝ թաղաւորի գործակալը ըսեր էր.

— Պ. սեպուհ, ե՛րբ պիտի տեսնեմ զձեզ:

— Երբ որ ուզէք, պարոն, պատասխաներ էր Ֆրանզ:

— Կարելի եղածին չափ շուտով:

— Ձեր հրամանները կատարելու պատրաստ եմ, պարոն. կը հաճիք որ միատեղ երթանք:

— Եթէ ձեզ անհանդատութիւն մը չեմ պատճառեր:

— Ամենևին —:

Այսպէս ապառնի աները և փեսայացուն նոյն կառքը վերստին հեծան, և Մորէլ անոնց անցնելը տեսնելով մեծ անհանդատութիւն մը կ'ըզգար:

Վիլլեֆոր և Ֆրանզ Սէնթ-Օնօրէի արուարձանը վերադարձան:

Թագաւորի գործակալը մէկուն սենեակը չմտած, և իւր աղջկան կամ կնոջը հետ չխօսեցած՝ երիտասարդը իւր դահլիճը հրաւիրեց և անոր աթոռ մը ներկայացընելով,

— Պ. Խէրինէ, ըսաւ, տիկին տը Սէն-Մէրանի փափաքը ըսեմ ձեզ, և ժամանակն ալ զուցէ անյարմար չըլլայ, երբ մտածենք որ մեռեալներուն կամքը կատարելը անոնց գերեզմանին վրայ գրուելու անաջին նուէրն է. տիկին տը Սէն-Մէրան անցեալ օր իւր հոգեվարքի անկողնոյն մէջ եղած ժամանակ ինդրեց որ Վալանթինի ամուսնու թիւնը չուշացընենք: Գիտէք որ հանդուցելոյն դործերը կատարեալ կարգի գրուած են. իւր կտակը Սէն-Մէրաններուն բոլոր հարստութիւնը Վալանթինին կ'ապահովցընէ. նոտարը երէկ կտակագիրը ցուցուց ինձ, որով ամուսնութեան դաշնագիրը շինելու կարող պիտի ըլլանք: Կրնաք նոտարը տեսնել և իմ կողմէս կտակագիրը խնդրել և աչքէ անցընել: Նոտարը Պ. Տէշանն է, որ Սէնթ-Օնորէ արուարձանին, Պոլօ հրասարակին մէջ կը գտնուի:

— Պարոն, պատասխանեց Խէրինէ, Վալանթին այնպէս արտասուաց մէջ ըլլալով զուցէ ամուսինի մը մտածելու ժամանակ չունի. ստուղիւ ես կը վախնամ որ. . . :

— Վալանթին իւր հանիին վերջին կամքը կատարելն աւելի մեծ փափաք մը չունի, ըսաւ Վիլլեֆօր զան ընդմիջելով. ուստի կ'երաշխաւորեմ զձեզ որ այս կողմանէ արգելք մը չկայ:

— Եթէ այդպէս է, պատասխանեց Ֆրանզ, իմ կողմանէս ալ ամենևին արգելք մը չունիմ. ինչպէս պատշաճ կը տեսնէք՝ այնպէս ըրէք. խօսքս ձեզ տուած եմ, ոչ միայն ուրախութեամբ, այլ և զիս երջանիկ համարելով խոստումս պիտի կատարեմ:

— Արեմն, ըսաւ Վիլլեֆօր, սպասելու ամենևին արգելք մը չունինք, դաշնագիրը ասկէ երեք օր առաջ պիտի ստորագրուէր, բոլորովին պատրաստ պիտի գտնենք զայն, և այս օր կրնաք ստորագրել:

— Բայց սո՛ւղը, ըսաւ Ֆրանզ երկմտելով:
 — Անհոգ եղիք, պարոն, կրկնեց Վիլլեֆօր. օրիորդ տը

Վիլլեֆոր՝ սգոյ համար որոշուած երեք ամիսները Սէն-Մէրանի կալուածին մէջ կ'անցընէ, վասն զի այն կալուածը իրն է: Եթէ ուզէք ութ օրէն՝ անձայն և առանց հանդէսի քաղաքական ամուսնութիւնը հոն կը կատարենք: Տիկին տը Սէն-Մէրանին բաղձանքն ալ այն էր որ իւր թոռը այն կալուածին մէջ ամուսնանայ: Ամուսնութիւնը կատարելէն ետև՝ կրնաք Բարիզ վերադառնալ, և ձեր կիներ իւր մօրուն հետ սգոյ ժամանակը կը լրացընէ:

— Ինչպէս որ կը հաճիք, պարոն, ըսաւ Ֆրանզ:

— Ուրեմն, կրկնեց Պ. տը Վիլլեֆոր, հաճեցէք կէս ժամ սպասել. Վալանթին հիմա սրահը կ'իջնէ, Պ. Տէշանը կանչել կու տամ, դաշնագիրը կը կարդանք և շուտով կ'ըստորագրենք, և այս իրիկունէն՝ Վալանթին տիկին տը Վիլլեֆորի հետ Սէն-Մէրանի կալուածը կ'երթան, ուր ութ օրէն մնաք ալ կ'երթանք զանոնք գտնելու:

— Պարոն, ըսաւ Ֆրանզ, խնդիրք մը ունիմ ձեզ ընելու:

— Ինչ կը խնդրէք:

— Կը խնդրեմ որ Ալլէր տը Մորսէրֆ և Ռաուլ տը Շաթո-Ռընօ ստորագրութեան ժամանակ ներկայ գտնուին, զի տէք որ անոնք իմ վկաներս են:

— Կէս ժամը բաւական է անոնց իմացընելու համար. դո՛ւք կ'ուզէք երթալ զանոնք կանչել թէ մարդ զրկենք:

— Աւելի կ'ընտրեմ որ ես երթամ, պարոն:

— Ուրեմն կէս ժամէն կ'ըսպասեմ ձեզ, սեպուհ, և կէս ժամէն Վալանթին պատրաստ պիտի ըլլայ —:

Ֆրանզ Պ. տը Վիլլեֆորը բարևեց և մեկնեցաւ:

Հագիւ թէ երիտասարդին վրայ փողոցին դուռը դոցուեցաւ, որ Վիլլեֆոր Վալանթինի մարդ զրկեց իմացընելով որ կէս ժամէն սրահը իջնէ, վասն զի նօտարին և Պ. ա'Էրինէի վկաներուն կ'ըսպասեն:

Այս անակնկալ լուրը տան մէջ մեծ ազդեցութիւն մը պատճառեց:

Տիկին տը Ա. Իլլիֆօր չուզեց հաւատաւ, և Ա. լանթին կայ. ծակի հարուածէ զարնուածի սէս ինքզինքը կորսնցուց:

Իւր բոլորտիքը նայեցաւ թէ արդեօք որմէ կրնար օգնու թիւն խնդրե՛լ:

Ուզեց իւր հաւին սենեակը իջնել, բայց սանդուխին վրայ Պ. տը Ա. Իլլիֆօրի հանգիպեցաւ, որ իւր թեւէն բռնելով սրահը տարաւ:

Նախասենեկին մէջ Ա. լանթին Պարուային հանգիպեցաւ, ու յուսահատաւ աչօք անոր նայեցաւ:

Ա. լանթինի հասնելէն վայրկեան մը ետքը՝ տիկին տը Ա. Իլլիֆօր իւր փոքր Խտուարին հետ սրահը մտաւ:

Յայտնի կ'երևէր որ նորաստի կիներ ընտանեաց վշտաց մասնակից եղած էր:

Գունատեալ և սաստիկ յոգնած կ'երևէր:

Սրահին մէջ նստաւ, Խտուարը իւր ծնդացը վրայ առաւ, և մերթ ընդ մերթ զրեթէ ջղային յուզմամբ իւր կուրծքին վրայ կը սեղմէր այն փոքր մանուկը, որուն վրայ իւր բոլոր կեանքը կենդրոնացած կ'երևէր իրեն:

Հատ չանցաւ դաւիթին մէջ մտնող երկու կառքերու ձայնը լսուեցաւ:

Մէկը նօտարինն էր, միւսը Ֆրանզին և իւր բարեկամներուն:

Մէկ վայրկեանէն ամեն մարդ սրահը ամփոփուեցան:

Ա. լանթին այնչափ գեղներ էր, որ քունքին կապոյտ երակները աչաց բոլորտիքը և այտերուն վրայ նկարուեր էին:

Ֆրանզ չէր կրնար իւր սրտին բաւական սաստիկ յուզմունքը զսպել:

Հաթօ-Ռընօ և Ալլէր զարմացմամբ իրարու երեսը կը նայէին:

Քիչ մը առաջ կատարուած արարողութիւնը սկսելու արարողութենէն աւելի ախուր չէր երևեր իրենց:

Տիկին տը Ա. Իլլիֆօր թաւշեայ վարագոյրի մը ետին ստուերին մէջ նստեր էր, և որովհետև միշտ իւր զաւկին վրայ

Հակած էր, դժուար էր անոր սրտին մէջ անցածները դիմացը վրայ նշմարել:

Պ. տը Վիլլիֆօրը ըստ սովորութեան անկարելիք կ'երևէր: Նօտարը օրինաց պաշտօնէից սովորական եղանակաւը թուղթերը սեղանին վրայ դնելէն, իւր թեւթոտին վրայ նստելէն ու ակնոցը դնելէն ետե՛ք Ֆրանզին դառնալով:

— Պ. Ֆրանզ տը ֆէսնէլ, տ'էրինէ սեպուհը դո՛ք էք, Հարցոց անօր, թէեւ շատ աղէկ կը ճանչնար զան:

— Այո՛, պարոն —, պատասխանեց Ֆրանզը:

Նօտարը խոնարհութիւն մը ըրաւ:

— Աւրեմն պէտք եմ իմացընէլ ձեզ, պարոն, ըսաւ, և այն՝ Պ. տը Վիլլիֆօրի կողմանէ թէ Պ. Նուարթիէ՝ օրիորդ տը Վիլլիֆօրի Հետ ամուսնանալու որոշումնիդ լսելով իւր թոռին համար ըրած տնօրէնութիւնները փոխեց, և բոլորովին կը զրկէ զան իւր հարստութեանց ժառանգութենէն, զորոնք անոր պիտի թողուր: Կը փութամ աւելցընելու, շարունակեց նօտարը, թէ կտակարարը իւր հարստութեանց միայն մէկ մասէն զրկելու իրաւունք ունենալով, և բոլորէն զրկելու ուզելով, իւր կտակը ոյժ չունի, Հետեւաբար անվաւեր է:

— Այո՛, ըսաւ Վիլլիֆօր. միայն թէ կանխաւ կ'իմացընեմ Պ. տ'էրինէին, թէ քանի որ ես կենդանի եմ՝ հօրս կտակին դէմ դատ պիտի չբանայ, քանզի իմ պաշտօնս չներերդ դայթակղութեան մը ստուերն անգամ ցուցընել:

— Պարոն, ըսաւ Ֆրանզ, կը ցաւիմ որ օրիորդ Վալանթինի առջև այսպիսի խնդիր մը բացուեցաւ: Իւր հարստութեան գումարին վրայ երբէք հարցութորձ ըրած չեմ, որ որչափ և փոքր ըլլայ, անշուշտ իմ հարստութենէս գերազանց է: Պ. տը Վիլլիֆօրի Հետ ըրած խնամութեանը մէջ իմ ընտանեացս փնտռածը անոր բարի համբաւը, և իմ փնտռածս երջանկութիւնն է —:

Վալանթին շնորհակալութեան աննշմարելի նշան մը ըրաւ, ինչ առեն երկու անձայն արտասուաց կաթիլներ այտերույ վրայէն վար դարեցան:

— Չեր ակնկալութեանց մէկ մասին կորուսար 'ի բաց առնելով, ըսաւ Ախիլլեօսը իւր փեսայացունին, այն կտակը զձեզ վիրաւորելու նպատակ մը չունի, այլ Պ. Նուարթիէի մտքի տկարութիւնը կը ցուցնէ: Հօրս անհաճոյ երեցածը օրիորդ Աւալանթիւնին ձեզի հետ ամուսնանալը չէ, այլ Աւալանթիւնին ամուսնութիւնը. օրիորդին ուրիշ սր և է մէկու հետ ամուսնանալը նոյն ցաւը պիտի ազդէր անոր: Ծերութիւնը ինքնասէր է, պարոն, և օրիորդ տը Ախիլլեօսը Պ. Նուարթիէին մտերիմ՝ ընկերն է, բայց ամուսնանալէն ետև անշուշտ պիտի չկրնայ նոյն ընկերութիւնը շարունակել: Հայրս ողորմելի վիճակի մը մէջ դտնուելուն՝ շատ քիչ անդամ ծանր խնդրոց վրայ կը խօսինք անոր հետ, իւր մտքի տկարութիւնը չնեբեր որ զանոնք մտիկ ընէ, և կատարեալ համոզուած եմ որ իւր աղջիկ թոռան ամուսնութիւնը յիշած ատենը՝ անոր զաւկին կրելու փառաւոր անունը անգամ մտոցած է —:

Պ. տը Ախիլլեօսը հազիւ թէ այս խօսքերը վերջացուցեր էր, երբ սրահին դուռը բացուելով՝ Պարուս ներս մտաւ:

— Պարոնայք, ըսաւ ծառան այնպիսի ձայնով մը, որ այս պիսի հանդիսաւոր պարագայի մէջ իւր տէրերուն հետ խօսող ծառայի մը համար խիստ համարձակ կ'երևէր, պարոն Նուարթիէ տը Ախիլլեօսը հիմա՝ այս ժամուս կը խնդրէ պարոն Փրանզ տը Բէսնէլ, տ'էրինէ սեպուհին հետ խօսիլ —:

Նօտարին պէս ծառան ալ նշանածին ամեն տխրոսները կը յիշէր, որպէս զի անձանց սխալմունք մը չըլլայ:

Ախիլլեօսը սարսուաց, տիկին տը Ախիլլեօսը իւր որդին ծնդացը վրայէն իջեցուց, Աւալանթիւնը դունատեալ և արձանի մը պէս լռիկ ոտք ելաւ:

Ալպէր և Շաթօ-Ռընօ առաջինէն աւելի մեծ զարմացմամբ իրարու նայեցան:

Նօտարը Ախիլլեօսի երեսը նայեցաւ:

— Անկարելի է, ըսաւ թագաւորի գործակալը, Պ. տ'էրինէն այս ժամուս չկրնար սրահէն դուրս ելնել:

— Պ. Նուարթիէ տէրս հիմա կը խնդրէ կարևոր դործոց վըրայօք Պ. Ֆրանզ Թ'էրինէին հետ խօսիլ:

— Արեմն Նուարթիէ հաւը կը խօսի՞ հիմա —, հարցոց Էտուար իւր սովորական յանդգնութեամբը:

Այս հանճարեղ խօսքը տիկին տը Վիլլիֆօրի ժպիտն անդամ չըարժեց, այնչափ իւր միտքը խորհուրդներով զբաղեալ էր:

— Ըսէ Պ. Նուարթիէին, կրկնեց Վիլլիֆօր, թէ իւր խնդրածը անկարելի է:

— Այն ատեն Պ. Նուարթիէ կ'իմացընէ ձեզ, պարոններ, կրկնեց Պարուս, թէ ղինքը այս սրահը բերել պիտի տայ —:

Ամենուն զարմանքը կատարեալ եղաւ:

Տիկին տը Վիլլիֆօրի դիմաց վրայ ժպիտի պէս բան մը նկարուեցաւ: Վալանթին իբր ակամայ իւր աչքերը զէպ 'ի սրահին առաստաղը վերցոց Աստուծոյ շնորհակալ ըլլալու համար:

— Վալանթին, ըսաւ Պ. տը Վիլլիֆօր, դնա նայէ, կ'աղաչեմ, հաւիդ այդ նորաձև մտային հաճոյքն ինչ է —:

Վալանթին իսկոյն դուրս ելնելու համար աշտուժի քանի մը քայլ յառաջացաւ, բայց Պ. տը Վիլլիֆօր իւր միտքը փոխեց:

— Կեցիր, ըսաւ, ես ալ հետդ դամ:

— Ներեցէք, պարոն, ըսաւ Ֆրանզ. քանի որ Պ. Նուարթիէ զիս կը խնդրէ, կարծեմ՝ թէ ես երթալ պէտք եմ. մանաւանդ որ երջանիկ պիտի ըլլամ իմ յարգանքս անոր մատուցանելով, որով այս պատիւը պահանջելու առիթը չունեցայ դեռ —:

— Անհանգիստ մի՛ ըլլաք, կ'աղաչեմ, ըսաւ Վիլլիֆօր յայտնի սրտի անհանգստութեամբ մը:

— Ներեցէք, պարոն, ըսաւ Ֆրանզ հաստատ որոշում ընող մարդու մը ձայնով: Կը փափաքիմ այս առիթը չփախցընել՝ Պ. Նուարթիէին յայտնելու համար թէ որչափ կը սխալի ինծի դէմ դժկամութիւններ ցուցընելուն, որոնց յաղ-

Թե լուհ համար ամեն անձնուիրութիւնս 'ի գործ զնե լու որոշած եմ— :

Եւ առանց Վիլքֆորի ընդդիմութեան ականջ զնե լու՝ Քրանդոսք ելաւ և Վալանթինի ետեէն զնաց, որ արզէն սանդուխէն վար կ'իջնէր այնպիսի նաւարեկեալի մը պէս, որուն ձեռքը ժայտի մը կը հասնի :

Պ. տը Վիլքֆոր անոնց ետեէն զնաց :

Շաթօ-Ռընօ և Ալպէր առջի երկու անդամէն աւելի մեծ զարմացմամբ իրարու նայեցան :

ՔԼՈՒԻՄ Ե.Զ.

ԱՐՁԱՆԱԳԻՐ

ՆՈՒԱՐՔԻԷ սեւ զղեստներ հաղած և իւր թեւթուին վրայ նստած կ'ըսպասէր : Երբ իւր ակնկալութեան համեմատ երեք անձերը իւր սենեակը մտան, կաթուածահարը աչքը գրան վրայ յարեց, և Պարուա իսկոյն փակեց զայն :

— Զղուշացի՛ր, ըսաւ Վիլքֆոր ցած ձայնով Վալանթի,

նին, որ չէր կրնար իւր ուրախութիւնը ծածկել. եթէ Պ. Նուարթիէ քու ամուսնութիւնդ արդիւող խօսքեր հաղորդել ուզէ, հրաման չունիմ որ հասկըցընես — :

Վալանթին կարմրեցաւ, բայց պատասխան չտուաւ :

Վիլլֆօր Նուարթիէի մտեցաւ :

— Ահա Պ. Ֆրանզ տ'Էրինէն, բաւ. ուզեցիք զան տեսնել, և ահա ձեր խնդրանայ համեմատ եկաւ : Երկար ժամանակէ 'ի վեր այս տեսակցութեան կը փափաքէինք, և ուրախ եմ որ փորձով պիտի տեսնէք թէ Վալանթինի ամուսնութեան ընդդիմութիւն ընելով որչափ կը սխալիք — :

Նուարթիէ այնպիսի նայուածքով մը պատասխանեց, որ Վիլլֆօրի բոլոր երակաց մէջ սարսուռ մը ազդեց :

Աչքովը նշան ըրաւ Վալանթինին որ մտենայ :

Նորաստի աղջիկը իւր հաւին հետ ըրած խօսակցութեանց ժամանակ սովորաբար բանեցուցած միջոցներովը գտաւ որ ուղածը ք-ն-լէ բառն էր :

Այն ասան կաթուածահարին աչքը գիտեց. ձերունին իւր նայուածքը երկու սրատուհանայ մէջ անզը եղած փոքր պահանջի մը զզրոցին վրայ յարեց :

Վալանթին զզրոցը քաշեց և իրօք բանալի մը գտաւ :

Ծերունին նշան ըրաւ թէ իւր խնդրածը ճիշդ այն է, և իւր աչքը գէպ 'ի հին գրասեղան մը ուղղեց, որ երկար տարինեքէ 'ի վեր անգործածելի մնացեր էր, և անպիտան թղթեր կը պարունակէ կ'ըսէին :

— Կ'ուզես որ գրասեղանը բանամ, հարցուց Վալանթին :

— Այո՛, պատասխանեց ձերունին :

— Գզրոցները քաշեմ :

— Այո՛ :

— Կողմնակի՞ զզրոցները :

— Ոչ :

— Մէջ անդինը :

— Այո՛ — :

Վալանթին մէջ տեղի զգրոցը բացաւ և ծրար մը թուղթ
հանեց :

— Այս է խնդրածդ , ըսաւ :

— Ոչ — :

Վալանթին զգրոցին մէջի բոլոր թղթերը մի առ մի դուրս
հանեց :

— Գրոցին մէջ բան չմնաց — , ըսաւ Վալանթին :

Նուարթիէ աչքը բռնարանին վրայ յարեց :

— Հասկըցայ — , ըսաւ նորատի աղջիկը :

Եւ սկսաւ այրուբեհին գիրերը մի առ մի կրկնել :

Գ գրին Նուարթիէ կեցաւ :

Վալանթին բռնարանը բացաւ , և ծերունոյն աչքը դի-
տելով մտոր բռնբուն վրայ շրջեց մինչև որ հարկաւոր բա-
րին հասաւ :

— Ուրեմն դաղտնի խորշ մը կայ , ըսաւ Վալանթին :

— Այո՛ , ըսաւ Նուարթիէ :

— Եւ զայն բանալու կերպը ո՞վ գիտէ — :

Նուարթիէ գրան կողմը նայեցաւ , ուրկից ծառան դուրս
ելեր էր :

— Պարուան , հարցուց Վալանթին :

— Այո՛ , ըսաւ Նուարթիէ :

— Հոս կանչեմ՝ զան :

— Այո՛ — :

Վալանթին գէտ 'ի դուռը գնաց և Պարուան կանչեց :

Այն միջոցին Աիլըֆօրի ճակատէն անհամբերութեան քըր-
տինքը վար կը հոսէր , և Ֆրանշ ապշեալ մնացեր էր :

Ծերունի ծառան ներս մտաւ :

— Պարուա , ըսաւ Վալանթին , հաւս հրամայեց ինձ որ
այս պահանոցին բանալին առնում , ու գրպսեղանը բանամ և
այս զգրոցը քաշեմ . բայց այս զգրոցին մէջ դաղտնի խորշ
մը կայ եղեր . կ'երևի թէ դուն գիտես , բաց շուտով — :

Պարուա կաթուածահարին երեսը նայեցաւ :

— Հնազանդէ — , ըսաւ Նուարթիէի հանձարալի աչքը :
Պարուա հնազանդեցաւ . զազանի խորշը բացաւ և սև ժապաւէնով կապուած թղթերու ծրար մը հանեց մէջէն :

— Այս է խնդրածնիդ , պարոն , հարցուց Պարուա :

— Այո՛ , ըսաւ Նուարթիէ :

— Որո՞ւ յանձնեմ այս թղթերը . Պ . աը Ալիլքօրին :

— Ոչ :

— Օրիորդ Աւլանթինին :

— Ոչ :

— Պ . Ֆրանզ տ'Էբինէին :

— Այո՛ — :

Ֆրանզ Պարուային ձեռքէն թղթերը առաւ , և պահարանը գիտելով անոր վրայ կարգաց .

« Մահուանէս ետև Տիւրան զօրապետին քովը պահուի , և ան ալ մեռնելու ատենը իւր որդւոյն թողու՝ պատուիրելով անոր որ իբր խիստ կարևոր թղթեր պահէ զանոնք » :

— Այս թղթերը ինչ ընեմ ես , հարցուց Ֆրանզ :

— Անտարակոյս եղածին պէս կնքեալ պիտի պահես , ըսաւ թաղաւորի գործակալը :

— Ոչ , ոչ , պատասխանեց Նուարթիէ աշխուժիլ :

— Աւրեմն կ'ուզես որ պարոնը կարգայ զանոնք , հարցուց Աւլանթին :

— Այո՛ , պատասխանեց ծերունին :

— Կը լսէք , պարոն սեպուհ , հաւս կ'աղաչէ որ այս թղթերը կարգաք , ըսաւ Աւլանթին :

— Աւրեմն նստինք , ըսաւ Ալիլքօր անհամբուրութեամբ , որովհետև երկար պիտի տևէ :

— Նստեցէք — , ըսաւ ծերունւոյն աչքը :

Ալիլքօր թեւթոտին կոթնելով նստաւ և Ֆրանզ ոտքի վրայ կեցաւ :

Գաղանապահ թղթերը ձեռքը բռնած էր :

— Կարդայէք — , ըսին կաթուածահարին աչքերը :
Ֆրանզ պահարանը հանեց , և սենեկին մէջ խորին լու-
թիւն մը եղաւ :

Եւ այն լուսեան միջոցին հետեւեալը կարդաց .

« 1815 Փետրուարի 5ին՝ Սէն-Ժոզէ քաղաքը Կոնգրէսի Կոն-
ֆերանսէի ժողովի մը որոշմամբ քաղաքը » :

Ֆրանզ ընդմիջեց :

— 1815 Փետրուար 5ը հօրս սպաննուած օրն է — , ըսաւ :

Վալանթին և Վիլլիամ լուս կեցան :

Ծերունւոյն աչքը յայտնապէս կ'ըսէր .

— Շարունակեցէք :

— Հայրս ալ այն ժողովէն դուրս ելած ժամանակ , ըսաւ
Ֆրանզ , աներեւոյթ եղեր է — :

Նուարթիէի աչքը շարունակ կ'ըսէր .

— Կարդայէք — :

Ֆրանզ շարունակեց .

« Ստորագրեալքս , Լուի-Ժոզ Գորբէէր՝ գնդաձիգ զօրաց
գնդապետի տեղակալ , Էթիէն Տիւշանբի՝ հեծելազօրաց գնդին
զօրապետ , և Գլոս Լըշարբէլ՝ ջուրերու և անտառներու կա-
ռավարիչ ,

« Կը յայտնենք որ 1815 փետրուարի 4ին Էլլպա կղզիէն նա-
մակ մը եկաւ , որ պոնաբարդական ժողովին անդամոց մար-
դասիրութեանը և վստահութեանը կը յանձնէր Ֆրանկէն տը
Քէսնէլ զօրապետը , որ 1804էն մինչև 1815 կայսեր ծառա-
յած ըլլալով՝ անշուշտ Նաբոլէոնեան իշխանութեան բոլորու-
մին անձնուէր պիտի ըլլայ՝ Լուի Ժոզէն իրեն շնորհած սե-
պուհի տիտղոսը արհամարհելով :

« Հետեւաբար Քէսնէլ զօրապետին տոմսակ մը դրուեցաւ ա-
ղաչելով զան որ հետեւեալ օրուան այսինքն փետրուարի 5ին
նիստին ներկայ գտնուի :

« Ղրկուած տոմսակը ստորագրութիւն չունէր և գումարումը

ըլլալու փողոցը կամ տան թիւը չէր յայտներ անոր, այլ կ'իմացընէր զօրապետին որ եթէ դալու պատրաստ ըլլայ, իրիկուան ժամը իննին զինքը առնելու պիտի գան:

« Ժամը իննէն մինչև կէս գիշեր նիստ կ'ըլլար:

« Ժամը իննին՝ ժողովին նախագահը զօրապետին տունը ներկայացաւ. զօրապետը պատրաստ կ'ըստասէր:

« Նախագահը ըսաւ անոր որ ժողովին մէջ մտնելու պայմանաց մէկը այն է որ իրենց դումարման անզը ամենևին պէտք չէ որ պիտնայ, և Քէսնէլ պէտք է թողու որ իւր աչքերը կապեն, միանդամայն երդում ընելով որ աչաց պատանը հանելու փորձ պիտի չփորձէ:

« Քէսնէլ զօրապետը պայմանը ընդունեց և իւր պատուոյն վրայ խոստացաւ որ զինքը ուր տանելնին տեսնել պիտի չփորձէ:

« Զօրապետը իւր կառքը պատրաստել տուեր էր, բայց նախագահը ըսաւ անոր թէ անկարելի է որ իւր կառքով երթայ. քանզի ինչ օդուտ պիտի ըլլար տիրոջ աչքերը կապել երբ կառավարին աչքերը բաց պիտի մնային և ամեն անցնելու փողոցները պիտի տեսնէին:

« — Աւրեմն ինչպէս պիտի երթանք, հարցուց զօրապետը:

« — Ես կառք ունիմ, ըսաւ նախագահը:

« — Աւրեմն ձեր կառավարին վրայ այնչափ ապահով էք, որ այնպիսի դաղտնիք մը կը վտահիք անոր, զոր իմ կառավարիս յայտնելու անխոհեմութիւն կը համարիք:

« — Մեր կառավարը ժողովարանին մէկ անդամն է, ըսաւ նախագահը. տէրութեան խորհրդակալները մեր կառքը պիտի վարեն:

« — Աւրեմն, ըսաւ զօրապետը ծիծաղելով, ուրիշ վտանդ մը կայ անջևնիս, այն է՝ զլորելու —:

« Այս կատակը իբր ասպցոյց կը նշանակենք հոս, որ զօրապետը նիստին ներկայ դառնուելու համար ամենևին բռնադատուած չէր, և իւր ազատ կամօքը եկաւ:

« Կառքը մտնելով, նախագահը յիշեցուց զօրապետին իւր աչքերը կապելու համար ըրած խոստումը:

« Զօրապետը ամենեւին ընդդիմութիւն չըրաւ այն պայմանին . կառքին մէջ այս նպատակաւ պատրաստուած մետաքսեայ թաշկինակ մը դորձը տեսաւ :

« Ճամբան նախադաճին այնպէս երեցաւ թէ զօրապետը պատանին տակէն նայելու կը ջանայ . ուստի ըրած երդումը յիշեցուց անոր :

« — Այո՛, իրաւունք ունիք — , ըսաւ զօրապետը :

« Կառքը Աէն-Ժազ փողոցին ծառուղոյն առջևը կեցաւ :

« Զօրապետը նախադաճին թևին կռթընելով՝ վար իջաւ , քանզի անոր աստիճանին բարձրութիւնը չէր ճանչնար և ժողովին պարզ մէկ անդամը կը կարծէր :

« Ծառուղին անցան , դասիկոն մը վեր ելան և խորհրդարանը մտան :

« Ժողովարանը բացուեք էր :

« Անդամները իմացած ըլլալով որ այն իրիկուն զօրապետը պիտի գայ , խմբովին դումարուեք էին :

« Սրահին մէջ տեղը հասնելով՝ զօրապետը հրաւիրուեցաւ իւր պատանը հանելու :

« Այս հրաւերին վրայ զօրապետը իսկոյն աչքերը բացաւ , և շատ զարմացաւ երբ իւր ծանօթներէն այնչափ բազմաթիւ գէմքեր տեսաւ այնպիսի ընկերութեան մը մէջ , որուն գոյութեանը վրայ մինչև այն միջոցին կասկած մը ըրած չէր :

« Անոր զգացմանց վրայ հարցուփորձ ըրին , բայց զօրապետը բաւական համարեց պատասխանել թէ Ելլա կզղիէն եկած նամակներէն պէտք էին իւր ինչ զգացմունք ունենալը հասկընալ . . . » :

Ֆրանզ ընդմիջեց :

— Հայրս թագաւորական էր , ըսաւ . իւր զգացմանց վրայ հարցուփորձ ընելու պէտք չունէին , քանզի ամենուն ծանօթ էին անոնք :

— Եւ ձեր հօրը հետ ունեցած բարեկամութիւնս անոր այնպիսի զգացումներ ունենալուն համար էր , ըսաւ Վիլլիֆոր :

շուտով կը բարեկամանայ մարդ երբ իւր զիմացիներն դադարնէրը իւր զաղափարներուն համեմատ կ'ըլլան :

— Կարդացէք — , կ'ըսէր շարունակ ծերունւոյն աչքը :
Ֆրանզ շարունակեց :

« Այն ատեն զօրապետը պարտաւորելու համար որ իւր միաբը անելի որոշ բացատրէ՝ նախագահը սկսաւ խօսիլ . բայց Պ. տը Քէսնէլ պատասխանեց թէ ամեն բանէ առաջ կ'ուզէ զխոնակ թէ իրմէ պահանջուածը ինչ է :

« Այն ատեն Էլլպա կղզիէն եկած նամակը զօրապետին հաղորդուեցաւ , քանզի այն նամակը անոր համար պոնաբարդական ժողովին յանձնարարութիւն կ'ընէր , իբր այնպիսի անձ մը , որուն աջակցութեանը վրայ կրնայինք վստահ ըլլալ :

« Ամբողջ պարբերութիւն մը կայսեր Էլլպա կղզիէն հաւանական դարձը կը յայտնէր , և կը խոստանար որ ինչ նամակաւ անելի ընդարձակ անդեկութիւններ տալ Փարսիին հասած ժամանակ , որ Մարսիլիոյ Մորէլ նաւատէրին նաւն էր , և որուն նաւապետը կայսեր անձնուէրներէն մէկն էր :

« Նամակին ընթերցման միջոցին՝ զօրապետը , որուն վրայ իբր եղբայր վստահ ըլլալու յոյս ունէինք , ընդ հակառակն յայտնի դժգոհութեան և ատելութեան նշաններ ցուցուց :

« Ընթերցումէն վերջը զօրապետը յօնքը կնճռելով լուռ կեցաւ :

« — Այս նամակին համար ինչ պիտի ըսէք , պարոն զօրապետ , հարցուց նախագահը :

« — Լուի ժըլէն հաւատարիմ մնալու համար երդում ընելու շատ քիչ ժամանակ ըլլալուն , պատասխանեց Քէսնէլ , դահէն ինկած կայսեր մը օգտին համար երգեմազանց չեմ կրնար ըլլալ — :

« Այս անգամ պատասխանը խիստ որոշ ըլլալուն՝ անոր ինչ զղացմունք ունենալը առանց սխալելու կրնար ամեն մարդ հասկընալ :

« — Զօրոպետ , ըսաւ նախագահը , մեզի համար այսուհետեւ ոչ Լուի ժԸ թագաւոր կայ և ոչ դահէ ինկած կայսր . մեզի համար նորին Վեհափառութիւնը կայսր և թագաւոր է , որ տասը ամսէ 'ի վեր բոնութեամբ և մատնութեամբ Պաղղայէն իւր իշխանութենէն հեռի կը դտնուի :

« — Ներեցէք , պարոններ , ըսաւ զօրապետը , կրնայ Լուի ժԸ ձեզի համար թագաւոր չըլլալ , բայց ինծի համար է . որովհետեւ զիս սեպուհ և բանակի մարաջախտ անուանեց , և երբէք պիտի չմոռնամ որ անոր բարեբաղդ վերագրածին կը պարտաւորիմ այս երկու տիտղոսներս :

« — Պարոն , ըսաւ նախագահը խիստ ծանր ձայնով մը և ոտք ելնելով , ուշ դրէք ձեր ըսածին . ձեր խօսքերը յայտնի կ'ապացուցանեն մեզ թէ Ելլա կղզւոյն մէջ ձեզի համար սխալեր են և մենք իսկ խաբուեցանք : Ձեր պատուոյն և խօսքին վրայ վտտահ ըլլալնուս՝ մեր գաղտնիքը ձեզ հաղորդեցինք : Սակայն մենք սխալեր ենք . տիտղոս մը և բարձր աստիճան մը զձեզ կը միացընեն այն նոր կառավարութեան հետ , զոր մենք կործանել կ'ուզէնք : Ձեք բոնագատեր զձեզ որ մեզ աջակից ըլլաք . ամենեին մեկուն խղճին և կամքին դէմ չենք գինիք . բայց կը պարտաւորենք զձեզ որ վեհանձն ըլլաք եթէ մեր խմբին մէջ մտնել իսկ չուզէք :

« — Վեհանձն կ'անուանէք այն մարդը երբ ձեր գաղտնի դաւակցութիւնը տեսնէ և երևան չհանէ : Բայց ես ձեզի մեզ սակից կ'անուանեմ զան : Կը տեսնէք որ ես ձեզմէ աւելի աներկիւղ եմ . . . » :

— Ո՛հ , հայր իմ , ըսաւ Փրանզ ընդմիջելով , հիմա կը հասկընամ թէ զքեզ մեոցընելուն պատճառը ի՞նչ է — :

Վալանթին չկրցաւ ինքզինքը զսպել և իւր նայուածքը Փրանզին դարձուց . երիտասարդը իւր որդիական սիրոյ յուզմանց մէջ ստուգիւ գեղեցիկ կ'երևէր :

Վիլլեֆօր անոր ետին սենեկին երկայնքը կը շրջէր :

Նուարթիէ ամեն մէկուն զղացմունքը կը դիտէր, և իւր մեծարոյ ու անաչառ դիրքը կը պահէր:

Ֆրանզ շարունակեց.

« — Պարոն, ըսաւ նախադաճը, մենք շտաիպեցինք զձեզ, այլ աղաչեցինք որ մեր ժողովին ներկայ գտնուիք. ձեր աչքը կապելու առաջարկեցինք և դուք ընդունեցիք: Մեր այս կըրկին խնդիրքը ընդունած ժամանակնիդ՝ աղէկ դիտէիք որ մեր դիտաւորութիւնը Լուի Ժ-Էի գահը ապահովընել չէր, եթէ ոչ՝ ինչ հարկ կար այնչափ զգուշութիւններ ընել ոտտիկանութենէն պահուելու համար: Կը հասկընաք անշուշտ թէ մարդոց դաղտնիքը իմանալու համար որչափ դիւրին բան է դիմակ մը դնել, և ետքը այն դիմակը հանել ու ձեր վրայ վտահ եղողները կորսնցընել: Այ, ոչ, նախ և առաջ համարձակ ըտէք մեզ թէ այս միջոցիս դիպուածով արիող թաղաւորին կողմէն էք թէ՛ նորին Վեհափառ կայսեր:

« — Ես թագաւորական եմ, պատասխանեց զօրապետը. Լուի Ժ-Էին երգում ըրի, և պէտք չեմ երգումս զրժեւ —:

« Այս խօսքերէն ետև ընդհանուր քրթմնջիւն մը լսուեցաւ, և ժողովին բազմաթիւ անդամոց նայուածքներէն յայտնի կը տեսնուէր որ այս անխոհեմ խօսքերուն համար Պ. տ'Էքիսէն զղջացընելու խնդիրը կը յուզեն:

« Նախադաճը վերստին ոտք ելաւ և լուծիւն պատուիրեց:

« — Պարոն, ըսաւ անոր, դուք խիստ ծանրաբարոյ և հանճարեղ ըլլալնուդ՝ անշուշտ կը հասկընաք մեր իրարու դէմ գտնուելու կացութեան հետևութիւնները, և ձեր համարձակութիւնն իսկ մեր ընելու պայմանները մեզ կը սորվեցընէ. ուստի ձեր պատուոյն վրայ երգում պիտի ընէք որ բոլոր լրածներնէդ բան մը պիտի չյայտնէք մէկուն —:

« Զօրապետը ձեռքը իւր սուրին վրայ դրաւ զսչեւով.

« — Եթէ պատուոյ խօսքը կ'ընէք, ճանչցեք ուրեմն անոր օրէնքը և ամենևին բռնութեամբ մի վարուիք:

« — Եւ ես կը խրատեմ զձեզ, պարոն, որ ձեր սուրին

չդպչիք, ըսաւ նախագահը այնպիսի սրտի հանդարտութեամբ մը, որ զօրապետին բարկութենէն գուցէ աւելի սոսկալի կ'երեւէր --:

« Զօրապետը իւր նայուածքը բոլորտիքը շրջեց, որով իւր անհանգստութիւնը կը յայտնէր: Սակայն տակաւին չէր զիջաներ. ընդ հակառակն իւր բոլոր ոյժը ամփոփելով,

« — Չեմ երդնուր, ըսաւ:

« — Աւրեմն պիտի մոռնիք, պարոն —, պատասխանեց նախագահը հանդարտութեամբ:

« Պ. տէրինէի զոյնը նետեց. երկրորդ անգամ իւր բոլորտիքը նայեցաւ. ժողովին անդամոց մեծ մասը կը շնջէին և իրենց վերարկուին տակէն զէնք կը փնտռէին:

« — Զօրապետ, ըսաւ նախագահը, անհոգ եղիք, այնպիսի պատուաւոր մարդոց մէջ կը գտնուիք, որոնք ձեզի դէմ վերջին միջոցը բանեցընելէն առաջ ամեն կերպով պիտի ջանան հաճողել զձեզ. բայց ինչպէս որ ըսիք՝ դաւակիցներու մէջ կը գտնուիք. դուք մեր զաղանիքը իմացաք, պէտք է որ վերագարձընէք մեզ զայն —:

« Այս խօսքերուն նշանական լուրթիւն մը հետեւեցաւ, և որովհետեւ զօրապետը բան չէր պատասխաներ:

« — Փակեցէք դռները —, ըսաւ նախագահը նուիրակներուն:

« Նոյն մահազոյժ լուրթիւնը այս խօսքերուն յաջորդեց:

« Այն ատեն զօրապետը յառաջ անցաւ, և ինքզինքը զըսպելով ըսաւ.

« — Ես զաւակ մը ունիմ, և մարդասպաններու մէջ զըտնուած ժամանակս պէտք եմ անոր խորհիլ:

« — Զօրապետ, ըսաւ նախագահը ազնուութեամբ մը, առանձին մարդ մը միշտ իրաւունք ունի յիսուէն հոգի անպատուելու. տկարութեան առանձնաշնորհն է այս: Միայն թէ կը սխալի այս իրաւունքը՝ ի դորժ գնելով: Հաւատացէք ինձ, զօրապետ, երդում ըրէք և մի անպատուէք զմեզ —:

« Զօրապետը նախագահին վսեմութենէն դարձեալ յաղթութիւնով, վայրկեան մը երկմտութեան մէջ մեաց. բայց վերջապէս մինչև նախագահին գրասեղանին մօտենալով հարցուց .

« — Ո՞րն է ձեր երդման եղանակը :

« — Ահաւասիկ . « Կ'երդնում պատուոյս վրայ որ 1815 Վիետրուարի 5^{էն} իրիկուան ժամը իննէն մինչև տասը տեւսածներուս և լսածներու վրայօք ամենևին մարդու բան պիտի չըսեմ, և եթէ երդումս գրծեմ՝ մահուան արժանի ըլլալս կը յայտնեմ » :

« Զօրապետը այնպիսի ջղային սարսուռ մը զգաց, որ քանի մը մանրերկրորդ չկրցաւ պատասխան տալ. վերջապէս իր յայտնի դժկամութեանը յաղթելով, սրահանջուած երդումը ըրաւ, բայց այնչափ ցած ձայնով որ հաղիւ թէ կը լսուէր, այնպէս որ բազմաթիւ անդամներ խնդրեցին որ աւելի բարձր և աւելի որոշ ձայնիւ երդումը կրկնէ, և զօրապետը հնազանդեցաւ :

« — Անշուշտ ազատ եմ ալ, ըսաւ զօրապետը, քանզի կ'ուզեմ մեկնիլ ասկէ — :

« Նախագահը ոտք ելաւ, ժողովին անդամներէն երեք հոգի որոշեց որ անոր ընկերանան, և ինքն ալ զօրապետին աչքերը կապելէն ետև՝ անոր հետ կառքը հեծաւ :

« Այս երեք անդամոց մէջ էր զիրենք բերող կառավարն ալ :

« Ժողովին միւս անդամներն ալ լռութեամբ իրարմէ բաժնուեցան :

« — Ուր կ'ուզէք որ տանինք զձեզ, հարցուց նախագահը :

« — Ուր որ կ'ուզէք տարէք, միայն թէ ձեր ներկայութենէն ազատ ըլլամ, պատասխանեց Պ. տ'Էբինէ :

« — Պարոն, կրկնեց այն ատեն նախագահը, զգուշացէք, ալ ժողովին մէջ չէք դռնուիր, այլ մասնաւոր անձերու հետ է գործերնիդ. մի անպատուէք զանոնք եթէ չէք ուզեր այն նախատանաց պատասխանատու ըլլալ — :

« Բայց Պ. տ'Էբինէ փոխանակ այն խօսքերը հասկընալու պատասխանեց .

« — Ժողովին մէջ եղածնուդ չափ ձեր կառքին մէջ ալ զօրաւոր էք, վասն զի չորս հոգի առանձին անձէ մը միշտ աւելի ուժով են — :

« Նախագահը կառքը կեցընել տուաւ :

« Ճիշդ Օրմի նաւամատոյցին առջին կը գտնուէին, ուր սանդուխ մը կար գետը իջնալու համար :

« — Ինչո՞ւ կառքը կեցընել տուիք, հարցուց Պ. տ'Էրինէ :

« — Ինչու որ մարդու մը պատուոյն դպցաք, և այն մարդը իրեն եղած նախատանաց փոխարէնը ըստ օրինի ընդունելէն առաջ չուզեր քայլ մը աւելի յառաջանալ :

« — Այս ալ մարդ մեցընելու ուրիշ եղանակ մ'է, ըսաւ զօրապետը ուտերը թոթվելով :

« — Չայն մի հանէք, պարոն, պատասխանեց նախագահը, եթէ չէք ուզեր այնպիսի անձ մը համարուիլ, զոր հիմա կ'ըսէիք, այսինքն այնպիսի վատ մը, որ իւր տկարութիւնը իբր վահան կ'առնու: Գուք առանձին էք, առանձին մարդ մը ձեր դէմը պիտի ելնէ. սուր մը ունիք ձեր մէջքէն կախուած, ես ալ զաւազանիս մէջ սուր մը ունիմ. վկայ չունիք, պարոններէն մէկը ձեր վկան կ'ըլլայ: Հիմա եթէ այս ըսածներս վայելուչ կը գտնէք, ձեր աչաց կապը կրնաք հանել — :

« Զօրապետը իսկոյն իւր աչաց պատանը հանեց :

« — Ա երջապէս հիմա կը տեսնեմ թէ որո՞ւ հետ է գործս —, ըսաւ :

« Կառքին դռնակը բացին և չորս անձերը վար իջան. . . » :

Փրանդ դարձեալ իւր ընթերցումը ընդմիջեց և իւր ճակատէն վաղած պաղ քրտինքը սրբեց :

Սոսկալի տեսարան մը կ'ընծայէր այն դուռնատեալ և դողզողուն որդին, որ բարձր ձայնիւ կը կարդար իւր հօրը մահուան մանրամասն տեղեկութիւնները, զորոնք մինչև այն օրը չէր գիտեր :

Վալանթինն ձեռքերը միացուցեր էր՝ կարծես աղօթք կ'ընէր։
Նուարթիէ արհամարհական և զոռոզ նայուածքով մը Վիլ-
լըֆօրին կը նայէր։

Քրանզ շարունակեց.

« Այն օրը՝ ինչպէս ըսինք՝ փետրուարի 3² էր։

« Երեք օրէ 'ի վեր՝ Հինգ կամ վեց աստիճան կը սառէր,
և սանդուխը սառերով ծածկուած էր. զօրասպետը դեր և բար-
ձրահասակ մարդ մ'ըլլալուն՝ նախադաճը սանդուխին վան-
դակապատ կողմը անոր թողուց որ անվտանգ վար իջնէ։

« Երկու վկաները անոնց ետեւէն կ'իջնային։

« Գիշերը սաստիկ մութ էր. սանդուխէն մինչև գետնզրը
գետինը ձիւնէն և եղեամէն խոնաւացեալ էր. սև և խո-
րունկ ջուրը սառի հատուածներ բերելով կը սահէր կ'երթար։

« Վկաներէն մէկը զնաց ածուխի նաւակի մը մէջէն լապ-
տեր մը բերաւ, և անոր լուսովը զէնքերը քննեցին։

« Նախադաճին սուրը, որ ինչպէս ըսեր էր թէ գաւազանի
մէջ կրելու սուր մ'էր, իւր հակառակորդին սուրէն Հինգ
թթաչափ կարճ էր և դաստապանի եղջիւր չուներ։

« Տ'էրինէ զօրասպետը առաջարկեց որ երկու սուրերուն
համար վիճակ ձգեն, բայց նախադաճը պատասխանեց թէ
մենամարտութեան առաջարկութիւնը ինքը բրած ըլլալով,
պէտք է որ իւրաքանչիւր ոք իւր սուրը գործածէ։

« Վկաները ջանացին դէմ դնելու, բայց նախադաճը հրա-
մայեց որ լուռ կենան։

« Լապտերը գետինը դրին. երկու հակառակորդները իրա-
բու դէմ անցան, և մենամարտութիւնը սկսաւ։

« Լապտերին լոյսէն երկու սուրերը երկու փայլակներ կը
ձևանային։ Ամեն կողմ այնպիսի մթութիւն մը պատեր էր,
որ մարդիկ հազիւ զիրար կը տեսնէին։

« Պ. զօրասպետը բանակին քաջ զինամարտերէն մէկն էր,
սակայն սրբյ առաջին հարուածներէն այնչափ նեղը մտաւ որ
ուղղութիւնը կորսնցուց և գետինը ինկաւ։

« Ահաները կարծեցին թէ մեռաւ . բայց հակառակորդը անոր դպցած չըլլալը աղէկ զիտնալով, ձեռքը երկնցուց ու սոք ելնելու օդնեց անոր :

« Այս գործը փոխանակ զօրապետին սիրտը հանդարտեցընելու՝ աւելի գրգռեց զան և վերստին սկսաւ կոուիլ :

« Բայց իւր հակառակորդը ուղղութիւնը չկորսնցուց . երեք անդամ զօրատետը նեղը մտնելով ետ քաշուեցաւ, բայց դարձեալ մօտեցաւ :

« Երրորդ անդամին նորէն ինկաւ . կարծեցին թէ առաջին անդամուան պէս սահեցաւ :

« Սակայն վկաները տեսնելով որ սոք չէր ելներ՝ անոր մօտեցան և ջանացին ոտքի վրայ կանդնեցընելու . բայց զան գրկելով վերջընել ուզողը ձեռքին տակը խոնաւ տաքութիւն մը զգաց :

« Չօրապետին արիւնն էր այն :

« Պ . տ'Էբինէ, որ գրեթէ մարեր էր, սթափելով ըսաւ .

« — Ո՛հ, անշուշտ սուսերամարտ մը կամ մարտուսոյց մ'է որ դիմացս հանեցիք — :

« Նախագահը առանց սլատասխանելու լրպտերը բռնող վկային մօտեցաւ, և թեզանիքը բանալով՝ իւր թեւին վրայ սուրի երկու հարուածներ ցուցուց . ետքը զգեստին և բաճկոնին կոճակները հանելով՝ իւր կուշտին վրայ երրորդ վէրք մը երեցաւ :

« Այսու ամենայնիւ հառաչանք մը անդամ չհանեց :

« Տ'Էբինէ զօրապետը հինգ վայրկեան հոգեվարքէ ետեւ մեռաւ . . . » :

Ֆրանզ այս վերջին խօսքերը այնպիսի հեղձեալ ձայնիւ կարգաց, որ հազիւ թէ լսուեցաւ, և ընդմիջելով սկսաւ իւր աչքերը շփել, որպէս զի տեսնէ թէ արդեօք երանգ է տեսածը : Բայց վայրկեան մը լուութենէ ետեւ շարունակեց .

« Նախագահը իւր սուրը գաւազանին մէջ անցընելէն ե .

տեւ՝ սանդուխէն վեր ելաւ . արեան հետք մը ձիւնին վրայ
իւր ճամբան կը ներկէր :

« Սանդուխին վրայ դեռ չհասած՝ գետի ջուրին ծփելու
ձայնը առաւ :

« Ակաները զօրապետին մահը ստուղելէն ետեւ՝ զան դե-
տին մէջ նետեր էին :

« Ինչպէս կ'երևի՝ զօրապետը օրինաւոր մենամարտութեամբ
մեռաւ և ոչ դաւաճանութեամբ մը , ինչպէս որ պիտի կարծուի :

« Ի հաստատութիւն ճշմարտութեան այս ամէն եղածնե-
րուն ներկայ գրութիւնը կ'ըստորագրենք , որպէս զի չըլլայ
թէ օր մը այն սոսկալի տեսարանին ահանատեսներէն մէկը
իբր մարդասպան ամբաստանուի :

« ԳՐԻԳՈՐԻԱՆ . ԳՈՐԸԿԵՐ , ՏԻԷՆԵՐԻ ,
և ԼԸՇԵՐԲԵԼ՝ :

Երբ ֆրանզ այս սոսկալի արձանագրին ընթերցումը վեր-
ջացուց , երբ Ալլանթին սիրտը շարժելով իւր արտասուքը
սրբեց , երբ Աիլըֆօր անկիւն մը կծկուած և գողգողով կը
ջանար փոթորիկը անցընել անողոք ձերին թախանձալի նայ-
ուածքներ ուղղելով ,

— Պարոն , ըսաւ տ'էրինէ նուարթիէին , քանի որ այս
ահուելի պատմութիւնը իւր մանրամասն տեղեկութիւններովը
ձեզ ծանօթ են , քանի որ պատուաւոր ստորագրութիւններով
զայն վաւերացընել տուիք , քանի որ ինձ համակիր կ'երևիք ,
թէև ձեր համակրութիւնը վիշտով մը յայանուեցաւ , վերջին
շնորհք մը մի մերժէք ինձմէ . ըսէք ինձ թէ ո՞վ էր ժողովին
նախագահը , որպէս զի դիտնամ թէ ո՞վ էր ողորմելի հօրս
սպանիլը — :

Աիլըֆօր խենթի պէս դրան վրայ բանալու դունդը փնտռեց :

Ալլանթին , որ ձերբունդոյն տալու պատասխանը ամենէն ա-
ռաջ հասկըցեր էր , և անոր բաղկին վրայ սուրի երկու հար-
ուածոց հետքը շատ անգամ տեսեր էր , քայլ մը ետ քաշուեցաւ :

— Յաննուսն երկնից, օրիորդ, ըսաւ Ֆրանզ՝ իւր նշանա-
ծին դառնալով, օղնեցէք ինձ որ երկու տարեկան հասալիս
մէջ զիս որք ընող մարդուն անունը իմանամ — :

Աւլանթին անշարժ և անձայն մնաց :

— Ա՛աղաչեմ, պարոն, այդ սոսկալի տեսարանը աւելի մի
երկարէք : անունները գիտմամբ գաղտնի պահուած են . հայրս
անգամ այն նախագահին անունը չգիտեր, և թէ՛ գիտնայ
իսկ, պիտի չկրնայ ըսել . . . քանզի յատուկ անունները բա-
ռարանին մէջ չեն գտնուիր :

— Ա՛հ, ինչ դժբաղդութիւն, գոչեց Ֆրանզ . այս գրու-
թիւնը կարդալու համար ինձ համբերութիւն և ոյժ տուող
միակ յոյսս գոնէ հայրս մեցընող մարդուն անունը ճանչնալ
էր : Պարոն, պարոն, շարունակեց երիտասարդը Նուարթիէի
կողմը դառնալով, յաննուսն երկնից, կրցածնիդ ըրէք . . .
ըսէք, կ՛աղաչեմ, և ճանչցուցէք ինձ զան . . . :

— Այո՛, պատասխանեց Նուարթիէ :

— Ա՛հ, օրիորդ, օրիորդ, գոչեց Ֆրանզ, ձեր հայրը նշան
ըրաւ թէ կրնայ սպաննողին ո՛վ ըլլալը ըսել ինձ . . . : Օղ-
նեցէք . . . , կ՛աղաչեմ, զթացէք ինձի — :

Նուարթիէ բառարանին նայեցաւ :

Ֆրանզ ջղային դողդոջիւնով բառարանը առաւ, և սկսաւ
այբուբէնի գիրերը մի առ մի արտասանել մինչև ե գիրը :

Ե գրին՝ ձերը նշան ըրաւ թէ ուզած բառ այն գրով կ'ըսկսի :

— Ե —, կրկնեց Ֆրանզ, և մատը բառերուն վրայ շըր-
ջեց . ամեն բառին Նուարթիէ բացասական նշանով մը կը
պատասխանէր :

Աւլանթին գլուխը երկու ձեռացը մէջ ծածկեր էր :

Աերջապէս Ֆրանզ ԵՍ բառին հասաւ :

— Այո՛, ըսաւ ձերունին :

— Դո՛ւք, գոչեց Ֆրանզ, որուն գլխի մազերը քսամեցան .

հայրս սպաննողը դո՛ւք էք, Պ . Նուարթիէ :

— Այո՛ —, պատասխանեց Նուարթիէ երիտասարդին վրայ
վսեմ նայուածք մը յարելով :

Ֆրանզ թեաթոսի մը վրայ ուժաթափ ինկաւ :

Վիլլեֆօր դուռը բանալով փախաւ , քանզի այն սոսկալի ծերունոյն սրտին մէջ մնացած քիչ մը կենդանութիւնը բառնալու խորհուրդը կ'անցընէր իւր մաքէն :

ՎԼՈՐԻ ԵՒ :

ԱՆՏՐԷԱ ԳԵՎԸԼԳԸՆԹԻԻ ՅԱԹԱԶԸԳԻՄՈՒԹԻԻՆԸ

ՊԱՐՈՆ Պարթոլումէօ Գավալդանթի իւր պաշտօնին վերադառնալու համար մեկնելու էր՝ չէ թէ Աւստրիոյ Վեհափառ կայսեր բանակին մէջ մտնելու , այլ Լուսաքայի բաղանիքները երթալու համար :

Աւելորդ է ըսել թէ իւր ճամբորդութեան և հօր մը դերը ներկայացընելուն վարձատրութեանը համար իրեն շնորհուած գումարը ամբողջապէս իւր հետը տարաւ :

Անոր մեկնելու ատենը Պ. Անտրէա բոլոր այն վկայագիրները ընդունեց , որոնք իւր Պարթոլումէօ Գավալդանթի մաքէղին և Վէոնորա Գորսինարի մարքէզուհուսոյն որդին ըլլալը կը հաստատէին :

Ուստի Անարէա Բարիզեան այն ընկերութեանց մէջ մտեր էր, որոնք այնչափ դիւրութեամբ օտարականները կ'ընդունին և անոնց հետ չէ թէ բուն վիճակնուն այլ երեքսածնուն համեմատ կը վարուին:

Մանաւանդ թէ՛ Բարիզի մէջ երիտասարդէ մը ինչ կը փնտռուի, բայց եթէ՛ դրեթէ Գաղղիարէն լիզուն խօսիլ, վարչապետ հագուիլ, քաջ խաղացող ըլլալ և ոսկի վճարել:

Գարձեալ ասոնք ալ Բարիզեանէ մը աւելի կը փնտռուին քան թէ օտարականէ մը:

Անարէա տասն և հինգ օրուան մէջ բաւական յառաջադիմութիւն ըրեր էր. զինքը պարոն կոմս կը կոչէին, անոր համար յիսուն հազար Ֆրանք եկամուտ ունի կ'ըսէին, և Սարափէղայի դեանափորերուն մէջ անոր հօրը ունեցած անբաւ դանձերուն վրայ կը խօսէին:

Այս վերջին տարաձայնութիւնները իմաստակ մը լսելով, այն ստորերկրեայ դանձերը տեսած ըլլալը հաստատեց, որով մինչև այն ժամանակ տարակուսելի եղած կարծիքներուն հաստատութիւն և ստուգութիւն տուաւ:

Անարէա այս օրինակ պատիւ կը դռնէր Բարիզեան ընկերութեանց մէջ, երբ իրիկուն մը Մօնթէ-Քրիսթօ պ. Տանկլարի այցելութիւն մը ընելու եկաւ:

Պ. Տանկլար դուրս ելեր էր, ուստի կոմսին առաջարկուեցաւ սր տիկին Տանկլարի սենեակն երթայ:

Օթէօյլի ճաշէն և անորմէ ետև պատահած դէպքերէն 'ի վեր տիկին Տանկլար Մօնթէ-Քրիսթոյի անունը լսած ատեն ջղային սարսուռէ մը ազատ չէր:

Եթէ կոմսին ներկայութիւնը տխուր երևոյթ մը ունենար, տիկինը ցաւադին ազդեցութիւնը կ'աւելցընէր. եթէ ընդհակառակն կոմսը զուարթագէտ և ուրախ աչօք երևէր, տիկին Տանկլարի հետ իւր ունեցած սիրուն և քաղցր վարմունքը երկիւղի ամենաթեթև ազդեցութիւնն անգամ անոր սրտէն կը խլէր. Տիկինը անկարելի կ'երևէր որ այնպիսի սիրուն

երևցած անձ մը իրեն դէմ չար դիտաւորութիւններ ունենայ . ամենէն խանդարեալ սրտերն անգամ չեն կրնար դժբաղդութեան մը հաւատալ մինչև որ չկարծեն թէ իրենց դիմացինը մասնաւոր օգուտ մը պիտի քաղէ իրենցմէ . անօգուտ տեղը և առանց պատճառի դժբաղդութիւն մը պատճառելը ատելի և տարօրինակ բան է :

Երբ Մօնթէ-Քրիսթօ այն դաճլիճը մտաւ , ուր արդէն անգամ մը մեր ընթերցողները մտցուցինք , և ուր տիկին Տանկլար Էօժէնիին իրեն ներկայացուցած նկարները բաւական անհանդիստ նայուածքով մը Պ. Անտրէա Գալալլանթիի հետ կը դիտէր , կոմսին ներկայութիւնը իւր սովորական ազդեցութիւնն ըրաւ , և թէպէտ անոր անունը լուծ ատեն բաւական այլայլութիւն մը զգացեր էր , սակայն տիկինը ժպտով մը ընդունելութիւն տուաւ անոր :

Իսկ Մօնթէ-Քրիսթօ մէկ նայուածքով դաճլիճին բուրբ տեսարանը դիտեց :

Բազմոցակի մը վրայ դրեթէ երկնցած տիկին Տանկլարի բով Էօժէնի նստեր էր , և Գալալլանթի ոտքի վրայ կեցած էր :

Գալալլանթի Աէօթէի դիւցազունի մը պէս սե զգեստներ , ապիկեալ մուճակներ և բանեցած մետաքսեայ սպիտակ գուլպաներ հաղած էր , և իւր բաւական սպիտակ և բաւական մաքուր ձեռքովը խարտեաշ մազերը կը խառնէր , որոնց մէջ ադամանդ մը կը փայլէր , զոր փառասէր երիտասարդը Մօնթէ-Քրիսթօյի խրատուց հակառակ չէր կրցեր իւր փոքր մատին վրայ կրելու բաղձանքի դէմ դնել :

Եւ այն դիրքին մէջ իւր սիրալիբ նայուածքը օրիորդ Տանկլարի վրայ յարած էր և հառաչանքներ կ'ուղղէր անոր :

Օրիորդ Տանկլար ամենեւին փոխուած չէր , միշտ դեղեցիկ , ցուրտ , և ծաղրող կ'երևէր : Անտրէայի նայուածքներէն և հառաչանքներէն մէկն ալ իւր աչքէն փախած չէր , սակայն կարծես թէ անոնք Աթենասայ զրահին վրայ կը սահէին և կ'ոչնչանային , այն զրահին վրայ , որով Սաֆոյի կուրծքը ժամանակաւ ծածկուած էր ըստ ոմանց փիլիսոփայից :

Իօժէնի պաղուծեամբ մը կոմսը բարեեց, և միւսներուն խօսակցութեան սկսելու ժամանակ իւր ուսմանց սենեակը քաշուեցաւ, ուրկից շատ չանցաւ դաշնամուրը դաշնակելու ձայնին հետ խոտն երկու ուրախալի և բարձր ձայներ լսուելով՝ Մօնթէ-Քրիսթօ հասկրցաւ որ օրիորդ Տանկլար երգի ուսուցիչ օրիորդ ա'Արմյլիին ընկերութիւնը նախամեծար ընտրեր էր իւր և Պ. Գալալզանթիի ընկերութեանն:

Մօնթէ-Քրիսթօ տիկին Տանկլարի հետ խօսակցելու, և ըստ երևութից այն խօսակցութեան մէջ ուրախութեամբ ընկղմած ատեն՝ Պ. Անտրէա Գալալզանթիի սրտի անձկութիւնը, դրան մօտենալով՝ ուրկից չէր համարձակեր ներս մտնել, երաժշտութեան ականջ դնելը, և իւր զմայլումը յայտնելը գիտեր էր:

Շատ չանցաւ՝ սեղանաւորը ներս մտաւ. ստոյգ է որ իւր առաջին նայուածքը Մօնթէ-Քրիսթոյի վրայ շրջեց, բայց անորմէ ոչ նուազ ուրախութեամբ Պ. Անտրէան բարեեց:

Իսկ իւր կինը այնպիսի ամուսիններու պաղուծեամբը բարեեց, որուն վրայ ամուսինները պիտի չկրնան դաղափար մը ունենալ մինչև որ ամուսնութեան վրայ աւելի ընդարձակ օրինադիրք մը չհրատարակուի:

— Միթէ օրիորդները զձեզ չհրաւիրեցին որ միատեղ երգէք, հարցուց Տանկլար Անտրէային:

— Ափօսս, ոչ. պարոն —, պատասխանեց Անտրէա՝ իւր առջի հատաչանքներէն աւելի նշմարելի հատաչանքով մը:

Տանկլար իսկոյն դրան մօտեցաւ և բացաւ զսին:

Երկու նորափառ աղջիկները մի և նոյն աթոռի վրայ դաշնամուսերին առջին նստեր էին: Երկուքնին ալ մէկ ձեռքով կը նուազէին, և այս կրթութիւնը յաճախ կրկնելով լաւ յառաջագիտութիւն ըրեր էին:

Գրան շրջանակին մէջէն երկու օրիորդները այն կենդանի պատկերներէն մէկը կը ներկայացընէին, որոնց նմանը Գերմանիոյ մէջ կը նկարեն:

Օրիորդ տ'Արմյլի բաւական նշանաւոր զեղնցկութիւն մը կամ թէ ըսենք ազնիւ երեսյթ մը ունէր: Պարկիկի նման կարճաճատակ և խարտեաչ աղջիկ մ'էր՝ յոգնած աչերով և խոսքոսկալ երկար մազերով, որոնք քիչ մը երկար պարանոցին վրայ կ'իյնային, ինչպէս որ Ֆէրիժէն երբեմն իւր նկարագրած կոյսերուն կու տայ:

Ա՛րսէին թէ կուրծքի տկարութիւն ունի և Անթոնիայի պէս որ մը երգելու ատեն պիտի մեռնի:

Մօնթէ-Քրիսթօ արագ և հեաաքքիւր նայուածք մը շրջեց օրիորդներուն սենեկին մէջ:

Առաջին անգամն էր որ օրիորդ տ'Արմյլին կը տեսնէր, որուն վրայ տան մէջ շատ անգամ խօսուիլը լսեր էր:

— Արեմն զմեզ չէք ընդունիր —, ըսաւ սեղանաւորը իւր աղջկան, և երիտասարդը անոնց սենեակը մտցուց: Կամ պատահամբ և կամ դիտմամբ զուրը Անտրէային ետեւէն դոցուելով՝ Մօնթէ-Քրիսթօ և տիկին Տանկլար չկրցան նստած տեղերնէն բան մը տեսնել:

Բայց որովհետև սեղանաւորը Անտրէայի հետ գացեր էր, կ'երևէր թէ դրան դոցուիլն անգամ չգիտեց:

Քիչ մը ետքը՝ դաշնամուրին ձայնին հետ կոմսը Անտրէայի ձայնը լսեց, որ քորսիական երգ մը կ'երգէր:

Այս երգը ժպիտով մը մտիկ ընելու ատեն, որ Անտրէայի անունը մտցընելով Պէնէտէթթօն կը յիշեցընէր կոմսին, տիկին Տանկլար իւր ամուսնոյն արուժիւնը կը դովէր, որ նոյն առտու Միլանի մէջ պատահած սնանկութեամբ մը երեք կամ չորս հարիւր հազար ֆրանք կորսնցուցեր էր:

Իւ իրօք արժանի էր այն գովութեան. քանզի եթէ կոմսը այն սնանկութիւնը լսած չըլլար կամ տիկին Տանկլարէն և կամ դուցէ այն միջոցներէն մէկէն, զորոնք կոմսը ունէր ամեն բան իմանալու համար, սեպուհին դէմքը բան մը չէր յայտներ:

— Ար տեսնեմ որ կ'ըսկսի կորսնցուցածը պահել, մտածեց Մօնթէ-Քրիսթօ, ամիս մը առաջ իւր կորստեանցը հա-

մար կը պարծէր: Տիկին, ըսաւ բարձր ձայնիւ, Պ. Տանկլար դրամանոցի գործերը այնչափ աղէկ կը ճանչնայ, որ իւր կորսնցուցածին տեղը շուտով կը լեցընէ:

— Կը տեսնեմ որ հասարակաց սխալման մասնակից կ'ըլլաք, ըսաւ տիկին Տանկլար:

— Եւ ինչ բանի մէջ խաբուած ենք, տիկին:

— Կը կարծէք որ Պ. Տանկլար դրամանոցի խաղերուն մէջ կը մտնէ, ընդ հակառակն ամենեին չմտներ:

— Ո՛հ, այո՛, ստոյգ է, տիկին, կը յիշեմ որ Պ. Տըպրէն ըսաւ թէ. . . . Բայց աղէկ միտքս եկաւ, Պ. Տըպրէն ինչ եղաւ, երեք չորս օր կայ որ զինքը տեսած չեմ:

— Ես ալ նոյնպէս, ըսաւ տիկին Տանկլար նոյն զարմանալի անտարբերութեամբ. բայց դուք խօսք մը սկսաք և անկատար թողուցիք:

— Ի՞նչ խօսք:

— Պ. Տըպրէ ձեզ ինչ ըսաւ:

— Ո՛հ, այո՛, Պ. Տըպրէ ըսաւ թէ դուք էք խաղայողը:

— Քիչ մը ատեն այն հաճոյքը ունեցայ, կը խոստովանիմ, բայց հիմա չունիմ:

— Եւ կը սխալիք, տիկին. բազդին խաղերը անհաստատ են. եթէ ես կին ըլլայի, և բազդը այնպէս բերէր որ ամուսինս ալ սեղանաւոր ըլլար, ամուսնոյս բազդաւորութեանը վրայ որչափ և վստահ ըլլայի, (քանզի գիտէք աղէկ որ շահագիտութեան մէջ յաջողութիւն և ձախողութիւն իրարու քոյր են), կ'ըսկսէի անկախ հարստութիւն մը ապահովցընել ինձ, եթէ անորմէ անծանօթ մարդոց ձեռք իսկ շահագիտութիւններ ընել պէտք ըլլար —:

Տիկին Տանկլար ակամայ կարմրեցաւ:

— Լսեցիք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ՝ անոր կարմրիլը չտեսնել ձեացընելով, Նաբոլիի արժէթըթոց վրայ մեծ շահեր եղեր են եբէկ:

— Նաբոլիի արժէթըթեր չունիմ ես, ըսաւ տիկինը աշխու-

ժիւ . և երբէք չունեցայ . բայց այս դրամային խօսքերը բաւական են , պարոն կոմս . երկուքնիս ալ փոխանակազրաց միջնորդներու նմանեցանք . քիչ մը Ա.իլըֆօրի անբաղդ ընտանեաց վրայ խօսինք , որ այս միջոցիս մեծ դժբաղդութիւններու մէջ կը գտնուի :

— Ի՞նչ պատահեցաւ արդեօք , Հարցոյց Մօնթէ-Քրիսթօ կատարեալ պարզմտութեամբ մը :

— Անշուշտ լսած էք . Պ . տը Սէն-Մէրանը իւր մեկնելէն երեք չորս օր ետքը մեռնելէն ետեւ՝ մարքէզուհին ալ մեռաւ անոր Բարիզ Հասնելէն երեք չորս օր ետքը :

— Այո՛ , ստոյգ է , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ , լսեցի . սակայն ինչպէս կ'ըսէ Գլոսիուս Համէլթին՝ բնութեան մէկ օրէնքն է որ Հայրերը իրենց զաւակներէն առաջ մեռնին , որպէս զի ասոնք անոնց վրայ լան :

— Բայց ուրիշ դժբաղդութիւն մը ևս կայ :

— Ի՞նչ դժբաղդութիւն :

— Գիտէք որ իրենց աղջկիլը պիտի ամուսնացընէին :

— Այո՛ , Պ . Ֆրանզ տ'Էրինէին Հետ . արդեօք ետ եղաւ :

— Երէկ առտու՝ ինչպէս որ կ'երևի . Ֆրանզ իւր խօսքը ետ առեր է :

— Եւ ի՞նչ է եղեր պատճառը :

— Չեմ գիտեր :

— Ի՞նչ կ'իմացընէք ինձ , տիկին . . . : Պ . տը Ա.իլըֆօր այս ամեն դժբաղդութեանց ինչպէս կը Համբերէ :

— Իւր սովորութեան Համեմատ՝ այսինքն փիլիսոփայի պէս — :

Այս միջոցիս Տանկլար առանձին իրենց սենեակը վերադարձաւ :

— Պարոն Գաւալղանթին առանձին ձեր աղջկան Հետ կը թողութ :

— Միթէ օրիորդ տ'Արմիյլին Հոն չէ՞ — , պատասխանեց սեղանաւորը :

Ետքը Մօնթէ-Քրիսթոյի գառնալուլ ,

— Պարոն Գավալղանթի իշխանը ազնիւ երիտասարդ մ'է :
այնպէս չէ՛, պարոն կոմս . . . : Միայն թէ իրօք իշխան մ'է :

— Իշխան ըլլալուն երաշխանոր չեմ ըլլար, ըսաւ Մօնթէ-
Քրիսթօ . անոր հայրը իբր մարքէզ ներկայացուցին ինձ ,
կրնայ կոմս ըլլալ, բայց կարծեմ ինքն ալ չպահանջեր որ
այդ տիտղոսը տան իրեն :

— Ինչո՞ւ համար, հարցոց սեղանաւորը . եթէ իշխան է,
կրնայ պարծելու . ամեն մարդ իւր իրաւունքը պէտք է ունե-
նայ . ես չեմ ախորժեր որ մէկը իւր ծնունդը ուրանայ :

— Բուն հասարակապետական մէկը կ'երեւիք, ըսաւ Մօն-
թէ-Քրիսթօ ժպիտով մը :

— Բայց տեսէք, ըսաւ տիկին Տանկլար, ինչեր կ'ընէք .
հիմա եթէ ըստ գիւպաց Պ. Մորսէրֆի գայ, Պ. Գավալղան-
թին այն սենեկին մէջ պիտի գանէ, ուր ինքը էօժէնիին նշա-
նածն ըլլալովը մտնելու հրաման ունեցած չէ երբէք :

— Աղէկ ըսիք ըստ գիւպաց ըսելով, կրկնեց սեղանաւորը ,
ըստ որում այնչափ քիչ անգամ հոս կը տեսնենք որ իրօք
բաղդը միայն զինքը մեր տունը կը բերէ :

— Աերջասպէս եթէ գայ, և այն երիտասարդը ձեր աղջկան
քովը գտնէ, կրնայ դժկամակիլ :

— Ո՞վ, Ալլէր պիտի դժկամակիլ, կը սխալիք . Ալլէր իւր
նշանածը այն աստիճան չսիրեր որ անոր համար նսխանձի .
բայց և այնպէս ինչ հոգս եթէ դժկամակի կամ ոչ :

— Այսու ամենայնիւ քանի որ գործերը այս կէտը հա-
սած են . . . :

— Այո՛, այո՛, կ'ուզէք որ ըսեմ . իւր մօրը պարահանդէ-
սին մէջ միայն անգամ մը պարեց աղջկանս հետ, մինչդեռ
Պ. Գավալղանթի երեք անգամ սրտեց անոր հետ, և Ալ-
լէրին հոգը անգամ չնշաւ :

— Պ. դերակոմս Ալլէր աը Մորսէրֆը եկաւ —, ըսաւ
սենեկասպանը գրան առջև երևելով :

Տիկին Տանկլար աշխուժիւ ոտք ելաւ և կ'ուզէր երթալ իւր

աղջկան իմացընելու երբ Տանկլար անոր թեւը բռնելով կեցուց :

— Թողուցէք — , ըսաւ :

Տիկինը զարմանքով անոր երեսը նայեցաւ :

Մօնթէ-Քրիսթօ այս տեսարանը շտեմնել ձեացուց :

Ալպէր ներս մտաւ . խիստ զեղեցիկ և ուրախ կ'երևէր : Տիկինը յարդանօք , Տանկլարը ընտանեքար և Մօնթէ-Քրիսթօն սիրով բարևեց :

Ետքը տիկին Տանկլարի կողմը դառնալով ,

— Կը ներէ՞ք , տիկին , ըսաւ , որ հարցընեմ թէ օրիորդ Տանկլար ինչպէս է :

— Շատ աղէկ վիճակի մէջ է , սպարոն , սպտասխանեց իսկոյն Տանկլար . այս միջոցիս իւր սենեկին մէջ Պ . Գալվալդանթիի հետ երաժշտական դաշնակուծիւններ կ'ընէ — :

Ալպէր իւր հանդարտ և անտարբեր կերպարանքը չփոխեց՝ դուցէ ներքին արհամարհանք մը զգալուն . բայց տեսաւ որ Մօնթէ-Քրիսթօ իւր նայուածքը իրեն վրայ յարեր էր :

— Պ . Գալվալդանթին Բէնչըի խիստ ընտիր ձայն մը ունի , ըսաւ Ալպէր , և օրիորդ Էօժէնին ընտիր «Քրիսթօ» մանուկն որ Թալպէրի նման ալ դաշնամուրը կը նուազէ , որով երաժշտական քաղցր դաշնակուծիւն մը կը կազմեն :

— Ստուգիւ իրարու շատ կը յարմարին — , ըսաւ Տանկլար :

Ալպէր այս երկդիմի խօսքերը չհասկընալ ձեացուց , թէև այնչափ տմարդի էին որ տիկին Տանկլար շառաղնեցաւ :

— Ես ալ երաժշտութեան մէջ բաւական յաջողութիւն ունիմ , շարունակեց երիտասարդը , դոնէ դասատուներս այնպէս կ'ըսէին . սակայն զարմանալի բան որ ձայնս ամենեին ուրիշ ձայնի հետ չկըցայ յարմարցընել , մանաւանդ «Քրիսթօ» հետ — :

Տանկլար թեթև կերպով ժպտեցաւ որ կը նշանակէր .

— Բայց ինչո՞ւ չէք բարկանար : Իրօք , ըսաւ Ալպէրին , յուսալով իւր նպատակին հասնել , իշխանը և աղջիկս երէկ ամենուն զարմանքը զբաւեցին : Հոս չէիք երէկ , սպարոն ալ Մորսէրֆ :

— Ա՞ր իշխանը, հարցուց Ալպէր:

— Գաղալղանթի իշխանը, կրկնեց Տանկլար, որ կ'ուզէր միշտ նոյն տխուրը երիտասարդին տալու:

— Ա՛հ, կը ներէք, ըսաւ Ալպէր, անոր իշխան ըլլալը չէի գիտեր. ուրեմն երէկ Գաղալղանթի իշխանը օրիորդ Կօժէնիին հետ երդեց: Յիրաւի խիստ սիրուն բան մը պիտի ըլլար, և խիստ կը յաւիժ որ չկրցայ ներկայ զանուիլ: Չեր հրաւերին վրայ չգալուս պատճառը այն էր որ տիկին տը Մօրսէրֆը Շաթօ-Ռընօ սեպուհին տունը տանելու ստիպուած էի, ուր Գերմանացիները կ'երգէին —

Եւ լուսններէ մը ետքը և սրգէն թէ ամենեւին խօսք մը ելլած չէր,

— Ներելի՛ է ինձ, կրկնեց Մօրսէրֆ, որ իմ յարգանքս օրիորդ Տանկլարին մատուցանեմ:

— Կեցիք, կեցիք, կ'աղաչեմ, ըսաւ սեղանաւորը երիտասարդը կեցընելով, կը լէք սա սիրուն եղանակը, թա, թա, թա, թի, թա, թի, թա, թա, թա, թա, թա. զմայլելի եղանակ մ'է, հիմա կը լմնայ, . . մանրերկրորդ մը միայն, լմնցաւ, կեցցես, կեցցիք —

Եւ սեղանաւորը սկսաւ օսստկութեամբ ծափահարել:

— Իլօք, ըսաւ Ալպէր, խիստ քաղցր կ'երդեն, և անհարելի է որ ուրիշ մէկը իւր երկրին երաժշտութիւնը Գաղալղանթիի հասկրցածէն աւելի աղէկ հասկընայ: Իշխան մ'է ըսիք, այնպէս չէ՞. բայց եթէ իշխան չէ իսկ, կրնայ ըլլալ. Իտալիոյ մէջ շատ դիւրին է: Սակայն մեր ազնիւ երգեցիկներուն դատանալով՝ հաճեիք մեզ շնորհք մը ընել, Պ. Տանկլար, առանց անոնց իմացընելու թէ հոս օտարական մը կայ, աղաչեիք օրիորդ Տանկլարը և Պ. Գաղալղանթին որ ուրիշ կտոր մը սկսին: Երաժշտութեան ձայնը խիստ հեշտալի կու գայ երբ քիչ մը հեռուէն կը լսուի կէս լուսաւորեալ սենեկի մը մէջ, առանց տեսնուելու, առանց տեսնելու, և հետեւեալ առանց երաժշտին անհանդստութիւն

պատճառելու , որ այս կերպով իւր որդւոյն բոլոր բնազդամբք
և սրտին ամեն եռանդովը երգելու կը յուզուի — :

Այս անգամ Տանկլար երիտասարդին սրտի հանգարտու
թենէն յաղթուեցաւ :

Մօնթէ-Քրիսթօն մէկ կողմ քաշեց :

— Ի՞նչ կ'ըսէք մեր սիրահարին համար , ըսաւ :

— Յայտնապէս շատ ցուրտ կ'երևի ինձ . բայց ինչ պիտի
ընէք , խօսք տուած էք :

— Անտարակոյս , խօսք տուած եմ աղջիկս այնպիսի մար-
դու տալու , որ սիրէ զան և ոչ թէ չսիրէ : Չտեսա՞ք՝ ինչպէս
կիճի նման պաղ , և սիրամարդի նման գոռոզ է . եթէ հա-
րուստ ըլլար , եթէ Գավալղանթիներուն հարստութիւնն ու-
նենար , կրնայինք ձայն չհանել : Ճշմարիտ՝ դեռ աղջկանս
չհարցուցի , եթէ լաւ ընտրողութիւն ունի . . . :

— Չեմ գիտեր , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ , թէ անոր վրայ
ունեցած բարեկամութիւնս է որ զիս կը կուրացընէ . ստոյգ
կ'ըսեմ որ Պ . ար Մորսէրֆ աղնիւ երիտասարդ մ'է , որ ձեր
աղջիկը խիստ երջանիկ պիտի ընէ , և վաղ կամ անագան
երևելի մէկը պիտի ըլլայ . քանզի վերջապէս իւր հօրը վե-
ճակն ալ գէշ չէ :

— Հը՛հ :

— Ինչո՞ւ կը տարակուսիք :

— Անցեալը . . . այն մութ անցեալը միշտ կը մնայ :

— Բայց հօր անցեալը որդւոյն չնկատեր :

— Շատ աղէկ կը նկատէ :

— Այդպէս շուտով ձեր որոշումը մի փոխէք . ամիս մը ա-
ռաջ այս ամուսնութիւնը խիստ վայելուչ կը համարէիք . . . :

Շիտակը ըսեմ , ես խիստ կը ցաւիմ . դուք իմ տանս մէջ
ճանչցաք այն Գավալղանթի երիտասարդը , զոր ես չեմ ճանչ-
նար , կը կրկնեմ այս խօսքը :

— Իմ ճանչնալս բաւական է , ըսաւ Տանկլար :

— Ի՞նչպէս , ուրեմն անոր վրայ տեղեկութիւններ ստա-
յաք , հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Միթէ այդ բանը ընելու հարկ կ'այ, և միթէ մարդուս երևոյթը իւր ինչ ըլլալը չ'այտնէր. նախ և առաջ հարուստ է:

— Ես չեմ ստուգեր:

— Սակայն դուք անոր երաշխաւորն էք:

— Յիսուսն հազար Ֆրանքի համար, որ շնչին դումար մ'է:

— Ընտիր դաստիարակութիւն մը առած է:

— Հը՛հ, ըրաւ Մօնթէ-Քրիսթօ ալ:

— Երաժշտութիւն գիտէ:

— Բոլոր Իտալացիները գիտեն:

— Ճշմարիտ, կոմս, այդ երիտասարդին համար իրաւունք չունիք:

— Մորսէրֆի ընտանեաց հետ ձեր ըրած որոշումը գիտնալովս, ցառով կը տեսնեմ որ այս երիտասարդը եկած է անոնց գործը աւրելու և իւր հարստութեամբը զեզճուաներ ընելու: —

Տանկլար սկսաւ ծիծաղիլ:

— Ո՛հ, ինչպէս խիստ կ'երեւիք, ըսաւ. այս գործերը ամեն օր կը պատահին:

— Այստ ամենայնիւ չէք կրնար ձեր որոշումը այսպէս գրոժեւ, սիրելիդ իմ Պ. Տանկլար. Մորսէրֆի ընտանիքը այս ամուսնութիւնը կատարելու յոյս ունին:

— Ստուգիւ կը յուսան:

— Անտարտկոյս:

— Ուրեմն մտքերնին թող իմացընեն, պէտք էիք այս գործին վրայ երկու խօսք ըսել անոր հօրը, սիրելիդ իմ կոմս, դուք որ անոնց տան մէջ այնչափ համակրութիւն դատած էք:

— Ե՛ս, և ո՛ւր տեսած էք այդ բանը:

— Կարծեմ անոնց պարահանդէսին մէջ, ինչպէ՞ս, միթէ կրնա՞ք ուրանալ որ կոմսուհին, այն օէգ Մէրսէտէսը, գոռոզ Քաթալանուհին, սր իւր հին բարեկամներուն հետ հազիւ բերանը կը բանայ խօսելու, ձեր թեք մտաւ, ձեզի հետ պարտէզը իջաւ, ծառուղիները պտըտեցաւ, և կէս ժամ ետքը միայն ձեզմէ բաժնուեցաւ:

— Ո՛հ, սարոն սեպուհ, չէք թողուր որ մտիկ ընենք . ձեզի պէս նուազամոլի մը կողմանէ անյթուութիւն մ'է այս :

— Շատ աղէկ, ծաղրեցէք —, ըսաւ Տանկլար :

Ետքը Մօնթէ-Քրիսթոյի դառնալով,

— Յանձնառու կ'ըլլա՞ք ըսածս անոր հօրը ըսելու :

— Յօժարութեամբ կ'ըսեմ եթէ կ'ուզէք :

— Կ'ուզեմ որ այս անգամ խնդիքը պարզուի և որոշուի . հայրը թող աղջիկս ուզէ, ժամանակ մը որոշէ, իւր ստակի պայմանները յայտնէ, վերջապէս իրարու միտքը հասկընանք և կամ գործը աւրենք . բայց ըսածս կը հասկընաք, երկընցընել պէտք չէ :

— Շատ աղէկ, ձեր հրամանը կը կատարեմ :

— Ձեմ ըսեր ձեզ թէ ուրախութեամբ զինքը տեսնել կը փափաքիմ, բայց վերջապէս իրեն կ'ըսպասեմ . ինչպէս դիտէք՝ սեղանաւոր մը իւր խօսքին դերին ըլլալ պէտք է — :

Եւ Տանկլար Պ. Անտրէայի կէս ժամ առաջ հանած հառաչանայ նման հառաչանք մը հանեց :

— Կեցցենս, կեցցի՛ք, գոչեց Մորսէրֆ սեղանաւորը ծաղրելու մտօք քիչ մը առաջ անոր ըսածը կրկնելով և նուազուած ու երգուած եղանակին վերջը ծափահարելով — :

Տանկլար կ'ըսկսէր ծուռ աչօք Ալպէրին նայել երբ ծառայ մը եկաւ և ցած ձայնով երկու խօսք խօսեցաւ անոր :

— Հիմա կու դամ, ըսաւ սեղանաւորը Մօնթէ-Քրիսթոյին . սպասեցէք ինձի, գուցէ 'ի դարձիս խօսք մը ունենամ ձեզ ըսելու — :

Այս ըսելէն ետե դուրս ելաւ :

Տիկին Տանկլար իւր ամուսնոյն բացակայութեան ատեն դնաց իւր աղջկան սենեակը բացաւ, և Պ. Անտրէա, որ Էօժէնիին հետ դաշնամուրին առջևը նստեր էր, ձգտալարի պէս ոտք ելաւ :

Ալպէր ժպիտով մը օրիորդ Տանկլարը բարևեց, որ առանց շփոթութիւն մը յայտնելու իւր սովորական պաղութեամբը անոր ողջոյնին պատասխանեց :

Գալաղացի յայտնի այլայլած կ'երևէր . երբ Մորսէրֆը բարևեց , երիտասարդը խիստ ամբարտաւան կերպով անոր պատասխանեց :

Այն ատեն Ալպէր սկսաւ օրիորդ Տանկլարի ձայնը չափազանց դովել և առջի իրիկուան երեկոյթին ներկայ չգտնուելուն համար զգացած վիշտերը յայտնել :

Գալաղացի մինակ մնալով Մօնթէ-Քրիսթօն մէկ կողմ քաշեց :

— Բաւական է , ըսաւ տիկին Տանկլար , երաժշտութիւնները և դովութիւնները մէկ դի թողուցէք և եկէք թէյ խմենք :

— Եկու , Լուիզ — , ըսաւ օրիորդ Տանկլար իւր բարեկամուհւոյն :

Ամենքն ալ մերձակայ սրահը անցան , ուր իրօք թէյը պատրաստուած էր :

Անդղիական սովորութեան համեմատ զրդաները դաւաթներուն մէջ ձգելու միջոցին՝ դուռը բացուեցաւ և Տանկլար յայտնի այլայլած ներս մտաւ :

Գլխաւորարար Մօնթէ-Քրիսթօ սեղանաւորին այս յուզմունքը դիտեց և նայուածքով պատճառը հարցուց :

— Հիմա Յունաստանէն նամակներս ընդունեցի :

— Ա՛հ , ուրեմն այս պատճառաւ կանչեցին զձեզ , ըսաւ կոմսը :

— Այո՛ :

— Օթոն թաղաւորը ինչպէս է եղեր — , հարցուց Ալպէր զուարթ ձայնով մը :

Տանկլար առանց պատասխանելու կողմնակի անոր երեսը նայեցաւ , և Մօնթէ-Քրիսթօ իւր երեսը դարձուց , որպէս զի իւր դիմացը վրայ երեցած և դրեթէ անմիջապէս ետքը աներևոյթ եղած զթուրթեան զգացումը չյայտնուի :

— Մէկտեղ պիտի մեկնինք , այնպէս չէ՛ , ըսաւ Ալպէր կոմսին :

— Շատ աղէկ — , պատասխանեց կոմսը :

Ալպէր սեղանաւորին այն նայուածքէն բան մը չէր կրցեր հասկընալ. ուստի դէպ 'ի Մօնթէ-Քրիսթօ դառնալով, որ Տանկլարի միտքը շատ աղէկ հասկըցեր էր,

— Տեսա՞ք, ըսաւ, ինչպէս երեսս նայեցաւ:

— Այո՛, պատասխանեց կոմսը. բայց անոր նայուածքին մէջ մասնաւոր բան մը նկատեցի՞ք:

— Անշուշտ. սակայն Յունաստանի լուրերով ինչ ըսել ուզեց:

— Ես ինչպէս դիտնամ:

— Վասն զի կարծեմ թէ այն երկրին վրայ տեղեկութիւններ ունիք դուք —:

Մօնթէ-Քրիսթօ պատասխանել չուզող մարդու մը պէս ժպտեցաւ:

— Տեսէք, ըսաւ Ալպէր, ահա ձեզ կը մօտենայ. ես օրիորդ Տանկլարին քովը կ'երթամ անոր նկարած նկարը դովելու, և այն միջոցին հայրը ժամանակ պիտի ունենայ ձեր հետը խօսելու:

— Եթէ գովութիւն մը պիտի ընէք, գոնէ անոր ձայնը դովեցէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Ոչ, ամեն մարդ ձայնը կրնայ գովել —:

Ալպէր ժպիտով մը Էօթէնիին քովը գնաց:

Այն միջոցին Տանկլար կոմսին ականջին ըսաւ.

— Պատուական խրատ մը տուիք ինձ, և Ֆէրնանի ու Եաննեայի վրայ ամբողջ սոսկալի պատմութիւն մը կայ:

— Ի՞նչ կ'ըսէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Այո՛, ետքը կը պատմեմ ձեզ. բայց երիտասարդը հետերնիդ տարէք. քանզի մեծ անհանդուրձութիւն կ'ըզդամ զանհոս տեսնելով:

— Հիմա միտեղ պիտի մեկնինք, բայց կ'ուզէ՞ք որ հայրը ձեզ զրկեմ:

— Հիմա աւելի կ'ուզեմ տեսնել զինքը:

— Կըէկ —:

Կոմսը Ալպէրին նշան մը ըրաւ :

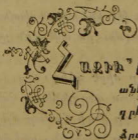
Երկուքնին ալ տիկինները բարեկեցին և մեկնեցան՝ Ալպէր օրիորդ Տանկլարի ցուցուցած արհամարհանաց բոլորովին անտարբեր երևելով, և Մօնթէ-Քրիսթօ սեղանաւորի կնոջ մը իւր ապառնին ապահովելու համար ունենալու խոհեմութեանը վրայ տիկին Տանկլարի տուած խրատները կրկնելով :

Այն ատեն յաղթութեան բոլոր ապագայէզը Պ. Գալալէ դասնի մնաց :

ՔՐԻՍՏՈՑ ԵՔ.

ՀԱՅՏԻ

ՀԱՅՏԻ՞ թէ կոմսին ձիերը ծառուղոյն անկիւնը դարձեր էին, երբ Ալպէր գրեթէ բռնադատուած խիստ բարձրաձայն ծիծաղով մը կոմսին դատ-

նալով ըսաւ :

— Ըսէք, կոմս, դերս աղէկ շիտղացի՞. Շարլ Թ Սէն-Պարթէլմիէն ետքը Գաթէրին տը Մէտիսիին հարցուցածին յէս ես ալ ձեզ կը հարցընեմ :

— Ի՞նչ նկատումք :

— Հակառակորդիս Պ. Տանկլարին տունը պատուով ընդունուեցուն նկատումք :

— Ո՞ր հակառակորդին :

— Չեր պաշտպանած Պ. Անտրէա Քաւլալղանթիին :

— Ո՛հ, անպատեհ կատակներ մի՛ ընէք, դերակոմս, միայն Պ. Տանկլարի հետ ունեցած դրամային գործոյ մը մէջ Պ. Անտրէան կը պաշտպանեմ :

— Եթէ երիտասարդը պաշտպանութեան պէտք ունենար, պիտի մեղադրէի զձեզ, սակայն բարեբաղդաբար իմ կողմանէս երկիւղ չունի :

— Ի՞նչպէս, կը կարծէք որ սիրահարած ըլլայ :

— Հաւատացէք ինձ, իւր նայուածքը ցանկական է և ձայնը սիրահարական, և կը փափաքի սէգ Էօժէնիին սէրը ստանալ : Ճշմարիտ կ'ըսեմ՝ յանցանքը իմն չէ. ես գործը այնպէս կը տեսնեմ և կը կրկնեմ թէ Պ. Անտրէան սէգ Էօժէնիին սիրահարած է :

— Չեր ի՞նչ հողը, քանի որ անոնք միայն զձեզ կ'ուզեն :

— Մի՛ այդպէս ըսէք, կ'աղաչեմ, սիրելիդ իմ կոմս, երկու կողմէն ալ խստութեամբ կը վարուին հետս :

— Ի՞նչպէս երկու կողմէն :

— Այո՛, օրիորդ Էօժէնի հազիւ թէ ինձ պատասխան տուաւ, իսկ օրիորդ տ'Արմիլլին անոր մտերմութիւն ամենեւին չպատասխանեց :

— Այո՛, բայց հայրը խիստ կը սիրէ զձեզ :

— Հայրը, ընդ հակառակն սիրոս դաշոյններու հարուածներ խօթեց. թէև այն դաշոյնները ինձի համար ոչինչ էին և թատրերգութեան դաշոյններու կը նմանէին, սակայն ինքը կը կարծէր թէ ճշմարիտ հարուածներ կ'ընէ :

— Նախանձոտութիւնը սէրը կը ցոյցընէ :

— Այո՛, բայց ես նախանձոտ չեմ :

— Պ. Տանկլար կը նախանձի :

- Արմէ՛, Տրպրէէն՛ :
- Աչ, ձեղմէ՛ :
- Ինձմէ՛, դրաւ կը դնեմ որ ութ օրէն իւր գուռը երեւսիս փակել սխտի տայ :
- Աը սխալիք, սիրելիդ իմ դերակոմս :
- Ինչ ազացոյց ունիք :
- Ապացոյց կ'ուզէք :
- Այո՛ :
- Այն ամուսնութեան որոշումը ընելու համար Պ. Տանկլար ատաջարկեց ինձ որ Պ. տը Մորսէլֆ կոմսը աղաչեմ որ իրեն հետ տեսնուելու երթայ :
- Ար՞ն հետ :
- Սեպուհին հետ :
- Ա՛հ, սիրելիդ իմ կոմս, ըսաւ Ալպէր իւր բոլոր կեղծաւորութեամբը, անոր այս յանձնարարութիւնը պիտի չկատարէք, այնպէս չէ :
- Աը սխալիք, Ալպէր, պէտք եմ կատարել, ըստ որում խօսք տուած եմ :
- Կ'երևի թէ, ըսաւ Ալպէր հառաչանքով մը, անշուշտ զիս ամուսնացընել կ'ուզէք :
- Ես կը փափաքիմ տեսնուն հետ բարեկամ ըլլալ. բայց աղէկ միտքս եկաւ, բաւական ժամանակ է՛ Պ. Տրպրէն տիկին Տանկլարի տունը տեսած չեմ :
- Գժտութիւն մը ունեցաւ :
- Տիկին՞ջ հետ :
- Աչ, պարոնին հետ :
- Աւրեմն պարոնը բան մը դիտեր է :
- Ինչ աղւար կատակներ կ'ընէք :
- Բայց կը կարծէք որ կատկածած ըլլայ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ բոլորովին պարզմտութիւն ձեացընելով :
- Բայց ըտէք ինձ, սիրելի կոմս, դուք ո՛ր կից կու գաք :
- Գօնկոյէն ըսենք :

— Ատ ալ բաւական հետու չէ :

— Բայց միթէ ես ձեր Բարիզեանները կը ճանչնամ :

— Ամուսինները ամեն տեղ նոյն են . եթէ ո՛ր և է երկրի մէջ անհաս մը ճանչցար , անոր ցեղն ալ կը ճանչնաք :

— Աւրեմ Տանկարի և Տըպրէի իրարու հետ դժտելուն պատճառը ի՞նչ է . իրարու շատ ազէկ յարմարած կ'երևէին , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ վերստին պարզմտութիւն ձևացընելով :

— Հիմա ալ Իզիսի դաղտնեաց մէջ կը մտնենք և ես ամենևին անզեկութիւն չունիմ . երբ Պ . Պալալլանթի Պ . Տանկարի ընտանիքէն ըլլայ , այս բանս անոր հարցուցէք — :

Կառքը կեցաւ :

— Հասանք , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ . դեռ ժամը տասն ու կէս է , վեր եկէք :

— Յօժարութեամբ :

— Ետքը կառքս կը տանի զձեզ :

— Ոչ , շնորհակալ եմ , անշուշտ իմ կառքս ետևնէս սիւտի գայ :

— Իրօք , ահա կու գայ — , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ իւր կառքէն վար ցատկելով :

Երկուքնին ալ տան մէջ մտան , և սրահը գացին , որ արագէն լուսաւորուած էր :

— Պաթիսթէն , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ , մեզի թէյ բեր — :

Պաթիսթէն առանց խօսք մը խօսելու դուրս ելաւ :

Երկու մանրերկրորդ ետքը՝ փիսէով մը վերադարձաւ . անոր մէջ ամեն բան պատրաստուած էր , և կարծես ողիներու թեթեւ ընթրիքի մը պէս դետնին տակէն կ'ելներ :

— Յիրաւի , ըսաւ Մորսէրֆ , զիս զարմացընողը ձեր հարստութիւնը չէ , սիրելիդ իմ կոմս , քանզի դուցէ ձեզմէ աւելի հարուստներ գանուին . ձեր հանճարը չէ , քանզի Պոմարչէ ալ թէև ձեզմէ աւելի հանճար չունէր , բայց ձեզի շափ ունէր . այլ ձեր ծառաներուն ծառայելու կերպը զիս կը զարմացընէ , որոնք առանց ձեզ պատասխան մը աալու՛ :

վայրկենի մը, մանրերկրորդի մը մէջ ձեր կամքը 'ի գործ կը դնեն. կարծես թէ ձեր հնչելու եղանակէն ձեր փափաքածը կը գուշակեն, որպէս թէ ձեր ուզածը միշտ պատրաստ եղած ըլլար:

— Ըսածնիդ գրեթէ ճիշդ է. ծառաներս իմ սովորութիւնս գիտեն, և օրինակի համար հիմա կը տեսնէք. թէյը խմելու ատեն բան մը չէք ուզեր:

— Անշուշտ, ծխել կ'ուզեմ—:

Մօնթէ-Քրիսթօ զանգակին մտեցաւ և հարուած մը տուաւ:

Մանրերկրորդ մը ետքը՝ մասնաւոր դուռ մը բացուեցաւ, և Ալի Լաթաֆիոյ ընտիր ծուխով լցուած երկու ծխափողերով ներս մտաւ:

— Ճշմարիտ կ'ըզմայլիմ, ըսաւ Մորսէրֆ:

— Բայց պէտք չէ որ զարմանաք, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ. Ալի գիտէ որ թէյ կամ սուրճ խմելու ատեն կը ծխեմ. գիտէ որ թէյ ուզեցի, գիտէ որ տունս վերադարձայ. երբ զինքը կանչելս կը լսէ, ինչ պատճառաւ կանչելս կը գուշակէ. այնպիսի երկրէ մը եկած է. ուր հիւրասիրութիւնը գլխաւորաբար ծխափողով 'ի գործ կը դրուի. և մէկ ծխափողի անդ երկու կը բերէ:

— Այս ալ միւսներուն պէս հիանալի է. բայց սա ալ Ճշմարիտ է որ ձեզմէ զատ մէկը. . . : Ա՛հ, բայց ինչ կը լսեմ—:

Իւ Մորսէրֆ դէպ 'ի դուռը հակեցաւ, ուրկից իրօք փանդիւրի ձայնին հետ միաբանեալ ձայներ կը լսուէին:

— Այս իրիկուն երաժշտութեան նուիրեր էք ինքզինքնիդ, սիրելիդ իմ դերադոմս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. օրիորդ Տանկլարի գաշնամուրէն հեռանալով Հայտէի նուագածութեան կը հանդիպիք:

— Հայտէ ըսիք, ինչ քաղցր անուն մ'է այդ, ուրեմն լորս Պայրընի քերթուածներէն դուրս ստուգիւ Հայտէ անունը կրող կիներ կը գտնուին:

— Անտարակոյս . Հայտէ անունը հազուադիւս է Գաղղիոյ մէջ, սակայն բաւական հասարակ է Ալբանիոյ և Եպիւրոսի մէջ. միբարութեան անունի պէս բան մ'է, ինչպէս կ'ըսեն Բարիզցիք, և կը նշանակէ ողջախոհութիւն, պարկեշտութիւն և անմեղութիւն:

— Ո՛հ, ինչպէս սիրուն անուն մ'է, բաւ Ալպէր, սրշափ կը փափաքէի որ մեր Գաղղիացի կիներն ալ օրիորդ Բարեւորտութիւն, օրիորդ Լոութիւն և օրիորդ քրիստոնէական Ընկերսիրութիւն կոչուէին: Ըսէք, կ'աղաչեմ, օրիորդ Տանկլար փոխանակ Գլէք-Մարի-Էօմէնի կոչուելու՝ եթէ օրիորդ Աղջախոհութիւն-Պարկեշտութիւն-Անմեղութիւն կոչուէր, ո՛հ, ամուսնութեան արարողութեան մէջ ինչ ազդեցութիւն պիտի ընէր արդեօք:

— Այդչափ բարձրաձայն մի ծաղրէք, բարեկամ. Հայտէ կրնայ ձեր ձայնը լսել:

— Կը նեղանայ արդեօք:

— Ամենևին, ըսաւ կոմսը:

— Բարի՛ անձ մ'է, հարցոյց Ալպէր:

— Բարութիւն չէ ըրածը, այլ պարտք մը . դերի մը չկրնար իւր տիրոջը դէմ բարկանալ:

— Գուք ալ հիմա կիսակը թողուցէք, միթէ տակաւին դերի կայ:

— Անտարակոյս, քանի որ Հայտէ իմ դերիս է:

— Իրօք՝ ձեր ըրածը և ունեցածը ուրիշներուն ըրածին և ունեցածին չնմանիր: Պ, Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին դերին բլաւ, Գաղղիոյ մէջ պատուոյ աստիճան մ'է ան ալ: Ոսկիներու հետ ձեր խաղալը մտածելով, անշուշտ ձեր դերին տարին վեց հարիւր հազար ֆրանք պիտի արժէ ձեզ:

— Աեց հարիւր հազար ֆրանք կ'ըսէք, ողորմելի աղջիկը ասկէ շատ մեծ հարստութիւններ ունէր, այնպիսի դանձերու մէջ ծնած է, որոց քով Հայտէ և Քիշիշիշիներուն դանձերը ոչինչ բաներ են:

- Ուրեմն իշխանուհի մ'է :
- Ճիշդ այդպէս , և իւր երկրին ամենէն մեծ իշխանուհիներէն մէկը :
- Մտքէս անցաւ . բայց ինչպէս իշխանուհի մը գերի եղած է :
- Ի՞նչպէս Տընի բռնաւորը դպրոցի ուսուցիչ եղաւ . չէ որ պատերազմին բաղդը և բաղդին խաղը ամեն բան կարելի կ'ընեն :
- Եւ անոր անունը դաղտնիք մ'է , պարոն կոմս :
- Ամենուն համար այո՛ , բայց ձեզի համար , սիրելիդ իմ գերակոմս , որ իմ բարեկամս էք և անշուշտ մտորու բան չէք ըսեր , այնպէս չէ , չէք խոստանար որ լսածնիդ դաղտնի պիտի պահէք :
- Ա՛հ . պատուոյս վրայ :
- Եանեայի կուսակալին պատմութիւնը գիտէք :
- Անշուշտ , Թէբէ-տէլէնի Ալի-բաշային ըսել կ'ուզէք , ըստ որում հայրս անոր ծառայութեան մէջ հարստացեր է :
- Ստոյգ է , ես մտցեր էի :
- Հայտէն Ալի-բաշային ինչն է :
- Անոր աղջիկն է :
- Ի՞նչպէս , Ալի-բաշային :
- Եւ անոր կնոջը Աստիլքիին :
- Եւ Ալի-բաշային աղջիկը ձեր գերինն է :
- Այո՛ , ըսի ձեզ :
- Բայց ի՞նչպէս :
- Օր մը կատանդնուպօլսոյ վաճառանոցէն կ'անցնէի՝ գնեցի զան .
- Չեղի հետ , սիրելիդ իմ կոմս , մարդ չապրիր , այլ կ'երազէ : Հիմա գուցէ անխոհեմութիւն է ըրած խնդիրքս :
- Ըսէք , հոգ չէ :
- Բայց որովհետեւ միտեղ դուրս կ'ենէք , որովհետեւ ձեր հետը Օրէրային կը բերէք . . . :

- Ետքը :
- Համարձակիմ խնդիրք մը ընելու :
- Ամեն բան խնդրելու ազատ էք :
- Ուրեմն, սիրելիդ իմ կոմս, զիս ձեր դերիին ներկա յայցեք :
- Յօժարութեամբ, բայց երկու դաշամբ :
- Առաջէն կ'ընդունիմ զանոնք :
- Նախ՝ ձեր անոր ներկայացուիլը ամենևին մէկու պիտի չյայտնէք :
- Շատ աղէկ — :
- ՄորսէրՖի ձեռքը երկնցուց :
- Կ'երդնում, ըսաւ :
- Երկրորդ՝ Պ. ալ ՄորսէրՖի կոմսին անոր հօրը ծանօթ յեղը պիտի չըսէք :
- Կ'երդնում ատոր համար ալ :
- Շատ աղէկ, դերակոմս, այս երկու երդումները պիտի յիշէք, այնպէս չէ :
- Այո՞, ըսաւ Ալպէր :
- Շատ աղէկ, ես ալ զձեզ պատուաւոր մարդ մը կը ճանչնամ — :
- Կոմսը վերստին զանդակը հնչեցուց, և Ալի ներս մտաւ :
- Հայտէին իմացուր, ըսաւ, որ սուրճս իւր սենեակը խմելու պիտի դամ, և ըսէ որ բարեկամներէս մէկը իրեն ներկայացընելու ներողութիւնը կը խնդրեմ — :
- Ալի խոհարհուութիւն մը ընելով դուրս ելաւ :
- Ուրեմն իրարու միաքը հասկըցանք, ամենևին ուղղակի հարցումներ պիտի չընէք. այնպէս չէ՛, սիրելիդ իմ դերակոմս, Եթէ բան մը հասկընալ կ'ուզէք, ինձի հարցուցէք և ես կը հարցընեմ անոր :
- Շատ աղէկ — :
- Ալի վերստին զալով վարագոյրը բռնած կեցաւ՝ իւր տիրոջը և Ալպէրին իմացընելու համար որ կընան ներս մտնել :

— Եկէք երթանք —, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ :

Ալլէր ձեռքովը մաղերը շիտկեց, և ընչացքը ոլորեց :

Կոմսը գլխարկը առաւ, ձեռնոցները հագաւ և Ալլէրին առջևը անցաւ Հայտէին բնակարանը երթալու, որուն վրայ Ալի յառաջապահ պահանորդի մը պէս պահպանութիւն կ'ընէր, և երեք սենեկասպան Գաղղիացի կիները Միրթոյի հրամաննի տակ՝ պահակներու պէս կը պաշտպանէին զան :

Հայտէ առաջին սրահին մէջ զարմանքով և հետաքրքրութեամբ կ'ըսպասէր. քանզի առաջին անգամն էր որ Մօնթէ-Քրիսթոյէ զատ ուրիշ մարդ մը իւր սենեակը պիտի մտնէր :

Բազմոցի մը մէկ անկիւնը նստած էր՝ սրունքները իւր տակը ծալած, և Արևելքի խիստ փառաւոր բանուած և դժուար մետաքսեայ կերպասներու մէջ դողցես բոյն մը կազմած էր :

Իւր քովը կը դռնուէր այն նուագարանը, որուն ձայնը զինքը յայտներ էր :

Այս գիրքին մէջ Հայտէ խիստ շնորհալի կ'երևէր :

Հայտէ Մօնթէ-Քրիսթօն տեսնելով՝ իրեն յատուկ եղած որդիական և սիրալիք ժպիտովը ոտք ելաւ :

Կոմսը դէպ 'ի անոր յառաջացաւ և ձեռքը անոր երկնցուց, որուն վրայ Հայտէ ըստ սովորութեան իւր շուրթերը յարեց :

Ալլէր զբան քովը մնացեր էր, այնչափ Հայտէին գեղեցկութենէն յափշտակուեր էր. քանզի առաջին անգամն էր որ այնպիսի գեղեցկութիւն մը կը տեսնէր, որուն վրայ Գաղղիոյ մէջ զաղափար մը չիւն կրնար ունենալ :

— Ո՞վ է այս սարոնը, հարցուց յունարէն լեզուաւ նորատի աղջիկը Մօնթէ-Քրիսթոյին. Եղբայր մ'է, բարեկամ մը կամ լոկ ծանօթ մէկն է թէ թշնամի :

— Բարեկամ մ'է, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ նայն լեզուաւ :

— Անունը ի՞նչ է :

— Ալլէր դերակոմս. Հոռոմի մէջ աւազակներու ձեռքէն ազատածս է :

— Ի՞նչ լեզուով կ'ուզես որ հետը խօսիմ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ գէպ 'ի Ալպէր դառնալով հարցոյց :

— Արդի Յունարէն լեզուն գիտէք :

— Ափսոս, ըսաւ Ալպէր, նախնի Յունարէնը անգամ չեմ գիտեր, սիրելիդ իմ կոմս. Հոմերոս և Պլատոն ինձի չափ ողորմելի և և կը համարձակիմ իսկ ըսելու, ինձի չափ անպիտան աշակերտ մը ունեցած չեն :

— Ուրեմն, ըսաւ Հայտէ՝ ուղեւով իմացընել որ Մօնթէ-Քրիսթօյի հարցումը և Ալպէրի պատասխանը հասկըցեր էր, եթէ կը ներես՝ Գաղղիարէն կամ Իտալերէն լեզուաւ հետը կը խօսիմ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ վայրկեան մը մտածեց :

— Իտալերէն խօսէ հետը —, ըսաւ :

Ետքը գէպ 'ի Ալպէր դառնալով :

— Մեղք որ արդի կամ նախնի Յունարէնը չէք կրնար խօսիլ, որոնք Հայտէ սքանչելի կերպով կը խօսի. ողորմելի աղջիկը պիտի ստիպուի ձեր հետը Իտալերէն խօսիլ, որով աւոր վրայ սխալ գաղափար մը պիտի ունենաք — :

Մօնթէ-Քրիսթօ Հայտէին նշան մը ըրաւ :

— Բարի եկար, բարեկամ, ըսաւ նորատի աղջիկը ընտիր թոսկաներէն լեզուաւ, և հոռոմէական այն քաղցր արտասանութեամբ, որ Տանթէի լեզուն Հոմերի լեզուին չափ քաղցրահնչուն կ'երեցընէր : Ալի, սուրճ և ծխափողեր բեր — :

Եւ Հայտէ ձեռքովը Ալպէրի նշան ըրաւ որ մօտենայ, ինչ տեսն Ալի իսկոյն կը հեռանար իւր նորատի տիրուհւոյն հրամանները 'ի գործ գնելու :

Մօնթէ-Քրիսթօ Ալպէրին երկու ծալածոյ աթոռ ցուցոյց, և իւրաքանչիւր ոք մէկ աթոռ առնելով՝ փոքր սեղանի մը մօտեցան, որուն վրայ բնական ծաղիկներ, նկարներ և երաժշտութեան տետրակներ կային և ասոնց մէջ տեղը ծխաքաշ մը դրուած էր :

Ալի սուրճով և ծխափողերով ներս մտաւ, իսկ Պ. Պաթիսթէնի արդիլուած էր տան այս մասին մէջ մտնելու :

Ալպէր Նուպիացիին իրեն ներկայացուցած ծխափողը մերժեց՝
 — Մի քաշուիք, առէք, առէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ.
 Հայտէ գրեթէ Բարիզեան տիկնոջ մը չափ քաղաքակրթեալ
 է. Հավանայի գլանիկները իրեն անհաճոյ են, ըստ որում
 դէշ Հոստերը չախորժեր. բայց դիտէք աղէկ որ Արևելքի
 ծուխերը քաղցր հոտ մը ունին— :

Ալի դուրս ելաւ :

Սուրճին գաւաթները լցուած էին. միայն թէ Ալպէրի հա-
 մար շաքարաման մը դրեր էին :

Մօնթէ-Քրիսթօ և Հայտէ Արաբացի այս ըմպելիքը Արա-
 բացուց պէս կը խմէին, այսինքն առանց շաքարի :

Հայտէ ձեռքը երկնցուց և իւր վարդադոյն ու նուրբ մա-
 տերուն ծայրովը ճաբոնի յախճապակեայ դաւաթը առաւ ու
 իւր շրթանց մօտեցուց այնպիսի անկեղծ ուրախութիւն մը ըզ-
 գացող մանկան մը պէս, որ իւր սիրածը կը խմէ կամ կ'ուտէ :

Նոյն միջոցին երկու կիներ ներս մտան, երկու ափսէնե-
 րով պաղղաղակներ և օշարակներ բերին, և անոնց համար
 յատկացեալ երկու փոքր սեղաններու վրայ դրին :

— Յիրելի ասպնջականս, և դուք աիկին, ըսաւ Ալպէր
 Իտալերէն լեզուաւ, ներքեք ապշութեանս, քանզի իրօք
 հիացման մէջ կը գտնուիմ. ինքզինքս Արևելքի, Ճմարիտ
 Արևելքի մէջ կը նկատեմ, ոչ թէ ինչպէս որ դժբաղդա-
 բար ես տեսայ, այլ ճիշդ ինչպէս որ Բարիզի մէջէն երա-
 ղեցի. քիչ մը առաջ կառքերուն անցնելը և օշարակ ծախող-
 ներուն զանգակներուն հնչիւնը կը լսէի: Ո՛հ, աիկին, ին-
 չո՛ւ Յունարէն խօսիլ չգիտնայի, որպէս զի այս գիւթեալ
 տեսարաններով խառն ձեր խօսակցութիւնը այնպիսի երե-
 կոյթ մը կազմէր, որուն յիշատակը երբեք միտքէս չելնէր :

— Չեղի հետ խօսելու չափ Իտալերէն լեզուն կընամ խօ-
 սիլ, պարոն, ըսաւ Հայտէ հանդարտութեամբ, և քանի որ
 այդչափ Արևելքը կը սիրէք, կըցածս պիտի ընեմ զայն հոս
 ձեր առջևը ներկայացընելու համար :

— Ի՞նչ նիւթի վրայ կրնամ խօսիլ, հարցոյց ցած ձայնով
Ալլէր Մօնթէ-ֆրիսթոյին :

— Ինչ նիւթի վրայ որ կը փափաքիք. կրնաք անոր եր-
կիրն , երխտասարդութեան և ամէն յիշածներուն վրայ , աս-
կէ զատ Հոռոմի , Նարոլիի կամ Ֆիորէնցայի վրայ խօսիլ :

— Ո՛հ , Յոյն կնոջ մը հետ չենք կրնար խօսիլ այնպիսի
նիւթերու վրայ , որ Բարիզեան տիկիներու հետ կը խօսինք.
ես Արևելքի վրայ պիտի խօսիմ անոր հետ :

— Խօսեցէք , սիրելիդ իմ Ալլէր . իրեն ամենէն աւելի
հաճելի եղած խօսակցութիւնը այդ է — :

Ալլէր գէպ 'ի Հայտէ դառնալով հարցոյց .

— Քանի՞ տարեկան էիք երբ Յունաստանէն մեկնեցաք :

— Հինգ տարեկան , պատասխանեց Հայտէ :

— Ձեր հայրենիքը կը յիշէք , հարցոյց Ալլէր :

— Երբ աչերս կը դոցեմ , հայրենեացս մէջ ամեն տեսած
ներս վերստին կը տեսնեմ : Մարդս երկու տեսութիւն ունի .
մարմնոյ և հոգւոյ տեսութիւն : Մարմնոյ տեսութիւնը կրնայ
երբեմն մոռնալ , սակայն հոգւոյ տեսութիւնը միշտ կը յիշէ :

— Ամենէն հեռու յիշած ժամանակնիդ ս՞րն է :

— Հաղիւ քաղել սկսելու ժամանակս կը յիշեմ . մայրս ,
որ Ատտիլիբի կը կոչուէր , (Ատտիլիբի թաղաւորական ըսել
է , յաւելոյց նորաթի աղջիկը գլուխը վերցընելով) , մայրս
ձեռքէս կը բռնէր և երկուքս ալ քողով ծածկուած , բոլոր
մեր ունեցած ոսկիները քսակին տակը դնելով , բանտարկե-
լոց համար ողորմութիւն ժողովելու կ'երթայինք ըսելով . « Փոխ
տայ Ատուծոյ որ ողորմի անանկին » : Երբ քսակնիս կը լե-
ցընէինք , մեր պալատը կը վերագառնայինք , և առանց հօրս
բան մը ըսելու՝ իբր մուրացիկներ ժողոված բոլոր ստակնիս
վանահայրին կը ղրկէինք , որ բանտարկելոց մէջ կը բաժ-
նէր զանոնք :

— Եւ այն միջոցին քանի՞ տարեկան էիք :

— Երեք տարեկան , ըսաւ Հայտէ :

— Արեթն երեք տարեկան եղած հասակնէդ 'ի վեր բոլոր պատահածները կը յիշէք :

— Բոլորն ալ :

— Կոմս , ըսաւ Մորսէրֆ կամաց մը Մօնթէ-Քրիսթոյին , կրնայիք ներել արկնոջ որ իւր սատմութենէն մաս մը պատմէ մեզ : Լօրս վրայ խօսելու հրաման չառիք ինձ , դուցէ տիկինը անոր վրայ ինքնին խօսի . չէք կրնար երեակայել թէ որչափ երջանիկ պիտի ըլլամ երբ այնպիսի դեղեցիկ բերանէ մը անոր անունը լսեմ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ Հայտէի երեսը նայեցաւ և յօնքովը նշան մը ընելով , որով կ'իմացընէր անոր խիստ մեծ ուշադրութիւն ընծայել իւր ըսելու խօսքերուն , ըսաւ անոր Յունարէն լեզուաւ .

— Պատմէ մեզ քու հօրդ դժբաղդութիւնը , բայց մատնիչին անունը և մատնութիւնը մի յիշեր — :

Հայտէ երկար հառաչանք մը հանեց և տխուր ամպ մը իւր մաքուր ճակատը ծածկեց :

— Ինչ ըսիք անոր , հարցոց Մորսէրֆ կամաց մը :

— Վերստին ըսի անոր թէ դուք իմ բարեկամս էք , և թէ ձեզմէ գաղտնիք չպահէ :

— Բանտարկելոց համար ժողոված ողորմութիւննիդ կը յիշէք . ուրիշ բան չէք յիշեր :

— Ինքզինքս ժանտաթղենիներու ստուերին տակ կը նկատեմ լճի մը մօտ . տերեւներուն մէջէն ջրին շարժիլը կը տեսնեմ . հայրս ամենէն մեծ և ամենէն տերեւախիտ ծառին տակը բազմոցի մը վրայ նստած էր , մայրս անոր ոտից քովը պառկած էր և ես իբր տկար մանուկ մը անոր մինչև կուրծքը լիջած սպիտակ մօրութիւն և մէջքը խօթած ականակուռ դաստապանով դաշոյնին հետ կը խաղայի . մերթ ընդ մերթ Ալպանացի մը կու գար մէկ երկու խօսք կ'ըսէր , որոնց ուշադրութիւն չէի ըներ , մի և նոյն ձայնով հայրս կը պատասխանէր անոր . Սպաննեցէք , կամ աղատեցէք :

— Թատրոնի մը վրայ լսուածէն դուրս Նորատի աղջկան մը բերանէն այսպիսի սլառմու թիւն մը լսելը տարօրինակ բան է, ըսաւ Ալպէր, և այս լսածս առասպել մը չէ: Եւ ձեր այդ բարձր հօրիզոնովը, յաւելցուց Ալպէր, ու ձեր հիանալի անցեալովը Գաղղիան ինչպէս կը գտնէք:

— Կարծեմ թէ գեղեցիկ երկիր մ'է, ըսաւ Հայտէ, սակայն կնոջ մը աչօք գիտելով՝ եղածէն ուրիշ բան մը չեմ տեսներ. ընդ հակառակն՝ իմ երկիրս, զոր մանկութեանս աչօք տեսած եմ, ինձ պայծառ կամ տխուր մառախուղով պատած կ'երևի՝ քաղցր հայրենիք մը կամ դառն տառապանաց վայր մը նկատելուս համաձայն:

— Այնպիսի ճիղմ հասակնուդ մէջ ինչպէս կարող եղաք այն նեղութեանց համբերել—:

Հայտէ աչքերը դէպ 'ի Մօնթէ-Քրիսթօ դարձուց, որ աննշմարելի նշանով մը մըմուաց.

— Պատմէ:

— Մանկութեան յիշատակները սրտին մէջ անջնջելի կը մնան, և առջի պատմած երկու անցքերէս զատ մանկութեանս միւս յիշատակները տխուր են:

— Խօսեցէք, տիկին, խօսեցէք, ըսաւ Ալպէր, կ'երդնում որ անսպասելի ուրախութեամբ մտիկ կ'ընեմ ձեզ—:

Հայտէ տխրութեամբ ժպտեցաւ,

— Ուրեմն կ'ուզէք որ միւս յիշատակներուս անցնիմ, ըսաւ:

— Կ'աղաչեմ, ըսաւ Ալպէր:

— Մտիկ ըրէք ուրեմն. չորս տարեկան էի երբ իրիկուն մը մայրս արթնցուց զիս: Եանեայի սպառտին մէջ կը դըտնուէինք. երբ աչքերս բացի, անոր աչքերը արաստուօք լցուած տեսայ:

« Առանց խօսք մը խօսելու առաւ զիս և տարաւ:

« Անոր լալը տեսնելով՝ ես ալ սկսայ լալ:

« — Լուէ, զաւակս —, ըսաւ:

« Հատ անդամ մայրական մտիթարութեանց կամ սպառնալ

եաց ականջ չդնելով, ամեն մանկանց պէս վէսու թեամբ շա-
 Լրունակ կու լայի. բայց այս անգամ՝ ողորմելի մօրս ձայնը
 այնպիսի սոսկում մը կը յայտնէր, որ իսկոյն լռեցի:

« Զիս արագութեամբ տարած ատենը՝ տեսայ որ լայն սան-
 դուխէ մը վար կ'իջնէ ինք:

« Մեր առջևէն մօրս աղախինները սնտուկներ, պարկեր,
 զարդարանաց առարկաներ, դոհարներ և ոսկոյ քսակներ
 բեռնաւորուած նոյն սանդուխէն վար կ'իջնէին կամ գողցես
 վար կը գահավիժէին:

« Աղախիններուն ետին քսան պահպաններ կը յառաջա-
 նային երկար հրացաններով և ատրճանակներով, և այն հա-
 գուստներով, զորոնք Գաղղիացիք կը ճանչնան Յունաստան
 վերստին ազգ մը ըլլալէն՝ ի վեր:

« Իրենց քունէն կէս սթափած այն գերիներուն և աղա-
 խիններուն երկար շարքին մէջ աղէտալի բան մը կ'երևէր,
 յաւելցուց Հայտէ զլուսը շարժելով և անոնց միայն յիշա-
 տակէն գունատելով, գոնէ ես այնպէս կը կարծէի, քանզի
 կատարեալ արթնցած ըլլալուս՝ միւսներն ալ նոյն վիճակին
 մէջ կ'ենթագրէի:

« Սանդուխին վրայէն բազմութիւնը իջած ժամանակ՝ ե-
 ղենի ջահերուն լոյսէն կամարներուն վրայ հսկայաձև ստուեր-
 ներ կ'երևէին:

« — Աճապարեցէք —, պոռաց ձայն մը նրբագաւիթին
 ներսէն:

« Այս ձայնին բոլոր բազմութիւնը խոնարհեցաւ, ինչպէս
 հողմը արտի մը վրայ ցորենի հասկերը կը խոնարհեցընէ:

« Զիս անգամ՝ սարսուացուց:

« Այն ձայնը հօրս ձայնն էր:

« Իւր փառաւոր զգեստները հագած, ձեր կայսեր անոր
 տուած լայնաբերան հրացանը ձեռքը բռնած, և իւր Սէլիմ
 մտերմին կոթընած ամենուն ետևէն կը յառաջանար՝ մոլո-
 բեալ ոչխարները իւր առջևը ձգող հովիւի մը պէս:

« Հայրս , ըսաւ Հայտէ գլուխը վերցընելով , այն երևելի մարդն էր , զոր Եւրոպա Թէրէ-աէլէնի Ալի-բաշայի անունով ճանչցած է , և որմէ Տաճկաստան դողաց » :

Այս վսեմ և ծանր ձայնով արտասանուած խօսքերը լսելով՝ Ալպէր առանց պատճառը գիտնալու սարսուաց . իրեն այնպէս երեցաւ թէ նորասի աղջկան աչաց մէջ տխուր և սոսկալի բան մը կայ , երբ Հայտէ այն արիւնատաթաւ մարդուն յիշատակը արթնցուց , որուն սոսկալի մահը արդի Եւրոպիոյ աչաց աւելի ահուելի երեցուց զինքը :

— Երբ ամենքս ալ սանդուխէն վար իջանք , շարունակեց Հայտէ , լճի մը եզրը կը գտնուէինք : Մայրս իւր բարախող սրտին վրայ զիս կը սեղմէր և մեզմէ երկու քայլ ետև հայրս տեսայ , որ իւր անհանգիստ նայուածքը բոլորախիբ կը շրջէր :

« Չորս ոտք մարմարեայ սանդուխէ մը վար իջնելով , լճին ջուրին վրայ ծփող մակոյկի մը մէջ կը մտնուէր :

« Մեր եղած տեղէն մթադոյն շէնք մը կ'երևէր լճին մէջ տեղը . հօրս ամաբանոցն էր այն , ուր պիտի երթայինք » :

« Այն ամաբանոցը գուցէ մթութեան պատճառաւ խիստ հեռու կ'երևէր ինձ :

« Մակոյկը իջանք . թիավարները իրենց թիւրը ջուրին մէջ միած ժամանակնին ամենևին շուկ մը անգամ չէին հաներ , քանզի իրենց դօտին անոնց փաթթեր էին :

« Մակոյկին մէջ թիավարներէն զատ աղախիններ , հայրս , մայրս , Սէլիմ և ես կը գտնուէինք :

« Հօրս քաջ մարդիկը լճին եզրը կեցեր՝ սանդուխին վերջին աստիճանին վրայ ծնրադրեալ կ'ըսպասէին , անոր միւս երեք աստիճանները իբր պատուար թողուցած էին , որ եթէ թշնամիները ետևնէս իյնան՝ կարենան դէմ դնել անոնց :

« Մեր մակոյկը հողմի պէս կը թռչէր :

« — Մակոյկնիս ինչու այսպէս շուտ կ'երթայ , հարցուցի :

« — Լուէ , զաւակս , ըսաւ մայրս , պատճառը այն է որ կը փախչինք :

« Այս խօսքերէն բան մը չհասկըցայ :

« Արդեօք ինչու կը փախչէր հայրս, որ այնչափ զօրաւոր էր, և որուն առջևէն սովորաբար ամեն մարդ կը փախչէր, այնպէս որ այս խօսքը առակ ըրած էր միշտ .

« Կորին շէս . սոս սոսն կ'երկնին ինչօք » :

« Իրօք հայրս լճին վրայէն կը փախչէր :

« Եանեայի բերդին պահապանները երկար դիմադրութեամբ յոգնելէ ետքը . . . » :

Հոս Հայտէ իւր նշանական նայուածքը Մօնթէ-Քրիսթոօյի վրայ յարեց . կոմսը իւր աչքը անոր աչաց վրայէն ամենեւին վերցուցած չէր :

Նորատի աղջիկը՝ իւր խօսքը հնարեւ կամ կրճատեւ ուղղուն անձի մը պէս իւր վերջին խօսքերը ծանր կերպով կը շարունակէր :

— Եանեայի բերդակալները կ'ըսէիք, տիկին, կրկնեց Ալպէր՝ որ Հայտէի պատմած պատմութեան խիստ մեծ ուշադրութիւն կը մատուցանէր, երկար դիմադրութեամբ յոգնած . . .

— Հայրս նուաճելու համար սուլթանէն զրկուած Խուրշիտ սպարապետին հետ բանակցեցան, այն ատեն հայրս սուլթանին Գաղղիացի պաշտօնատար մը զրկելով, որուն վրայ մեծ վստահութիւն ունէր, որոշեց որ երկար ժամանակէ՛ ՚ի վեր իւր պատրաստած ապաստանարանը քաշուի :

— Եւ այն պաշտօնատարին անունը չէք յիշեր, տիկին—, հարցուց Ալպէր :

Մօնթէ-Քրիսթօ նորատի աղջկան հետ փայլակի մը արագութեամբ ակնարկութիւն մը փոխեց, զոր Մորսէրֆ չնշմարեց :

— Ո՛չ, ըսաւ Հայտէ, չեմ յիշեր . բայց դուցէ ետքը միաքս դայ և կ'ըսեմ ձեզ — :

Ալպէր քիչ մնաց իւր հօրը անունը պիտի տար, երբ Մօնթէ-Քրիսթօ կամաց մը մատովը լուծեան նշան մը ըրաւ անոր :

Երիտասարդը իւր երդումը յիշեց և լսեց :

— Նուակնիս դէպ 'ի այն ամարանոցը կը յառաջանար :

« Արարացի ձեռով գետնայարկի վրայ շինուած էր՝ տանիքները ջուրին վրայօք երկնցած, և առաջին դատիկոնը լճին վրայ կը նայէր. այս էր ահա հօրս ամառային ապարանքին երևոյթը :

« Սակայն գետնայարկին տակը՝ ընդարձակ գետնափորքարայր մը կար, որ մինչև կղզին կը տարածուէր, և ուր կը տանէին մայրս, զիս, աղախինները, վաթսուէն հազար քսակ և երկու հարիւր տակառ. քսակներուն մէջ քսան և հինգ միլիոնի դումար մը կար բոլորն ալ ոսկի, և տակառներուն մէջ երեսուն հազար լիտր վառօդ :

« Այս տակառներուն մօտ Սէլիմ կեցած էր, հօրս այն հաւատարիմ անձը, որուն վրայօք խօսեցայ, վառ պատրոյդով երկար դաւազան մը բռնած՝ գիշեր և ցորեկ կը հսկէր. հրաման ստացած էր հօրս մէկ նշանին վրայ վառօդները բըռնելընէ և բոլոր ամարանոցը, պահապանները, բաշան, աղախինները և ոսկիները օդը հանել :

« Կը յիշեմ դեռ որ մեր աղախինները իրենց մօտ գտնուած այն մահառիթ առարկայն տեսնելով, գիշեր և ցորեկ աղօթելով, լալով և հառաչելով կ'անցընէին :

« Այն տժգոյն և սև աչուի երիտասարդ զինուորը միշտ աչքիս առջևն է, և երբ մահուան հրեշտակը ինծի մօտենայ, ապահով եմ որ Սէլիմը պիտի ճանչնամ :

« Աղէկ չեմ կրնար յիշել թէ որչափ ժամանակ այն վիճակին մէջ կեցանք. այն տարիքիս մէջ ժամանակին ինչ ըլլալը չէի գիտեր. երբեմն բայց շատ քիչ անդամ հայրս զիս ու մայրս ապարանքին տանիքին վրայ բերել կու տար. ինչ ուրախութեան ժամեր էին անոնք ինծի համար, որ գետնափորին մէջ ողբացող ստուերներէ և Սէլիմի բոցավառ դաւազանէն զատ բան չէի տեսներ : Հայրս մեծ խրամատի մը առջև նստած՝ իւր տխուր նայուածքը հորիզոնին խորութեանց մէջ կը թափանցէր, և լճին վրայ երևցած ամեն մէկ սև կէտերը

կը զններ. մայրս անոր քովը կէս պառկած՝ գլուխը անոր ուսին կը կռթնցրներ, ու ես անոր ստիցը քով կը խաղայի, և մանկական հիացմամբ կը գիտէի հորիզոնին վրայ նկարուած Բինտայի զառիթափ բլուրները, լճին կապոյտ ջուրերուն վրայ բարձրացած սպիտակ և անկիւնաւոր Եաննայի բերդերը, մթադոյն խիտ կանաչութիւնները, որոնք հեռուէն լերան ժայռերուն փակած մամուռի կը նմանէին, սակայն մօտէն բարձրաբերձ եղևիններ և լայնատարած մրտենիներ էին:

« Առտու մը հայրս զիս և մայրս իւր քովը տանել տուաւ, բաւական հանգարտ բայց սովորականէն աւելի գեղնած դտանք զինքը:

« — Համբերէ, Վասիլիքի, ըսաւ հայրս, այսօր ամեն բան պիտի լրանայ, սուլթանին հրովարտակը այսօր պիտի գայ, և իմ ճակատագիրս պիտի որոշուի: Եթէ կատարեալ ներէինձ, յաղթութեամբ Եաննա պիտի վերագառնանք, իսկ եթէ զէշ լուր մը ստանանք, այս գիշեր կը փախչինք:

« — Բայց եթէ չթողուն մեզ որ փախչինք, ըսաւ մայրս:

« — Ո՛հ, անհոգ եղիր, պատասխանից հայրս ժպտելով. Սէլիմ և իւր պատրոյզը դորձը կը լնցընեն: Անշուշտ զիս մնոցընել պիտի ուզեն, բայց ես մինակ մնունել չեմ ուզեր—»

« Մայրս միայն հառաչանքներով պատասխանեց այս մխիթարական խօսքերուն, որոնք հօրս սրաէն չէին բղխեր:

« Սառած ջուր պատրաստելով հօրս ներկայացուց, քանզի հայրս այս ամառանոցը ապաստանէն ՚ի վեր հրատապ ջերմով բորբոքած ըլլալով, ամեն վայրկեան այն ջուրէն կը խըմէր. Վասիլիքի անոր սպիտակ մօրուքը անուշահոտ իւղով բուրեց և ծխափողը անոր ներկայացուց, որուն օդին մէջ ցրուած ծուխին վրայ հայրս ժամերով իւր աչքերը կը յարէր զանազան մտածութեանց մէջ ընկղմելով:

« Յանկարծ այնպիսի յուզեալ շարժում մը ըրաւ որ զիս սարսափեցուց:

« Ու իւր ուշադրութիւնը գրաւող կէտին վրայէն իւր աչքը

չվերցընելով, հեռագրիտակը խնդրեց :

« Մայրս որ իւր կոթնած կճածեփէն աւելի սպիտակ էր, շուտով անոր ուզածը տուաւ :

« Տեսայ որ հօրս ձեռքը կը դողար :

« — Ահա մակոյկ մը . . . երկու . . . երեք . . . մրմնջեց հայրս . ուրիշ մը կա՛ չորս հատ . . . — :

« Այս ըսելով օտք ելաւ իւր զէնքերը առաւ, և աղէկ կը յիշեմ՝ իւր ատրճանակներուն սկահակներուն մէջ վառօդ լեցընելով :

« — Աստիլիքի, ըսաւ մօրս յայտնի սարսուռով մը, ահա մեր բաղդը սահմանող ժամը հասած է. կէս ժամէն Ահհա֊ փառկայսեր պատասխանը պիտի իմանանք, դուն Հայտէի հետ գեանափորը քաշուէ :

« — Ձեմ ուզեր քովէդ հեռանալ, ըսաւ Աստիլիքի. եթէ դուն մնանիս, տէր իմ, ևս ալ քու հետդ կ'ուզեմ մնանիլ :

« — Սէլիմին քովը գնա՛, գոչեց հայրս :

« — Մնաս բարեաւ, տէր իմ, մրմնջեց մայրս հնազանդե֊ լով և իբր մահուան մերձաւորութենէն խոնարհելով :

« — Տարէք Աստիլիքին —, ըսաւ հայրս իւր քաջ զի֊ նուորներուն :

« Բայց ևս անոր քովը վաղեցի և ձեռքերս անոր երկնցու֊ ցի. հայրս զիս տեսնելով՝ զէպ 'ի ինծի հակեցաւ, և իւր շուրթերովը ճակատս համբուրեց :

« Ա՛հ, այն համբոյրը վերջինն եղաւ. հոս ճակտիս վրայ դեռ մնացած է այն :

« Այս իջնելու ժամանակնիս՝ տանիքին ձողերուն մէջէն մակոյկները կը տեսնէինք, որոնք երթալով կը մնծնային, և որոնք քիչ մը առաջ սև կէտեր երևելէն ետև՝ այն ատեն ալիքներուն մակերևոյթը թռչող թռչուններու կը նմանէին :

« Այն միջոցին քսան քաջամարտիկները հօրս օտից քովը նըստած և տանիքին տախտակամած պատուարին ետին պահուած ա֊ րիւնալի աչօք այն նաւակներուն գալուստը կը դիտէին և զաղ֊

տակրով ու արծաթով պատած իրենց երկար հրացանները պատրաստ բոնսձ էին, անոնց բաղձաթիւ փամփուշտները գետինը ցրուած էին. հայրս իւր ժամացոյցը կը նայէր և սրախ անձկութեամբ կը պտտէր :

« Լօրս վերջին համբոյրը ընդունելէս ետև տեսածներս ստոնք էին :

« Մայրս և ես գետնափորը դացինք. Սէլիմ միշտ իւր տեղը կեցած էր, զմեզ տեսնելով տխրութեամբ ժպտեցաւ : Քարայրին միւս կողմէն բազմացակներ բերինք և Սէլիմին քովը նստանք. մեծ վտանգներու մէջ անձնուէր սիրտերը զիրար կը փնտոեն, և իմ մանկութեանս մէջ բնազդմամբ կ'ըզզայի սր դլուխնիս մեծ դժբաղդութիւն մը պիտի գար » :

Ալպէր Եանեայի կառավարչին վերջին ժամբուն պատմութիւնը շատ անգամ լսած էր չէ թէ իւր հօրմէն, որ ամենեւին անոր խօսքը չէր ըներ, այլ օտարականներէ, և անոր մահուան զանազան պատմութիւնները կարդացեր էր. սակայն նորատի աղջկան բերնովը պատմուած այս պատմութիւնը, անոր եռանդուն ձայնը ու աղիողորմ սղբերը իւր սրտին անպատմելի հիացում և միանգամայն սոսկում մը կ'ազդէին :

Իսկ Հայտէ այս ահաբեղի յիշատակներէն յուզուելով վայրկեան մը լռեց. իւր ճակատը՝ փոթորկի ժամանակ կորած ծաղկի նման՝ իւր ձեռքին վրայ հակեր էր, և աչքերը անորոշ կերպով տկարանալով՝ իրեն այնպէս կ'եկեէր թէ հորիզոնին վրայ կանաչադարգ Բինտան և Եանեայի լճին կապոյտ ջուրերը կը տեսնէր, այն գիւթական հայելին, որ իւր նկարագրած տխուր պատկերը կը ցոլացընէր :

Մօնթէ-Քրիսթօ հետաքրքրութեան և վշտակրութեան ըզրացմամբ անոր կը նայէր :

— Շարունակէ, աղջիկս —, ըսաւ կոմսը Յունարէն լեզուաւ :

Մօնթէ-Քրիսթօյի քաղցրահնչիւն խօսքերէն Հայտէ դողցես երազէ մը սթափելով՝ զլուխը վերցոյց և իւր պատմութիւնը շարունակեց :

— Իրիկուան ժամը չորսն էր, և թէպէտ պայծառ և զեղեցիկ օր մ'էր, սակայն դետնափորին մթնութեանը մէջ ընկզմած էինք:

« Ամպսամած երկնից վրայ երեցած տղօտ աստղի մը նման քարայրին մէջ միայն լոյս մը կը փայլէր, և այն էր Սէլի մին պատրոյղը:

« Մայրս քրիստոնեայ էր և աղօթք կ'ընէր:

« Սէլիմ մերթ մերթ այս նուիրական խօսքերը կը կրկնէր:

« Աստուած մեծ է—:

« Այսու ամենայնիւ՝ մայրս ակնկալութիւն մը ունէր. վար իջնելու ժամանակը այն Գաղղիացի պաշտօնատարը ճանչցեր էր, զոր Աստանդնուպօլիս զրկած էին, և որուն վրայ Հայրս մեծ վստահութիւն ունէր. քանզի դիակէր որ Գաղղիացի զինուորները սովորաբար ազնիւ և առատասիրտ են: Մայրս քանի մը քայլ սանդուխին մօտեցաւ և ականջ դրաւ:

« — Կը մօտենան, ըսաւ, միայն թէ խաղաղութեան և սպրեւելու լուրը բերէին մեզ:

« — Ինչո՞ւ կը վախնաս, Աստիլիքի, պատասխանեց Սէլիմիւր քաղցր միանգամայն և աներկիւղ ձայնովը. եթէ խաղաղութեան լուրը չբերին մեզ, մենք ալ կ'ըսպաննենք զանոնք—:

« Եւ իւր պատրոյղին բոցը կ'արծարծէր այնպիսի շարժմամբ մը, որ զինքը Հին Արէտէի Տիոնիսոսի կը նմանեցընէր:

« Սակայն ես դեռ մանուկ և անխելահաս ըլլալովս այն կատարի և անխոհեմ քաջութենէն կը վախնայի. և օդին ու բոցին մէջ մեռնելու սոսկալի մահուանէն կը սարսափէի:

« Մայրս ալ նոյն երկիւղները կ'ըզզար, վասն զի անոր սարսալը կը տեսնէի:

« — Ո՛վ Աստուած իմ, դուչեցի, մայր իմ ուրեմն պիտի մեռնինք —:

« Եւ այս խօսքիս վրայ աղախինները իրենց լացերը և աղօթքները կրկնապատկեցին:

« — Զաւակս, ըսաւ Աստիլիքի, Աստուած կը պաշտպանէ զմեզ այն մահուանէն—:

« Ետքը Սէլիմին դառնալով .

« — Սէլիմ, ըսաւ կամայ ձայնով, մեր տիրոջ հրամանը ինչ է :

« — Եթէ իւր գաշոյնը ղրկէ, պատասխանեց Սէլիմ. պիտի ցուցնէ որ սուլթանը իւր ներողութիւնը մերժած է, և ես վառողները պիտի բռնկեցընեմ. իսկ եթէ իւր մատնին ղրկէ, պիտի իմանամ որ սուլթանը իրեն ներած է և վառողի համբարանոցը պիտի յանձնեմ :

« — Բարեկամ, կրկնեց մայրս, երբ տիրոջ հրամանը դայ, և ղրկածը գաշոյնը ըլլայ, փոխանակ զմեզ այն մահուամբ մեռցընելու՝ որ կը սոսկացընէ զմեզ, երկուքս ալ պարանոցնիս քեզ կ'երկնցընենք, և դուն այն գաշոյնով սպաննէ զմեզ :

« — Շատ աղէկ, Վասիլիքի —, պատասխանեց Սէլիմ անխռով ձայնով մը :

« Յանկարծ բարձր ձայներ լսեցինք. ականջ դրինք, ուրախութեան ձայներ էին անոնք. Աստանդնուլօլիս ղրկուած Գազղիսացիին անունը մեր քսջամարտիկները կրկնելով օդը կը լնդացընէին. յայտնի էր որ կայսեր պատասխանը կը բերէր ան, և այն պատասխանը նպաստուոր էր » :

— Եւ այն Գազղիսացիին անունը չէք յիշեր —, ըսաւ Մորսէրֆ պատմողին յիշողութեան օղնելու պատրաստ գտնուելով :
Մօնթէ-Քրիսթօ նշան մը բրաւ անոր :

— Ոչ, չեմ յիշեր, պատասխանեց Հայտէ :

« Չայները կը կրկնապատկուէին. քայլերու աւելի մօտաւոր ձայնը կը լսուէր ու գետնափորին սանդուխէն վար կ'իջնէին :

« Սէլիմ իւր պատրոյզը պատրաստեց :

« Շատ շանցաւ՝ վերի ճառագայթներէն մինչև գետնափորին մուտքը թափանցող կապուտագոյն մթնշաղ լոյսին մէջ ստուեր մը երևցաւ :

« — Ո՞վ ես դուն, զոչեց Սէլիմ, Եւ ո՞վ որ ըլլաս, քայլ մը աւելի մի առներ :

« — Օրհնեալ ըլլայ մեր սուլթանը, ըսաւ ստուերը. Ալի —

ժաշային ամեն ներողութիւն շնորհուեցաւ , և ոչ միայն անոր կեանքը ազատած է , այլ և անոր բոլոր հարստութիւնը և ինչքը անոր կը վերապարձընէ — :

« Մայրս ուրախութեան ձայն մը հանեց և զիս իւր զրկացը մէջ սեղմեց :

« — Կեցիր , ըսաւ անոր Սէլիմ տեսնելով որ տիկինը գուրս ելնելու կը պատրաստուի . զիտես որ կը պարտաւորի իւր մատնին տալու :

« — Ստոյգ է — , բսաւ , մայրս և ծնկան վրայ եկաւ զիս զէպ 'ի երկինք վերցընելով , սրպէս թէ ինծի համար Աստուծոյ ազօթք ըրած ժամանակը , կ'ուզէր միանգամայն զիս զէպ 'ի անոր վերցընել » :

Եւ երկրորդ անգամ Հայտէ իւր սրտի յուզմունքէն յազթուելով խօսքը ընդմիջեց , այնպէս որ իւր դեղնած ճակատէն քրտինքը կը հոսէր և իւր հեղձեալ ձայնը կարծես ցամքած կոկորդէն վեր չէր կրնար ելնել :

Մօնթէ-Քրիսթօ բաժակի մը մէջ քիչ մը ստոած ջուր լեցուց և անոր ներկայացուց այնպիսի քննադրութեամբ մը , որով ըսել կ'ուզէր .

— Քաջալերութիւն , աղջիկս — :

Հայտէ իւր աչքերը և ճակատը սրբեց , և շարունակեց .

— Աչքերնիս մթութեան սովորած ըլլալով՝ բաշային պատգամաւորը ճանչցանք . մեր բարեկամն էր ան :

« Սէլիմ՝ իսկ ճանչցիր էր զան , բայց արխսիրտ երիտասարդը միայն մէկ բան զիտէր , այն է՝ հնազանդիլ :

« — Որո՞ն անուամբ եկած ես հոս , հարցուց անոր :

« — Մեր տիրոջը Ալի-բաշային անունով :

« — Ուրեմն զիտես ինչ պիտի յանձնես :

« — Այո՛ , ըսաւ պատպամաւորը , անոր մատնին բերած եմ — :

« Այն ատեն ձեռքը գլխուն վրայ բարձրացուց . բայց իրարմէ շատ հեռու էինք , և զետնսփորը այնչափ լուսաւոր չէր որ Սէլիմ կարենար իւր զտնուած տեղէն իրեն ներկայացուած առարկան որոշել և ճանչնալ :

« — Չեոքդ բոնածդ չեմ տեսներ, ըսաւ Սէլիմ :

« — Արեմն կամ գուն մօտեցիր, ըսաւ պատգամաւորը և կամ ես :

« — Ոչ ես և ոչ դուն, պատասխանեց երբասարդ զինուորը. բոնած առարկայդ կեցած տեղդ և լոյսին մէջ գիր, և հեռացիր ասկէ մինչև որ տեսնեմ զայն :

« — Շատ աղէկ —, ըսաւ պատգամաւորը :

« Եւ ծանօթութեան նշանը որոշուած տեղը գնելէն ետև հեռացաւ :

« Մեր սիրտը կը բարախէր, քանզի թողուցած առարկայն իրօք մատնի մը կ'երևէր. միայն թէ արդեօք հօրս մատնին էր այն :

« Սէլիմ վառ պատրոյզը միշտ ձեռքը բոնած՝ քարայրին բերանը եկաւ, զոհ սրտով նշանը գեանէն առաւ :

« — Մեր ախրոջ մատնին է —, ըսաւ համբուրելով զայն :

« Եւ պատրոյզը գետինը նետելով՝ վրան կոխեց :

« Պատգամաւորը ուրախութեան ձայն մը հանեց և ձեռքերը իրարու զարկաւ :

« Այս նշանին վրայ՝ Խուրչիտ սպարապետին զինուորներէն չորս հոգի վազեցին, և Սէլիմ գառնի չորս հարուածով գետինը ինկաւ :

« Իւրաքանչիւր ոք մէկ հարուած տուեր էր անոր :

« Թէև իրենց գործած ոճիրէն յղկացած էին, բայց ապիւշ էին երկիւղէն շուարած՝ գեանափորին ամեն կողմը շրջեցան, որպէս զի տեսնեն թէ արդեօք տեղ մը կրակ կը գտնեն, և ոսկւոյ սրարկերուն վրայ ինկան :

« Այն միջոցին մայրս զիս դրկելով, և միայն մեզի ծանօթ եղած մանուածապատ շրջաններէ հողմի պէս անցնելով, մինչև գաղտնի սանդուխ մը հասաւ, որուն մէջ սոսկալի աղմուկ մը կը փրկէր :

« Ստորին սրահները Խուրչիտի զինուորներով, այսինքն մեր թշնամիներով լցուած էին :

« Մայրս դռնակը հռելու միջոցին՝ Ալի-բաշային ահառք
և պատճառին ձայնը լսեցինք :

« Մայրս իւր աչքը տախտակներուն ճեղքուածքներուն յա-
րեց , բարեբաղդաբար իմ առջիս ծակ մը դանուկցաւ ու անկէ-
նայեցայ :

« — Ի՞նչ կ'ուզէք , կ'ըսէր հայրս ձեռքերնին ոսկեզօծեալ
դրերով թուզթ մը բռնող մարդոց :

« — Կորին Ահհափաու թեան կամքը քեզ հաղորդել
կ'ուզենք . կը տեսնե՞ս այս հրովարտակը :

« — կը տեսնեմ , ըսաւ հայրս :

« — Արեւն կարդա . դուրսդ կ'ուզենք — :

« Հայրս սպանալիք մը ընելէն աւելի ստկալի կերպով
ծիծաղեցաւ , և դեռ ծիծաղը չլինցուցած՝ իւր ձեռքի աարձա-
նակին երկու հարուածովը երկու մարդ սպաննեց :

« Հօրս զինուորները , որոնք երեսնին գետինը խոնարհած
հօրս բոլորտիքը պտտկած էին , ոտք ելան և իրենց հրացան-
ները սկսան պարպել :

« Սենեակը ձայնով և ծուխով լցուեցաւ :

« Կոյն միջոցին զնդաձգու թիւնը միւս կողմէն ալ սկսաւ , և
զնտակները մեր բոլորտիքի տախտակները կը ծակէին :

« Ա՛հ , այն զնտակներուն մէջ ինչպէս զեղեցիկ և ինչպէս
բարձր կ'երևէր Ալի-բաշա հայրս սուրը ձեռքը բռնած և ե-
րեսը վտօզէն սեցած : Ի՛նչպէս իւր թշնամիները առջեկէն
կը փախէին :

« — Սէլիմ , Սէլիմ , պոռայ հայրս , հրոյ պահատանը ,
պարտաւորութիւնդ ՚ի դարձ գիր :

« — Սէլիմ մնաւ , պատասխանեց ձայն մը , որ կարծես
ամբարանոցին խորունկէն կ'ելնէր , և դուն ալ , Ալի տէր իմ ,
կորսուած ես — :

« Կոյն միջոցին կամաց ճարձատիւն մը լսուեցաւ , և հօրս
բոլորտիքը տախտակամօձը վար ինկաւ :

« Թշնամիները վարէն զնտակներ կ'արձակէին , հօրս զե-

Նուորներէն երեք կամ չորսը վարի գնտակներէն զարնուելով վիրաւորեալ ինկան :

« Լայրս սկսաւ առիւծի պէս մոնչել, մատերը գնտակներէն բացուած ծակերուն մէջ խօթեց, և տախտակ մը ամբողջ տեղէն քակեց :

« Նոյն վայրկենին՝ հրացանի քսան հարուածներ այն բացուածքէն ներս արձակուեցան, և հրարուիի բերանէն ելած բոցին պէս ներս մանելով սրահակները բռնկցուցին :

« Այն քսամնելի խառնակութեան և այն հասելի աղաղակներուն մէջ՝ ամեն հարուածներէն աւելի որոշ երկու հարուածներ և ամեն ձայներէն աւելի կսկծեցուցիչ երկու ձայներ սարսափով ստուեցին զիս :

« Այն երկու ճայթընները հօրս վրայ ուղղուած մահաբեր հարուածները, և այն երկու ձայները անոր երկու հառաչանքներն էին :

« Այսու ամենայնիւ հայրս պատուհանի մը փաթթուած տակաւին ոտքի վրայ կեցեր էր :

« Մայրս անոր հետ մեռնելու երթալու համար դուռը կը շարժէր :

« Սակայն դուռը ներքին կողմէն փակուած էր :

« Ըօրս բոլորաթիւր իւր զինուորները հողեվարքի մէջ կը տատապէին . անոնց երկու կամ երեքը, որոնք ամեննին կամ թեթեւ կերպով վիրաւորուած էին՝ պատուհաններէն դուրս նետուեցան :

« Նոյն միջոցին՝ տախտակամածը տակէն խորտակուելով ճայթեցաւ :

« Լայրս ծնկան մը վրայ ինկաւ :

« Իսկոյն վաղակաւորներով, ատրճանակներով և դաշոյններով զինեալ քսան բազուկներ երկնցան և քսան հարուածներով առանձին մարդ մը զարկին, և հայրս իւր առջևը բացուած դժոխքին մոնչող զևերէն բորբոքեալ կրակին յորձանքին մէջ աներևոյթ եղաւ :

« Մայրս նուազեալ ինկաւ և զիս ալ զետինը զլորեց » ։
 Հայտէ թուլութեան մէջ իյնալով՝ հառաչանք մը հանեց և
 կոմսին երեսը նայեցաւ՝ ուղեւրով հարցընել անոր թէ իւր
 հնազանդութենէն դժհէ ։

Աոմսը ոտք ելաւ , անոր մօտեցաւ , ձեռքը բռնեց և Յու-
 նարէն լեզուաւ ըսաւ անոր .

— Հանգարտէ սիրտդ , սիրելի զաւակս , և համբերէ մաա-
 ծելով որ շարադործները պատժող Աստուած մը կայ ։

— Այս ինչ սոսկալի պատմութիւն մ'է , կոմս , ըսաւ Ալ-
 պէր Հայտէի գունատութենէն երկնչելով , և կը ցաւիմ թէ
 ինչու համարանդ թու թեամբ այսպէս հետաքրքրութիւն մը ըրիս ։

— Հող չէ — , պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ ։

Ետքը ձեռքը նորատի աղջկան զլսուն վրայ դնելով ,

— Հայտէն արխասիրտ կին մ'է , շարունակեց կոմսը . իւր
 վշտադին պատմութիւնը ընելով երբեմն կը մխթմարուի ։

— Ասան զի , տէր իմ , ըսաւ նորատի աղջիկը աշխուժիս ,
 իմ վշտացս պատմութիւնը քու բարեբարութիւնդ կը յիշե-
 ցընէ ինձ — ։

Ալպէր հետաքրքրութեամբ Հայտէին երեսը կը նայէր ,
 քանզի նորատի աղջիկը իւր փափաքածը դեռ չպատմեր էր ,
 այսինքն՝ թէ ինչպէս կոմսին զերին եղած էր ։

Հայտէ կոմսին և Ալպէրի նայուածքին մէջ նոյն բաղձանքը
 յայտնի նշմարելով՝ շարունակեց .

— Մօրս խելքը զլուխը եկած ժամանակ սպարապետին առ-
 ջեւը տարեր էին զմեզ ։

« — Սպաննեցէք զիս , ըսաւ մայրս , և Ալիին այրի կնոջ
 պատուոյն ինայեցէք ։

« — Այդ շնորհքը ինձմէ մի խնդրեր , ըսաւ Խուրշիտ ։

« — Հապա որմէ խնդրեմ ։

« — Քու նոր տիրոջմէդ ։

« — Ո՞վ է իմ նոր տէրս ։

« — Ահա այս պարոնն է — ։

« Եւ խուրչիտ այն անձը ցուցուց մեզ, որ հօրս մահուան ամենէն աւելի աշխատողներէն մէկն էր, շարունակեց աղջիկը տխուր բարկութեամբ մը:

— Աւրեմն, ըսաւ Ալլէր, այն մարդուն ձեռքն ինկաք:

— Այ, պատասխանեց Հայտէ. չհամարձակեցաւ զմիզ պահելու, Կոստանդնուպօլիս զացող զերիներու վաճառականաց ծախից: Յունաստանէն անցանք և կիսամեռ կայսերական դրան առջին հասանք, ուր հետաքրքիր մարդիկ ժողվուած մեզ ճամբայ կը բանային որ անցնինք: Երբ մայրս ամենուն նայուածքը ուղղուած կողմը նայելով, յանկարծ ճիչ մը հանեց և այն դրան վրայ գլուխ մը ինձ ցուցընելով զետինը ինկաւ:

« Այն գլխին վրայ այս խօսքերը զրուած էին.

« — Եանեայի բաշա Թէրէ-աէլէնի Ալիին զլուխն է սոյս — »

« Լալով մայրս վերջընելու աշխատեցայ. բայց մայրս մեռեր էր:

« Այն ատեն զիս վաճառանոցը տարին:

« Հարուստ Հայ մը զիս գնեց, կրթեց, ինձ դաստուներ բռնեց, և երբ տասն երեք տարեկան եղայ՝ սուլթանին ծախեց զիս:

— Արմէ ես ալ գնեցի, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, ինչպէս ըսի՝ այն զմբուխտը տալով, որ մանրադորի հատերս գրած զմբուխտիս կը նմանէր:

— Ա՛հ, որչափ բարի և որչափ վեհանձն ես, տէր իմ, ըսաւ Հայտէ Մօնթէ-Քրիսթօյի ձեռքը համբուրելով, և շատ երջանիկ եմ որ դուն զիս գնեցիր — »

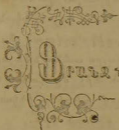
Ալլէր իւր լսած պատմութեան վրայ շուարած մնացեր էր:

— Սուրճի խմել լինցուր, ըսաւ կոմսը անոր, պատմութիւնը վերջացաւ — »

ՉԼՈՐԻ ԺԲ.

ԵՆՆԵՆՅԻՆ ՄԵՁ ԱՐ ԳՐԵՆ

Յուսարթիէի սենեկէն այնպէս դողդա-
լով և այլայլեալ գուրս ելեր էր, որ
Վալանթին իսկ զայն մեղքը հեր էր:
Վիլլիֆօր, որ առանց հետևութեան
միայն քանի մը խօսք խօսելով իւր գահճիճը փախչեր էր,
երկու ժամ ետքը հետևեալ նամակը ընդունեց.

« Եյս առտու յայտնուած պարագաներէն ետև՝ Պ. Նու-
արթիէ աը Վիլլիֆօր չիրնար ենթադրել թէ իւր և պարոն
Ֆրանզ տ'էրիներէ ընտանեաց մէջ խնամութիւն մը կարելի
ըլլայ:

« Պ. Ֆրանզ տ'էրիներ սոսկումով կը մտածէ թէ ինչպէս
Պ. աը Վիլլիֆօր, որ այս առտու պատմուած դէպքերուն
ծանօթ կ'երևեր, իրեն չէր իմացուցած »:

Եյն միջոցին գատաւորին այնպիսի հարուած մը ընդունելը
տեսնողը չիրնար հաւատալ որ Պ. աը Վիլլիֆօր առաջէն կը
գուշակէր զայն:

Երօք՝ ամենին մտքէն չէր անցնէր որ իւր հայրը այս աս-
տիճան համարձակութիւն կամ լաւ ևս է ըսել՝ տմարդու-
թիւն մը ունենայ այնպիսի պատմութիւն մը պատմելու:

Ստոյգ է որ Պ. Նուարթիէ իւր որդւոյն գաղափարները
արհամարհելով, երբէք հոգ ըրած չէր դորձը Վիլլիֆօրի առ-
ջնւ պարզելու, որով գատաւորը միշտ կարծեր էր թէ աը

Քէսնէլ զօրացեալ կամ տ'էրինէ սեպուհը (որ անունով կ'ուզէք՝ այն անունով կոչեցէք զան . մէկ անունը ինքը կրած է և միւր իրեն տուած են) սպանուած էր և ոչ թէ մե նամարտութեան մէջ օրինասորացէս մտած :

Մինչև այն օրը իրենց յարգելի եղած երիտասարդի մը այն աստիճան խիստ նամակը Ա. իլըֆօրի պէս հպարտ մարդու մը համար մահացու էր :

Հաղիւ թէ իւր գահլիճը մտեր էր երբ իւր կինը ետևէն ներս մտաւ :

Ֆրանդին Պ. Նուարթիէի առջևը կանչուելով տունէն դուրս ելնելը այնչափ զարմանքի մէջ թողուցեր էր ամեն մարդ , որ աիկին տը Ա. իլըֆօր նօտարին ու վիաներուն հետ մինակ մնալուն՝ երթալով մծ անհանդստութիւն մը կ'ըզգար :

Այն ասան աիկին տը Ա. իլըֆօր պատճառ մը դտաւ , և լուր ստանալու պատրուակաւ դուրս ելաւ :

Պ. տը Ա. իլըֆօր բաւական համարեց ըսելու անոր թէ Պ. Նուարթիէի և Պ. տ'էրինէի մէջ անհամաձայնութիւն մը տեղի ունենալով , Ալալանթինին Ֆրանդին հետ ամուսնութիւնը ետ մնաց :

Սպասող անձանց լուր տանելը զժուար բան է . ուստի տիկին տը Ա. իլըֆօր բաւական համարեց ըսելու թէ նոյն ամուսնութեան վրայ Պ. Նուարթիէի խօսելու ժամանակ՝ անոր կաթուածին վերահաս անհանդստութիւնը խօսքը ընդմիջեր , և երկու կողմին հաւանութեամբը դաշնադրին ստորագրութիւնը ուրիշ օրուան մնացեր է :

Նոյնօրինակ երկու զժբաղդութիւններէ ետև այս կեղծ լուրը ունկնդիրներուն այնչափ զարմանք պատճառեց , որ առանց խօսք մը խօսելու մեկնեցան :

Իսկ Ալալանթին երջանիկ և միանդամայն դողասարսափ ըլլալով իւր տկար ծերունի հաւը համբուրե լէն և շնորհակալ ըլլալէն ետև , որ իրեն անլուծանելի երեցած ամուսնութեան այն շղթայն այնպէս մէկ հարուածով կը խղէր , հրաման իրն

դրեց որ հանդիշելու համար իւր սենեակը քաշուի, և նույն արթիւն աչքի մէջ նշանով անոր խնդիրքը ընդունեց:

Բայց Ալալանթին փոխանակ իւր սենեակն երթալու՝ իւր հալին սենեկէն մեկնելուն պէս նրբադաւիթէն անցաւ, և փոքր գունէն գուրս ելնելով պարտէզը վազեց:

Իրարու վրայ տեղի ունեցած ամեն սյս դէպքերուն մէջ միայն զազանի երկիրդ մը անգագար իւր սիրտը կը տանջէր, կը կարծէր թէ վայրկեանէ վայրկեան Մորէլ տոգոյն և սպառնադին կերպարանքով իրենց դումարուած սենեակը յանկարծ պիտի դոյ, ինչպէս լորտ Կալէնսովուտ Լիւսի ար Լամբրմուրին զաշնադիրը ստորագրելու միջոցին զացեր էր:

Իրօք՝ ժամանակն էր որ Ալալանթին վանդակներուն քովը հասնի:

Մաքսիմիլիէն առանց պատահելիքը դիտնալու՝ Ֆրանզին ալ, ար Ալիլիֆօրի հետ գերեզմանատունէն ելնելու տեսնելով՝ անոր ետևէն եկեր էր, անոր ներս մտնելը, մեկնելը և Ալլէրին ու Շաթօ-Ռընոյի հետ վերստին Ալիլիֆօրի տունը վերագառնալը տեսեր էր:

Իրեն համար ամենևին տարակոյս չմնացեր էր, ուստի իւր պարտէզը մտնելով՝ անհամբերութեամբ Ալալանթինի կ'ըստպասէր, քանզի համոզուած էր որ բան մը պատահած միջոցին՝ նորատի աղջիկը փախչելու ժամանակ մը զաննելով՝ դէպի իրեն պիտի վազէր:

Մաքսիմիլիէն չսխալեր էր, երբ աչքը վանդակաց ճեղքուածքներուն յարած բոլոր պարտէզը և տունը կը դիտէր, իրօք նորատի աղջիկը տեսաւ, որ առանց սովորական նախազգուշու թիւնները բանեցընելու՝ վանդակաց քովը կը վազէր:

Մաքսիմիլիէն զան տեսնելուն պէս՝ իւր սիրտը հանգարտեր էր, և անոր առաջին իտքը լսելով՝ ուրախութենէն կը ցատկէր

— Ազատեցանք, ըսաւ Ալալանթին:

— Ինչպէս ազատեցանք, կրկնեց Մորէլ՝ չկրնալով այնպիսի երջանկութեան մը հաւատալ, բայց ո՞վ ազատեց զմեզ:

— Հաւս , ս'՛հ , սիրէ զան , Մորէլ — :

Մորէլ բոլոր սրտով ձերուներն սիրելու համար երգում էրբաւ : բայց այս երգումը ընելու համար դժկամութիւն մը չէր զգար : ըստ որում այն միջոցին զան իբր բարեկամ կամ եղբայր մը սիրելու չէր բաւականանար , այլ իբր գերագոյն էակ մը կը սիրէր զան :

— Բայց ինչպէս եղաւ , հարցոյց Մորէլ , ինչ տարօրինակ միջոց մը գործածեց — :

Ալալանթին ամեն բան պատմելու համար բերանը բացաւ , բայց մտածեց որ այն գէտքին մէջ սոսկալի զաղանիք մը կար , որ միայն իւր հաւին չէր վերարեբեր :

— Ետքը ամեն բան կը պատմեմ , ըսաւ :

— Բայց երբ :

— Երբ քու ամուսինդ ըլլամ — :

Այս խօսքերը այնպիսի ժամանակուան մը ձգուելէն կրնար պիւրութեամբ անոր պատճառը հասկրնալ , ուստի իւր լսածը այն օրուան համար բաւական համարեց : Մակայն չհեռացաւ անկէ մինչև որ խօսք շոտաւ Ալալանթինէն որ հետեւեալ իւրիկուն զինքը անսնելու գայ :

Ալալանթին Մորէլի խնդիրքը կատարելու խոստացաւ :

Իւր աչաց ամեն բան փոխուած կ'երևէր , և անտարակոյս հիմա աւելի զիւրաւ կը հաւատար Մաքսիմիլիէնի հետ ամուսնանալուն , քան թէ ժամ մը առաջ Գրանդին հետ չամուսնանալուն :

Այն միջոցին տիկին աը Ալիլեֆօր Նուարթիէի սենեակը զացեր էր :

Նուարթիէ տխուր և դժնեայ աչօք անոր նայեցաւ , ինչպէս որ ամեն անգամ սովորութիւն ունէր այնպէս ընդունելութիւն տալու անոր :

— Պարոն , ըսաւ , հարկ չկայ իմացընել ձեզ որ Ալալանթինի ամուսնութիւնը ետ մնաց , ըստ որում այս սենեկին մէջ լուծուեցաւ այն — :

Նուարթիէ անսլոքելի երեցաւ :

— Սակայն , շարունակեց տիկինն ար Ալիլեֆօր , ձեր չղիտ-
ցածն ալ սա է որ այն ամուսնութիւնը իմ կամացս հակա-
ուակ էր և ես միշտ դէմ դրած էի անոր — :

Նուարթիէ բացատրութիւն խնդրող մարդու մը պէս իւր
նուին երեսը նայեցաւ :

— Հիմա որ ես մնաց այն ամուսնութիւնը , որուն ձեր
կամաց հակառակ ըլլալը գիտէի , խնդիրք մը ունիմ ձեզ ը-
նելու , զոր ոչ Պ . ար Ալիլեֆօր և ոչ Ալալանթին կրնան
ընել — :

Նուարթիէի աչքերը հարցուցին թէ ինչ խնդիրք է այն :

— Եկայ աղաչելու , պարոն , շարունակեց տիկինն ար Ալի-
լեֆօր , ինչպէս որ միայն ես իրաւունք ունիմ այս աղաչանքը
ընելու , քանզի միայն ինձ չիրնար պատկանիլ այն , եկայ
աղաչելու որ ձեր թողան չէ թէ ձեր ներողութիւնը , ըստ
որում Ալալանթին միշտ ստացած է զայն , այլ ձեր հարս-
տութիւնը շնորհէք — :

Նուարթիէի աչքերը վայրկեան մը տարակուսանայ մէջ մնա-
ցին , յայտնապէս անոր խնդիրքին պատճառը կը փնտէր և
չէր կրնար գտնել :

— Արնամ յուսալ , պարոն , ըսաւ տիկինն ար Ալիլեֆօր ,
որ ձեր գիտաւորութիւնը իմ աղաչանացս համաձայն ըլլայ :

— Այո՛ , ըսաւ Նուարթիէ :

— Արեմն երախտադէտ և միանգամայն երջանիկ ըլլալով՝
կը հեռանամ ձեր սենեկէն — , ըսաւ տիկինն ար Ալիլեֆօր
և Պ . Նուարթիէն ողջունելով դուրս ելաւ :

Իրօք հեռեկեալ առտու՝ Նուարթիէ նօտարը բերել տուաւ ,
առաջին կտակը պատուեցաւ և ուրիշ մը շինել տուաւ , ո-
րուն մէջ իւր բոլոր հարստութիւնը Ալալանթինին թողուց
այն դաշմաբ որ Ալալանթին միշտ իւր քովը մնայ :

Ոմանք հաշիւ ըրին որ օրիորդ ար Ալիլեֆօր Սէն-Մէրանի
մարքէզին և մարքէզուհւոյն ժառանգն ըլլալէ ետև , հիմա ալ

իւր հաւին ներողութիւնը ստանալով, որ մը էրեք հարիւր հազար ֆրանք եկամուտ պիտի ունենայ :

Ախրժօրի տան մէջ այս ամուսնութիւնը լուծուած ժամանակ՝ Մորսէրֆ կոմսը Մօնթէ-Քրիսթոյի այցելութիւնը ընդունեւ էր, և իւր համակրութիւնը Տանկլարի ցուցրնելու համար, զօրապետի տեղակալի համադրեսար հայեր, իւր ամեն խաչ շքանշանները իւր վրայ կրեւ, և ամենն ընտիր ձիերը կառքին լծել տուեւ էր: Այսպէս զարգարուած՝ Շուսէ-մ'Անթէն փողոցը դնաց, և իւր դալուսար Տանկլարին իմացուց, որ իւր ամառկերջին հաշուեկշռին կը պարտակէր:

Սեղանաօրը ուրախ և զուարթ տեսնելու յարմար ժամանակը չէր:

Աստի Տանկլար իւր հին բարեկամը տեսնելով ծանր կերպս բանք մը առաւ և իւր թեւթոսին մէջ գոտողութեամբ տեղաօրուեցաւ:

Մորսէրֆ, որ սուղորարար կեղծ ձեւեր կը բանեցրնէր, անոր հակառակ՝ ծիծաղադէմ և սիրալիւր կերպարանք մը կ'երեցընէր. հետեարար հաւաստի ըլլալով որ իւր սկզբնաւորութիւնը ազէկ ընդունելութիւն պիտի գանէ, առանց դարձուածոյ խօսքեր բանեցընելու՝ և իսկոյն իւր նպատակին հասնելով ըսաւ.

— Սեպուհ, ահա եկայ. մեր ժամանակաւ ըրած խօսքերը երկար առենէ՛ի վեր մեր միտքը զբաղած են. . . —

Այս խօսքերուն վրայ Մորսէրֆ կ'ըստպատէր որ սեղանաւորին երեսը զուարթ երևոյթ մը ստանայ, որուն արտում երևիլը անոր լուծեանը կու տար. բայց ընդ հակառակն՝ անոր երեսը այնչափ անողորբելի և այնչափ ցուրտ երևցաւ, որ զրեթէ անհաւատալի կ'երևէր:

Այս պատճառաւ Մորսէրֆ իւր խօսքը ընդմիջեւ էր:

— Ի՞նչ խօսք, պարոն կոմս, հարցուց սեղանաւորը՝ այնպէս ձեացընելով թէ պարասկ տեղը իւր մտաց մէջ փնտռելով՝ զօրապետին ըսածը չէր կրցիր հասկընալ:

— Թ՛Տ՛, սիրե լի գ ի մ պարոն, ըսաւ կոմսը, կը տեսնեմ որ պաշտօնական ձեերուն ուշադիր էք և կը յիշեցընէք ինձ որ սովորութիւնը իւր ամեն ձեերովը կատարեմ: Մտուցիւ իւրաւունք ունիք, ներհեցէք, և որովհետեւ մէկ զաւակ ունիմ, և առաջին անգամն է որ զան ամուսնացընել կը խորհիմ, դեռ անտեղեակ եմ այն ձեերուն, բայց ահա կ'ըսկսիմ—:

Եւ Մորսէրֆ թոնի ծպիտով մը ոտք ելաւ, Տանկլարին առջեւ ակնածական խոնարհութիւն մը ըրաւ և ըսաւ.

— Պ, սեպուհ, օրիորդ էօժէնի Տանկլար ձեր աղջկան ձեռքը Ալպէր ար Մորսէրֆ գերակամս որդւոյս խնդրելու պատիւը ունիմ—:

Բայց Տանկլար այս խօսքերը փոխանակ սիրով ընդունելու, որուն Մորսէրֆ կը յուսար, յօնքը կնճռեց, և առանց հրաւիրելու կոմսը որ նստի, ըսա որում ոտքի վրայ մնացեր էր.

— Պարոն կոմս, ըսաւ, ձեզ պատասխանելս առաջ պէտք է որ մտածեմ:

— Մտածել կ'ըսէք, կրկնեց Մորսէրֆ երթալով իւր զարմանքը աւելնալով. առաջին անգամ այս ամուսնութեան խօսքը ընելնիս ութ տարի է, և այսչափ միջոցէն ՚ի վեր միթէ ժամանակ չուրեցաք մտածելու:

— Պարոն կոմս, ըսաւ Տանկլար, ամեն օր այնպիսի բաներ կը պատահին որ մտածուած բան մը վերստին մտածելու կ'ըստիպեն:

— Ի՛նչպէս, հարցոյց Մորսէրֆ, ձեր ըսածը չեմ հասկընար, սեպուհ:

— Ըսել կ'ուզեմ, պարոն, թէ տասն և հինգ օրէ ՚ի վեր նոր պարագաներ. . . :

— Ի՛նչ ըսիք, ըսաւ Մորսէրֆ, արդեօք կատակերդու թիւն մը սիտի ներկայացընենք:

— Ի՛նչ կատակերդութիւն:

— Իմ ուզածս ալ այն է:

— Ե՛յո՛, յայտնապէս իրարու միտքը հասկընանք:

— Մօնթէ - Բրիտթոյ կոմսը տեսա՞ր :

— Խիստ յաճախ կը տեսնեմ զինքը , ըսաւ Տանկլար իւր չապիկին օձիքը շիտկելով , իմ բարեկամներէս մէկն է ան :

— Ձեր վերջին տեսակցութեանց մէկուն մէջ անոր ըստը էք թէ ես այս ամուսնութեան նկատմամբ մտացկոտ ե երկմիտ կ'երևիմ :

— Ստոյգ է :

— Ուրեմն ահա ես եկայ , ոչ երկմիտ եմ ե ոչ մոտացկոտ : Յայտնի կը տեսնէք , քանզի ես եկած եմ ձեզի իմացընելու որ ձեր խոստումը չխախտաք — :

Տանկլար չպատասխանեց :

— Այսպէս շուտով ձեր միտքը փոխեցիք , յաւելցոց Մորսէրֆ , ե կամ զիս նուազագոյնելով զըօսնելէ համար զիս գրգռեցիք որ առաջարկութիւնն ընեմ — :

Տանկլար հասկըցաւ որ եթէ խօսակցութիւնը սկսածին պէս շարունակէ , գործը կրնայ իրեն համար դէշ հեռուութիւն ունենալ :

— Պարտն կոմս , ըսաւ , իմ ըրած զգուշութեանս վրայ անշուշտ պիտի զարմանաք , կը հասկընամ . հաւատացէք որ ամենէն առաջ ես կը վշտանամ ե ստիպողական ստիպողաներէ հարկադրեալ այսպէս ընելու պարտաւորեալ եմ :

— Պարագ խօսքեր են ատոնք , սիրելիդ իմ պարտն , ըսաւ կոմսը , առաջին անգամ ձեզի հետ տեսութիւն ընող մը զուցէ կարենայ գոհ ըլլալ այդ խօսքերով , բայց Մորսէրֆ կոմսը առաջին անգամը չէ որ ձեզի հետ տեսութիւն կ'ընէ , ե երբ իրեն պէս մարդ մը ուրիշ մարդու հետ կը խօսի , անոր տուած խօսքը կը յիշեցընէ , ե երբ իւր դիմացինը խօսքը գրժէ , ինքը իրաւունք ունի անոր փոխարէն պատճառը հարցընելու — :

Տանկլար վատ մէկն էր , բայց չէր ուզեր այնպէս երևիլ : Մորսէրֆին խօսեցած կերպէն վերաւորուեցաւ :

— Ես ալ չեմ կրնար պատճառը ըսել , ըսաւ :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք :

— Ըսե՛լ կ'ուզեմ թէ պատճառը ունիմ, բայց բո՛ւլը դըժուար է:

— Ե, յուսեմ ամենայնիւ դուք ալ կը հասկընաք, ըսաւ Մորսէրֆ, թէ ես չեմ կրնար ձեր լուծեամբը գոհ ըլլալ. և ձեր այս ընթացքին մէջ միայն սա յայտանի կ'երևի ինձ, որ դուք իմ խնամութիւնս կը մերժէք:

— Ոչ, պարոն, ըսաւ Տանկլար, ես իմ որոշումս 'ի կախ կը թողում և ոչ ուրիշ բան:

— Բայց կարծեմ չէք պահանջեր որ հանդարտութեամբ և նուաստութեամբ ձեր հաւանութեան սպասելով ձեր մտային հաճութեան գերին ըլլամ:

— Արեմն, պարոն կոմս, եթէ չէք ուզեր ստասել, մեր խորհուրդը չեղածի պէս համարինք —:

Կոմսը զղջաց որ գործը շուտով շարեց, ինչպէս որ իւր գոռոզ և գիւրադրդիս բնութիւնը կը պահանջէր:

Սակայն մտածելով որ այնպիսի պարագայի մէջ ինքը ծաղրելի պիտի ըլլայ, արդէն սրահին դրան մտեցեր էր մեկնելու համար, երբ իւր միտքը փոխելով ետ դարձաւ:

Իւր ճակատին վրայէն բարկութեան ամպ մը անցեր էր, բայց վիրաւորեալ հպարտութեան տեղ՝ անորոշ անհանգըստութեան մը հետքը մնացեր էր հոն:

— Երկար սարիներէ 'ի վեր մենք զերար կը ճանչնանք, սիրելիք իմ Տանկլար, ըսաւ, և հետեւապէս կը պարտաւորինք իրարու ակնածութիւն ունենալ: Պէտք էք բացատրութիւն մը տալ ինձ, և ես գոնէ կ'ուզեմ զիտնալ թէ ինչ դժբաղդ պարագայի մէջ իմ որդիս յանցաւոր դատուած է, որուն համար դուք ձեր բարի գիտաւորութիւնները կը փոխէք:

— Գերակոմսին անձնականին դէմ խօսք չունիմ, ահա այսչափ կրնամ բո՛ւլ ձեզ, պարոն, պատասխանեց Տանկլար՝ որ Մորսէրֆին մեղմանալը տեսնելով աւելի ամբարտաւան կերպով կը վարուէր:

— Եւ որո՞ն անձնականին դէմ է խօսքերնիդ —, հար-

ցոյց Մորսէրֆի այլայլեալ ձայնիւ , և իւր ճակատը դեղնու թիւնը պատեց :

Տանկլար , որ անոր այլայլութիւնները աղէկ կը դիտէր , սովորականէ դուրս համարձակութեամբ իւր նայուածքը անոր վրայ յարեց :

— Շնորհակալ եղիք որ աւելի բացատրութիւն չե՞մ տար ,
ըսաւ :

Ջրային սարսուռ մը Մորսէրֆի կը յուզէր , որ անտարա-
կոյս բարկութեան հետեւութիւնն էր :

— Ըսած նույն բացատրութիւնը պահանջելու իրաւունքը
ունիմ , պատասխանեց Մորսէրֆի ինքզինքը զսպելով . արդեօք
տիկին աը Մորսէրֆի՞ դէմ բան մը ունիք , արդեօք հարս-
տութիւնս անբաւական կ'երևի ձեզ , և կամ իմ զաղափար-
ներս ձերինին հակառակ ըլլալով . . . :

— Աչ , ատոնցմէ և ոչ մէկն է պատճառը , բաւ Տանկլար .
քանզի ատոնք ամենը ճանչնալովս ձեզի հետ խօսք ըրած ըլ-
լալուս համար՝ իմ ընթացքս աններելի պիտի ըլլար : Աչ , ալ
մի վնասեք , ստուգիւ կ'ամչնամ խղճի սյուսիսի քննութիւն
մը ընելուս . աւելի շերկաբեք , պայմանաժամ մը որո-
շենք , որ ոչ լուծում մ'է և ոչ խոստում : Արտորալու սէտք
չունի՞ք . աղջիկս տասն ու եօթը տարեկան է և աղագ քսան
և մէկ . մեր կեցած միջոցին՝ ժամանակը պիտի քալէ և զէպ-
քերը պիտի ներկայացընէ . սոջի իրիկունը մտթ երեցած ա-
ռարկաները հետեւեալ առտու պայծառ կ'երևին . և երբեմն
օրուան մը մ'ջ թիստ ծանր զրպարտութիւններ կ'իյնան
մարդու վրայ :

— Զրպարտութիւններ ըսիք , պարոն , զոչեց Մորսէրֆի
դէմքը կապարադոյնի գտնալով . զին կը զրպարտեն :

— Պարոն կոմս , խօսքերը չպարզենք ըսի :

— Արեմն , պարոն , հանդարտութեամբ այդ մերժման պի-
տի համբերե՞մ :

— Ինծի համար աւելի անտանելի է այդ , պարոն , այո՛ :

ինձի համար աւելի անտանելի է քան թէ ձեզի, ես կը յուսայի ձեր խնամութեան պատիւը ստանալու, և ետ եղած ամուսնութիւն մը միշտ աւելի ծանր է նշանուած աղջկան մը քան թէ աղուն:

— Շատ աղէկ, պարոն, զոցենք այս խօսքերը —, ըսաւ Մորսէրֆ:

Եւ բարկութեամբ իւր ձեռնոցները ճմուտկելով զուրս ելաւ: Տանկլար դիտեց որ Մորսէրֆ չհամարձակեր էր և ոչ անդամ մը հարցընելու թէ Տանկլարի խօսքը ետ ասնելու պատճառը ինքը Մորսէրֆն էր:

Իրիկունը սեղանաւորին տունը բազմութիւ բարեկամներ զումարուեր էին, և Պ. Վափալդանթի, որ միշտ տիկնանց սրահը մնացեր էր, ամենէն վերջը մեկնեցաւ:

Լեւեւեւալ առաւ՝ Տանկլար արթնցած ժամանակը լրագիրները ուղեց, և անոնցմէ երեք կամ չորսը մէկ կողմ դնելով՝ Էֆֆրէլ-անուն լրագիրը առաւ, որուն խմբագիրն էր Պոչան:

Իսկայն դօտին պատուեց, և լրագիրը բացաւ, Բարիզի լրոց վրայ արհամարհական նայուածք մը շրջեց, և զանազան լրոց հասնելով՝ շարամիտ ժպիտով մը հետեւեալը կարդաց.

« Եւնեպէն օրը էր էն »:

— Բարի, ըսաւ, ահա քէրնան զնդապետին վրայ յօդուածի մը սկզբունքը, որ հաւանականաբար տը Մորսէրֆ կոմսին բացատրութիւններ տալու հոգէն սխալ աղտակ զիս —:

Գրեթէ այս միջոցներուն, այսինքն առտուան ժամը ինը հնչած ժամանակ՝ Ալպէր տը Մորսէրֆ սե զղեստներ հազած, բոլորովին կոճկուած, և յուզեալ կերպարանքով Շանդ-Էլիզէի տունը ներկայացաւ:

— Պ, կոմսը գրեթէ կէս ժամ առաջ զուրս ելաւ, ըսաւ դռնապանը:

— Պատիւթէնը հետը տարա՛ւ, հարցոյց Մորսէրֆ:

— Ոչ, պարոն դերակոմս:

— Ուրեմն Պատիւթէնը կանչէ, խօսելիք ունիմ անոր —:

Գոնապանը անձամբ գնաց սենեկապանը կանչելու, և պահ մը ետքը անոր հետ վերադարձաւ:

— Բարեկամ, ըսաւ Ալլէր, ներէ, ուզեցի քեզ հարցը նել թէ տէրդ իրօք դուրս ելած է:

— Այո՛, պարոն, պատասխանեց Պաթիսթէն:

— Ինձի՞ համար ալ:

— Գիտեմ աղէկ թէ տէրս որչափ ուրախութեամբ ձեզ ընդունելու թիւն կու տայ, ուստի զձեզ ուրիշներուն տեղը գնեւէն պիտի զգուշանամ:

— Կարևոր գործի մը համար անոր հետ պիտի խօսէի. կը կարծես որ ուշանայ վերադառնալու:

— Այ, հրամայեց որ իւր նախաճաշը ժամը տասին պատրաստ ըլլայ:

— Բարի, ես Շանդ-Էլիզէ շրջան մը ընելու կ'երթամ, և ժամը տասին կը վերադառնամ. եթէ պարոն կոմսը ինձմէ առաջ գայ, կ'աղաչեմ զինքը որ սպասէ ինձ:

— Շատ աղէկ, պարոն, ապահով եղիք որ ձեր հրամանը պիտի կատարուի —:

Ալլէր վարձու բռնած կառքը կոմսին գրան առջին թողուց և ոտքով պտրտելու գնաց:

Վեօվ ըսուած ծառուղիին առջևէն անցնելու ատեն կոսէի գրան առջև կեցած ձիեր տեսաւ, զորոնք կոմսին ձիերուն նմանեցուց:

Իսկոյն անոնց մօտեցաւ, և զանոնք ճանչնալէն ետե կառավարն ալ ճանցաւ:

— Պարոն կոմսը գնդաձգութեան մտաւ, հարցուց Մորսէրֆ անոր:

— Այո՛, պարոն —, պատասխանեց կառավարը:

Իրօք՝ Մորսէրֆի հոն մօտենալէն 'ի վեր քանի մը կանոնաւոր գնդաձգութիւններ լսուեցան:

Ուստի ներս մտաւ, և տեսաւ որ պարտիզակին մէջ սպանաւորը կ'ըսպասէր:

— Ներեցէք, ըսաւ սպասաւորը, պարոն դերակոմսը վայր հեան մը կը բարեհաճի՞ սպասել :

— Ի՞նչ պատճառաւ, Ֆիլիբ, հարցուց Ալպէր, որ անոր յաճախորդներէն մէկն ըլլալով՝ այս դիմադրութեան վրայ կը զարմանար և պատճառը չէր հասկընար :

— Ասան զի այս միջոցիս զնդաձգութեան պարսպող անձը բոլոր ասպարէզը իրեն պահած է, և ամենևին մարդու առջեւ զնդաձգութիւն չըներ :

— Ո՞չ իսկ քու առջեւ, Ֆիլիբ :

— Կը տեսնէք, պարոն, ասպարէզին դուռը կ'ըսպասեմ :

— Իւր ատրճանակները ո՞վ կը լեցընէ :

— Իւր ծառան :

— Նուպիացի մը :

— Խաբշիկ մը :

— Ճիշդ տն է :

— Ուրեմն կը ճանչնա՞ք այն պարոնը :

— Չան տեսնելու եկած եմ, իմ բարեկամս է :

— Ատ ուրիշ բան է. երթամ ուրեմն իմացընեմ — :

Եւ Ֆիլիբ աւելի հետաքրքրութեանէ զրդոեալ զնդաձգութեան ասպարէզը մտաւ :

Մանրերկրորդ մը ետքը Մօնթէ-Քրիսթօ դրան սեմոց վրայ երեցաւ :

— Ներեցէք ինձի որ ետևնէդ մինչև հոս եկայ, սիրելիդ իմ կոմս, ըսաւ Ալպէր. բայց կ'ապահովեմ զձեզ որ ձեր ծառաները յանցանք չունին, ես միայն անխոհեմութեամբ եկայ : Չեր տունը դացի, ինձ ըսին թէ պաշտելու գացած էք, և ժամը աասին պիտի վերադառնաք. ես ալ պտըտելու ելայ մինչև ժամը տասը ըլլալը, և պաշտելու ատենս՝ ձեր ձիերն ու կառքը տեսայ :

— Եր խօսքերը կը յուսադրեն զիս թէ ինձի հետ ճաշելու եկած էք :

— Ամենևին, չնորհակալ եմ. այս ժամուս ճաշել չեմ ու-

դէր, դուցէ աւելի ետքը ճաշենք, բայց հիմա կարևոր խօսք մը ունիմ ձեզ ըսելու :

— Ի՞նչ կ'ըսէք :

— Քարեկամ, այսօր պիտի մենամարտիմ :

— Դո՛ւք և ի՞նչ պատճառաւ :

— Ես պիտի մենամարտիմ կ'ըսեմ :

— Աղէկ, կ'իմանամ. բայց ի՞նչ է պատճառը : Մենամարտելու համար զանազան պատճառներ կ'ունենայ մարդ :

— Պատուոյ համար պիտի մենամարտիմ :

— Ա՛հ, կատակելու խնդիր մը չէ այդ :

— Այո՛, և ես ձեզմէ շնորհք մը խնդրելու եկած եմ :

— Ի՞նչ շնորհք :

— Որ իմ վկաս ըլլաք :

— Ուրեմն խնդիրը ծանր կերպարանք մը կ'առնու. եկէք տունս երթանք և այսպիսի խօսք մը հոն կ'ընենք : Ալի, ջուր բեր ինձի — :

Կոմսը իւր թեզանիքը վեր քաշեց և փոքր դաւիթին մէջ մտաւ, ուր գնդաձգութեան վարժուելու համար եկողները ձեռքերնին լուալու սովորութիւն ունին :

— Կերս մտէք քիչ մը, պարոն դերակոմս, ըսաւ Ֆիլիք կամաց ձայնով, տարօրինակ բան մը պիտի տեսնէք — :

Մորսէրֆ զնդաձգութեան ասպարէզը մտաւ :

Երկաթեայ տախտակին վրայ նշաններու տեղ խաղալու թղթեր փակցուած էին :

Հեռուէն Մորսէրֆ կարծեց թէ ամբողջ խաղի թղթեր ևն անոնք. քանզի միաւորէն մինչև տասնաւորը կար :

— Կը տեսնեմ որ քէ՛կէ՛ք խաղալու զբաղէր էք, ըսաւ Ալպէր :

— Ոչ, ըսաւ կոմսը, խաղալու թղթեր շինելու աշխատեցայ :

— Ի՞նչպէս :

— Ձէք տեսներ որ անոնք միաւորներ և երկուքնոցներ են, և ես գնտակներով երեքնոց, հինգնոց, եօթնոց, ութնոց, իննոց և տասնոց շինեցի — :

Ալպէր անոնց մօտեցաւ :

Իրօք՝ գնտակները միաւորներուն և երկուքնոցներուն վիճից կատարեալ ճիշդ գծերով և հաւասար հեռաւորութեամբ ծաղկեր բայցեր էին և միւս նշանները ընկելով մնացորդ թիւերը շիներ էին :

Երկաթ տախտակին մօտենալու ժամանակ Մորսէրֆ գետնէն երկու կամ երեք ծիծառներ դտեր էր, որոնք անխոհեմութեամբ կոմսին ատրճանակին առջևէն անցեր էին, և կոմսը նոյն միջոցին զանոնք ալ սպաններ էր :

— Սաուդիւ հիանալի է, ըսաւ Մորսէրֆ :

— Ի՞նչ ընեմ, սիրելիք իմ դերակոմս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ Ալիին բերած վարչամակովը սրբուելով, պէտք է որ պարապոյ ժամերս անցընեմ. բայց եկէք : ձեզ կ'ըսպասեմ — :

Միատեղ կոմսին կողքը հեծան, որ քանի մը վայրկեանէն թիւ 30 տան առջևը տարաւ զանոնք :

Մօնթէ-Քրիսթօ Մորսէրֆը իւր դահլիճը տանելով ամուսնու մը ներկայացուց անոր :

Երկուքնին ալ նստան :

— Հիմա, ըսաւ կոմսը, հանդարտ խօսինք :

— Կը տեսնէք որ ես բոլորովին հանդարտ եմ :

— Որո՞ւ հետ պիտի կուուիք :

— Պոչանին հետ :

— Ձեր բարեկամին հետ :

— Միշտ բարեկամի հետ մարդ կը մենամարտի :

— Գոնէ սլատճառ մը ըլլալ պէտք է :

— Անշուշտ :

— Ի՞նչ ըրաւ ձեզ :

— Երէկ իրիկուան իւր լքադրին մէջ յօդուած մը հրատարակած է . . . : Բայց ահա կարդայէք — :

Ալպէր Մօնթէ-Քրիսթօյին լրագիր մը ներկայացուց, որուն մէջ կարդաց :

« Եանեայէն մեզ կը դրեն »

« Մինչև ցարդ չդիտցուած կամ գոնէ չհրատարակուած գէպքի մը վրայ ստոյղ տեղեկութիւններ ստացանք :

« Այս քաղաքը պաշտպանող բերդերը Տաճկաց ձեռքը մատնուեր են Գաղղիացի պաշտօնատարէ մը , որուն վրայ Թէրէ-տէլէնի Ալի-բաշան մեծ վստահութիւն ունէր և որուն անունը Ֆէրնան էր » :

— Բայց այս յօդուածին մէջ ձեզի գալսող ինչ կէտ կայ , հարցոյց Մօնթէ-Քրիսթօ : Ֆէրնան անունով պաշտօնատարէն Եանեայի բերդերուն մատնուիլը ձեզ ինչ կը նկատէ :

— Մորսէրֆ կոմս հայրս մկրտութեան անուամբ Ֆէրնան կը կոչուի :

— Չեր հայրը Ալի-բաշային ծառայութեան մէջ կը գըտնուէր :

— Այսինքն թէ Յունաց անկախութեանը համար կը պատերազմէր , և ահա զրպարտութիւնը հոս է :

— Մտածենք քիչ մը , սիրելիք իմ գերակոմս . Գաղղիոյ մէջ ո՞վ գիտէ թէ Ֆէրնան պաշտօնատարը նոյն Մորսէրֆ կոմսն է , և այս ժամուս ո՞վ կը մտածէ Եանեայի վրայ , որ կարծեմ 1822ին կամ 1823ին առնուեցաւ :

— Տեսէք անգամ մը ինչ նենգամտութիւն է . այսչափ ժամանակ անցնելէ ետքը այսօր մոռցուած գէպքերուն վրայ կը վերագտնան , որպէս զի այնպիսի դայթակղութիւն մը ձգեն , որով գուցէ կարենան համարումէ զրկել զմեզ : Սակայն ես հօրս անուան ժողանգն եմ , չեմ ուզեր որ անոր անուան վրայ կասկածանաց ստուերն անգամ մնայ : Պոշանին երկու վկաներ պիտի զրկեմ որ իւր հրատարակած յօդուածը յետս կոչէ :

— Պոշան իւր յօդուածը յետս չկոչեր :

— Այն ժամանակ պիտի մենամարտինք :

— Ոչ , պիտի չմենամարտիք , ըստ որում դուցէ պատասխանէ ձեզ թէ յունական բանակին մէջ Ֆէրնան անունով յիսնի չափ պաշտօնատարներ կային :

— Այդ պատասխանն ալ տայ՝ դարձեալ պիտի մենամարտինք . ո՛հ, կ'ուզեմ որ այս բիծը վերնայ . . . : Հայրս , որ այնպէս ազնիւ զինուոր մ'է և այնչափ երևելի ծառայութիւններ րրած է . . . :

— Եւ կամ դուցէ այսպէս յօդուած մը հրատարակէ .

« Հաստատ կերպով մենք կը հաստատենք որ այս Ֆէրնանը Մորսէրֆի կոմսին հետ վերաբերութիւն չունի , որուն մկրտութեան անունը նոյնպէս Ֆէրնան է » :

— Այդքանով չեմ բաւականանար , կատարեալ և ամբողջ յետս կոչում մը կը պահանջեմ :

— Եւ ձեր վկաները պիտի զրկէք անոր :

— Այո՛ :

— Կը սխալիք :

— Ուրեմն ըսել կ'ուզէք թէ իմ ձեզմէ խնդրելու շնորհքս պիտի մերժէք :

— Մենամարտութեան վրայ իմ ունեցած նկատումս զիտէք , Հոռմի մէջ ձեզ ի հացուցի , կը յիշէք :

— Սակայն , սիրելիք իմ կոմս , քիչ մը առաջ զձեզ այնպիսի զբաղման մէջ դտայ , որ այդ սկզբանց հետ չհամաձայնիր :

— Վասն զի , բարեկամ , պէտք չէ երբէք ամենուն բռնած ճամբէն դուրս ելնենք : Երբ մարդս խենթերու հետ կ'ապրի , պէտք է որ խենթերուն ուսումը սորվի . վայրկեանէ վայրկեան բորբոքեալ ուղեղ մը , առանց ինծի հետ կուուելու համար պատճառ մը ունենալու , ինչպէս որ դուք պոշանին հետ կ'ուզէք կուուիլ , կրնայ խելագարութեամբ մը դալ զիս գտնել , կամ իւր վկաները զրկել , և կամ հրապարակի մէջ զիս նախատել , այն ատեն ես ալ կ'ըստիպուիմ այն բորբոքեալ ուղեղը այրելու :

— Ուրեմն դուք ալ պիտի մենամարտիք :

— Անշուշտ :

- Աւրեմն իմ մենամարտիլս ինչո՞ւ չէք ուզեր :
- Չքսի թէ պէտք չէք մենամարտիլ, այլ ըսել ուզեցի թէ մենամարտութիւնը ծանր խնդիր մ'է, և պէտք է մտածել :
- Հայրս նախատես ժամանակ Պոչան մտածեց :
- Եթէ չմտածեց, և երբ ձեզ խոստովանի այս բանս, պէտք չէ որ անոր թշնամանաք :
- Ա՛հ, սիրելիդ իմ կոմս, խիստ անյիշատար կ'երևիք :
- Եւ դուք շատ խիստ կ'երևիք : Ենթադրենք թէ . . .
- Աղէկ մտիկ ըրէք. ենթադրենք թէ . . . : Անշուշտ ըսածիս պիտի չնեղանաք :
- Մտիկ կ'ընեմ ձեզ :
- Ենթադրենք թէ պատմուած դէպքը ճշմարիտ է . . .
- Ձաւակ մը իւր հօրը պատուոյն վրայ այսպիսի ենթադրութիւն մը ընդունել պէտք չէ :
- Ե՛հ, այնպիսի ժամանակի մէջ կ'ապրինք ուր ամեն բան կ'ընդունի մարդ :
- Ժամանակիս թերութիւնն է այդ :
- Միթէ զայն ուղղելու դիտաւորութիւն ունիք :
- Այո՛, ինձի նկատած կէտին մէջ :
- Ա՛հ, բարեկամ, որչափ խիստ կ'երևիք :
- Ես այսպէս եմ :
- Բարի խրատները չէք ընդունիր :
- Ոչ, երբ բարեկամէ մը ուղղուն անոնք :
- Ձիս ձեր բարեկամը կը կարծէք :
- Այո՛ :
- Աւրեմն ձեր վկաները Պոչանին զրկելէն առաջ տեղեկացէք :
- Որմէ՞ :
- Որմէ որ կ'ուզէք, Հայտէէն կրնաք տեղեկանալ :
- Կի՛ն մը այս գործերուն մէջ խառնեմ. Հայտէ ի՛նչ կրնայ ընել :
- Կրնայ յայտնել ձեզ որ ար Մորսէրֆ կոմսը իւր հօրը

մատնութեան կամ մահուան ամենեին մասնակից եղած չէ և
և կամ կրնայ ձեզ այս խնդրոյն վրայ ձեր տարակոյսը փա-
րատել, եթէ դիպուածով ձեր հայրը . . .

— Արդէն ըսի ձեզ, սիրելիդ իմ կոմս, թէ այդպիսի ենք
Թագրութիւն մը չեմ բնդունիր:

— Աւրեմն այս միջոցը կը մերժէք:

— Այո՛, կը մերժեմ:

— Բոլորովին:

— Բոլորովին:

— Աւրեմն վերջին խրատ մը տամ ձեզ:

— Շատ աղէկ, բայց վերջինը պիտի ըլլայ:

— Չէք ուզեր որ ըսեմ:

— Ընդ հակառակն՝ կ'ուզեմ որ ըսէք:

— Ձեր վկաները Պոշանին մի դրկէք:

— Ի՛նչպէս:

— Դուք անձամբ գացէք զինքը գտէք:

— Սովորութեան հակառակ է այդ:

— Ձեր խնդիրն ալ հասարակ խնդիրներէն դուրս է:

— Եւ ինչո՞ւ ես անձամբ երթալ պէտք եմ, ըսէք:

— Վասն զի այս կերպով գործը ձեր և Պոշանին մէջ
կը մնայ:

— Յայտնի խօսեցէք:

— Շատ աղէկ, եթէ Պոշան յետս կոչելու տրամադիր ըլ-
լայ, սքեռք է անոր ազատ կամքին թողուլ, յետս կոչումը
այս կերպով ալ իւր գործը կը կատարէ. եթէ ընդ հակա-
դակն մերժէ, միշտ ժամանակ կ'ունենաք ձեր գաղտնեաց մէջ
կրկու օտարական մտընելու:

— Երկու օտարական պիտի չդրկեմ, այլ երկու բարեկամ:

— Այսօրուան բարեկամները երէկուան թշնամիներն են:

— Ինչե՛ր կ'ըսէք:

— Պոշան ասոր տպացոյց կրնայ ըլլալ:

— Աւրեմն . . . :

- Աւրեմն կ'առաջարկեմ որ խոհեմութեամբ վարուիք :
- Աւրեմն կը կարծէք որ ես անձամբ Պոլանը երթալ տեսնել պէտք եմ :
- Այո :
- Առանձին :
- Առանձին . երբ մարդու ինքնասիրտութենէն բան մը պտանալ կ'ուզենք , անոր ո՞ր և է դպչելու կէտէն հետու կենալ պէտք է :
- Կարծեմ թէ իրաւունք ունիք :
- Ք'հ , ո՞րչափ ուրախ եմ :
- Աւրեմն առանձին կ'երթամ :
- Գոցէք . բայց աւելի աղէկ կ'ընէիք եթէ ամենևին չերթայիք :
- Անկարելի է այդ :
- Աւրեմն այնպէս ըրէք . միշտ ձեր ընել ուզածէն լաւադոյն է :
- Բայց այն ատեն , եթէ իմ ամեն նախազուշութեանցս և բռնած ընթացքիս հակառակ մենամարտութիւն մը ունեհամ , վկաս պիտի ըլլա՞ք :
- Սիրելիդ իմ դերակոմս , ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ խիստ ծանրութեամբ , անշուշտ տեսած էք որ ժամանակին և տեղւոյն համեմատ ձեզի մեծ ծառայութիւններ ըրի . բայց ինձմէ խնդրած շնորհքնիդ իմ կարողութեանս շրջանէն դուրս կ'ենէ :
- Ի՞նչ պատճառաւ :
- Գուցէ որ մը իմանաք :
- Բայց հիմա :
- Ձեր ներողամտութիւնը կը խնդրեմ իմ դաղտնապահ հութեանս համար :
- Շատ աղէկ , ուրեմն Ֆրանզը և Շաթօ-Ռընօն կ'առնում :
- Աղէկ կ'ըլլայ , Ֆրանզը և Շաթօ-Ռընօն առէք :
- Բայց վերջապէս , եթէ մենամարտիմ , պիտի բարեհաւ ճի՞ք սուրի կամ ատրճանակի փոքր դաս մը տալու :

— Ոչ, անկարելի է :

— Եղական մարդ մ'էք, ուրեմն ամենևին բանի մը խառնուել չէք ուզեր :

— Ամենևին և ոչ մէկ բանի :

— Ուրեմն դոցենք խօսքը, մնաք բարեալ, կոմս :

— Երթաք բարեալ, դերակոմս — :

Մորսէրֆի գլխարկը առնելով դուրս ելաւ :

Իւր բարկութիւնը կրցածին չափ զսպելով, կառքը մտաւ և Պոշանին տունը գնաց :

Պոշան իւր լրագրին գրասենեակը կը գտնուէր :

Ալլէր զինքը հոն տանել տուաւ. Պոշան մութ և փոշելից սենեկի մը մէջն էր, ինչպէս են լրագրաց սենեակները իրենց հաստատուելէն 'ի վեր :

Ալլէր տը Մորսէրֆին գալուստը անոր իմացուցին :

Երկու անգամ անոր անունը կրկնել տուաւ, ետքը դարձեալ աղէկ չհասկընալով դոչեց.

— Ներս մտէք — :

Ալլէր ներս մտաւ. Պոշան զարմացման ձայն մը հանեց երբ իւր բարեկամը տեսաւ որ թղթի կոյտերուն մէջէն անցնելով, և ոչ միայն դաւիթին սյլ և իւր գրասենեկին կարմիր քարերուն վրայ սփռուած զանազան մեծութեամբ լրագիրներուն վրայ կոխկոտնելով կու գար :

— Այս կողմէն հրամայեցէք, այս կողմէն, սիրելիդ իմ Ալլէր, ըսաւ լրագրապետը ձեռքը երիտասարդին երկնցընելով. ո՞ր հոլը զձեզ հոս բերաւ. արդեօք փոքր Բուսէին պէս կորսուեցա՞ք, և կամ պարզապէս նախաճաճ ուղելու եկած էք : Աթոռ մը առէք և նստէք, ահա, հոն աթոռ մը կայ կունկենիին քովը, որուն տերևները կը յիշեցընեն ինձ որ աշխարհիս մէջ եղած ամեն թերթերը թղթի թերթեր չեն :

— Պոշան, ըսաւ Ալլէր, ձեր լրագրին վրայ խօսելու եկած եմ :

— Դ՞ո՞ք, Մորսէրֆի, և ի՞նչ կը փափաքիք :

- Սխալի մը ուղղութիւնը կը պահանջեմ :
- Ի՞նչ ուղղութիւն, Ալպէր . բայց նստէք , բարեկամ :
- Շնորհակալ եմ , պատասխանեց Ալպէր երկրորդ անգամ և զլիւի թեթև նշանով մը :
- Միտքերնիդ պարզեցէք , ի՞նչ ըսել կ'ուզէք :
- Ընտանեացս մէկ անդամին պատուոյն արատ բերող գէտքի մը ուղղութիւնը կը խնդրեմ :
- Կատակը թողուցէք , ըսաւ Պոշան զարմանքով մը . ի՞նչ գէտք . այդպիսի բան մը չկայ :
- Եանեայի վրայ գրուած գէտքը :
- Եանեայի :
- Այո՛ , Եանեայի . ստուգիւ ի՞նչ պատճառաւ հոս գալս չդիտնալ կը ձեացընէք :
- Պատուոյս վրայ չեմ գիտեր . . . : Պարթիւթ , երէկուան լրագիրը բեր , գոչեց Պոշան :
- Հարկ չէ , իմն բերած եմ ձեզ — :
- Պոշան լիբտալով կարդաց .
- « Եանեայէն մեզ կը գրեն , ևս , ևս » :
- Կը հասկընաք որ խնդիրը ծանր է , ըսաւ Մորսէրֆի երբ Պոշան յօդուածը լինցուց :
- Ուրեմն այս պաշտօնատարը ձեր ազգականն է , հարցուց խմբագիրը :
- Այո՛ , ըսաւ Ալպէր կարմրելով :
- Ըսէք ուրեմն , ձեզ հաճելի ըլլալու համար ի՞նչ կ'ուզէք որ ընեմ , ըսաւ Պոշան քաղցրութեամբ մը :
- Կ'ուզեմ որ այս յօդուածը յետս կոչէք , սիրելիդ իմ Պոշան — :
- Պոշան այնպիսի ուշագրութեամբ մը Ալպէրին երեսը նայեցաւ , որ ստուգիւ անոր հաճելի երևիլ ուզելը կը յայտնէր :
- Այս յօդուածը երկար խօսելու պիտի պարտաւորէ զմեզ , ըստ որում միշտ ծանր բան է յետս կոչում ընելը : Կստէք , այս երեք կամ չորս տողերը վերստին պիտի կարդամ — :

Ալպէր նստաւ, և Պոչան իւր բարեկամին մեղադրած տոշերը առաջին անդամէն աւելի մեծ ուշադրութեամբ կարդաց:

— Յայտնի կը տեսնէք, ըսաւ Ալպէր հաստատամտութեամբ և գրեթէ խտտութեամբ մը, ընտանիքէս մէկը նախատուած է ձեր լրագրին մէջ, և ես յետս կոչուիմ մը կը պահանջեմ:

— Կը պահանջէք. . . ըսիք:

— Այո, կը պահանջեմ:

— Կերեցէք ըսեմ ձեզ որ դուք խօսք մտիկ ընել չէք ուզեր, սիրելիդ իմ Ալպէր:

— Այ, չեմ ուզեր, կրկնեց Ալպէր ոտք ելնելով. երէկուան ձեր հրատարակած յօդուածին յետս կոչուիմ կը պահանջեմ և պիտի ընդունիմ: Դուք իմ բարեկամս էք, շարունակեց Ալպէր շուրթերը սեղմելով և տեսնելով որ Պոչան ալ իւր կողմէն իւր հպարտ գլուխը վեր վերցընելու կ'ըսկսէր. դուք իմ բարեկամս էք, և կը յուսամ թէ զիս ալ աղէկ կը ճանչնաք, ու այսպիսի պարագայի մէջ իմ յամառութեանս պատճառը կը հասկընաք:

— Եթէ ես ձեր բարեկամն եմ, Մորսէրֆ, ձեր խօսքերովը բարեկամութիւննիդ պիտի մոռցընել տաք ինձ. . . : Բայց նեղանալը մէկդի թողունք, կամ գոնէ հիմա նեղանալու ժամանակը չէ. . . : Բարկացած, զրգոտուած և վիրաւորուած կ'երևիք. ըսէք, ֆերնան կոչուած այդ ազգականը ո՞վ է:

— Իմ հայրս է և ոչ ուրիշ մէկը, ըսաւ Ալպէր, Պ. ֆերնան Մոնաէկօն, տը Մորսէրֆ կոմսը, որ քսան և հինգ պատերազմի դաշտերու մէջ մանող հին ղինուորական մ'է և որուն ազնիւ վերքերը աղբիւրի մէջ գումարուած պիղծ տիղմով աղտեղել կ'ուզեն:

— Ձեր հայրն է, ըսաւ Պոչան. ուրեմն տարբեր խնդիր է այդ. հիմա կը հասկընամ ձեր բարկութեան պատճառը, սիրելիդ իմ Ալպէր. . . : Ուրեմն վերստին կարդանք. . . : —

Եւ այս անգամ ամեն բառին վրայ կենալով յօդուածը վերստին կարդաց:

— Բայց այս յօդուածին մէջ ճշտ տեսաք որ ֆէրնան ձեռ
 հայրն ըլլայ :

— Գրուած չէ : գիտեմ. բայց ուրիշ մարդիկ պիտի հաս-
 կընան այնպէս ըլլալը : Այս պատճառաւ կ'ուզեմ որ յօդ-
 ուածը ուղղուի — :

Այսինքն խօսքին վրայ Պոչան Մորսէրֆին երեսը նայեցաւ ,
 և ետքը գլուխը խոնարհեցնելով՝ վայրկեան մը մտախորհ մնաց :

— Այս յօդուածը պիտի ուղղէք : այնպէս չէ, Պոչան ,
 կրկնեց Մորսէրֆ աւելցած բայց միշտ կենդրոնացած բարկու-
 թեամբ մը :

— Այո՛, ըսաւ Պոչան :

— Ուրտիս եմ որ խօսք կը հասկընաք :

— Բայց երբ ստոյգ իմանամ որ եղածը սուտ է :

— Ի՛նչպէս :

— Այո՛, գործը կը պահանջէ որ անոր վրայ ստոյգ տե-
 ղեկու թիւններ ստանամ, և ես այս բանիս պիտի աշխատիմ :

— Բայց տեղեկութիւն ստանալու ի՛նչ հարկ կայ : ըսաւ
 Ալպէր իւր սահմանէն դուրս ելնելով : Եթէ չէք հաւատար
 որ հայրս է՝ շուտով ըսէք, իսկ եթէ կը հաւատաք՝ պէտք
 է որ մեծամարտինք — :

Պոչան այնպիսի ժպիտով մը Ալպէրին երեսը նայեցաւ ,
 որ իրեն յատուկ էր, և անով ամեն կիրքերուն աստիճանը
 կը փորձէր :

— Պարոն, կրկնեց, եթէ ինձմէ մեծամարտութիւն խնդրե-
 լու եկած էք, պէտք էր 'ի սկզբան խօսէիք և ոչ բարեկա-
 մական և ուրիշ ձանձրալի խօսքեր ընէիք, որոնք կէս ժամէ
 'ի վեր համբերութեամբ մտիկ կ'ընեմ : Ուրեմն այդ խնդրոյն
 վրայ պիտի խօսինք այսուհետեւ :

— Այո՛, եթէ անիրաւ զրպարտութիւնը յետս կոչէք :

— Այնքիք, մի՛ սպառնաք, եթէ կը հաճիք, Պ. Ֆէրնան Մոն-
 տեկո, դերակոմս Մորսէրֆ. ես իմ թշնամեաց սպառնալեացը
 չեմ ներեր, որչափ ևս առաւել իմ բարեկամաց : Ուրեմն

կը պահանջէք որ Ֆէրնան դնդապետին յօդուածը ուղղեմ, որ պատուոյս վրայ կ'ըսեմ՝ գիտնալովս չճատարակուեցաւ :

— Այո՛, կը պահանջեմ, ըսաւ Ալպէր, որուն գլուխը սկսաւ դառնալ :

— Եթէ ոչ պիտի մենամարտինք, շարունակեց Պոչան նոյն սրտի հանդատութեամբ :

— Այո՛, կրկնեց Ալպէր ձայնը քարձրացընելով :

— Ուրեմն, ըսաւ Պոչան, ահա իմ պատասխանս, սիրելիք իմ պարոն. այս յօդուածը ես չճատարակեցի, անոր վրայ ծանօթութիւն անգամ չունէի, բայց քանի որ դուք ինձ կը դիմէք, կը պարտաւորիմ ուշադրութիւնս անոր վրայ դարձընել, և պիտի ջանամ կամ սուտ հանել և կամ ստոյգը հաստատել :

— Պարոն, ըսաւ Ալպէր ոտք ելնելով, ուրեմն իմ վկաներս ձեզ զրկելու պատիւը պիտի ունենամ. կրնաք անոնց հետ տեղը և զէնքը որոշել :

— Շատ ազէկ, սիրելի պարոն :

— Եւ այս իրիկուն եթէ կը հաճիք, կամ առ առաւելն վաղը իրարու կը տեսնուինք :

— Ոչ, ոչ. պէտք եղած ժամանակը միայն պատրաստ եմ, և իմ կարծեօքս (ըստ որում ձեզմէ զրգուած ըլլալովս՝ որոշելու իրաւունքը իմս է) մենամարտելու ժամանակը եկած չէ դեռ : Գիտեմ որ սրամարտութեան մէջ խիստ վարժ էք, ես ալ ըստ բաւականին վարժ եմ. գիտեմ որ վեց նշանէն երեքին կը յաջողիք, ես ալ գրեթէ նոյն յաջողութիւնն ունիմ. գիտեմ որ մեր մենամարտութիւնը կատակ մը պիտի չըլլայ. ըստ որում դուք քաջ էք, ես ալ . . . ձեզմէ պակաս չեմ մնար, շեռեաբար չեմ ուզեր առանց պատճառի սպաննել զձեզ կամ ձեզմէ սպաննուիլ. հիմա կարող իմս է խընդիրը ճշդիւ քննելու : Զիս սպաննելու չափ յամառութեամբ պիտի պնդէք որ այն յետս կոչումը ըլլայ, թէև ինչպէս ըսի, դարձեալ կ'ըսեմ և կը հաստատեմ պատուոյս վրայ որ

այն յօդուածը տեսած չէի, և վերջապէս կ'իմացընեմ որ ձեզի պէս Տոն ժաֆէթէ մը զատ ուրիշ մէկուն անկարելի է ֆէրնան անունին տակը Պ. տը Մորսէրֆ կոմսը գուշակել:

— Անշուշտ կը պահանջեմ:

— Արեմի, սիրելի պարոն, կը հաւանիմ որ իրարու պարանոցը կտրենք, սակայն երեք շաբաթ կ'ուզեմ, երեք շաբաթէն կամ պիտի ըսեմ. « Այո, յօդուածին պարունակութիւնը սուտ է եղեր և ես կ'ուզղեմ զայն » և կամ « Այո, ճշմարիտ է եղեր »: Եւ այն ատեն ձեր որոշման համեմատ սուրը պատեանէն կամ ատրճանակը տուփէն կը հանեմ:

— Երեք շաբաթ, զոչեց Ալպէր. բայց երեք շաբաթ երեք դար է ինծի համար և մինչև այն ատենը մեր անունը պիտի անպատուուի:

— Եթէ բարեկամս ըլլայիք, « Համբերութիւն, բարեկամ » կ'ըսէի. բայց դուք թշնամի եղաք, և հիմա կ'ըսեմ. « Իմ հոգս է, պարոն »:

— Շատ ազէկ, թող երեք շաբաթէն ըլլայ, ըսաւ Մորսէրֆ. բայց մտածեցէք, երեք շաբաթէն անդին ոչ պայմանաժամ ունիք և ոչ փախստեան ճամբայ. . . :

— Պ. Ալպէր տը Մորսէրֆ, ըսաւ Պոշան նոյնպէս ոտք ելնելով, ասկէ երեք շաբաթէն այսինքն քսան և չորս օրէն կրնամ զձեզ պատուհաններէն դուրս նետել, և դուք այն ժամանակ սուսերով զիս սպաննելու ազատութիւն ունիք: Այսօր օգոստոս ամսոյ 29ն է, սեպտեմբերի 21ին զիրար կը տեսնենք: Մինչև այն օրը իրարմէ հեռու շղթայուած երկու զամփոփու հաջուփերը իրարմէ խնայենք —:

Եւ Պոշան ծանրութեամբ երիտասարդը բարևելով կոնակը անոր դարձուց և իւր տպագրատունը մտաւ:

Այն ատեն Ալպէր իւր նուրբ դաւազանովը լրագիրներու կոյտին մեծ հարուածներ տալով իւր վրէժը առնելէն ետեւ՝ մեկնեցաւ, և մինչև կառքը մտնելը երկու կամ երեք անգամ տպարանին դրան կողմը դարձաւ նայեցաւ:

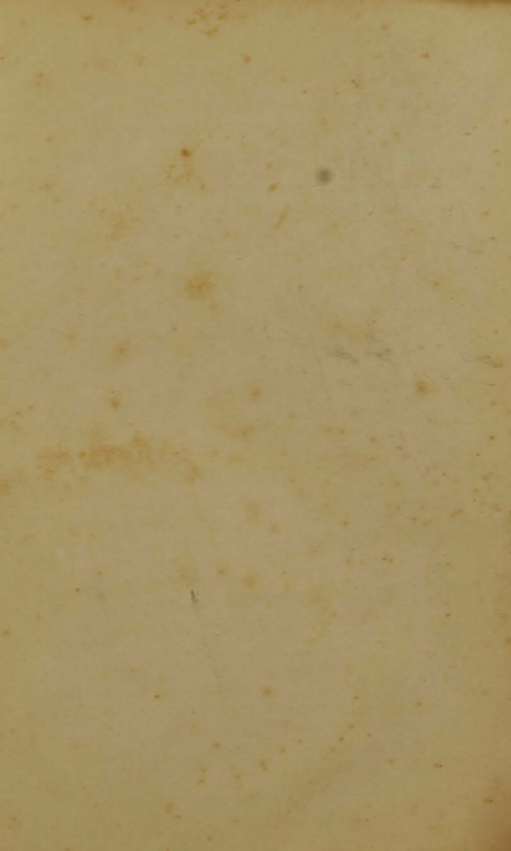
Ալլա էր տպեալ անմղ և անգօր թղթերը ծեծելէն ետեւ՝
 քեր կառքին ձիերը ծեծելու ատեն ծառուղւոյն մէջ Մորէլը
 տեսաւ, որ Չինական բաղանջաց առջեւէն կ'անցնէր և Սէն-
 Մարթէնի կողմէն գալով՝ Մատրէնի կողմը կ'երթար:

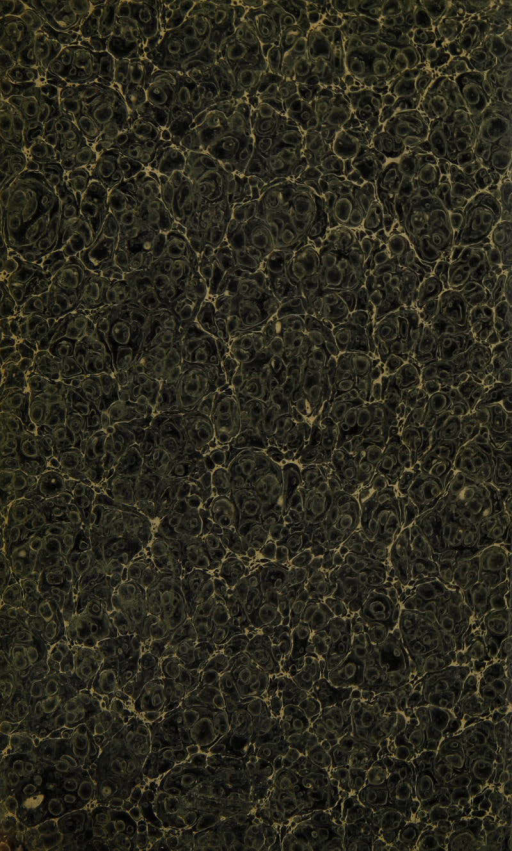
— Ահա երջանիկ մարդ մը —, ըսաւ Ալլա էր հառաչելով՝
 երիտասարդը այս անգամ սխալած չէր:

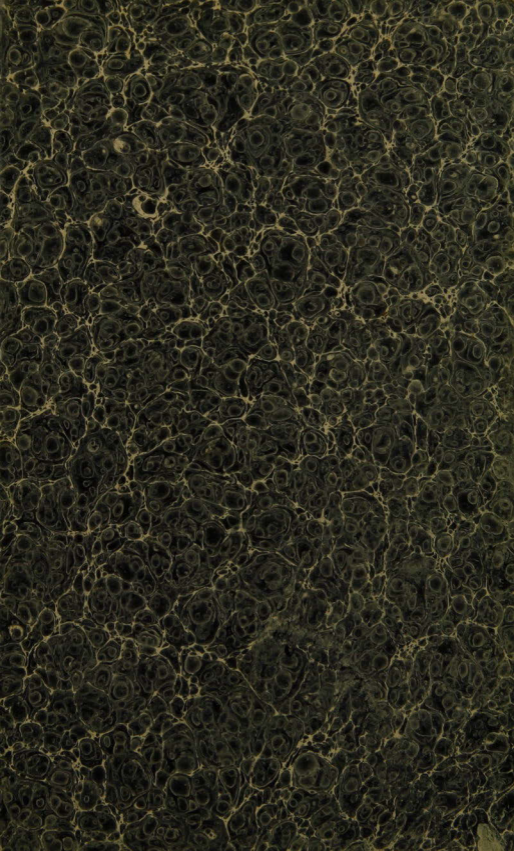
ՎԵՐՋ ԶՈՐՐՈՐԴ ՄԱՍԻՆ

ՅԱՆԿ ԳԼԻՌՈՅ

	Էջք
ՎՈՒԻՍ Ը:	5
Բ:	9
	18
Գ:	32
Դ:	45
Ե:	60
Զ:	73
Է:	87
Ը:	101
Թ:	118
Փ:	129
ՓԱ:	143
ՓԲ:	156
ՓԳ:	162
ՓԴ:	179
ՓԵ:	220
ՓԶ:	233
ՓԷ:	250
	265
ՓԹ:	294

р. 11.

№ 5989